

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**SAVUNMA VE İÇ GÜVENLİK ALANINDA ÖZEL
ASKERİ DANIŞMANLIK ŞİRKETLERİ VE
ULUSLARARASI GÜVENLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE DERE

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK

GAZİANTEP
TEMmuz 2021

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Savunma ve İç Güvenlik Alanında Özel Askeri Danışmanlık Şirketleri
ve Uluslararası Güvenlik

Adı ve Soyadı: Ayşe DERE

Tez Savunma Tarihi: 28.07.2021

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ERKAN

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Yakup BULUT

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi
olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi
olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE (Jüri Başkanı)

Doç. Dr. Ahmet TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK

İmza

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Ayşe DERE

Öğrenci Numarası:190514111013

Tezin Savunma Tarihi: 28.07.2021

ÖZET

SAVUNMA VE İÇ GÜVENLİK ALANINDA ÖZEL ASKERİ DANIŞMANLIK ŞİRKETLERİ VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

DERE, Ayşe

Yüksek Lisans Tezi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK

Temmuz 2021, 170 Sayfa + viii

Askeri ve güvenlik işlevlerinin yaygın olarak dış kaynak kullanımı son yıllarda önemli bir olgu haline gelmiştir. Gelişen bu yeni endüstri, doğası gereği ulus ötesidir ve çok hızlı bir şekilde büyümektedir. Özel askeri endüstrinin yükselişi çeşitli müşterilere askeri ve güvenlik alanında hizmetler sunan özel askeri şirketlerin, Soğuk Savaş sonrası dönemde net kurumsal yapılar olarak ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Paralı asker kavramının olumsuz çağrışımı nedeniyle günümüz özel askeri şirketleri kendilerine meşru bir kamu rolü edinebilmek adına tüzel kişiliklerini dönüştürmüş, devlet kurumları ve uluslararası kuruluşlar için bir dizi askeri ve güvenlik hizmetleri yürüterek daha görünür hale gelmiştir. Özel askeri danışmanlık şirketleri, özel askeri endüstrisi içerisinde ordunun temel misyonuna en yakın hizmet sağlayıcı sektördür. Cephe hattı savaşına doğrudan katılmayan, savunma ve iç güvenlik alanında hizmet sunan özel askeri danışmanlık şirketleri, müşterilerine stratejik tavsiyeler, eğitim ve operasyonel hizmetler sunarak stratejik ve taktik ortamlarını yeniden şekillendirebilmekte, askeri yetenek ve kabiliyetlerde dönüştürücü bir kazanım yaratabilmektedir. Günümüzde çoğu özel askeri şirket danışmanlık alanında hizmet vermektedir. Başarısız devletler silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasında özel askeri danışmanlık şirketlerinden hizmet talep ederken, güçlü devletler için bu şirketler dış politika hedeflerinin yürütülmesinde uygun maliyetli ve politik çözümler sunmaktadır. Özel askeri danışmanlık şirketlerinin savunma politikaları üzerindeki dolaylı etkileri, bilgi analizi ve düzenleme yetkisi pratik güvenlik gündemini belirleme gücünü giderek artırmaktadır. Bu çalışmada, tematik olarak özel askeri danışmanlık şirketlerinin hizmet kapsamını, rollerini, merkezi olan devletle olan ilişkilerini ve bu bağlamda uluslararası güvenliğe olası etkileri incelenmiştir. Bu nedenle etki alanları, faaliyetleri ve kurumsal yapılarına odaklanılmış özel askeri danışmanlık şirketlerinin kapsamlı ve yapısal analizine dayalı bir araştırma sunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada tarihsel, betimsel araştırma yöntemleri ile belgeye dayalı veri analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel askeri danışmanlık şirketleri, vekil güç, uluslararası güvenlik

ABSTRACT

INTERNATIONAL SECURITY AND PRIVATE MILITARY CONSULTING COMPANIES IN DEFENSE AND INTERNAL SECURITY

DERE, AYŞE

Master Thesis

Political Science and Public Administration Department

Thesis Advisor: Assoc. Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK

July 2021, 170 Page + viii

Extensive outsourcing of military and security functions has become an important state of affairs in recent years. This new developing industry has been growing rapidly thanks to its nature. The rise of the private military industry has begun with the emergence of private military companies as the corporate companies in the post-Cold War era, providing military and security services to various clients. Due to the negative connotation of the concept of mercenary, today's private military companies have transformed their legal entities to gain a legitimate public role, and have become more visible by the performing a series of military and security services for government agencies and the international organizations. Private military consulting companies are the closest service provider to the military's core mission within the private military industry. Private military consultancy companies that do not directly participate in front line war, but provide services in the field of defense and internal security can reshape clients strategic advice, training and operational services to their customers, and also they create a transformative gain in capabilities. Today, many of private military companies provide consultancy services. The weak countries seek the services of private military consulting companies in restructuring their armed forces while for powerful countries, they provide cost-effective and political solutions in the execution of their foreign policy objectives. The indirect effects of private military consulting companies on the defense policies, the power to analyze and regulate information are increasingly powering the practical security agenda. In this study, the scope of service of private military consultancy companies, their roles, their relations with the central state and in this context their possible effects on international security were examined. For this reason, it has been tried to present a research based on a comprehensive and structural analysis of private military consulting companies focused on their spheres of influence, activities and institutional structures. In this study, historical and descriptive research methods and document-based data analysis were carried out.

Keywords: Private military consulting companies, proxy power, international security

ÖN SÖZ

Savunma ve iç güvenlik alanında hizmet sunan özel askeri danışmanlık şirketleri günümüzde güvenlik alanında yerleşik bir prestije sahiptir ve güvenlikle ilgili önemli hizmetlerin sağlanmasında giderek daha önemli roller almaktadır. Bu şirketler genellikle hem askeri hem de politik kuruluşlarla yakın ilişki içerisinde. Birçok şirket kendi ana devletinin onayı olmayan sözleşmeleri almama ilkesini benimsemiştir. Bir diğer durumda ise devletler müttefiklerine belirli şirketlerle sözleşme yapmaları konusunda yönlendirmeler yapmaktadır. Özel askeri şirketler bu bağlamda başarısız devletlerde dış politika vekilleri olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır.

Bu çalışma özel askeri danışmanlık şirketlerinin tabiiyetinin bulunduğu ülkelerin dış politika hedeflerinin yürütülmesinde alternatif bir politika aracı olarak kullanımı ve uluslararası güvenliğe olası etkilerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle küresel çapta faaliyet gösteren ve güvenlik pazarında öne çıkan özel askeri danışmanlık şirketlerinin hizmet tanımları, örgüt yapıları, faaliyetleri, şirket merkezlerinin bulunduğu hükümetle ilişkileri ve bu bağlamda küresel etkilerini yakın geçmişli tarihsel vakalar üzerinden incelenmektedir.

Bu bağlamda çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde güvenlik nosyonu kavramsal, tarihsel ve teorik açıdan incelenmekte ve ardından uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik yaklaşımları ve küreselleşme ile birlikte dönüşen güvenlik anlayışı ele alınmaktadır. İkinci bölümde özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı, endüstrinin yükselişinin arkasındaki nedenler, küresel yayılımı, ayırt edici özellikleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde uluslararası güvenlik pazarının bu sektördeki ana oyuncularının konumunda ki özel askeri danışmanlık şirketlerinin firma düzeyinde etki alanları, kurumsal yapıları ve faaliyetleri analiz edilmiştir. Ayrıca şirketlerin hükümet ve devlet kuruluşları ile yakın ilişkileri, yakın geçmişli önemli çatışmalarda aldıkları roller ile güç dengesi üzerinde dolayısıyla uluslararası güvenliğe potansiyel etkileri değerlendirilmiştir.

Öncelikle maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen hayattaki en büyük şansım annem ve kardeşlerime minnettarım. Yüksek lisansa yeniden başlamam için beni cesaretlendiren ve başladığımda artık yanımda olmayan canım babama özlemle şükranlarımı sunarım.

Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi B. Dilek ÖZBEZEK'e, çalışmamın başlangıcından bu yana sürekli ve yapıcı desteği, teşviki ve sabrıyla teze sunmuş olduğu katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Tez sürecinde olumlu eleştirileriyle katkı sunan ve motivasyonuyla tüm bu süreci kolaylaştıran Yüksek Lisans sınıf arkadaşım Muhammed AKSU'ya ve hayatımın her alanında yer edinen ve desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen değerli dostum Zehra CAN'a teşekkür ederim.

Ayrıca Gaziantep Üniversitesinde bana ders veren tüm hocalarıma, bölümümüzün ve Sosyal Bilimler Enstitüsünün idari personeline desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

AYŞE DERE
TEMMUZ 2021

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Karşılaştırmalı Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı	52
Tablo 2: Savaş Olgusunun Dönüşümünü Açıklayan Teoriler	81
Tablo 3: “Eski” ve “Yeni” Savaşlar Karşılaştırması.....	89
Tablo 4: Silahlı Kuvvetlerin Dönemlere Göre Reorganizasyonu	92
Tablo 5: Özel Askeri Şirketler, Hizmet Tanımları, Hizmet Talep Eden Ana Kullanıcılar	100
Tablo 6: Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması	102
Tablo 7: Silahlı Çatışma Durumunda Kişilerin Statüler	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: “Mızrağın Ucu” Tipolojisi	101

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	
A.Temel Araştırma Sorusu ve Yöntem.....	4
B. Tezin Amacı ve Önemi	5
C. Hipotez	5
D. Tezin Sınırlılıkları	5
E. Tezin Yapısı.....	6
I. BÖLÜM	
GÜVENLİK, ULUSAL VE ULUSLARARASI GÜVENLİK	
1.1. Güvenlik Kavramı	7
1.2. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi	9
1.3. Güvenliğin Temel Unsurları.....	12
1.3.1. Referans Nesnesi	13
1.3.2. Tehdit ve Risk.....	13
1.3.3. Güç.....	15
1.3.4. Savunma	16
1.4. Ulusal Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Politikaları.....	16
1.4.1. Ulusal Güvenlik Politikaları	19
1.5.1. İdealizmin Güvenlik Yaklaşımı	24
1.5.2. Realizmin Güvenlik Yaklaşımı.....	27
1.5.2.1. Realizm Kuramının Düşünsel Temelleri.....	28
1.5.2.2. Realizm Kuramının Güvenlik Alanında Temel Yaklaşımları.....	31
1.5.2.3. Klasik Realizm	33
1.5.2.4. Neorealizm	36
1.5.2.5. Neoklasik Realizm	39
1.5.3. Liberalizm ve Neo-liberalizmin Güvenlik Yaklaşımı	40
1.5.3.1. Neo-liberalizm	43
1.5.4. Marksizm ve Neo-Marksizm'in Güvenlik Yaklaşımı	48
1.5.4.1. Neo-Marksizm	50
1.5.5. Eleştirel Yaklaşımlar ve Güvenlik	52
1.5.5.1. Frankfurt Okulu.....	54
1.5.5.2. Aberystwyth/Galler Ekolü	55
1.5.5.3. Feminist Teori	57
1.5.6. Konstrüktivist Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı	59
1.5.7. Post-modern Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı	61
1.5.8. Yeni Güvenlik Yaklaşımları: Kopenhag Güvenlik Çalışmaları Okulu	64
1.5.8.1. Güvenlik Sektörleri	65
1.5.8.2. Güvenlikleştirme	65
1.5.8.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksleri	67

1.6. Küreselleşme ve Dönüşen Güvenlik Konsepti	68
1.6.1. Küreselleşme Kavramı ve Boyutları	68
1.6.2. Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Arka Planı	73
1.6.3. Küreselleşme ve Güvenlik Boyutu	74

II. BÖLÜM

YENİ SAVAŞLAR VE ÖZELLEŞEN GÜVENLİK

2.1. Savaş Olgusunun Kavramsal ve Teorik Analizi.....	78
2.2. Savaş Olgusunun Dönüşümü.....	80
2.2.1. Birinci Nesil Savaş	82
2.2.2. İkinci Nesil Savaş	83
2.2.3. Üçüncü Nesil Savaş	83
2.2.4. Dördüncü Nesil Savaş.....	84
2.3. Yeni Savaşlar.....	85
2.4. Revolution in Military Affairs (RMA) ve Askeri Alanda Reorganizasyon ...	90
2.5. Güvenliğin Özelleştirilmesi ve Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing)	92
2.5.1. Özel Askeri Şirketler	96
2.5.2. Özel Askeri Şirketler ve Kurumsal Form	97
2.5.3. Özel Askeri Şirketler Hizmet Tipolojisi	99
2.5.3.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler	102
2.5.3.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri.....	103
2.5.3.3. Askeri Destek Şirketleri	104
2.5.4. Özel Askeri Şirketlere İlişkin Hukuki Düzenlemeler	106
2.5.4.1. Özel Askeri Şirket Personelinin Hukuki Statüsü	106
2.5.4.2. Uluslararası Düzenlemeler	110

III. BÖLÜM

SAVUNMA VE İÇ GÜVENLİK ALANINDA ÖZEL ASKERİ DANIŞMANLIK ŞİRKETLERİ VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

3.1. Savunma ve İç Güvenlik Alanında Özel Askeri ve Danışmanlık Şirketleri	
3.1.1. L-3 MPRI (Military Professional Resources Incorporated)	117
3.1.1.1. Şirketin Hizmet Tanımı.....	117
3.1.1.2. Şirketin Örgüt Yapısı	118
3.1.1.3. Şirket Faaliyetleri	119
3.1.2. Vinnell Corporation	125
3.1.2.1. Şirketin Hizmet Tanımı.....	126
3.1.2.2. Şirketin Örgüt Yapısı	126
3.1.2.3. Şirketin Faaliyetleri.....	127
3.1.3. Dyncop International	130
3.1.3.1. Şirketin Hizmet Tanımı.....	130
3.1.3.2. Şirketin Örgüt Yapısı	131
3.1.3.3. Şirketin Faaliyetleri.....	132
3.1.4. SADAT Savunma	136
3.1.4.1. Şirketin Hizmet Tanımı.....	136
3.1.4.2. Şirketin Örgüt Yapısı	137
3.1.4.3. Şirketin Faaliyetleri.....	138
3.2. Vekil Güç Olarak Özel Askeri Şirketlerin Kullanılması.....	138
3.3. Özel Askeri Endüstrinin Uluslararası Güvenliğe Potansiyel Etkileri.....	141

SONUÇ

KAYNAKLAR	158
-----------------	-----

GİRİŞ

Güvenlik bireysel, ulusal ve uluslararası alanda insanlığın en önemli ontolojik ihtiyaçlarından biri olmuştur. Buna rağmen güvenlik kavramı üzerine literatürde genel kabul görmüş bir güvenlik tanımı bulunmamaktadır. Değer yüklü bir sosyal bilim kavramı olan güvenlik, farklı disiplinler içerisinde farklı bakış açılarıyla değerlendirmelere konu olmuştur. Bu bağlamda Wolfers, güvenlik kavramına objektif ve sübjektif tanım olarak iki farklı yaklaşım getirmiştir. Wolfers'e göre güvenlik objektif yaklaşımla, *"kazanılmış değerlere yönelik tehdidin yokluğu"* anlamına gelirken sübjektif olarak güvenlik ise *"kazanılmış değerlere yönelik tehdidin varlığına dair korkunun olmaması"* anlamına gelmektedir. Wolfers güvenlik kavramının muğlaklığı konusuna dikkat çekerken, Schultze ise *"Ulusal güvenlik kavramı, net ve kesin bir tarif reddeder. Güvenlik, oldukça geniş bir yelpazedeki ihtimalleri hakkında çok az şey bildiğimiz riskleri ve doğalarını kısıtlı bir şekilde algılayabildiğimiz beklenmeyen durumları ele almaktadır"* şeklinde ifade etmiştir (Buzan, 2015: 35). Tarihsel süreç boyunca güvenlik nosyonu dönüşümler yaşayarak genişleme ve derinleşme eğilimleri göstermiştir. Her kesim tarafından üzerinde uzlaşılan evrensel bir güvenlik tanımı yapılmasının mümkün olmamasına rağmen güvenlik olgusunun, her zaman ve her alanda sağlanmasının önemi genel kabul görmektedir.

Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte dünya sisteminde dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. 1970’li yıllarda daha çok ekonomik alanda kendini gösteren küreselleşme, 1990’lı yıllara gelindiğinde sosyal, siyasal ve kültürel birçok boyutta etkinlik kazanmıştır. Uluslararası ilişkiler epistemolojisinin de hem de reel politikada aktörlerin kendilerini nerede ve hangi şekilde konumlandıracaklarını bilmedikleri ve değişime göre hareket etmeye çalıştıkları bir paradigma dönüşümü gerçekleşmeye başlamıştır. Bu nedenle güvenliğin her alanında yaşanan dönüşümler neticesinde klasik güvenlik tanımlamaları ve araçları yetersiz kalmış ve bu alanlarda yaşanan dönüşüm ve değişimi açıklamaya çalışan yeni güvenlik çalışmaları gündeme gelmiştir. Ulusal sınırlar içerisinde hiçbir sorunsalın artık klasik çerçeveler içerisinde çözülemediği böyle bir dönemde, hem güvenlik konuları kapsamında hem de aktör düzeyi açısından çok taraflılık ve çok boyutluluk söz konusu olmaktadır (Ergül, 2012: 165).

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte birçok düşünür savaşın doğasının dönüşüme uğradığını hatta dünyanın kimi bölgelerinde artık yürürlükten kalktığını iddia etmişlerdir. Küreselleşme süreci ile birlikte karşılıklı ekonomik bağımlılıkların artması ve demokrasinin yaygınlaşması ile birlikte, bazı devletlerin bir araya gelerek güvenlik toplulukları oluşturmasıyla artık kendi aralarında savaş ihtimalinin kalmadığı gözlemlenmiştir. Buna rağmen savaş, dünyanın başka bölgelerinde farklı şekillerde varlığını devam ettirmektedir. Özellikle ABD gibi bazı devletlerin, konvansiyonel ordulara karşı geliştirmiş oldukları silah teknolojileri askeri alanda bir devrim gerçekleştiğinin ileri sürülmesine neden olmuştur. Bunun yanında dünyanın başka bölgelerinde, sıradan askeri teknolojilerin kullanıldığı, devlet-dışı aktörlerin ön plana çıktığı savaşlarda tanımlanmıştır. Bu ve benzeri birçok örneğe bakılarak “*Yeni Savaşlar*”ın küreselleşmenin doğrudan bir sonucu olduğu savunulmaktadır (Sheehan, 2021: 353).

Bu bağlamda yeni konjonktörü tanımlarken, Münkler ve Kaldor gibi yazarlar “*yeni savaşlar*” gibi bir kavramsallaştırmaya giderken; Lind, “*dördüncü nesil savaşlar*” şeklinde betimlemiştir. Yine bu konjonktörü tanımlamak için “*post modern savaşlar*”, “*hibrit savaşlar*” “*halklar arası savaş*” ve “*özel savaşlar*” gibi kavramsallaştırmalar kullanılmıştır. Yeni savaşlar kavramı, Clausewitz yaklaşımının eleştirisi olarak, ulus-devletin zayıflaması, teknolojik gelişmeler, şiddet tekelinin özelleşmesi, küreselleşme, iktisadi unsurlar gibi belirleyicilerle açıklanmıştır. Kaldor,

yeni savaşların küreselleşme süreci ile birlikte sosyo-politik, ekonomik ve kurumsal yapılarda yaşanan değişimlerin ulus-devletlerin askeri güç kullanma tekeli ve mekanizmalarını ortadan kaldırmasıyla ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Bu dönüşümle birlikte savaşın temel aktörleri, devlet-dışı aktörler, yerel savaş lordları, terör grupları, suç çeteleri ve örgütleri olmuştur. Bu bağlamda savaşın devlet-dışı aktörler tarafından yürütülmesi sonucunda devletlerarası (inter state) savaş yerini devlet içi (intra-state) savaşa bırakmaya başlamıştır. Savaş ortamında düzenli orduların yerine geçen savaş lordları, asker-sivil ayrımının güçleştirmiştir (Eker, 2015: 42).

Yeni savaşlar, büyük güçlerin birçok bölgeden geri çekilmesi, başarısız devletlerin hizmet talepleri, küçülmeye giden silahlı kuvvetlerden atıl durumda kalan vasıflı askeri uzmanların mevcudiyeti, neo-liberal politikalar neticesinde özelleştirme eğilimi gibi hem talep hem de arz yönlü yaşanan gelişmeler, özel askeri endüstrinin ticari mantığına yanıt veren yapısal bir dinamik yaratmıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde, askeri tavsiye ve eğitim, lojistik destek, operasyonel destek ve istihbaratın sağlanması gibi geniş yelpazede güvenlik hizmetleri sunan özel şirketlerin sayısında bir artış olmuştur.

Ancak özel askeri endüstride yer alan tüm şirketler aynı pazara hitap etmemektedir. Özel askeri endüstri, hizmetlerin çeşitliliğine, firmaların sunacağı güç ve seviyelerine göre organize edilmiştir. Askeri düşüncede yaygın olarak kullanılan “*Mızrağın Ucu*” metaforu, silahlı kuvvetlerde yer alan birimlerin savaş alanındaki konumlarına göre ayırt edilmesine yer vermektedir. Bu metafora üç tip özel askeri şirket yer almaktadır: Tip 1. Askeri Hizmet Sağlayıcı Şirketler, Tip 2. Askeri Danışmanlık Şirketler, Tip 3. Askeri Destek Şirketleri (Singer, 2009: 155). Günümüzde çoğu özel askeri şirket Singer’in tipolojisinde yer alan özel askeri danışmanlık şirketleri olarak hizmet vermektedir.

Soğuk savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlerin bir uzantısı olarak özel askeri şirketlere olan talep hızla artmaktadır. Batılı konvansiyonel ordular özel askeri şirketler tarafından sağlanan hizmetlere daha fazla bağımlı hale gelirken, zayıf devletler ve uluslararası kuruluşlar da sık sık özel askeri şirketler ile sözleşmeler yapmaya devam etmektedir. Ayrıca özel askeri şirketler güvensiz bölgelerde faaliyet gösteren kurumsal şirketler ve sivil toplum kuruluşları ile de sözleşme yapmaktadır. Bu bağlamda özel askeri şirketler artık yadsınamaz şekilde

küresel güvenlik sisteminde önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu yeni gelişme bir anlam da üç yüz yılı aşkın süredir genel kabul görmüş ontolojiye meydan okuma olmuştur. Uluslararası konjonktürde yaşanan dönüşümle birlikte devletler dış politikalarını revize etme ihtiyacı görmüşlerdir. Özel askeri şirketler hükümetlere askeri alanda neo-liberal bir alternatif yol sağlamaktadır. Bu eğilim özellikle özel askeri şirketlerin en büyük kullanıcısı ve sağlayıcısı olarak ABD ile başlamıştır. ABD, kendi askerini kullanmak zorunda olduğu bir duruma kıyasla daha uygun maliyetlerle ve minimum siyasi riskle kongre onayı olmadan dış politika hedefleri doğrultusunda bu şirketleri kullanmaktadır.

Askeri danışmanlık şirketleri, müşterilerinin silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasında danışmanlık ve eğitim hizmetleri vermektedir. Özel askeri endüstrisinde yer alan diğer özel askeri şirketlere kıyasla daha meşrulaştırılmış, yasal ve kabul gören özel askeri danışmanlık şirketleri hükümetlerle, uluslararası ve sivil toplum kuruluşlarıyla ve çok uluslu şirketlerle sözleşmeli ve bağlayıcı anlaşmalar yapmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunan şirketlerin sayısı artmış, operasyonlarının ölçeği genişlemiştir. Böylece şirketlerin rolleri daha kurumsal hale gelmiş ve meşruiyet kazanmıştır. Özel askeri endüstride “paralı askerler” olgusunun kamuoyunda olumsuz çağrışımının aksine uygun ve meşru aktörler olarak özel askeri danışmanlık şirketlerinin girişimlerde bulunma fikri siyasi analist, uzman ve siyasi çevrelerde genel kabul görmeye başlamıştır. Ancak her ne kadar bu tür şirketler faaliyetlerini yürüttükleri yerlerde ölümcül güç taşımayan hizmetler veriyor olsalar dahi faaliyet gösterdikleri şartlar askeri nitelik taşımaktadır. Şirketler faaliyet gösterdikleri yerlerde sadece işlerini yapıyorlar olsalar da sürece bakıldığında bölgedeki güvenlik dengesini değiştirmektedirler.

A.Temel Araştırma Sorusu ve Yöntem

Bu çalışmada temel problem olarak “Savunma ve iç güvenlik alanında hizmet sunan özel askeri danışmanlık şirketlerinin vekil güç olarak uluslararası güvenliğe olası etkileri nelerdir?” sorusu ele alınmaktadır. Ülkelerin savunma ve iç güvenlik birimlerinde faaliyet gösteren özel askeri danışmanlık şirketlerin uluslararası güvenliği şekillendirmede artan önemini ve rolünü belirlemeye çalışan bu çalışmada araştırmaya ilişkin literatürden faydalanılmıştır. Araştırma ile ilgili basına yansıyan ilgili haberler, akademik çalışmalarda teorik düzeyde işlenen veriler,

bağımsız kurum raporları, parlamento raporları, kanunlar ve mevzuat gibi birincil belgelerden yararlanılmıştır. Tezin araştırma yöntemi ise tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri ile belgeye dayalı veri analizidir.

B. Tezin Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, askeri danışmanlık sektörünün ve onun bileşenleri olan şirketlerin işlevlerinin ve yapılarının incelenmesi, savunma politikalarında ne ölçüde etkin oldukları, tabiiyetlerinin bulundukları ülkelerin dış politikalarında vekil güç olarak kullanımları, yerel kuvvet düzeyini dönüştürme güçleri ile güç dengeleri üzerindeki etkileri ve uluslararası güvenliğe olası etkilerinin analitik düzeyde incelenmesidir. Bu kapsamda bu çalışma, özel askeri danışmanlık şirketlerinin kurumsal yapıları ve şirketler tarafından yürütülen operasyonlar çerçevesinde incelenmektedir. Bu operasyonlar, orduların yeniden yapılandırılması, barışı koruma operasyonlarında üstlendikleri görevler, suç önleme operasyonları ve diğer askeri ve güvenlik hizmetlerini kapsamaktadır.

Güvenliğin özelleştirilmesiyle birlikte artık bireysel devletler yerine küresel pazarla ilişkili alternatif güç ve yetki mekanizmaları oluşmaktadır. Bu durum ise hem devlet içindeki hem de devletlerarasında ki ilişkileri ve dinamikleri etkilemektedir. Özel askeri danışmanlık şirketleri etkinlikleri, hedefleri ve yetenekleri ile askeri kararlara katılmakta ve hatta belirlemektedirler. Çalışma ardında kurumsal bir aracı olan danışmanlık sektörünün ve onun bileşenleri olan şirketlerin işlevlerine ve yapılarına açıklık getirmekte, uluslararası güvenliğe etkilerinin analiz edilmesini sağlamaktadır. Bu sektörün ortaya çıkması teorik açıdan karmaşık ikilemler ve aynı zamanda yeni olasılıklar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla özel askeri şirket anlayışının geliştirilmesi önem taşımaktadır.

C. Hipotez

Bu tezin hipotezi “Savunma ve iç güvenlik alanında hizmet sunan özel askeri danışmanlık şirketlerinin vekil güç olarak uluslararası güvenlik üzerinde artan bir etkisi vardır.”

D. Tezin Sınırlılıkları

Özel askeri şirketlerle yapılan sözleşmeler, gizli ticari ve askeri bilgiler içermeleri nedeniyle özel askeri şirket endüstrisi ve sözleşmeli hükümetler genellikle ulusal yasalarla sözleşmelerin kamuya açıklanmasını yasaklama yoluna gitmektedir. Bu nedenle özel askeri şirketlerin sundukları hizmetlerin gizlilik taşıyan doğası

gereği maliyet ve verimliliğinin değerlendirmek için yeterli bilgiler elde edilmekte glk çekilmektedir.

E. Tezin Yapısı

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde güvenlik kavramı kavramsal, tarihsel ve teorik açıdan ele alınmaktadır. Bu bölüm güvenlik kavramına teorik açıdan nasıl yaklaşıldığını ortaya koymak ve uluslararası ilişkiler kuramlarının güvenlik yaklaşımlarının pratikteki dönüşümle nasıl evrildiğini analiz etmektedir. Tezin ikinci bölümü güvenliğin özelleştirilmesi, savaşın yürütme yöntemlerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerle birlikte dönüşümü ve yeni savaşların ortaya çıkışını ele almaktadır. Yaşanan dönüşümle birlikte özel askeri şirketlerin ortaya çıkışı, kurumsal formu, endüstrinin yükselişinin arkasındaki nedenler incelenmektedir. Ayrıca şirketleri kategorize eden bu bölüm özel askeri şirketlerin uluslararası güvenliğe olası etkilerine işaret etmektedir. nc bölümde ise uluslararası güvenlik pazarının bu sektördeki ana oyuncularını konumunda ki özel askeri danışmanlık şirketlerini firma düzeyinde etki alanları, kurumsal yapıları ve faaliyetleri analiz edilmiştir. Ayrıca şirketlerin hükümet ve devlet kuruluşları ile yakın ilişkileri, yakın geçmişli önemli çatışmalarda aldıkları roller ile g dengesi üzerinde dolayısıyla uluslararası güvenliğe potansiyel etkileri incelenmektedir.

I. BÖLÜM

GÜVENLİK, ULUSAL VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

1.1. Güvenlik Kavramı

Sıkıntısız olmak, dert ve tasadan uzak olmak anlamına gelen “*sinecura*”dan türetilmiş olan güvenlik (security) kelimesi Latince etimolojik köken olarak “*securitas/securus*”den gelmektedir. “*Securitas*” kavramı tercüme edildiğinde tam olarak “*Endişeden uzak olma ve sükûnet*” anlamına gelmektedir. Kavram tanımında yer alan “*endişeden uzak olma*” durumu bir objektif gerçekliğe dayanmak zorunda değildir. Bu objektif temelin varlığı ve yokluğuna göre securitas kavramını en başından beri Avrupa geleneğinde olumlu ve olumsuz biçimlerde algılanmıştır (Brauch, 2012, s. 203). Güvenlik kavramı, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ise “*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet*” gibi anlamlara gelmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK), 2020).

Güvenlik kavramı üzerine genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Güvenlik sübjektif bir sosyal bilim kavramı olduğu için farklı disiplinler içerisinde farklı bakış açılarıyla değerlendirmelere konu olmuştur. Güvenlik en basit anlamda tehlikelerden uzak olma ve herkesin, her şeyin, her zaman ve koşulda güvende olma ihtiyacının varlığına rağmen genel bir güvenlik tanımını yapmak mümkün olmamıştır. Güvenlik kavramının doğası gereği tam olarak neleri kapsadığı ve hangi amaçları içerisinde barındırdığı üzerine tek tip açıklamalar yapılamamıştır. Yalnız güvenlik olgusu üzerine entelektüel bir açıklama getirmek ve güvenlik politikalarının

amaçlarının netleştirilebilmesi adına bir tanım yapılması gereği doğmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmaların neticelerini değerlendirmek öğretici olacaktır. Bu bağlamda Wolfers, güvenlik kavramının muğlaklığı konusuna dikkat çekerken, Schultze ise “ *Ulusal güvenlik kavramı, net ve kesin bir tarifi reddeder. Güvenlik, oldukça geniş bir yelpazedeki ihtimalleri hakkında çok az şey bildiğimiz riskleri ve doğalarını kısıtlı bir şekilde algılayabildiğimiz beklenmeyen durumları ele almaktadır*” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu ikazlara rağmen yine de birçok yazar farklı perspektiflerle tanımlama yoluna gitmiştir (Buzan, 2015: 35). Bunların ayrıca güvenliğin farklı tanımlamalarının yapılması, bir güvenlik politikasının diğeri ile karşılaştırmasının yapılmasında sağladığı kolaylıkla birlikte farklı bakış açılarına sahip olanlar arasında ortak bir temel oluşturarak bilimsel iletişimi sağlaması açısından önem taşımaktadır (Baldwin, 2004: 2). Bu bağlamda güvenlik kavramı üzerine tarihi süreç içerisinde birçok tanımlama yapılmıştır ve kavramın daha iyi analiz edilebilmesi için literatürde yer alan önemli bazı düşünürlerin tanımlamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Arnold Wolfers 1952’de güvenlik kavramına objektif ve sübjektif tanım olarak iki farklı yaklaşım getirmiştir. Wolfers’e göre güvenlik objektif yaklaşımla, “*kazanılmış değerlere yönelik tehdidin yokluğu*” anlamına gelirken sübjektif olarak güvenlik ise “*kazanılmış değerlere yönelik tehdidin varlığına dair korkunun yokluğu*” anlamına gelmektedir (Buzan, 2015: 17).

Güvenlik kavramını André Comte-Sponville her defasında yeniden başlayacak ve her zaman devam edecek bir “*savaş*” olarak tanımlamıştır. Bu ise ulaşılabilecek bir amaç değildir (Bal, 2003: 21). Beril Dedeoğlu’na göre güvenlik ise, insan yaşamını devam ettirme amacını güden ve her davranışta kendini hissettiren temel bir zorunluluktur (Dedeoğlu, 2008: 24). Koruma güdüsüyle yaklaşan Laurence Martin’ e göre güvenlik gelecekteki refahın koruma altına alınmasıdır. Jhon E. Morz ise güvenliği, tehlikeli tehditlerden nispi olarak bağımsız olma hali olarak tanımlamıştır (Buzan, 2015: 36).

Yukarıda verilen güvenlik kavramı tanımlarından da anlaşılacağı üzere tüm kesimlerin üzerinde uzlaşabileceği evrensel ve tarihin her sürecinde geçerli olabilecek bir güvenlik tanımı yapmak pek mümkün olmamıştır. Değer yüklü (valu-

laden) bir kavram olan güvenliğin tanımı ve kapsamı kişi, toplum, bölgelere, kuramlara ve zamana göre değişiklik göstermektedir.

1.2. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi

Güvenlik olgusunun başlangıcının insanoğlunun varoluş tarihiyle paralel bir seyir izlediği kabul edilebilir. Güvenlik bu bağlamda insanlar, toplumlar ve devletler için tarihin her döneminde en temel değerlerden biri olmuştur. Güvenlik nosyonu “*varlığını koruma ve sürdürme*” amacıyla hareket eden her davranış formunda karşılaşılan bir olgudur (Dedeoğlu, 2008: 28). Bu sebeplerden dolayı güvenlik, tarihsel süreçte devlet davranışlarının özünü ve amacını oluşturduğu bir gerçektir. İnsanlık tarihiyle eşdeğer bir derinliğe sahip dinamik bir sosyo-politik bir olgu olan güvenlik, insanoğlunun ontolojik kaygılarının temeli olduğu gibi devletlerin var olma sebeplerinin başında gelmektedir. İnsanoğlunun doğası gereği çeşitli tercihleri olduğunu savunan Hobbes, bu tercihlerin sebep olduğu paylaşım sorununun güvenlik ile ilgili kaygıları meydana getirdiğini öne sürmektedir (Kolodziej, 2005: 51). Hobbes toplumların var olabilmesi ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için güvenliğin en önemli şartlardan biri olduğunu düşünmektedir (Bobbio, 1993: 29).

Zamanla ortak yaşamın gelişmesi kabileleri ve etnik konsorsiyumları daha gelişmiş bir versiyon olan devlete dönüştürürken bu gelişimin temel ve itici nedeni güvenlik gereksinimleri olmuştur. Bu nedenden dolayı gerçek anlamda ilk güvenlik yapılanmasının devletin kendisi olduğu söylenebilir (Heywood, 2018: 116). Uluslararası olaylar çerçevesinde güvenlik ise antik dönemde M.Ö. Sümer site devletlerine kadar uzanmaktadır. M.Ö. 1340 yıllarında Mısır ve Hititler arasında çıkan anlaşmazlıklar sonrası yapılan Kadeş Savaşı sonrasındaki ilk yazılı anlaşma olan “Kadeş Antlaşması” ile sınır güvenliği sağlanmış ve güvenliği sağlama endişesinin ilk formel biçimini M.Ö. 16. Yüzyılda ilk monarşik yapıyı kuran Hititler olmuştur. Başka bir örnek ise M.Ö. önce Perslerin Yunan Sitelerine tehdit oluşturmasıdır. Perslere karşı Yunan Siteleri birlikte hareket etmiş ve ilk uluslararası örgütlenme nezdinde bir tür deniz savunma örgütü olarak nitelendirebileceğimiz Attik Delos Deniz Birliği (M.Ö.468) kurulmuştur (Dedeoğlu, 2008: 21-23).

Din olgusu ise güvenliğin tarihsel gelişimini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Tek tanrılı dinlere kadar olan dönemde güvenlik olgusu; “*fetih*”, “*ganimet*”, “*istila*” gibi olaylarla iç içe geçmişken tek tanrılı döneme geçildiğinde ise din merkezli olan “*cihat*”, “*haçlı seferleri*” gibi din eksenli güvenlik olguları ön plana

çıkmaya başlamıştır. Dinler arası savaşlar ve özellikle Avrupa’da yaşanan mezhep savaşları uluslararası güvenliğin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Günümüzde de din olgusu güvenliğin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Karabulut, 2015: 43).

Güvenliğin tarihsel gelişiminde bir diğer basamak ise Batı’nın Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans ve Sanayi Devrimi gibi gelişmeler sonucu daha gelişmiş bir toplum haline gelmesidir. Batı’nın kendi içerisindeki anlaşmazlıklar nedeniyle sürekli bir çatışma halinde olması diğer yandan da diğer toplumlara uyguladığı sömürgeci hareketleri güvenlik tarihinin şekillenmesinde oldukça önemli olmuştur (Uçarol, 1985: 196-206).

Güvenliğin tarihsel gelişimindeki kırılma noktalarından biriside ideolojik fikir akımlarıdır. 1792-1815 yılları arasında meydana gelen Napolyon Savaşları ile ortaya çıkan “Yurttaş Ordular” milliyetçiliğin yayılmasında önemli rol oynamış milliyetçilik o dönem için güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmiştir (Black, 2003a: 76). 1789 Fransız Devrimi sonucunda ulus devlet, millet, sömürgecilik, kapitalizm, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar Batı düşünce dünyasını şekillendirmiştir. Fransız Devriminden sonra İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi’de toplumsal alanda değişikliklere neden olmuştur. Küreselleşmenin başlamasıyla birlikte devletler güvenlik stratejilerinde değişikliklere giderek, stratejilerini diğer devletlerle işbirliği yoluna gitmenin önemi üzerine oluşturmuşlardır (Erkan, 2010: 93-115).

Tarihsel süreç içerisinde 18.Yüzyıl’da düşünce ve toplumsal yaşamda köklü değişiklikler yaşanmıştır. 18.Yüzyıl’ın önemli düşünürlerinden olan Immanuel Kant’ın “*Ebedi Barış Üzerine*” adlı eseri de güvenliğe uluslararası örgütlenme bağlamında bir bakış açısı getirmiştir. Kant, söz edilen bu eserinde, devletlerarası anlaşmazlıklar, askeri ve finansal sorunlar gibi uluslararası barışı zedeleyebilecek durumların önüne geçmenin en iyi yolu ve tedbirin uluslararası örgütlenmeler olduğunu önermiştir. Bu nedenle bağımsız devletlerin oluşturduğu bir federasyonun devletlerarası hukuk kurallarını belirlemesi gerektiğini savunmuştur (Bozkurt, 2007: 501-523). 18. Yüzyıl açısından ele alınması gereken diğer bir konu ise, güvenliğin askeri bağlamda ele alınmasının yanında güvenliğin daha çok diplomatik veya toplumsal normlarla ilişkilendirilmeye başlanmasıdır. Bu bakış açısının ön plana çıkmasında Batı düşünce dünyasında, Jean Jacques Rousseau, John Locke ve Montesquieu gibi sözleşmeciler olarak değerlendirilebilecek düşünürlerin fikirlerinin

etkili olmasıdır. John Locke Hobbes'in görüşlerine karşılık insanların sürekli bir çatışma halinde olmadığını, insanların kendi aralarında işbirliği oluşturarak güvenliklerini sağlayabileceklerini öne sürmüştür. Jean Jacques Rousseau ise, Avrupa'da kurulacak bir federasyonun hem devletlerin hem de bireylerin özgür ve güvenli bir şekilde varlıklarını devam ettirebileceklerini savunmuştur. Böylece 19. Yüzyılda uluslararası örgütlenmeye bağlı uluslararası güvenlik düşüncesi ön plana çıkmış ve 20. Yüzyılda Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyet'i bu teorilerin somutta da gerçekleştiği görülmüştür (Dönmez, 2010: 13).

Güvenlik tarihi ve güvenlik yapılanması bakımından ilk uluslararası örgüt olan Millet Cemiyeti'ni ortaya çıkarması nedeniyle Birinci Dünya Savaşı önemlidir. Milletler Cemiyet'i uluslararası güvenliğin korunmasında yetersiz kalmış olsa da Birleşmiş Milletler için bir temel ve birikim oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan 1939 yılına kadar geçen sürede savaşın sonuçlarının ortaya çıkarttığı politik sıkıntılar ve başka bir savaşın çıkmasının nedenleri ile geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda kurulan savaş ittifakları ise konjonktürel ittifaklar şeklinde olmuştur (Birdişi, 2020: 235-260). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşılık Batı Avrupa'yı güçlendirmek için Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi hamlelerine karşılık Sovyetler Birliği'de kendisine yakın sosyalist ülkeleri içerisine alan ekonomik temelli Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kurmuştur. Bu dönemde güvenlik algılarındaki temel unsur askeri güvenlik ve bunu sağlamak için her iki tarafta NATO ve Varşova Paktı gibi örgütler kurmuştur (Sancak, 2013:128). Böylece bu dönemde hiçbir devletin varlığını koruma ve sistemi belirleme konusunda imkânı olmadığı güvenlik açısından ittifak kurmanın daha faydalı bir yöntem olduğu anlaşılmıştır (Dedeoğlu, 2008: 38).

Soğuk Savaş dönemine gelindiğinde ise ulus-devlet güvenliğinin yanında, güvenlik çalışmaları alanında yeni yaklaşımlar önem kazanmaya başlamış ve sistemde güvenlik gündemleri çeşitliliği artmıştır. Askeri/stratejik güvenlik tehditlerinin yanında “*insan güvenliği*”, “*toplumsal güvenlik*” ve “*gezegen güvenliği*” gibi güvenlik tehditleri çok boyutlu bir hale gelmiştir (Ağır, 2015: 104).

Soğuk Savaş'ın ardından siyasetten, ekonomiye güvenlik algılamalarından hemen her alanda kökten değişimler meydana gelmiştir. Daha önceki dönemin uluslararası güvenlik açısından karmaşık olmayan ve öngörülebilir atmosferi ve tehdit algılamaları bu yeni dönemde yerini değişken, öngörmesi zor ve çok daha

karmaşık bir uluslararası güvenlik ortamına bırakmıştır. Tehdit unsurunun devletten devlete tek boyutlu olma özelliğini kaybederek çok boyutlu ve asimetrik bir yapıya dönüşmesi güvenlik algılamalarının değişmesine neden olmuştur. Bunun yanında tehditlerin öngörüsünün zorlaştığı bu dönemde mücadele alanı da genişleyerek ve değişime uğrayarak, uluslararası güvenlik açısından tüm dünya mücadele alanı haline gelmiştir (Büyükanıt, 2007: 10-19). Belli bir coğrafya ile sınırlı kalmayıp tüm ülkeler için geçerli olması, sınırlar ötesi olup tüm ülkeleri kapsayan bir tehdit hali güvenlik kavramının dönüşümünde bu dönemde önemli bir etken olmuştur (Koçer, 2005: 288).

Güvenlik problemleri ve tehditleri, günümüzde terörist saldırıları, AIDS türü hastalıklar, nükleer yayılmalar, sığınmacılar, Afrika’da gitgide artan çölleşme, buz tabakalarındaki çözümler, Orta Doğuda’ ki canlı bombalar, biyolojik-kimyasal-nükleer silah teknolojisinin gelişmesi, bilgisayar korsanlarının yaptığı saldırılar gibi geniş bir yelpazede gözlemlenmektedir (Booth, 2005: 29). Ortaya çıkan yeni tehditler ve küreselleşmenin yanı sıra sosyal, ekonomik, teknolojik sınırların ortadan kalkması gibi nedenlerle birlikte tarihsel süreçte gelişen tüm bu sorunlar çözülmesi zor olan uluslararası bir sorunsal haline dönüşmüştür (Bakan ve Şahin, 2018: 138). Küreselleşme süreci, günümüzde güvenliğin şekillenmesinde en önemli unsurlardan biridir. Çünkü küreselleşme süreci geleneksel tehditlerin dönüşüm yaşamasına hem de yeni güvenlik tehditlerinin yaşanmasına neden olmuştur (Karabulut, 2015: 60).

1.3. Güvenliğin Temel Unsurları

Tarihsel süreç boyunca güvenlik nosyonu dönüşümler yaşayarak genişleme ve derinleşme eğilimleri göstermiştir. Her kesim tarafından üzerinde uzlaşılan evrensel bir güvenlik tanımı yapılmasının mümkün olmamasına rağmen güvenlik olgusunun her zaman ve her alanda sağlanmasının önemi genel kabul görmektedir. Güvenlik kavramını, literatürde yapılan güvenlik tanımlamaları içerisinde sıklıkla vurgulanan alt kavramlardan olan, güvenliğin sağlanması gereken birim/nesne olan “referans nesnesi”, güvenlik kavramının tamamlayıcısı olan “tehdit ve risk”, güvenliğin sağlanmasında rol oynayan “güç” unsuru ve son olarak “savunma” unsuru üzerinden değerlendirmek daha açıklayıcı olacaktır.

1.3.1. Referans Nesnesi

Güvenlik adına yapılan çalışmalardaki çözümlemenin merkezinde olan ve güvenliğinin sağlanması gereken birim veya nesnedir. Ontolojik anlamda tehdit altında olan ve varlığını korumak adına haklı gayret içinde olunan şeylerdir. Söz edilen nesne ve şeyler güvenlik sektörlerinde farklı gündem maddeleri şeklinde farklılaşabilir, birey, grup, devlet, toplum, çevre vb. olabilir. İlk insanın varoluşuyla ortaya çıkan güvenlik kavramının, zaman içerisinde meydana gelen olaylar kavramın, genişlemesine ve derinleşmesine neden olmuştur. Bunlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir (Bingöl, 2016: 19).

Genişletme(Broadening): Güvenlik kavramının gündemin genişletme, dar kapsamda güvenlik konularının analizinde askeri kapsamda odaklamayı, siyasal alanlarda, siyasi, çevresel ve ekonomik sektörlere genişlemesidir.

Derinleştirme (Deepining): Devletin yanında güvenlik kavramının referans nesnelere diğer aktörlerin de eklenmesidir.

Güvenlik kavramı tarihsel süreç içerisinde genel olarak askeri alanda ve milli çıkarları korumaya yönelik çabalar olarak görülmüştür. Meydana gelen iki dünya savaşı ve arkasından yaşanan soğuk savaş sonrası değişen dünya düzeni ile hızlanan küreselleşme güvenlik gündemini de şekillendirmiştir. Askeri konseptte odaklanan dar anlamda güvenlik sektörü toplum, çevre, ekosistem, iletişim, siyasi ve ekonomik sektörleri de içine alarak genişlemiştir. Temel aktör olan devletin yanında birey ve toplumda bulunan alt gruplarında eklenmesiyle güvenlik kavramı derinleşmiştir (Akdeniz, 2015: 76).

1.3.2. Tehdit ve Risk

Güvenlik kavramının genel kabul görmüş ve zamanın her döneminde geçerli evrensel bir tanımının yapılamamasının sebebi, kavramı oluştururken birden çok değişkeni içerisinde barındırması ve içeriğinin zamanın değişen koşullarında yeniden belirlenmesidir. Buna rağmen güvenlik kavramına ilişkin yapılan tanımlamalarda tehlikelerden ve tehditlerden uzak olma olgusu uzlaşmış bir konudur (Özcan, 2011: 457). Güvenlik düşüncesinin başlangıcı olan ve kavram tanımlarında tamamlayıcısı olarak sıklıkla görülen “tehdit” kavramı güvenlik algılamalarını etkileyen en önemli olgudur. Elke Krahman tehdit kavramını, toplumların, devletlerin veya kişilerin varlıklarını devam ettirebilmesine veya ellerinde bulunan değerlerine karşı gelişen

olumsuz sonuçlar doğurma potansiyeline sahip olay ve ya olgular şeklinde tanımlamıştır (Karabulut, 2015: 24).

Tehdit kavramı, baş edilebilir ve oluşabilecek olası kötü sonuçları öngörülebilir, tedbir alınabilen korkulu ve olumsuz durumları tanımlayan bir kavramdır. Tehditler, meydana gelmeden önce muhtemel sonuçları öngörülebilir, bireylerin veya kurumların denetimi dışında dışarıdan gelen, belli donanım ve stratejilerle bertaraf edilebilir soyut olmayan durumlar şeklinde ifade edilen bir kavramdır (Elmas, 2013: 74-76). Tehditler genellikle üç şekilde meydana gelmektedir. Birincisi, eldeki değerleri kaybetme riski, ikicisi elde edilmek istenen değerleri ele geçirememek ve yahut ötekine kaptırmak ve son olarak aktörlerin kontrolleri dışında gelişen küresel risk ve tehlikeli durumlardır (Dedeoğlu, 2008: 63).

Risk kavramı, belirli bir süreç içerisinde istenilen hedefe ulaşamama ve bundan olumsuz etkilenme olasılığı şeklinde tanımlanabilmektedir. Bundan dolayı, risk içerisinde değişken olma ve olumsuz sonuçlar yaratma gibi olasılıklar barındırmaktadır. Risk belirsiz bir ortamda ortaya çıkmakta ve ortaya çıkaran olasılığın tahmini yapılabilmektedir. Bundan dolayı risk, zamanla güvenliğin temel unsurlarından olan tehdit ve tehlike kavramları yerine kullanılır olmuştur. Bu nedenle güvenliğin sağlanabilmesin de risk ve risk yönetimi büyük önem taşımaktadır (Aslan, 2020: 117).

Risk kavramı, uluslararası güvenlik çalışmalarında çok fazla yer almayan fakat soğuk savaş sonrasında 1990'lı yıllarda bazı devletler ve NATO başta olmak üzere çeşitli örgütler tarafında hatta zamanla tehdit kavramı yerine kullanılmaya başlanmıştır. 1991 yılında Roma Zirvesinde yapılan çalışmalar sonucunda, NATO üyesi ülkelerin çok yönlü saldırı tehdidinin olmadığı buna rağmen öngörülmesi ve karşı konulması zor, kapsamlı ve farklı boyutlardan gelebilecek risklerin olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda NATO, risk kavramını tehdit kavramına ikame etmeyi tercih etmiştir (Ağır, 2004: 116). Risk kavramının tehdit kavramı yerine kullanılmasının anlamı; daha önce kontrol edilerek yönetilemeyen tehdit olarak tanımlanan olguların şimdi, müdahale edilerek yönlendirilebilir bir duruma gelmesidir. Bir güvenlik sorununun risk veya tehdit bağlamında değerlendirirken o güvenlik meselesinin kontrol altına alınıp alınamamasına bağlıdır. Eğer söz konusu güvenlik sorunu kontrol edilemiyorsa tehdit, kontrol altına alınabiliyorsa risktir. Diğer yandan hangi meselenin risk hangi meselenin tehdit olacağına yönetenler sahip

oldukları olanak ve potansiyellerini baz alarak karar verirler. Bu karar verme süreci sonunda algılanan tehdit ise gerekli önlemler alınır, risk olması durumunda ise yönetilmeye ve yönlendirilmeye devam edilir (Küçükşahin, 2006: 19,20).

1.3.3. Güç

Devletin uluslararası alanda diğer aktörlere karşı üstünlük ve dezavantajlı olma durumları şeklinde tanımlanan güç kavramının en önemli fonksiyonlarından biri, güvenliği sağlamak için kullanacağı araçlara ve yöntemlere karar vermesidir. Diğer aktörlerle karşılaştırılabilir özelliği nedeniyle güç, devletin sahip olduğu beşeri, askeri, jeopolitik, iletişim imkânları, sınır komşuları gibi faktörleri de içine almaktadır (Dedeoğlu, 2008: 62). Bu anlamda güvenlik unsurlarından olan güç ve tehdit kavramları birbiriyle ilişkili iki kavramdır. Öyle ki güvenliğin sağlanması tehditte uzak olmayı gerektirirken tehditi bertaraf edecek bir güce ihtiyaç duyulmaktadır (Birdişli, 2014: 26).

Uluslararası alanda belirli hukuk kuralları ve gerekli yaptırımları uygulayacak özerk bir otorite merkezi olmaması nedeniyle, devletler kendi varlığını devam ettirebilmek, uluslararası arenada kendilerine yer edinebilmek için güç ve güvenlik arayışı içerisindeylerdir. Uluslararası sistemde yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda yaygınlaşan uluslararası örgütler, medyanın ve iletişimin küreselleşmesi, devletin dışında süjelerin etkinliklerini artırması güvenlik gündeminde “*yumuşak güç*”, “*sert/kaba güç*” ve “*akıllı güç*” gibi kavramları da tartışmaya açmıştır (Aydoğan ve Aydın, 2011: 12).

Uluslararası ortamda bir devletin istediği hedeflere; ülkenin sahip olduğu değerlere, kültürüne hayranlık duyan, özenen, yaşam şartlarına ve potansiyellerine hayran olan diğer ülkelerin onu takip etmesiyle ulaşabileceği güç “*yumuşak güç*” olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda yumuşak güç devletin, kendi milli menfaatlerini, kendisini takip eden ülkelerin menfaatleriyle de ters düşmeyecek şekilde ve onları da memnun edebilecek şekilde sunması şeklinde gerçekleşmektedir (Nye, 2005: 14).

Güç formlarından bir diğeri olan “*sert/kaba güç*” ise, askeri güç, tehdit, zorlama, caydırma ve ekonomik teşvik veya zorlama şeklinde uygulanan ekonomik ve ordu gücüne dayanan caydırıcı ve zorlayıcı güçtür (Wagner, 2014).

“Akıllı güç” ise, ulaşmak istenen gaye ve sonuçlara, yumuşak güç ve sert gücün belli bir strateji ile birlikte uygulanması şeklinde ifade edilmektedir. Akıllı güce sahip olabilmek etkin ve güçlü ordunun yanında ülkenin etkinliğini artıracak işbirlikleri ve ittifakları da gerektirmektedir (Yatağan, 2018: 74). Uluslararası ilişkiler uzmanlarından olan Nye ve Armitage tarafından oluşturulan “akıllı güç” kavramı, sadece sert/kaba güç ile yumuşak gücün bileşkesinden meydana gelmemekte, gücün uygulanacağı süjenin davranışlarıyla bağdaşacak şekilde belli bir ortamda önceden belirlenmiş bir tepki formunda oluşturulmalıdır. 2006 yılında Amerika’da Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi (Center for Strategic and International Studies-CSIS) bünyesinde kurulmuş olan tarafsız Akıllı Güç Komisyonu (Commission on Smart Power) tarafından hazırlanan rapora göre sert gücün ülkenin yumuşak gücünün garantisi olduğunun yalnız bir devletin çıkarlarını korumak için yetersiz kalacağını bu yüzden sert gücün yanında yeni ortaklıklar ve ittifakların kurulması gerektiği ifade edilmiştir (Aydoğan ve Aydın, 2011: 15).

1.3.4. Savunma

Savunma kavramı, genel olarak muhtemel bir saldırı ya da tehdidi önleme ya da oluşabilecek olumsuz sonuçları en aza indirmek için alınabilecek tüm tedbirler olarak tanımlanmaktadır. Güvelik ve savunma kavramları birbirleriyle ilişkili iki kavramdır. Genel anlamda savunma sonucunda güvenlik elde edilmektedir. Askeri güç üzerine kurulu olan savunma kavramı başka faktörleri de içinde barındırmaktadır. Siyasi, ekonomik, diplomasi gibi faktörleri de askeri gücün yanında barındıran savunma unsuru muhtemel bir uzlaşmazlık ve çatışma ortamında ilgili aktörü daha güçlü hale getirmektedir (Karabulut, 2015: 18).

1.4. Ulusal Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Politikaları

1648 Westfalya Barışı’yla Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu egemenliğindeki krallıklar ve federal hanedanlıklar parçalanmış ve Avrupa’da ana aktörün devlet olduğu yeni bir düzen ortaya çıkmıştır (Çağırın, 2014: 6). Westfalya Barışı’yla birlikte güvenlik kavramı da devlet gibi ulusal sıfatını alan bir kavram haline gelmiştir. Westfalyan sonrası modern ulus-devlet sisteminde, aynı toprak üzerinde aynı ulustan olmanın verdiği ulus olma bilinci güvende kalmanın temel şartı olmuştur. Yurttaşların güvenliği ile vatanın güvenliği arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Böylece ulusal bir karakter kazanan güvenlik kavramı, sadece kişilerin güvenlik ihtiyacı çerçevesinde değil devletin bekası ve çıkarlarını gerçekleştirecek

politikalar kapsamında belirlenmiştir (Elmas, 2013: 34). Böylece ulusal güvenlik kavramı, ulusal egemenlik bağlamında devletin kendi sınırları içerisinde tek hâkim güç olarak halkı, hükümeti ve ülkesiyle bölünmez bir bütün olarak koruması şeklinde ifade edilmektedir (Karabulut, 2015: 24).

Westfalya Barışı'yla birlikte devletler uluslararası sistemin en güçlü aktörleri olarak kabul edilmiştir. Uluslararası sistemde ilişkileri yönetecek üst bir otoritenin olmaması nedeniyle “*siyasi meşruiyetin evrensel standardı*” olarak yer almışlardır. Bu nedenle devletin en önemli görevi güvenliğin sağlanması olmuş ve “*kendi kendine yardım*” olarak nitelendirilen uluslararası sistemde kendi bekalarını korumaktan başka şanslar olmadığı düşüncesini benimsemişlerdir (Baylis, 2021: 378). Bu bağlamda Walter Lipmann, bir devletin, kendi değer ve kazanımlarını savaşmak istemediğinde muhafaza edebildiğinde ve bir saldırıya maruz kaldığında bu mücadeleden galibiyetle çıkarak bu değer ve kazanımlarını devam ettirebildiği sürece güvende kalabileceğini ifade etmiştir (Buzan, 2015: 36). Bu kapsamda güvenlik alanında yapılan klasik güvenlik anlayışlarına göre, ana aktör devlettir ve devlet güvenliği, askeri güç faktörü, politik diplomasi, etkili kriz yönetimi gibi devlet politikaları unsurlarıyla yerine getirmektedir (Ural ve Şılıbekova, 2016: 6,7).

Ulusal güvenlik kavramı, tehditle karşı karşıya olan yani güvenliğin referans nesnesinin ulus olduğuna ve ulusun devlet ile olan doğrudan ilişkisine dikkat çekmektedir (Buzan, 2015: 70). Güvenliği ifade etmek için kullanılan ulusal ve milli kavramları ise devlet tarafından halkı inandırmak ve uyguladığı güvenlik politikasının haklılığına ikna etmek için bilinçli bir şekilde kullanılmaktadır (Bilgin, 2005: 182,183).

Ulusal güvenlik kavramı içerisinde, “ulusal çıkar” ve “tehdit” kavramları vurgulanması gereken önemli unsurlardır. Ulusal çıkar kavramı, devletin varlığını refah içerisinde koruyabilmesi ve devam ettirebilmesi için gereken şartlardır. Kavram temelde devletin sağlamakla yükümlü olduğu halkın huzuru ve refahı ve ortak fayda ve güven ihtiyacından doğmuştur. Ulusal çıkarlar devamlılık arz eden, kısıtlı sayıda, geniş boyut ve genel anlamlar taşıyan ifadeler kullanılarak tanımları yapılmaktadır. Fakat söz konusu olduğu duruma ve uluslararası ilişkilere göre değişiklik gösterirler. Ulusal hedef, politika ve stratejilerin belirlenebilmesi en az maliyet ve etkinlikle kullanılmasında ulusal çıkarlar önem derecesine göre sınıflandırılarak sıralanır ve bir anlamda çıkış noktası görevini üstlenirler (Varlık,

2012: 633-637). Machiavellism düşüncesinin kaynaklık ettiği devletin yüksek çıkarlar (raison d'état) kavramı, devletlerin kendi menfaat ve çıkarlarını öncelemesi ve bu yolda girişeceği güç mücadelesinde, haklı ve mücadelenin kaçınılmaz olması anlamında kullanılmıştır. Devletin çıkarları ve güvenliği birinci öncelikli (primus inter pares) konulardır ve siyasi irade bunu gerçekleştirmek için hukuki ve ahlaki kuralları tanımayabilir (Poggi, 2007: 115). Ulusal güvenliğe karşı olan tehdit tanımlamaları ise her daim nispi ve belirsiz bir şekilde değerlendirilmiş tehdidin yöneldiği değere ve özneye göre nelerin ya da hangi unsurların tehdit olarak algılanacağı değişiklikler göstermiştir (Birdişli, 2011: 152). Bu bağlamda tehdit kavramı irdelenirken risk, potansiyel ve var olan tehditler sınıflandırması yapılmış benzer şekilde ulusal çıkarlarda önem derecesi ve öncelik sıralaması yapılması yoluna gidilmiştir. Ulusal güvenliğin temel unsurlarından olan ulusal çıkar ve tehditlerin derecelendirilmesi uzmanlık gerektiren alanların tespit edilmesi, yöneten siyasi iradenin görevi olmaktadır (Varlık, 2012: 643).

Söz konusu bir tehdidin ulusal güvenlik sorunu olarak algılanması, tehdidin ne tipte olduğu, tehdidin yöneldiği devletin onu nasıl tanımladığının yanında tehdidin uygulama yoğunluğuna göre de değişiklik göstermektedir. Bir tehdidin şiddetini, hangi kimlikte olduğu, coğrafi ve zamansal yakınlık, gerçekleşme olasılığı, sonuçlarının ciddiyeti ve tarihsel nedenlerle tehdit algısının güç kazanıp kazanmadığı gibi unsurlar belirlemektedir (Buzan, 2015: 119). Sektörlere göre tehdit türlerini askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik, ekolojik olarak sınıflandırılmaktadır. Geleneksel olarak askeri güvenlik endişeleri içerisinde öncelikli öneme sahip olan askeri tehditler, devletin tüm kurum ve bileşenlerini tehdit etmektedir. Sosyal ve ekonomik maliyetleri yüksek olan askeri tehditler sadece devletin savunma mekanizmasına değil devletin tarihsel süreç içerisinde edindiği siyasi, ekonomik, kültürel, endüstriyel tüm kazanımlarını yok edebilmektedir. Askeri tehditler kadar korkutucu olan siyasi tehditler, devletin istikrarını hedef alarak, hükümeti ortadan kaldırmak, ayrılıkçı hareketleri desteklemek, askeri bir hareket öncesi devleti zayıflatmak amaçlı kullanılabilir. Toplumsal tehditler ise askeri ve siyasi tehditlerin bir bölümü ve bunun yanında siyasi tehditlerden ayırt edilmesi zor bir tehdittir. Bu tehditlerin çoğunun devlet içinden yönelmesi ve devletlerarasında bir dış tehdidin ulusal değerlere yönelik bir hareketin siyasi bir tehdit olarak algılanması nedeniyle ulusal bir güvenlik konusu olarak toplumsal tehditleri almak zorlaşmaktadır. Ulusal

güvenliğe dönük bir diğer ekonomik ve ekolojik tehditler ise askeri tehditler gibi devletin kurum, kimliğine ve fiziksel altyapısına zarar vermektedir (Buzan, 2015: 107-118).

1.4.1. Ulusal Güvenlik Politikaları

1947 yılında ABD başkanı Herry S. Truman döneminde, başkana ulusal güvenlikle ilgili askeri konular ile iç ve dış politikalar hakkında öneriler sunmak için, Kongre tarafından “*National Security Act*” (Ulusal Güvenlik Yasası) çıkarılmıştır (Office of The Historian). Ulusal Güvenlik Yasası ile birlikte ulusal güvenlik kavramının yanında ulusal güvenlik politikaları da tartışılmaya ve oluşturulmaya başlanmış ve siyasi literatüre dâhil olmuştur (Wolfers, 1952: 482). Türkiye’de ise, resmi belgelerde ulusal güvenlik kavramı yerine “*milli güvenlik* ” kavramı kullanılmaktadır. Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği Tanımlar Madde 2- de “Devletin *anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması*” şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2004). Ulusal güvenlik kapsamında algılanan güncel veya olagelmiş tehditleri, riskleri, endişeleri ve bunların nedenlerini ile söz konusu tehditlerle mücadele yöntemlerini kapsayan güvenlik politikaları resmi ve genel niteliktedir. Bir devletin geçmişten gelen güvenlik deneyimi, şimdi verdiği mücadele ve varlığını gelecekte de devam ettirebilme çabaları güvenlik politikasını oluşturmaktadır (Çıtak, 2018: 20,21). Ulusal güvenliğin tanımlanması, konulan ulusal hedeflere ulaşılması, iç - dış eylemlere karşı savunma ilkelerin belirlenmesi gibi üç temel unsur ulusal güvenlik politikasının oluşturulmasında etkili olmaktadır (Denk, 2000: 2). Ulusal güvenlik politika ve stratejilerini şekillendiren dört esas güç ise şunlardır (Buzan ve Hansen, 2009: 50-54):

1. Güçlü devletlerin uyguladıkları politikalar
2. Teknolojik gelişmeler
3. Uluslararası alanda meydana gelen olaylar (kurucu-hızlandırıcı-önemli olaylar)
4. Akademik alanda üretilen bilgi, tartışmalar ile kurumsallaşmadır.

Tehdidin yöneldiği ve koruma altına alınmak istenen referans nesnesinin değişkenlik göstermesi nedeniyle ulusal güvenliğe yöneltilen tehdit algılamaları nispi ve muğlak bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Soğuk Savaş zamanında ulusal güvenlik kavramı yüksek politika (high politics) olarak daha ideolojik bir karakter taşıırken Soğuk Savaş sonrası çift kutuplu sistemin dağılmasıyla ulusal güvenliğe yönelik ideolojik yaklaşım yerini, insan merkezli yaklaşımlara (low politics) bırakmıştır. Birleşmiş Milletler (BM), bazı kurum ve kuruluşlar daha demokratik, ekonomik ve liberal perspektifle yaklaşarak ulusal güvenliğini yeniden tanımlamışlardır (Birdişli, 2011: 152).

Ulusal güvenlik beş ana sektördeki etkenler tarafından şekillenmektedir ve bu yeni alanlar şunlardır (Buzan, 2015: 38):

- a) Askeri güvenlik; devletlerin öteki devletlerin maksatları konusundaki algılaması ve devletlerin saldırı veya savunma anlamında askeri gücü ile karşılıklı etkileşimleri içermektedir.
- b) Politik güvenlik; devletlerin ideolojileri, yönetim sistemleri ve örgütsel istikrarını kapsamaktadır.
- c) Toplumsal güvenlik; kültür, dil, geleneksel kalıplar, ulusal kimlikleri barındıran koşulların devam ettirilmesini kapsamaktadır.
- d) Ekonomik güvenlik; refahın sürdürülebilmesi, kaynaklara ulaşımın sağlanması ve istenen düzeyde devlet gücünün tutulabilmesi için gerekli finansal ortam ve pazarları içermektedir.
- e) Çevresel güvenlik; tüm insani girişim ve gereksinimlerin bağlı olduğu tabii kaynaklar ve biyosferin korunmasını kapsamaktadır.

Böylece ulusal güvenliğini etkileyen tehditler derinleşmiş ve çeşitlenmiştir. Bu nedenle ortaya çıkan askeri tehditlerin dışında ki problemlerin askeri müdahalelerle çözümü mümkün olmamaktadır. Askeri tehditler dışındaki ulusal güvenliğini etkileyen konuların devletler, ittifaklar kurulması, demokratik adımlar, ekonomik bağlantıların geliştirilmesi, diplomasi yolu ile sorunların çözümü, kişisel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korumaya alınması, sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi gibi askeri yöntemler dışında politika araçlarıyla çözülebilmektedir (Polat, 2020: 498).

Geleneksel ulusal güvenlik kavramının askeri alanına politik, ekonomik, toplumsal, çevre gibi güvenlik alanlarının da eklenmesiyle birlikte genişleyen ve çok boyutlu hale gelen kavramın bu yeni yapısı devlet, uluslararası alan ve kimlik boyutlarıyla da değerlendirilmesini önemli hale getirmiştir (Varlık, 2012: 33). Bu bağlamda her devlet farklı kimlikler, özellikler, kültürler, hedefler, endişeler ve liderlere sahiptir ve bu nedenle her devletin amaç veya tehdit algılamaları kendine has özellikler taşımaktadır. Devletler vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve bahsedilen bu değerleri korumakla sorumlu olmaktadır (Yalçın, 2017: 18). Booth ise bir ulusun kültürlerini, tutum ve davranışlarını, önemli güç sembollerini, kazanımlarını, kendilerine dönük tehdit ve güç kullanımına karşılık geliştirdikleri çözümleri stratejik kültür kavramı ile ifade etmiştir. Stratejik kültür devletin savaş ve barış durumunda devletin takındığı davranış ve tutumlarını tanımlamaktadır (Booth, 1990: 121,122). Devletler düşünsel arka planda yer alan kültürel derinlikleri ile birlikte ulusal veya uluslararası sistemde problemlerin çözümüne yönelik bir tercih geliştirmekte ve böylece stratejik kültürlerini oluşturmaktadırlar (Erdağ, 2013: 58). Bu kapsamda devletin güvenliğe dönük tercihleri, algılamaları ve aldığı kararlar ile elinde bulunan imkân ve yeteneklerinin birleşimi devletin güvenlik kimliğini oluşturmaktadır. Ulusal güvenlik politikasının uygulamasında kullanılan metot ve araçlar bu güvenlik kimliğine göre belirlenmektedir. Ulusal çıkar ve tehditlerin tespitinden sonra hedef belirlenmesi ve belirlenen bu hedeflere ulaşabilmek için gerekli güvenlik politika ve stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir. Ulusal güvenlik politikası sonucu ulaşılmak istenen sonuç ile araçlar ve belirlenen stratejinin birbirleri ile uyumlu olması önem arz etmektedir (Varlık, 2012: 24).

Ulusal hedefler, bir ülkenin başka bir ülkeden gelecek saldırı veya tehditlerine karşı güvenlik konularının yanında ekonomik gelişme, siyasal istikrar, sosyal alanda refah gibi konuları da içine almaktadır. Politika yapıcılar ulusal hedefleri belirlerken amaç ulusal çıkarlar olduğu için halkın temayülü, istek ve ihtiyaçlarının da dikkate alınması önemli olmaktadır. Ulusal hedeflerde istikrar esas olduğu için siyasi erk değişse bile hedeflerde değişikliğe sık sık gidilmemesi gerekmektedir (Yılmaz, 2009: 85). Bir devletin koyduğu hedefe ulaşabilmesi için takip etmesi gereken bir metoda yani stratejiye ihtiyaç duyulmaktadır (Akad, 2006: 14).

Güvenlik stratejisi, devletin uygulamakta olduğu güvenlik politikası anlamının yanında, ulusal güvenlik politikasında vurgulanan amaçlar kapsamında, belirlenen ulusal çıkarlar ve hedefleri gerçekleştirmek için ülkenin askeri unsurlarının yanında diplomatik, ekonomik, psiko-sosyal ve siyasal unsurların entegre bir şekilde kurgulanmasıdır (Eslen, 2005: 21). Bir devletin ulusal güvenliğini korumak için yaptığı planlar ulusal güvenlik stratejisini oluşturmakta ve güvenlik stratejisi, devletin tehdit algılamalarını ve bu tehditleri nasıl bertaraf edeceğine dair pratikleri kapsamaktadır (Yalçın, 2017: 18). Ulusal güvenlik stratejisi, milli güç faktörlerinin siyasi otorite tarafından belirlenen maksat ve hedefler üzere yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Kimi stratejistler tarafından “*Büyük Strateji*” şeklinde tanımlanan strateji, ulusal güç faktörlerinin etkin bir şekilde kullanılmasını mümkün kılmak amacıyla planlanmakta ve bu planları gerçekleştirebilmek için, askeri stratejiler, siyasal, ekonomik ve diplomatik stratejiler ile desteklenmektedir. Büyük strateji ulusal hedefler ve güç unsurları arasında uyum sürecini gerçekleştirmekte ve enformasyonel sonuçla yön göstermektedir. Başarılı olup olmaması ise bu entegre sürecini etkin bir şekilde tamamlamasına bağlı olmaktadır (Okkan ve Dayangaç, 2020: 28-38).

Ülkeler güvenliklerini sağlamak için günümüzde çeşitli stratejiler uygulamaktadır. Bu stratejiler ise;

- İttifaklar yoluyla, bölgesel veya küresel örgütlenmelere dâhil olma/ tarafsız kalma,
- Kendi çıkarı söz konusu olduğu bir alanda çok uluslu bir hareket içinde yer alma ve lideri olma konumuna kendini getirme/ böyle bir oluşuma karşı tarafın liderliğini üstlenme,
- Çatışmalara engel olabilmek için krizlere müdahil olarak diplomasi, askeri ya da politik tedbirler geliştirebilme/ krizleri çıkaranların oyunlarını bozma,
- Kitle imha silahları (kimyasal, biyolojik, nükleer) kapasiteleri ile diğer aktörlere karşı güç kazanma ya da bu tehditlere karşı savunma gücünde olma/ kitle imha silahlanma karşıtı olma,
- Terör örgütlerini kullanma ya da onlara karşı savunma geliştirebilme/terör ve terörizme karşıt olma,
- Uzayda üstünlük sağlayabilme / uzay kullanımına karşıt olma,

- İstihbarat geliştirilmesi, iletişim ve haberleşme kanalları teknolojilerinin gelişimini sağlama,
- Savaşa bilme kabiliyetini geliştirebilme/ teknolojik uygulamalara karşı primitif metotlarla bu uygulamaları etkisiz hale getirebilme,
- Psiko-sosyal olguları etkin kullanabilme şeklinde sıralanmaktadır (Dedeoğlu, 2008, s. 154).

Devletlerin uyguladıkları güvenlik stratejileri taktiksel anlamda barışçıl güvenlik stratejileri ve çatışmacı güvenlik stratejileri olarak ikiye ayrılmaktadır. Devletlerin güvenliklerini ve çıkarların gerçekleştirebilmeleri için çatışmadan uzak yöntemleri uygulamalarını ifade etmektedir. Bu yöntemler içerisinde müzakere, ihtilaflı konularda çözüm odaklı yeni öneri getirme, uzlaştırıcılık ve arabuluculuk rollerini üstlenme, ekonomik ödüllendirme, dış yardımlar, ittifaklar ve işbirliklerine katılma gibi yöntemler yer almaktadır. Çatışmacı güvenlik stratejilerinden bir kısmı diplomatik yöntemlerle kullanılmaktadır. Bunlardan ilki “*tek yanlı karar almak*” diğeri ise “*oldubittiye getirme*” yöntemleridir. Bahsedilen bu yöntemler taraflar arasındaki problemler daha önce görüşülmüş ve barışçıl diplomatik yöntemlerin devam ettirilemeyeceği anlaşıldıktan sonra kullanılmaktadır. Anlaşmaların tek taraflı iptali, müzakeren çekilme, diğer taraf diplomatların sınır dışı edilmesi gibi hareketler şeklinde olabilmektedir. Müzakere süreci içerisinde öngörülmemiş taraf, arabulucu ve taleplerin dâhil edilmeye çalışılması da oldubittiye getirme yöntemine örnek gösterilebilecek davranışlardır. Diğer bir çatışmacı stratejik yöntem ise ekonomik yöntemdir. Boykot, abluka, ambargo gibi faaliyetler örnek olarak gösterilebilir. Çatışmacı güvenlik stratejilerinden bir diğer yöntemler ise savaşa varmayan sıcak yöntemler olan tedhiş yaratma, tahrik, sabotaj, terörizm gibi yöntemlerdir (Dedeoğlu, 2008: 155-185) . Ulusal güvenliğin korunmasına yönelik geliştirilen bu stratejiler her zaman ve koşulda yeterli olamamaktadır. Bu bağlamda devletlerin ulusal güçleri ile güvenliğine yönelen tehditler arasındaki oran önem arz etmektedir. Önemli diğer bir konu ise devletlerin tek bir taraftan gelebilecek tehditlere karşı ulusal politikasını oluşturduğunda güvenlik açığına neden olabilmesidir. Bu güvenlik zafiyetiyle karşılaşmamak için devletler güvenlik yapılanma ve politikalarını her yönden gelebilecek tehditlere karşı esnek bir şekilde oluşturulması gerekmektedir (Karabulut, 2015: 24).

1.5. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası ilişkiler akademik sisteminde uluslararası güvenlik alanı, merkezi ve önemli bir yer teşkil etmektedir. 20. Yüzyıl'ın ilk dönemlerinde uluslararası ilişkiler disiplinindeki çalışmalar güvenlik ve savaş üzerine odaklanmasına rağmen şimdilerde çalışma sahası genişlemiştir. Uluslararası güvenlik çalışmalarının kapsamlı şekilde genişlemiş olması güvenlik ile ilgili kavramların ve kuramlarında genişlemesine ve çeşitlenmesine neden olmuştur (Smith, 2020: 27-37).

Çalışmanın bu bölümünde uluslararası ilişkiler kuramlarının, güvenlik tanımlamalarıyla birlikte teorik açıdan yaklaşımları ve güvenlik nosyonunu hangi analiz düzeyinde ele aldıkları irdelenecektir. Ayrıca her uluslararası ilişkiler teorilerinin düşünsel temelleri ile entelektüel eğilimleri ve güvenlik kavramına olan yaklaşımlarını etkileyen güvenlik sorunsalları ve dinamikleri hakkındaki temel düşüncelerin gelişimi ele alınacaktır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler teorilerinin Soğuk Savaş süreci, öncesi ve sonrasında güvenlik çalışmaları incelenecektir. Böylece tarihsel süreç içerisinde ve değişen konjonktürde güvenlik yaklaşımları ve güvenlik tanımlarındaki dönüşüm değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle ilk olarak uluslararası ilişkiler disiplininin klasik ana akım düşünce kuramlarının güvenlik yaklaşımları incelenecek sonrasında klasik güvenlik paradigmalarının entelektüel hegemonyasını sorgulayan alternatif yaklaşımlar olarak kabul edilen eleştirel güvenlik çalışmaları incelenecektir. Son olarak ise Soğuk Savaş dönemi süresince ve sonrasında tartışılmayan, klasik güç ve askeri güvenlik konuların ötesinde tartışma konularını ve analiz seviyelerini içerecek şekilde genişleyen ve derinleşen yeni güvenlik anlayışını geliştiren Kopenhag Okulu irdelenecektir.

1.5.1. İdealizmin Güvenlik Yaklaşımı

İdealizm, ilk defa 1923 yılında Glasgow Üniversitesi Rektörü Birkenhead tarafından konferansta sunduğu bir tebliğde kullanılmıştır. Birkenhead idealizmi, *“Felsefi idealizm, bir kişi ya da grubun içinde bulunduğu ya da etrafındaki gerçek veya mevcut fiziki durum ve şartlardan daha ileri ve yüce bir noktaya ulaşma arzusunu; uluslararası politika bağlamında idealizm ise devletlerarası ilişkilerin etik değerler etrafında geliştirilmesi arzusunu ifade eder”* şeklinde tanımlamıştır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde realizm mevcut durumu ifade ederken, idealizm ideal/yüce bir durumu ifade etmektedir. İdealizmin tanımında da yer aldığı üzere mevcut durumu/olanı değil ideal/olması gereken durumu öncelediği ve realist değil

normatif bir bakış açısını benimsemesi tüm kesimlerin kabul ettiği noktadır (Gözen, 2019: 70-72).

ABD uluslararası ilişkiler disiplininde liberal gelenekten gelen düşünürlerin, Woodrow Wilson'ın Milletler Cemiyeti görüşünü benimsemesi sonucu ortaya çıkan ve kendilerini idealistler olarak adlandıran düşünürler, devletlerarasında ki çatışmayı en aza indirme, iş birliğini en üst seviyede geliştirme gibi fikirleri savunmuşlardır. İdealistleri diğer düşünürlerden ayıran, uluslararası örgütler, uluslararası hukuk ve etik gibi uluslararası ilişkilerin moral yönleri olan hukuki ve resmi alanlara yoğunlaşan yaklaşımları olmuştur. İdealistler I. Dünya Savaşı'nda yapılan hatalardan ders alarak Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlerin olduğu evrensel hukuk ve normların geliştiği bir dünya düzenini savunmuşlardır (Aydın, 1996: 92).

ABD ve İngiltere'de I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olan idealizm, “*status quo*”yu (statükoyu sürdürmek) tanımlamak ve “*status quo*”nun daha az değişiklikle devam etmesini amaçlamıştır. 1919 yılında W. Wilson adına ilk Uluslararası İlişkiler Kürsüsü Zimmer tarafından İngiltere'de kurulmuş ve idealizmin temel önermeleri ve ilkeleri üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. “*Dünya Düzeni Modelleri Projesi*”nin de temellerini oluşturan idealizm, Karl Renner, Paul Valery, Edvard Beneş tarafından ve David Mitrany, Quincy Wright gibi birçok ünlü bilim adamı tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiş ve savunulmuştur. Devletlerin işbirliğine giderek savaşa neden olan unsurların ortadan kaldırılabilceği düşüncesine dayanan idealizm, liberalizmden etkilenmiş üniversiteler tarafından geliştirilerek yaygınlık kazanmıştır. Aslında bir anlamda realizm tarafından geliştirilen idealizm, I. Dünya Savaşı sonrasında barış ortamının gerçekleştirildiği bir dünya düzenine geçmek ve savaşları engellemek için “*ütopya*” ve “*ideal düzen*” gibi önermelerde bulunmuştur. Barışçıl bir dünya düzeni için sürekli diplomasinin açık bir şekilde yürütülebildiği uluslararası mekanizmalara ihtiyaç vardır. Reformist bir yaklaşım güden idealizm, savaşlara engel olmak için rasyonel kararların alınabileceği mekanizmalara ve kurumlara ihtiyaç olduğunu ve düzenlemelere gidilmesini savunmuştur (Dedeoğlu, 2008: 68).

İdealizm, mevcut problemlerin çözümü için uluslararası alanda aktörlerin iş birliğine gitmeleri gerektiğini savunmuştur. Uluslararası alanda aktörler arasında yapılan iş birlikleri, diyaloglar, yakınlaşmalar ile herhangi pozitif eylemler sadece problemlerin çözülmesi ve savaşların engellenmesinin dışında istenen ideal

sonuçların gelişmesine de zemin hazırlayacaktır. Yapılacak iş birliklerinin barışçıl bir dünya düzeni, refahın yükselmesi ve uluslararası alanda istikrarın sağlanması gibi önemli sonuçları olacaktır. Bunun yanında işbirliklerinin farklı alanlarda refah ve zenginleşme, istikrar, adalet, barış ortamı ve güvenliğin sağlanması gibi yansımaları olacaktır. İdealizmin bu varsayımlarının ve ideallerinin gerçekleşebilmesi için kullanacağı araç ve yöntemleri de idealist özellikler taşımaktadır. Öyle ki bu araçları öncelikle kişilerin, sonra ulusal toplumun ve son olarak uluslararası sistemin idealizmin ilkelerine göre geliştirilmesi ve dönüştürülmesi için kullanılan araçlar olarak görülmektedir. Bu kapsamda kullanılan araçlar; ideal insanın, yöneticilerin ve toplumun yetiştirilmesi için “*eğitim*”, toplumsal gelişme için “*demokrasi*” ve “*kamuoyu*”, uluslararası sistemde çıkacak problemlerin çözümü için “*uluslararası hukuk, etik ve norm*”, uluslararası toplumun dizayn edilmesi için “*uluslararası mekanizmalar ve rejimler*”, uluslararası alanda çatışmaların ve savaşın önlenmesi için “*ortak güvenlik sistemi*” ve ideal dünya düzeni için “*küresel toplum*” şeklinde sıralanmaktadır (Gözen, 2019: 92-98).

İdealizm, uluslararası alanda barışçıl ve adil bir dünya düzenine doğru yönelim olduğunu savunmuştur. İnsan özünde barışçıldır ve barışçıl bir yaşam geçirebilmesi için gelişebilecektir. Devletlerde de demokrasi geliştikçe diğer devletlerle sorunlarını çatışmasız bir şekilde barış yoluyla çözme yoluna gidecek ve ortak faydada birleşerek iş birliğine yöneleceklerdir. Uluslararası sistemde savaş kaçınılmaz son değildir ve savaşa neden olan faktörler devletlerarasında kurulacak örgütlerle kontrol altına alınabilecektir. İdealizm, ebedi barışın sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Bu kalıcı barış için düşmanlıkların bitirilmesi, devletlerin savaş kabiliyetlerinin en aza indirilmesi ve askeri gücün sadece iç güvenliği sağlayabilecek oranda tutulması gerekmektedir. Kant’da benzer şekilde devletlerarasında yapılan anlaşmaların ileride olası bir savaşa sebebiyet vermemesi için gizli maddeler içermemesi ve daimi orduların bulundurulmaması gerektiğini savunmuştur. Diğer yandan Kant’ın, ebedi barışın gerçekleştirilebilmesi için savunduğu dünya federasyonunu, bağımsız devletler oluşturmaktadır. Kant bu nedenle hangi yolla olursa olsun hiçbir devletin başka bir devletin hâkimiyetine girmemesi gerektiğini, devletin özgür topluluklardan oluştuğu ve başka bir otoriteye bağlanamayacağını ifade etmiştir. Çünkü devletin sahip olduğu toprak ve diğer varlıkları devletin özel mülkiyeti olabilir ama bu devlet üzerinde özgürce tasarruf hakkı getirmemektedir.

Bir devletin başka bir devletin hâkimiyeti altında olması sürdürülebilir barışı imkânsız kılmaktadır. Bu bağlamda W. Wilson'da sürdürülebilir dünya barışı için, o dönemdeki imparatorluklarda bulunan “*halkların bağımsızlığını ve kendi geleceğini kendisi tayin etme ilkesini*” gerekli bir koşul olarak savunmuştur. Wilson'a göre dünya barışı devletlerin işbirliği ve ortak çabasıyla kurulabilecek ve barışın sürdürülebilmesi için bu fonksiyonu uluslararası bir örgüt yerine getirecektir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 135).

I. Dünya Savaşı sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kurulması ve güçlenmesi aynı zamanda dünya genelinde demokratik yönetimlerin çoğalması, idealist yaklaşımda evrensel bir barışın gerçekleşebileceğine olan inancı artırmıştır. İdealist düşünürlere göre, demokratik devletler öteki devletlerle iş birliği içinde olacak ve güçlenen Milletler Cemiyeti'nde uluslararası alanda barışı temin edebilecektir. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde gelişen Varsay düzeni ve Millet Cemiyeti'nin dünya barışının sağlanmasındaki etkinsizliği nedeniyle idealizm başarısız olmuştur (Sandıklı ve Kaya, 2012: 137).

1.5.2. Realizmin Güvenlik Yaklaşımı

Realist kuram, uluslararası ilişkiler disiplinde, I. Dünya Savaşı sonrasında düşünsel alanda hâkim görüş olan idealist düşüncenin savunduğu ortak güvenlik ve uluslararası ortamda ortak hukuk mekanizmalarının oluşturulması gibi savlarına getirdiği eleştirilerin yanında idealizmin, II. Dünya Savaşı'nı öngörüp engel olamaması üzerine alternatifi olarak ortaya çıkmıştır (Aydın, 2004: 34). 1648 Westfalya Anlaşması sonrasında uluslararası sistemin en önemli ve güçlü aktörleri olarak egemen devletler kabul edilmektedir. Uluslararası sistemde devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen bir üst otoritenin bulunmaması nedeniyle bu siyasi ortamın meşruiyet kaynağını devletler oluşturmaktadır. Böylece güvenliğin sağlanması hükümetlerin temel sorumluluğunda ve kendi güvenliklerini kendileri korumak dışında başka bir seçeneklerinin olmadığı düşüncesindedirler (Baylıs, 2012: 154). Bu kapsamda realizm yaklaşımı, güvenlik aktörlerinin devletler olduğu ve devletlerin uluslararası ilişkilerde güç dengesini esas alarak çıkarlarını gerçekleştirmek için rasyonel davrandıkları düşüncesine dayanmaktadır (Yılmaz, 2017: 2).

1.5.2.1. Realizm Kuramının Düşünsel Temelleri

Realizmin öncüsü olarak kabul edilen Thucydides, Antik Yunan'da kent/şehir devletlerinden olan Atina'nın, Sparta ve Peloponez Birliği karşında girdiği savaşı incelediği “*Peloponnessos Savaşı Tarihi*” (M.Ö. 431-404) isimli eserinde savaş nedeni olarak güçlenen Atina'nın, Sparta ve müttefikleri olan diğer şehir devletleri tarafından tehdit olarak algılanması ve mevcut güç dengesini bozacağı şüphesi nedeniyle yapılan savaşın meşru olduğunu belirtmiştir. Thucydides, eserinde ayrıca güç dengesi, işbirlikleri, savunma, caydırıcılık ve strateji gibi kavramlara da yer vermiştir (Arı, 2018: 123,124).

Realist kuramın ilkelerinin oluşmasında önemli katkılarda bulunan Machiavelli'ye göre devletin bekası ile güç olgusu arasında doğrusal bir orantı vardır. “*Prens*” ve “*Nutuklar*” isimli eserlerinde devletlerin gütmüş oldukları iç ve dış politikaları uluslararası sistemdeki çıkarlarının uyuştüğunu iddia etmektedir. Uluslararası ortamı, devletlerin çıkar çatışmaları nedeniyle kaotik bir yapı olarak görmekte ve bu yapısı nedeniyle devletler birbirleri için birer potansiyel tehdit olarak algılanmaktadır. Böylesi bir ortamda devlet güvenliğinin sağlanması Machiavelli'ye göre etkin ve iyi bir yönetimle mümkün olacaktır. Bahsedilen iyi yönetimin etkin bir şekilde gerçekleşmesi için ise yasaların dayandığı iyi bir askeri güce ve bu askeri gücünde Prens'e sadık olması gerekmektedir (Dedeoğlu, 2008: 58). Böylece Prens'in ise, askeri gücün disiplininden, savaş ve savaşa hazırlanması dışında başka bir hedefi ve düşüncesi olmaması gerekmektedir. Machiavelli'ye göre, Prens'in iktidarını devam ettirebilmesi, iç-dış tehditlere karşı koyabilme gücüne bağlıdır. Prens'in devlet güvenliğini sağlaması birincil sorumluluğudur. Machivelli, Prens'in bireysel ahlak ile görev ahlakı arasında çelişkiye düştüğünde görev ahlakını tercih etmesi gerektiğini ileri sürmüştür ve bu bağlamda eleştirilere maruz kalmıştır. Görev/sorumluluk ahlakı ulusal güvenlik ve çıkarların sağlanmasına yönelik ahlak anlayışıdır ve Machivelli'nin vurgulamak istediği görev ahlakının bu noktada bireysel ahlaktan çok daha önemli olduğudur (Karabulut, 2015: 57).

Realist gelenek çerçevesinde çalışmalarıyla önemli katkılarda bulunan bir diğer düşünür olan Thomes Hobbes (1588-1679), “*Leviathan*” (1651) isimli eserinde insanların toplum haline gelmeden önce ki korku, şiddet, kaos, doğa hali (state of nature) ortamından kurtulabilmek için, egemen devletler kurarak tüm yetkilerini Leviathan'a devretmiş ve müşterek bir güvenlik antlaşması (commonwealth)

oluşturmuşlardır. Korkuları gereği kendilerini birbirlerinden ve dış tehditlerden koruyacak devleti oluşturan insanlar bu otorite sayesinde refaha da ulaşmışlardır. Hobbes'e göre uluslararası ortamda böylesi bir mutlak otoritenin (Leviathan) olmaması ve doğa halinden kurtulmak için kurulan egemen devletlerin insanlar arasında ki doğa haline eş bir doğa halinde bulunmaları ve davranmaları güvenlik ikilemine neden olmaktadır. Uluslararası sistemde böyle bir otorite olmaması nedeniyle kaos, şiddet, çatışma ve savaş kaçınılmaz olgular olacaktır (Aydın, 2004: 45). Dolayısıyla realist teorisyenlerden olan Machivelli, Hobbes, Rousseau gibi düşünürler devlet egemenliği hakkında karamsar bir düşünceye sahiptirler. Devletlerin kendi güvenliğini öteki devletlere karşı sağlamaya çalıştığı, devletlerin öteki devletlerden devamlı bir şekilde fayda sağlamak için güç mücadelesi verdiği bir ortam olarak uluslararası alanı görmektedirler. Bu yüzden Kant'ın savunduğu bir kalıcı barış imkânsızdır. Bu nedenle devletler uluslararası sistemde başka bir devletin hegemonya kurmasını engellemek için gücün dengelenmesine çalışmaktadırlar. Klasik realist düşünce ekolün kurucularından olan Edward H. Carr ve Hans Morgenthau gibi yazarlarda düşüncelerini bu düşünürlerle dayandırmaktadırlar (Baylis, 2008: 71,72).

Düşünsel temellerini Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerine dayandıran Realizm, uluslararası siyaseti egemen ulus devletlerarasında akılcı kararlar veren totaliter yapılarak kabul etmektedir. Realizm, uluslararası sistemin özünde güç ve çıkar çatışması olduğu ve bu durumda savaşın kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Realist düşünürlere göre uluslararası örgütler aracılığıyla veya uluslararası hukuk ile barışın korunmasında yetersiz kalabileceğinden bazı mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda güç dengesi bir devletin öteki devletlere karşı egemenlik kurmasına engel bir mekanizma görevi görmektedir (Arı, 2014: 5). Hobbesçu ve Kantçı yaklaşımların dışında farklı bir düşünce benimseyen Grotiusçu, olarak bilinen bir yaklaşımda gelişmiştir. Dünyada yaşanan şiddet ortamının dışına çıkmanın mümkün olmadığına inan Hobbesçular ve daha barışçıl bir dünyanın ve şiddet ortamından çıkmanın mümkün olduğuna inan Kantçılara karşı Grotiusçu yaklaşım, şiddeti ve savaşı tamamen bitirmek mümkün olmasa bile azaltılabileceğini savunmaktadır. Grotiusçu düşünürlere göre kural ve normlar geliştirilerek şiddet ve savaşın aşırılıklarının azaltılması mümkündür (Baylis, 2012: 153). Hugo Grotius uluslararası alanı salt bir şiddet ve çatışma ortamı değil de anarşik bir yapı olarak

görmektedir. Bu anarşik yapının sebebi olarak da birçok egemen devletler ve bu devletlerin üstünde müşterek bir otoritenin bulunmaması olarak değerlendirmektedir. Uluslararası sistem içerisinde devletler çıkarları peşinde hareket eden bir tutum sergilemektedirler. Yalnız bu tutumlarını bazı teamüllere göre belirlemektedirler. Genellikle de bu teamüller güçlü tarafından belirlenmektedir. Buna rağmen uluslararası sistem yine de anarşıktır ve sebebi de ortaya çıkacak sorunları çözecek ve düzenlemeler yapacak üst sistemlerin olmamasıdır. Savaş konusunda ise belli kurallar çerçevesinde sadece meşru savunma amaçlı yapılan savaşları kabul etmektedir (Dedeoğlu, 2008: 58).

Realist yaklaşımların kabullerini güvenlik kapsamında değerlendirebileceğimiz Türk-İslam Medeniyeti'ne ait çalışmalara bakıldığında ise, M.S. 720-735 yılları arasında Göktürklerle ait Orhun Abide'lerinde, öteki milletler düşman olarak kabul edilmekte, realist düşüncenin de savunduğu gibi, devletin kendi güvenliğini sağlaması ve güç maksimizasyonu için kaynaklarını sürekli geliştirmenin yanında savaşın da önemi ayrıca vurgulanmaktadır. Realizmden devlet ve ulus gücünün yanında kişilerin refahı ve ihtiyaçlarına da önem verdikleri için ayrılan bir tarafı vardır. Buna rağmen savaşta ölme/öldürme kutsanarak bireysel yaşam hakkı göz ardı edilmektedir. “*İdeal Devlet*” isimli çalışmasında Farabi, realist yaklaşımın aksine insanların, kendi güvenliklerinin sağlanmasının olanaksız olduğunu ve bu nedenle toplum içinde yaşamaları gerektiğini savunmuştur. Bu yüzden yöneticilerin ve yönetilenlerin bir vücudun unsuru gibi bir bütün olduğu yalnız bazı görevlerin diğerlerine göre daha çok önem arz ettikleri görüşündedir. Bir diğer önemli düşünür olan İbn-i Haldun, “*Mukaddime*” adlı eserinde devleti, tıpkı diğer canlılar gibi doğan, büyüyen, gelişme gösteren ve sonra yok olan bir varlık şeklinde değerlendirmiştir. Devletin ordu gücünün dost devletler için övünç kaynağı, düşmanlar için ise bir tehdit kaynağı olacağını belirtmiştir. Güvenlik açısından bir diğer önemli yorumu ise savaş ve savaşların nedenleri üzerine olmuştur. İbn-i Haldun'a göre savaşın insanın var olmasıyla birlikte var olduğu ve savaşmayan hiçbir milletin olmadığı yönündedir. Savaşların nedenleri ise devletler ve yöneticiler arasında ki rekabet, intikam, dini saikler, hükümlanlık gibi etmenler olarak saymıştır (Şen, 2014: 28-29).

Klasik realist düşünürler, uluslararası politikaya yönelik geliştirdikleri fikir ve kavramsal yaklaşımlarla doğrudan bir güvenlik teorisi ortaya koyamamışlarsa da daha sonra ortaya çıkan güvenlik literatürüne dolaylıda olsa önemli katkıları

olmuştur. Bu bağlamda realizm, klasik güvenlik yaklaşımın terminolojisinin ve metodolojik alt yapısının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Güvenlik kavramı tanımını realizm, güvende olmama hali ve sürekli güvensizlik ortamı düşünceleri etrafında oluşturmuştur. Realist teorisyenlerden olan Wolfers'ın, “*kazanılan değerlere yönelik bir tehdidin olmaması hali* ” şeklinde tanımlamış olduğu güvenlik kavramından yola çıkarak realist düşünce güvenliği, güvensizlik, güç ve tehdit olguları çerçevesinde değerlendirmektedir. Bundan dolayı güvensizlik ortamında her aktör güvenliğini ve sahip oldukları değerleri korumak için güçlü olması gerekmektedir. Burada söz konusu güç ise maddi güçtür (Sandıklı ve Emekler, 2012: 5).

1.5.2.2. Realizm Kuramının Güvenlik Alanında Temel Yaklaşımları

Realist düşünürlerin güvenlik alanında temel yaklaşım ve varsayımlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Aydın, 2004: 38-42):

1. İnsan doğası gereği bencildir ve insanların bir araya gelerek oluşturdukları devletlerde de insan doğası metaforuna benzer şekilde animus dominandi (egemen olma) güdüsü ile hareket etmektedirler.
2. Uluslararası politikanın en önemli ve temel aktörü ulus devletlerdir. Devletler egemendir ve en önemli fonksiyonları güç açısından tanımlanmış ulusal çıkarlarını (national interest defined in terms of power) gerçekleştirmektir.
3. Uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir ve bu ortamda çıkabilecek çatışmaların çözümünün savaş olabileceği inancı vardır. Uluslararası sistemin anarşik ortamından dolayı devletler, diğer devletlerin egemenliğine girmemek için yeterli askeri güce sahip olmak zorundadırlar. Ulusal güvenliğin sağlanabilmesi için devletlerin askeri gücü en önemli ve vazgeçilmez unsurdur.
4. Realist düşünürler devletlerin uluslararası ilişkilerinde güç dengesi (balance of power) politikası izlemelerini öneren pragmatik bir yaklaşım getirmişlerdir. Realist düşünce, varsayımlarının evrensel bir nitelik taşıdığı iddiasında bulunmuşlardır. Bu bağlamda uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde bireylerin sahip olduğu evrensel özelliklere devletlerde sahiptirler. Güç çerçevesinde değerlendirildiğinde uluslararası politikada devletlerarasında bir hiyerarşi mevcut ve güç açısından eşit olmasalar dahi devletlerin günlük fonksiyonlarını yerine getirme davranışları birbirine benzerdir. Ayırt edici

özellikleri ise iş ve fonksiyonlarını yerine getirmedeki becerileridir. Realist akımda birincil önemli aktör devlettir ve uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin varlığını kabul etmekle birlikte önemsiz ya da az önemli şeklinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda devletin evrensel ve ortak özellikleri şunlardır:

- i. Devlet üniter bir aktördür.
- ii. Devlet dış politikalarını rasyonel belirleyen bir aktördür.
- iii. Uluslararası ilişkilerde en öncelikli konu ulusal güvenlik, askeri – stratejik konu ve politikalar. Askeri güvenlik ve stratejik konular (high politics), daha az önem verdikleri sosyo-ekonomik konular (low politics) ayırımına giderler.

Devletleri rasyonel ve üniter yapılar olarak kabul eden realist düşünürler, sıklıkla vurguladıkları ulusal güvenlik söyleminde sadece ulus devletlerin güvenliğinin sağlanmasını dikkate almaktalar ve ulusal gücün geliştirilmesi ve artırılması imkân ve yeteneğine sahip tek aktörün ulus devletler olduğunu kabul etmektedirler. Realist düşünce, devlet odaklı bir güvenlik bakış açısıyla ulusal güvenlik bağlamında dolaylı bir söylemle toplum ve birey güvenliğini devletin güvenliğine bağlı olduğunu belirtmektedir. Dolaylı bir şekilde devlet güvenliği ile millet ve birey güvenliğini birlikte değerlendiren Realizm, analizlerinde de sıkça belirtmiş olduğu güvensiz ortam düşüncesiyle savaş ve çatışma odaklı bir yaklaşımla devlete bağımlı bir güvenlik yaklaşımını meşru göstermektedir. Realist düşünce kısaca, devlet egemenliği ve bütünlüğü söyleminde güvenliği yalnızca devletlerin bekası olarak görmekte ve devletlerarasında var olan veya olabilecek çatışma alanları dolayısıyla güvensizliğe yoğunlaşmaktadır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 7).

Realizm uluslararası ilişkiler disiplinde olduğu gibi güvenlik çalışmalarında da benzer şekilde “Klasik Realizm”, “Neorealizm”, “Neoklasik Realizm” olmak üzere üç başlıkta sınıflandırılmıştır. Neorealizm’den farklı olarak Klasik ve Neoklasik Realizm seçimlerin kaynağına ve devletlerin davranışlarının incelenmesi konularına yoğunlaşmaktadır. Klasik realizmde nedensel değişkenleri; yönetenlerin hedefleri ile devletin karakteristik özellikleri oluşturmaktadır. Neoklasik realizm, klasik realizm ‘in ifade ettiği nedensel değişkenliğin insan doğası üzerine kurulduğunu ifade etmiş ve bu hususun başta ideoloji olmak üzere içyapıları,

kurumları ve diğer birçok etkenleri içerisinde barındırdığını iddia etmektedir. Neorealizm ise yukarıda bahsi geçen görüşlerden farklı olarak devletin her koşul ve şartta bekasını korumaya ve devam ettirmeye çalıştığını varsaymaktadır. Dolayısıyla Neorealizm, bu varsayımından yola çıkarak devlet aktörlerinin yapıdan doğrudan etkilendiğini doğrulayacak nitelikte bir görüş sergilerken, Klasik ve neoklasik realizm ise ontolojik bir perspektifle devlet aktörlerinin tutum ve davranışlarında rasyonel olduklarını değerlendirmişlerdir (Tezcanlar ve Kılıç, 2020: 74).

1.5.2.3. Klasik Realizm

Klasik realizm, temel aktörün devlet olduğu ve devlet yöneticisinin insan doğasına benzer şekilde güç politikasının esaslarına bağlı olduğunu öne sürmektedir. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı yılları arasında ve bilhassa da Soğuk Savaş döneminde kaleme alınan eserler ve çalışmalar “Klasik Realizm” başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu başlık altında incelen çalışmaların ortak yaklaşımları şunlardır (Tuğtan, 2018: 112):

- İdealist yaklaşımın savunduğu uluslararası hukuk ve ahlaki norm gibi görüşlere yöneltilen eleştiriler,
- Uluslararası sistemin insan doğasına benzer özellikler taşımasının yanında güç mücadelesinin sürekli bir hal aldığı anarşik bir yapıda olması ve devlet yöneticisi bakış açısıyla uluslararası ilişkileri incelemeleridir.

Edward Hallet Carl’ın 1939 yılında yazdığı “*The Twenty Years Crises 1919-1939*” (*Yirmi Yıllık Bunalım 1919-1939*) eser, Hans J. Morgenthau’nun 1946 yılında yayınlamış olduğu “*Scientific Man vs. Power Politics*” ve klasik realizmin temel kaynaklarından sayılan “*Politics Among Nations*” eserleri klasik realizmin önemli referans kaynaklarıdır. Realist kuramın kurucuları olarak kabul eden her iki düşünürde iki dünya savaşı arasındaki sürede (1919-1939) hâkim olan görüş olan ve başarısız olarak gördükleri liberal idealizme eleştiriler getirerek alternatif bir teori geliştirmişlerdir (Tuğtan, 2018: 112).

İki dünya savaşı arasında realist düşüncenin önemli düşünürlerinden biri olan Carr, I. Dünya Savaş’ı sonrası yapılan düzenlemelerin bir işe yaramaması idealizmin ütopyacı lığının iflası anlamına geliyordu ve bu nedenlerle idealizme çok sert eleştiriler getirmiştir. Carr’e göre iç-dış tehditlere karşı güvenliğin sağlanması

için oluşturulmuş olan devletlerin egemen hareketleri uluslararası alanda güvenlik ikilemine yol açmaktadır. Uluslararası sistemi devletlerin rekabetinin ve çıkar çatışmalarının yaşandığı güvensiz bir ortam olduğunu iddia etmiştir. Bu nedenlerden dolayı evrensel barışın sağlanması mümkün değildir. İttifakların kurulmasını ve devletlerin çıkarlarının örtüştüğünü (harmony of interest) savunan görüşleri, devletlerin diğer devletlere kendi istek ve iradelerini kabul ettirme çabaları şeklinde değerlendirmiştir. Yine devletlerin evrensel barış girişimleri uluslararası sistemde egemen olan devletlerin kendi değerlerini empoze etme isteğidir. Carr'e göre idealistlerin içine düştüğü en önemli hataları "güç olgusu" nu çalışma alanlarının dışında tutmaları olmuştur (Dedeoğlu, 2008: 67). Realist düşüncenin kurucularından biri olarak görülmesine rağmen Carr, realizm realist analiz ve düşüncenin de olduğu gibi kabulüne karşı çıkmaktadır. Nasıl ki saf ütopyacılık siyasette felaketlere yol açıyorsa, aynı şekilde saf realist düşünce ve kabuller aynı sonuçlara yol açacaktır. Aslında değişim ve karşı koyma isteği yoksunluğundan kaynaklan politikada bazı iş ve olguların veya yaklaşımların değiştirilemez, karşı konulamaz tarzında algılar siyaseti değişime kapatır. Oysaki Carr'e göre siyaset biliminden öğrenilecek en önemli ders saf bir gerçekçiliğin ve tutarlılığın imkânsız olduğudur. Bundan dolayı idealist bakış açısıyla oluşturulmuş siyasal programların realist analiz ve tespitlerle akılcı bir siyasette bir araya getirilmesi gerekmektedir (Tuğtan, 2018: 115).

Klasik realizm, Thucydides'in insan davranışlarının bir kanun olarak güç politikasına dair düşünceleri ile değerlendirmesiyle başlamaktadır. İnsan doğasını hâkim olma arzusu ve güç isteği oluşturmaktadır. Benzer şekilde kendi çıkarları için hareket devlet davranışı da insanların bu karakterinin bir yansıması olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle uluslararası sistemin neden güç siyaseti karakterini insan doğası açıklamaktadır. Realizm yaklaşımını, insan doğasına indirgeyen bu düşünce yapısını başta Hans J. Morgenthau olmak üzere önde gelen realist düşünürlerin çalışmalarında sıklıkla görülmektedir. Klasik realistler, uluslararası siyasetin korku, savaş, rekabet gibi esas özelliklerini insan doğasıyla açıklanabileceğini savunmuşlardır. Thucydides gibi Morgenthau'da süreklilik kazanan devletlerin güç arayışı, insanların biyolojik dürtülerinin bir yansımasıdır (Dunne ve Schmidt, 2021: 185).

Realist yaklaşımı ilk kez sistemli bir şekilde ifade eden ve kurucularından kabul edilen bir diğer düşünür Hans Morgenthau insanların doğaları gereği güç için

mücadele eden varlıklar şeklinde değerlendirmiştir. Doğaları gereği güç elde etme dürtüsü, insanlar arasında bir çatışma ve güvensizlik ortamı yaratır. Bu güvensiz ve çatışma ortamından kurtulabilmenin yolu ise insanların bir araya gelerek kendilerinin güvenliğini sağlayacak devleti oluşturmalarıdır. İnsanlar arasında ki güvensizlik ortamına benzer şekilde devletlerarasındaki mücadelede uluslararası sistemde anarşi ve güvensiz bir ortama neden olmaktadır. Mortgenhau uluslararası ilişkilerde realizm teorisinin altı esas ilkesini şu şekilde belirtmektedir (Aydın, 2004: 46,47):

1. Realizme göre gerçeklerin ve olguların tespit edilmesi ve bunların mantıksal olarak anlamlandırılması teoridir. Devlet yöneticisinin vermiş olduğu kararları kendimizi devlet yöneticisinin yerine koyarak değerlendirmek ve onun da rasyonel hareket edeceği varsayımı ile rasyonel bir çerçeve oluşturulması gerekmektedir.
2. Uluslararası siyasette güç cinsinden tanımlanan çıkar (interest defined in terms of power) kavramı siyasi realizm için bir hareket noktası görevi görmektedir. Devlet yöneticileri bu güç kavramına göre hareket alanlarını belirlemek zorundadırlar. Bu kavram ayrıca siyaseti ekonomik ihtiyaçlar ve ahlaki kurallar dışında kendine has özerk bir alan haline getirmektedir.
3. Güç çerçevesinde ifade edilmiş çıkar sonsuza kadar sabit değildir ve zamanla değişime uğramaktadır. Realizm ise değişime uğrayan siyasi gerçekliği izlemektedir.
4. Devletlerin dış politika faaliyetleri evrensel ahlak ilkelerine göre uygulanmamaktadır. Kişisel ahlaktan farklı olarak uluslararası ilişkilerin ilkeleri zaman ve mekâna göre değişebilen siyasal bir nitelik taşımaktadır. Devlet adamı kişilerin sahip olduğu özgürlük ve evrensel ahlak değerlerine uygun hareket etme lüksüne sahip değildir. Devlet yöneticilerin birincil sorumluluğu devletin bekası için gerekli tedbiri almasıdır.
5. Herhangi bir ulusun ahlaki değerleri uluslararası ilişkilerde geçerli ahlaki ilkelerle aynı seviyede değildir. Uluslararası ilişkileri incelerken hatalara düşmemek için güç çerçevesinde ifade edilen çıkar kavramı kullanılmaktadır. Devletlerin siyasi tutum ve davranışları değerlendirilirken hepsini kendi

çıkarları için mücadeleye giren aktörler olarak görülmesi rasyonel ve hatasız değerlendirme sağlamış olacaktır.

6. Diğer bilim dallarında olduğu gibi, özerk bir alan siyasetinde kendi kıstas ve ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde realizm ile diğer düşünce ekolleri arasında ki farklılıklar temel bir gerçeklik taşımaktadır.

1.5.2.4. Neorealizm

Neorealizm, bir diğer kullanımıyla yapısal realizm (structural realism), 1979 yılında Kenneth Waltz'ın "*Theory of International Politics*" (*Uluslararası Politika Teorisi*) isimli kitabının önderliğinde uluslararası ilişkiler teorilerinde yeni bir kuram olarak ortaya çıkmıştır. Waltz, uluslararası sistemin sınırlayıcı yapısı gereği devletlerin öngörülebilir bir ortamda hareket ettiklerini iddia etmiş ve sistematik bir yaklaşımı savunmuştur. Genel olarak Amerikan siyasal bilim geleneğinde şekillenen neo-realizm, Hans Mortgenhau, E.H. Carr, Reinhold Niebuhr gibi klasik realistlerin yaklaşımlarını mutlak ve pozitivist bir sosyal bilim çerçevesinde yeniden tasarlamayı amaçlamıştır. Neo-realist yaklaşım, klasik realizmin uluslararası yapıyı açıklamakta kullandığı "insan doğası" gibi metaforları kullanmaktan özellikle kaçınmıştır. Bunun yerine uluslararası yapıyı, sistem içerisindeki unsurların stratejileri ve motivasyonları üzerinde direk etkisi olan bir yapısal teori geliştirmişlerdir. Böylece Neo-realizm uluslararası yapıyı, "anarşi" kavramı ile yani "*düzen prensibi*" ile tanımlamışlar ve uluslararası yapı içerisinde büyük güçlerin sayısına göre belirlenen yeteneklerin dağılımı konusu üzerinde de ayrıca durmuşlardır. Uluslararası sistem anarşiktir ve herhangi bir merkezi otorite bulunmamaktadır. Uluslararası yapı egemen devletlerden oluşmaktadır ve her devlet kendini savunma (self help) ilkesi gereği davranmakta ve başka bir devletin çıkarına kendi çıkarlarını bağlamaksızın kendi çıkarları peşinde koşmaktadır. Waltz'a göre beka (survival) fikri devletlerin davranışlarını etkileyen en önemli unsurdur ve devlet bekasını korumak için gerekirse diğer amaçlarından vazgeçebilir. Devletler bekasını sağlamak için saldırıya yönelik içeride askeri gücünü artırmanın yanında dış müdahale kapasitelerini de artırarak görece güçlerini artırmış olurlar. Geleceğe dönük olarak devletler birbirlerinin niyetleri hakkında asla emin olamayacakları nedeniyle kendilerini güvende hissetmezler ve bu güvensizlik hali "*güvenlik ikilemi*" olarak tanımlanmaktadır (Aladağ-Görentaş, 2009: 47,48).

1950’lerde Hobbes’un güvenliğe yönelik eserlerinden esinlenen Jhon Herz, uluslararası ilişkiler literatürüne “*güvenlik ikilemi (security dilemma)*” kavramını kazandırmıştır. Uluslararası disiplinin verili bir özelliğini yansıtan güvenlik ikilemi kavramı bu tarihten itibaren realist düşüncenin vazgeçilmez bir kavramı haline gelmiştir. Uluslararası politikada devletlerin birbirine olan güvensizliği nedeniyle bir etki-tepki mekanizmasıyla sürekli artan silahlanma yarışının korku ve tehdit algılamaları artırması devletleri güvenlik çıkmazına düşürmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle böyle bir kısır döngüden devletlerin kurtulması mümkün değildir. Bu bağlamda realist ve neo-realist düşüncede güvenlik kavramından daha çok güvensizlik kavramı ön plana çıkmaktadır (Öztürk, 2014: 152,153).

Neo-realizmin uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak görmeleri ve güvenlik alanına yansması şu şekilde olmuştur (Karabulut, 2015: 66):

- Güvenliğin temel aktörü devletlerdir.
- Güvenliğin temel aktörünün devletler olması nedeniyle ulusal güvenlik önem kazanmaktadır.
- Ulusal güvenlik algılaması iç güvenlikten çok dış güvenlik odaklıdır.
- Uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle mutlak güvenlik imkânsız olduğundan göreceli bir güvenlik söz konusudur.

Waltz, devletlerin iş birliklerine giderek savaşları önleyebileceği düşüncesini savunan liberal ve sosyalist düşünürleri eleştirerek uluslararası sistemde anarşi hali devam ettiği sürece devletlerin birbirlerine tam olarak güvenmelerini beklemenin ütöpik bir yaklaşım olduğunu savunmuştur. Bu güvensizlik hali uluslararası sistemde evrensel bir güvenlik yapılanmasının oluşmasının da önüne geçmektedir ve bu nedenle bir savaş hali söz konusu olmaktadır. Yalnız bu savaş hali sürekli olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Her zaman savaş meydana gelmemekte ancak savaş ihtimali her zaman bulunmaktadır. Bundan dolayı savaşların nedeni uluslararası sistemin anarşik yapısı ile insanların veya devletlerin yapısından kaynaklanmamaktadır (Tuğtan, 2018: 123).

Neo-realist yaklaşımın önemli düşünürlerinden olan Mearsheimer, Kenneth Waltz’ın varsayımlarına dayanarak oluşturduğu “Neo-realist İstikrar” teorisinde, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin çok kutuplu yapısı nedeniyle güvensizliğin

tırmanacağı, çatışma ve savaş olasılığın bu yüzden daha fazla olabileceğini iddia etmiştir. Mearsheimer'e göre iki kutuplu uluslararası sistemin daha kolay kontrol edilebilir güçler dengesine dayandığını ve bu nedenle Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa'da 45 yıllık barış ve istikrar dönemi yaşandığını savunmuştur. Güvenlik ikilemi kavramını, Mearsheimer devletlerin ne ölçüde güvenlik istedikleri konusunda kullanmıştır. Düşünöre göre, uluslararası ilişkilerde özellikle büyük güçler kendi güvenliklerini sağlamak için diğer devletler için tehdit oluşturabilecek önlemler alabilmektedirler. Saldırgan realist yaklaşımı kapsamında değerlendirilen güvenlik ikileminde devletler güvenliğin sağlanmasının ve savunmanın en iyi yolunun saldırı ve caydırıcılık olduğunu savunmuşlardır. Saldırgan (offensive) realizmde, uluslararası sistemde rekabetçi bir yapı söz konusudur. Bu nedenle her devlet uluslararası sistemdeki güç pastasından aldığı payı her daim artırması mümkün olamamaktadır. Mearsheimer'a göre devletler uluslararası sistemde gücü bir araç olarak kullanarak, daha fazla güç biriktirme politikasıyla hegemon olma amacı gütmektedirler (Öztürk, 2014: 154).

Savunmacı (defensive) neo-realistlerden olan Waltz'a göre devletlerin en önemli amacı güçten ziyade güvenliklerini ve varlıklarını korumaktır. Savunmacı realistlere göre, güç artırımı güvensizliğe neden olmaktadır. Savunmacı realistler, saldırgan realistlerden uluslararası sistemde hegemon olmayı önceleyen devletlerden statükoyu koruyan devletleri önceleyerek ayrılmaktadırlar. Defansif neo-realistlere göre, devletler statükocu bir yaklaşım tarzıyla uluslararası sistemdeki mevcut konumları koruyabilir ve süreç sonucunda oluşan güç dengesi içerisinde güvenliklerini koruma altına alabilirler. Neo-realist güvenlik yaklaşımında uluslararası sistemde güç dengesi modeli, düzenleyici bir mekanizma görevi görerek istikrarı korumakta ve uluslararası sistemde sağlanan güvenlik devletlerin güvenliğini de güvence altına almaktadır. Neo-klasik realizm ulus devletlerin güvenliğinin yanında uluslararası sistemin güvenliğini de önceleyerek güvenlik halkasını genişletmiş ve klasik realizmden bu yönüyle ayrılmıştır. Neo-realizm yapısalcı bir yaklaşımla ele almasına rağmen analiz seviyesini mikro alandan makro alana taşıyarak disipline böylece katkı sağlamıştır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 10) .

Neo-realist güvenlik yaklaşımında güç faydalı bir araç olarak görülmektedir. Gücün aşırı veya az olması durumunda devlet güvenliği tehlikeye girmektedir. Gücün az oranda tutulması herhangi bir saldırı unsuruna karşı

caydırıcılık faktörünün kullanılamaması, gücün aşırı artırımı ise karşı blokların ve öteki devletlerin aynı şekilde karşı güç artırımına neden olabilmektedir. Bundan dolayı devlet yöneticilerinin gücü yararlı bir araç olarak dengeli bir şekilde kullanmaları gerekmektedir. Bu noktada devletler için en doğru oranda gücün nasıl belirleneceği tartışması önem kazanmaktadır. Devletlerin belli oranda bir güce ulaştıktan sonra güç artırımına devam etmeleri gerekir mi yoksa durmalılar mı hangisi güvenlik için en doğru cevap olduğu konusunda uzlaşılmış bir görüş yoktur. Yalnız gücün güvenliğin sağlanmasında önemli bir unsur olması devletlerin yalnızca güç peşinde olan yapılar haline dönüştürmemelidir. Aksi halde önemli bir güvenlik unsuru olan güç, büyük bir güvenlik problemine dönüşecektir. Bu bağlamda neo-realizmin disipline getirdiği yeniliklerden biri de devletlerin temel amacının güç değil güvenlik olduğu düşüncesidir (Çıtak, 2014: 42).

1.5.2.5. Neoklasik Realizm

Neoklasik realizm, uluslararası ilişkiler disiplininde 1990'lı yıllarda tartışılan gelen iki önemli konu çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu konulardan biri Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde tek egemen büyük güç olarak kalan ABD'nin "tek kutuplu dünya" tartışması içerisinde incelenmesidir. Bu tartışmanın taraflarının eleştirilerinden biri Soğuk Savaş'ın sonuçları hakkında yapılan tahminlerin tutmaması sonucu neorealizmin "takviye edilmesi" düşüncesidir. Diğer bir eleştiri ise soğuk savaş sonrası tek süper güç olarak kalan ABD'ye karşı, sistemdeki diğer büyük güçlerin neden dengeleme politikası yürütmedikleridir. Mearsheimer göre, kaçınılmaz olarak gerçekleşecek dengeleme sonucunda ise NATO gibi ABD ve diğer Avrupa ülkeleri tarafından oluşturulan uluslararası güvenlik yapılanmaları ortadan kalkacaktır. Bu yaklaşıma liberal yeni kurumsalcı düşünürler karşı çıkmıştır. Onlara göre bu uluslararası yapılanmalar bizzat onları oluşturan devletlerin çıkar hesapları ve işbirliğini kolaylaştıran fonksiyonları nedeniyle varlıklarını sürdürecektir. Uluslararası ilişkiler disiplininde "*Neo-Neo Tartışması*" olarak geçen bu tartışma neoklasik realizmin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. neoklasik realizm, klasik realizmin devlet odaklı unsurlar öne çıkaran yaklaşımı ile neorealizmin uluslararası sistem odaklı unsurları öne çıkaran yaklaşımını birleştirerek bütüncül bir yaklaşımı öne sürmüştür ve bu yaklaşım neoklasik realizmin temellerini oluşturmuştur. Stephan Walt, William Wohlforth, Fareed Zakaria, Jack Snyder, Van Evera, Joseph Grieco, Charles Glaser, Christopher Layne gibi yazarlar neoklasik realizm yaklaşımlarını

takip ederek tek kutuplu dünyada ABD başta olmak üzere diğer egemen güçler ve uluslararası yapılanmalar arasındaki etkileşimleri incelemişlerdir. Sonuç olarak devletlerin bazı yapısal sınırlamalar ve kendi yaklaşımları ve bilgi düzeyi çerçevesinde ancak rasyonel davranabileceği, uluslararası sistemde meydana gelen değişkenlere mükemmel reaksiyon göstererek her zaman rasyonel davranamayacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Devletlerin bu rasyonel olmayan tepkilerini açıklayabilmek için realizmin genel kavramlarından biri olan “*Dengeleme*” kavramını, “*Yetersiz Dengeleme*” ve “*Aşırı Dengeleme*” şeklinde sınıflandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır (Tuğtan, 2018: 127).

Neoklasik realizm, dış politikayı güç ve çıkarın bir birleşimi olarak görmektedir. Bu bağlamda devletin varlığını devam ettirebilmesi ve sahip olduklarını koruyabilmesi, kaynaklarını rasyonel kullanabilecek lidere bağlıdır. Ancak liderlerin aldığı kararlar uluslararası sistemin yapısı gereği bazı kısıtlamalar nedeniyle mükemmel şekilde yansınamaktadır. “*Geçiş kuşağı*” şeklinde adlandırılan bu süreçte liderlerin toplumdan bağımsız bir şekilde en doğru dış politika seçeneğini tasarlaması gerekmektedir. Yalnız bu noktada devletin ulusal gücünü meydana getiren toplumsal, ekonomik ve kültürel gibi unsurlar oluşturduğu için liderin dış politikasını oluştururken toplumu göz ardı etmesi pek söz konusu değildir. Nedensel önceliğin sistem mi yoksa aktör mü olduğu konusunda ki bu çelişkiye dikkat çekerek bu sorunsalın kuramsallaşmasında neoklasik realizm önemli rol oynamıştır (Tezcanlar ve Kılıç, 2020: 76,77).

1.5.3. Liberalizm ve Neo-liberalizmin Güvenlik Yaklaşımı

Liberalizm, eşitlik, özgürlük, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ve kişilerin olduğu kadar devlet tarafından gelebilecek zor kullanmadan korunma hakkı gibi temel prensiplerin ön plana çıktığı bir yaklaşımdır. Liberalizm, devlet politikalarında ve insan yaşamında özgürlüğü ve serbestliği ilke olarak kabul eden anlayış ve sistemdir. Liberalizm kavramı siyasi terminolojide ilk defa 19. Yüzyılda kullanılmıştır. Liberalizm kavramı ismini, o dönem İspanyol Liberales Partisinden almıştır. Etimolojik kökeni Latince “*hür bir şahsa yakışan*” anlamına gelen “*liberalis*” kelimesinden alan liberalizm Türkçeye Fransızcadan geçmiştir. “*Liberalizm*” ve “*liberty*” (özgürlük) kelimeleri arasında etimolojik olarak bir bağlantı vardır (Ercan, 2009: 81).

Liberalizmin uluslararası ilişkilerdeki ilk yansıması idealist düşünce şeklinde olmuştur. Fakat I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi ve savaş sonrası yapılan adaletsiz anlaşmaların yeni bir savaşa neden olması idealizmin başarısız olmasına ve çöküşüne neden olmuştur. İdealizmin bu başarısızlığının altında, uluslararası sistemin kaotik ve anarşik yapısının o dönemin idealist düşünürleri tarafından doğru değerlendirilememesi vardır. İdealizmin çöküşü, liberalizmin uluslararası disiplinde bugünkü şekliyle çıkmasına zemin hazırlamıştır (Tezcanlar ve Kılıç, 2020: 77).

Liberal düşünürler, uluslararası sistemin ana aktörünü ulus devletler olarak kabul etmekle birlikte devlet dışı aktörleri de uluslararası ilişkilerin önemli aktörleri olarak ifade etmektedirler. Liberalizme göre, bireyler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, siyasal rejimler ve devlet dışı aktörler (siyasi partiler, çıkar grupları, sivil toplum kuruluşları, vb.) uluslararası ilişkilerde önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Liberal düşünürler böylesi karmaşık ve kurumsal yapı olan uluslararası sistemde işbirliğinin kaçınılmaz ve sürekli olacağını iddia etmişlerdir. Diğer yandan uluslararası sistem, uluslararası sistemin yapısının yanında bu sistemi meydana getiren ulus devletlerin ve toplumların sosyo-ekonomik ve siyasi yönelim ve tercihleri tarafından da şekillenmektedir. Toplumların sahip olduğu değerleri, kimlikleri ile devletlerin askeri meseleleri ve iç dinamikleri devletlerin güvenlik politikalarını çıkarları çerçevesinde şekillendirmekte ve yönlendirmektedir (Öztürk, 2014: 157). Smith'in kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için özgür bırakılan insanların toplumun gelişimini ve refahını da gerçekleştireceği fikri liberal enternasyonalizmle birlikte uluslararası sisteme taşınmıştır. Bu düşünceden yola çıkarak devletlerinde kendi çıkarları peşinde koşarken diğer devletlerinde çıkarlarını dikkate alarak işbirliklerine gidecekleri varsayımı, uluslararası barışı çıkarların uyumunun örneği olarak kendini göstermektedir. Temel analiz düzeyi olarak bireyden, devlete ve son olarak uluslararası sisteme vardırılan uluslararası sistemi iç alana benzetme (domestic analogy) yaklaşımı liberalizmin güvenlik anlayışında da yer almıştır. Liberalizm uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul etmekle birlikte bu anarşik yapının düzeltilebileceği anlayışını savunmaktadır. Liberalizm için, hak ve özgürlüklerin sağlandığı, liberal devletlerden oluşan ve demokrasinin uluslararası alanda hâkim kılındığı bir düzen, savaşın engellendiği, işbirliğinin ve barışın tesis edildiği anlamına gelmektedir (Durakçay, 2014: 13).

Liberalizm, güvenliğin devletlerin iş birliği ile tesis edilebileceğini savunmuştur. Uluslararası sistemin anarşik yapısı bu işbirliğinin temelini oluşturmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı noktasında realist yaklaşımla aynı düşüncededirler. Devletlerin çıkarlarını ve varlıklarını korumak için birbirleriyle çatışma içinde olmaları uluslararası sistemin anarşi yapısını sürekli kılmakta ve savaşa neden olabilmektedir. Anarşik bir uluslararası sistemde düzeni sağlamak ve devletlerarası uyumu gerçekleştirmek için işbirliğinde bulunmak gerekmektedir (Tezcanlar ve Kılıç, 2020: 78) .

Liberalizm, kolektif güvenliğin uluslararası hukuk ve normlar oluşturularak sağlanacağını savunmaktadır. Bu nedenle uluslararası düzeni, kurulacak uluslararası kurumların sağlayacağı düşüncesiyle kurumsallaşmaya önem vermişlerdir. Kurulacak bir uluslararası hukuk sistemi, anarşik yapıyı düzenleyeceği için kolektif güvenlik de böylece oluşabilecektir. Uluslararası düzenleyici mekanizmaları, toplumların ve bireylerin ortak çıkar ve hedefleri paylaştıkları bilinci ve ortaya çıkabilecek problemleri çözmenin en iyi yolu olarak işbirliğini seçmeleri ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bu kurumsallaşmayla birlikte ortaya çıkacak olan kolektif güvenlik, devletlerde demokratik yönetimlerin yaygınlaşması ile ortak norm ve ilkelerle dönüşecek nihayetinde yeni bir boyut kazanacaktır. Bu yaklaşıma göre kolektif güvenlik, demokratik devletlerin demokratik barış kuramı ile çatışmayacağı tezine dayanarak sorunsuz bir şekilde işleyebilecektir. Liberalizm, güvenliğin sağlanması için uluslararası sistemde aktörler arasında işbirliklerin oluşturulmasına odaklı bir eylem planı hazırlamaya çalışmaktadır. Liberalizme göre devletlerarasındaki ilişkiler uluslararası hukuk, ilkeler ve normlar vasıtasıyla kolektif güvenliğe dayalı bir kimlik kazanabilir. Bu kapsamda “*pluralizm*”, “*transnasyonalizm*” ve “*fonksiyonalizm*” gibi liberal düşüncenin çeşitleri olan kuramlar, karşılıklı bağımlılığın söz konusu olduğu bir sistemde kolektif güvenliğin kurulabilmesi için uluslararası toplum, küresel yönetim ve işbirliği gibi kavramları ön planda tutarak birey, devlet ve uluslararası sistem güvenliğini sağlama arayışındadır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 14).

Plüralist, trans-nasyonalist, post-pozitivizist ve post modern olarak adlandırılan yeni yaklaşımlar eleştirel yaklaşımlar olarak adlandırılmıştır. Ortaya çıkan bu yeni yaklaşımların hemen hemen hepsi, devleti güvenliğin temel aktörü olarak ele almamış ve birey güvenliğini ön plana çıkarmışlardır. Odak noktası olarak

birey güvenliğini alan bu yaklaşımları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür (Dedeoğlu, 2008: 78):

- Evrensel ve doğal hukuku ön plana çıkaran yaklaşımlar: Uluslararası toplum
- İnsanlık suçlarını ön plana çıkaran yaklaşımlar: İnsani müdahaleler, uluslararası ceza mahkemesi
- Küreselleşmenin incelenmesini plana çıkaran yaklaşımlar: Sosyal adalet, gelişme, kalkınmadır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde liberal yaklaşımlar gelişmeci ve evrimci bir eğilimle varlıklarını devam ettirmektedirler. Liberalizm, Soğuk Savaş döneminde etkili olan ve güvenliğin odak noktası olarak askeri gücü ve devleti önceleyen realizm kuramından etkilenmiştir. Askeri güvenlik 1970'li yıllara gelindiğinde eski önemi kaybetmeye başlamıştır. Küreselleşmeyle birlikte öngörülebilir tehditlerin dışında yeni tehditlerin ortaya çıkması ve bu güvenlik tehditleriyle devletlerin yalnızca askeri güçleri ile baş edemeyeceği fikri yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda, 1970'li yıllardan itibaren disiplinde öne çıkan liberal yaklaşımlar güvenlik alanında entegrasyon, karşılıklı bağımlılık, liberal demokratik anayasalar, ekonomik işbirlikleri, bireyler ve toplumlararası iletişimin sağlanması ve ulus aşırı bağların barışı artıracaklarını savunmaktadırlar (Durakçay, 2014: 14).

1.5.3.1. Neo-liberalizm

1970'li yıllardan itibaren klasik liberalizmi benimseyen Neo-Avusturya Okulu, Chicago İktisat Okulu ve Virginia Politik İktisat Okulu akademik ve siyasi çevrelerde seslerini duyurmayı ve liberalizmin tekrar gündeme gelmesini başarmışlardır. Nobel Ekonomi Ödülü'nü alan ve bu okulların kurucularından olan Frederich Von Hayek, Milton Friedman, ve James M. Buchanan'ın eserleri ile neo-liberalizm doğmuştur. Bu okulların dışında Almanya Freiburg Okulu'ndan ORDO liberalleri de neo-liberalizmin ortaya çıkmasında önemli katkıları olmuştur. Diğer yandan liberalizmin aşırı yaklaşımı olan ABD'de ortaya çıkan Libertarianizm akımı da ortaya çıkmıştır. Libertarianizm mutlak özgürlüklerden yanadır ve anarşizme benzer şekilde devletsiz toplumu savunmaktadır (Ercan, 2009: 94).

Neo-liberal paradigmanın temel varsayımlarını Andrew Moravcsik şu şekilde sıralamıştır (Moravcsik'den akt. Wiltse, 2018):

- Devletler rasyonel hareket eden aktörlerdir.
- Uluslararası sistem merkezi bir düzenleyici mekanizmanın bulunmadığı anarşik bir yapıdır.
- Devletleri oluşturan birçok topluluk ve her topluluğun kendine özgür çıkarları olması nedeniyle tek bir ulusal çıkarın olması mümkün değildir.
- Devletin dış politikasını toplumdaki farklı tercihler, çıkarlar ve hedefler şekillendirmektedir.
- Realistlerin savunduğu güç artırımına karşı çıkararak devletlerin sosyal, ekonomik ve siyasi hedeflerinin de olabileceğini ve bu nedenle devlet güç için kaynaklarını sadece askeri politikalar için harcamayacak eğitim, kalkınma gibi iç politika hedeflerini gerçekleştirmek için de kullanacaktır.
- Uluslararası sistemde devletler içine kapalı kurumlar değildir ve ulus aşırı iletişime geçmek durumunda kalabilirler.
- Devletler birbirleriyle işbirliği kurduğunda iki tarafta kazançlı çıkabilmektedir.
- Devletlerin hedefleri ve çıkarları zaman içerisinde değişebilmektedir.
- Rasyonel davranan bir devlet kurulacak işbirliklerinin her iki taraf içinde kazançlı olacağını anlayarak diğer devletlerle iletişimini geliştirecektir.

Neo liberal yaklaşıma göre, karşılıklı çıkarlara odaklanılması ticaret ve kalkınma konularının ötesine geçmektedir. Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla devletler; terörizm, iç çatışmalar ve kitle imha silahlarının yayılması gibi çeşitli güvenlik sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, uyuşturucu ticareti ve HIV/AIDS gibi insan güvenliğine yönelik tehditlerin küreselleşme ile birlikte hız kazanmış ve bu tehditlerin tek bir ülkenin güvenliğine yönelik tehditler olarak algılanamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle söz konusu küresel tehditlere başarılı cevapların verilebilmesi için devletlerarasında işbirliğini kurulması ve bu yeni tehditlere karşı verilecek siyasi yanıtların koordinasyonu için “küresel ve bölgesel rejimlerin” geliştirilmesi gerekmektedir (Lamy, 2021: 227).

Dawid Badwin'e göre uluslararası ilişkiler disiplinde sosyolojik liberalizm, ticari liberalizm, cumhuriyetçi liberalizm ve liberal kurumsalcılık olmak üzere dört çeşit liberalizm yaklaşımı vardır. Neo-liberalizminin liberal kurumsalcılık

olarak isimlendirilen yaklaşımının realizm yaklaşımına getirilen en etkili eleştirisi olduğu kabul edilmektedir. David Mitrany tarafından geliştirilen Fonksiyonculuk (Functionalism) ve Ernest B. Haas tarafından geliştirilen yeni Fonksiyonculuk (neofunctionalism) yaklaşımları Liberal kurumsalcılık düşüncesine katkı sağlamışlardır. Devletlerarası iş birliği ve entegrasyon ile barışın sürdürülebileceğini savunan bu yaklaşımların dışında ulus ötesi (transnational) yaklaşımları da liberal kurumsalcılık yaklaşımına katkı sağlan bir diğer yaklaşımlardır. Askeri güvenliğin uluslararası sistemin en önemli konusu olduğu düşüncesi ve devletlerin güvenliğin tek aktörü olduğu algısının zayıfladığı vurgusu ile birlikte devletlerarası karşılıklı bağımlılık ilkesine odaklanan bu yaklaşımlar neo-liberal yaklaşımların temelini oluşturmasını sağlamıştır (Durakçay, 2014: 14).

Neo-liberal kurumsalcılık yaklaşımının önde gelen düşünürlerinden olan Joseph Nye ve Robert Keohane tarafından yapılan çalışmalarda devletlerarasında yaygınlaşan ve giderek karmaşıklaşan bir karşılıklı bağımlılık durumuna dikkat çekilmiştir. Bu durum ilk zamanlarda ABD ve İngiltere gibi karşılaştırmalı üstünlüğe sahip hegemonik güçler tarafından geliştirilmiştir. Daha sonraki süreçte küreselleşme ve iletişim faktörünün gelişmesiyle uluslararası sistemde hegemonik bir güç olmasa dahi devletler yerleşik bazı kural ve ilkelere göre hareket etmeye başlamışlardır. Realizm kuramının savunduğu devletlerarası askeri mücadele ve güç artırımına dayalı rekabet anlayışı etkinliğini yitirmiş bunun yerine karşılıklı ticaret ve işbirlikleri gibi daha pragmatik alternatifler ön plana çıkmıştır. 1970’li yıllarda yaşanan önemli ekonomik gelişmeler, uluslararası sistemde hiçbir devletin tek başına bağımsız bir şekilde hareket etme gibi bir durumunun olmadığı anlaşılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda yerleşik olan “*askeri devlet, güçlü devlet*” önermesi yerini “*tüccar devlet, güçlü devlet*” yaklaşımına bırakmıştır. Bu nedenle uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılık durumu devam ettiği sürece, savaş ve çatışma devletlerin çıkarları için rasyonel bir tercih olmayacaktır (Wiltse, 2018: 141,142).

Neo-liberal kurumsalcı teori, devletlerin günümüzde dış politikalarını belirlerken güvenlik ve askeri konuların dışında çok boyutlu olarak sosyal ve ekonomik karşılıklı bağımlılıkları göz önünde bulundurdıklarını ileri sürmektedir. Liberal kurumsalcılık yaklaşımı ayrıca küreselleşmeyle birlikte günümüzde devletlerin, uluslararası ilişkilerinde güvenlik çıkarlarının yanında sosyal ve ekonomik birtakım çıkarlarının da bulunduğunu ve bu çıkarlarını gerçekleştirebilmek

için devletlerin diğer devletlerin yanı sıra devlet-dışı aktörlerle de ilişkiler kurmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda uluslararası alanda ulus-ötesi gruplar, çok uluslu şirketler gibi devlet dışı aktörlerin rolü önem kazanmış ve devletlerin değişen ulusal çıkarlarının sağlanmasında önemleri artmıştır. Keohane ve Nye'e göre uluslararası ilişkilerdeki “*karmaşık karşılıklı bağımlılık*” (*complex interdependence*) durumu nedeniyle askeri ve caydırıcı dış politika unsurlarının devletlerin çeşitlenen ve genişleyen çıkarlarının gerçekleştirilmesinde artık nihai araçlar olmadığını ve yumuşak gücünde devlet çıkarlarının sağlanmasında gereklidir. Çünkü devletlerin sosyal ve ekonomik çıkarlarını sağlarken devletlerin askeri gücü dışında ulus aşırı aktörlerin çeşitlen güçleri ile iletişim kurmak durumundadırlar. Bu nedenle devletlerin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için farklı bir güç kullanma mekanizmasına ve işbirliğine ihtiyaçları olmaktadır (Öztürk, 2014: 158,159).

Neo-liberalist yaklaşım, realizmin güç anlayışından farklı olarak, ortak değer yargılarından oluşan ortak çıkarlar belirlemek ve çok boyutlu güç yapılanmalarını içeren politikalar geliştirmek suretiyle yeni bakış açıları getirmiştir. Gücün dolaylı kullanımını mümkün kılan yumuşak güç kavramı, askeri unsurları kullanma veya artırma gibi doğrudan güç araçları kullanılmadan, istenilen hedeflerin cazibe yaratılması ve kurumlar oluşturulmasıyla gerçekleştirilmesidir. Neo-liberalist yaklaşım tarafından geliştirilen yumuşak güç kavramı, sert güç ile elde edilemeyen sonuçları mümkün kılması nedeniyle önem kazanmaktadır. Yumuşak güç, sert gücün tamamlayıcı bir faktördür. Yumuşak güç ayrıca, sert güçle karşı konulamayan asimetrik tehditlerin ortadan kaldırılmasında ve devlet dışı aktörlerin yönlendirilmesinde etkili olmaktadır. Yalnız bu güç unsurlarının doğrudan güç unsurları ile desteklenmeden başarılı olduğu bir örneğe uygulamada rastlanmamıştır. Bu nedenle neo-liberalistlerin çoğunluğunun kaba gücü reddetmediği görülmektedir. Bu çerçevede Fukuyama “*Tarihin Sonu*” isimli eserinde küresel kapitalist düzenin kurulmasında devleti bir engel olarak görürken, “*Devletin İnşası*” isimli eserinde uluslararası alanda barış ve istikrar için devletin kilit rolü olduğunu saptamıştır. Bu saptama yumuşak güç kullanımının sert gücün önemini ve kullanımını ortadan kaldırmadığı üzerinedir. Bu bağlamda yumuşak güç kavramını ortaya çıkaran Nye’da yumuşak gücün yanında gerekirse sert gücünde kullanımını mümkün kılan “*akıllı güç*” kavramını geliştirmiştir (Varlık ve Demir, 2013: 79).

Liberalizm/neo-liberalizm, idealizm yaklaşımının dünya ölçeğinde bir federal sistem kurma düşüncesinden ayrılmış, liberal devletler tarafından kurulacak uluslararası örgütlerin barışın tesisinde önemli rol oynayacağını savunmuştur. Uluslararası örgütler belirlenen norm ve ilkelerle devletlerarasında işbirliğini koordine edecek ve kolektif güvenliği sağlayabilecektir. Kolektif güvenlik sistemi saldırgan aktörlerden gelecek olası tehditlere karşı gerçekleştirilecek topyekûn tepki caydırıcı olabilecek ve savaşları engelleyebilecektir. Martin ve Keohane'ne göre uluslararası örgütler; karşılıklı bağımlılık tezinin gözetilmesi ve devletlerarası iş birliğinin hedefler doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi için önemli rol oynayarak kalıcı barışa katkı sağlayacaktır. Uluslararası örgütlerin ayrıca örgüte üye devletlerarasında ticari ilişkileri de gerçekleştirerek kalıcı barışın sürdürülebilmesinde dolaylı katkısı bulunmaktadır. Liberal düşünce barışın sürdürülebilmesi için “küresel yönetim ilkesi”ni geliştirmiştir. Küresel yönetim uluslararası alanda devletlerarasındaki sorunların teknokratlar, uzmanlar ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte çözüm üretebilecekleri bir alan görevini görmektedir. Dünya barışını tehdit eden terörizm, çevresel felaketler, ekonomik krizler, salgın hastalıklar, iklim değişikliği, kitle imha savaşlarının yaygınlaşması gibi ulus-ötesi tehditlerle mücadele küresel yönetimle gerçekleştirilebilecektir. Öyle ki Birleşmiş Milletler, ulusal ve uluslararası ölçekte yönetimi sağlayarak barışı koruma altına alabilecek en önemli mekanizma haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası örgütlerin yapısı ve yetkilerinde yapılacak düzenlemelerle küresel yönetimin kalıcı barışın korunmasındaki etkisi artırılabilir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 140).

Son olarak, karşılıklı olarak “mutlak kazançlar” içeren daha şeffaf ve belirsizliğin olmadığı, çıkarların paylaşıldığı ve ortak değerlerin oluşturulduğu bir uluslararası sistemin kurulabilmesi için uluslararası örgütler önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple liberal kurumsalcılar, uluslararası alanda devletlerin işbirlikleri kurabilmeleri ve barışı tesis edebilmeleri için uluslararası örgütlerin ve uluslararası rejimlerin önemli işlevleri olduklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda güvenlik, devletlerin tek başlarına veya ortaklaşa aldıkları dış politika hükümlerinin ve devletlerarası işbirliklerinin bir bütünü olarak değerlendirilmektedir (Öztürk, 2014: 160).

1.5.4. Marksizm ve Neo-Marksizm'in Güvenlik Yaklaşımı

Soğuk savaş öncesinde uluslararası ilişkiler disiplini ile uluslararası güvenlik disiplininin çalışma konularının genel olarak uluslararası savaş olması iki disiplini birbirinden ayırmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Soğuk savaş öncesi ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde realizm ve liberalizm düşünceleri etkili olsa da disiplindeki akademik çalışmaların esinlendiği üçüncü bir düşünce akımı olan Marksizm de alternatif bir yaklaşım olarak varlığını sürdürmüştür. Ortaya çıkan eleştirel teoriler Marksist teoriden etkilenmişlerdir. Marksist görüş kendi içerisinde ayrışmalar ve tartışılan konular içermesine rağmen güvenlik alanıyla ilgili temel varsayım ve ilkeler geliştirmiştir. Bu varsayım ve ilkeler Karl Marx'ın "*Komünist Manifestosu*", John Hobson'un "*Emperyalizm*", Vladimir İlyiç Lenin'in "*Emperyalizm: Kapitalizmin En son Aşaması*" gibi temel eserlere dayanmaktadır. Marx ülke içi ve kişi odaklı politik konulara yoğunlaşırken, Lenin ve Hobson Birinci Dünya Savaşı dışında sömürgeci güçlerin emperyalist savaşları üzerinde durarak uluslararası ilişkiler kuramının oluşmasında etkili olmuşlardır. Bu düşünürlere göre Marksizm, realist ve liberal yaklaşımların bir birleşimidir. Marksizm'in realist yaklaşımlarla ortak düşüncesi sermaye sahiplerinin en güçlü aktörler olduğu savıyla gücün maddi temele dayandırmaları, liberal yaklaşımlarla ortak düşüncesi ise eninde sonunda savaşların ortadan kalkıp küresel barışın tesis edileceği tarzındaki ütopyik görüştür (Smith, 2020: 48-52).

Liberal düşünür Francis Fukuyama "*Tarihin Sonu*" adlı eserinde Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte Marksizm'in de sona erdiğini iddia ederek liberal kapitalist düzeni ön plana çıkarmıştır. Ancak sosyalist düşünür Immanuel Wallerstein karşı çıkarak liberal görüşe karşı olarak çıkan Marksizm'in, kapitalizme bir eleştiri olarak güncelliğini koruduğunu savunmuştur. Öyle ki Wallerstein, bilhassa Soğuk Savaş döneminde ezilen devletler ve halkların hakları, eşitlik ve adalet gibi konularda eleştirilerine devam etmiştir (Küçük, 2014: 138). Wallerstein'e göre, Marksist kuram, "*büyük teori*" kapsamında sistem odaklı olduğu için devam etmekte olan sömürü düzenini ortadan kaldırmak için küresel kapitalist sistemin sosyalist bir sistemle değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Fakir ya da "*çevre*" devletler küresel kapitalist düzenin devam etmesine izin verdikleri mühletçe "*merkez*" ya da zengin devletleri yakalamaları imkânsız olacaktır. Bu konuda Marksizm'in 3 farklı yaklaşımı bulunmaktadır. Yalnız bu yaklaşımlar birbirinden

taban tabana zıt ve bağımsız değillerdir. Özellikle Marksizm’i benimseyen liderler, evrensel sosyalist devrimin gerçekleşebilmesi için ikinci ve üçüncü yaklaşımı kullanmışlardır. Bu yaklaşımları ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Smith, 2020: 52):

1. “*Dünya sosyalist devrimi*” yaklaşımı ile devletlerin sosyalizme geçmeleri sonucu oluşacak bir dünya sistemidir.
2. “*Bağımlılık*” yaklaşımı ile çevre devletlerin “otarşı” politikaları uygulayarak (fakir-çevre ülkeler, zengin-merkez ülkelere olan bağımlılıktan kurtulabilmek için ithal ikameci politikalar uygulamaları ile doğal kaynaklarında üretici kartelleri oluşturma) merkez devletlere olan bağımlılıktan kurtulmalarıdır.
3. “*Siyasal Marksizm*” yaklaşımı ile uluslararası sistemin, çevre devletlerarasında ortak işbirliğinin geliştirilmesi ya da merkez ülkelerle pazarlık taktikleri kullanılarak aşamalı bir şekilde reform edilmesidir.

“*Dünya Sistemi Teorisi*” ve “*Merkez-Çevre Teorisi*” gibi Marksist bir perspektifle oluşturulan yapısal yaklaşımlar, uluslararası sistemde barış ortamının ancak kaynakların eşit dağıtımı ve kapitalizme son verilerek sağlanacağını savunmuşlardır. Marksist yaklaşım, diyalektik materyalizm çerçevesinde dünya barışına doğru yol alan bir sürecin olduğunu iddia etmektedir. Marksizm, idealizmden farklı olarak kalıcı barışa sınıflar arası çatışmanın neden olacağı silahlı güç kullanılarak sosyalist bir devrimle ulaşılabileceğini savunmaktadır. Karl Marx’a göre sınıflar arası çatışma yeni bir siyasi, sosyal ve ekonomik düzenin çıkabilmesi için kilit rol oynamaktadır. Marksist görüş kapitalist sistemi, maddi çıkarlar üzerine kurulmuş, özel mülkiyete kâr edinme ve sermaye birikimine dayalı adaletsiz ve haksız bir düzen olarak tanımlamaktadır. Marksizm’e göre, kapitalizm seçkinlerin çıkarına hizmet ederken, kitlelerin ötekileştirilmesine ve sömürülmesine yol açmakta ve toplumdaki sınıf yapısını korumaktadır. Bu tezatlıklar kapitalist düzenin silahlı bir devrimle ortadan kaldırılmasına yol açacak; ekonomik eşitlik ve sosyal adaletin sağlandığı, özel mülkiyetin kaldırıldığı bir ortamda barışı getirecektir. Küresel kapitalim, işçi sınıfın uluslararası düzeyde örgütlenmesiyle sosyalist devrimler ile bertaraf edilecek ve böylece dünya barışı tesis edilebilecektir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 147,148).

Marx, burjuva sınıfının ayakta kalabilmesini üretim ilişkilerini ve üretim araçlarını teknolojik yeniliklerle değiştirmesine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle burjuvazi için iç pazar yeterli gelmemektedir. Burjuvazi yeni pazarlar bulmak ve kaynaklarını artırmak için kapitalist sistemi, diğer devletlerin orduları veya kurmuş oldukları ekonomik bağımlılık vasıtasıyla yaymıştır. Karla Marx’a göre kapitalist ilişkilerin gelişmesinde ve kapitalizmin yayılmasında savaşın büyük bir önemi vardır. Çünkü savaş, burjuva sınıfının yaratmak istedikleri kapitalist düzen için önemli bir araçtır. Savaş, sosyal yapıları yeniden tasarlayan ve üretim güçleri üzerinde değişiklik yapan bir unsurdur. Bu nedenle burjuva sınıfı için savaş, kendi ülkelerinde sosyal problemleri gidermek hem de kolonilerindeki istedikleri kapitalist gelişmeyi sağlamaları için vazgeçilmez bir araçtır (Özdemir-Albayrak, 2014: 52).

Marksist düşünürler arasında ilerleyen süreçlerde devrimin ne şekilde gerçekleşeceği konusunda ayrışmalar yaşanmıştır. Bu ayrışmalara rağmen Marksist kuramın uluslararası bir teori olmasını sağlayan Lenin’in düşünceleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Lenin’e göre her savaş kendi şartlarında değerlendirilmelidir. 1789 ve 1871 yıllarında yapılan savaşlar, kitlelerin mutlakçılık, despotizm ve feodalizmden kurtulmasını sağlamıştır. Bu nedenlerle bu savaşlar haklı, yasal ve ilerlemeci olarak görülebilmektedir. Yalnız I. Dünya Savaşı kaynakların yeniden tahsisi ve milliyetçi ideolojiler gibi amaçlar uğruna yapıldığı için emperyalist bir savaştır. Ancak Lenin’e göre bu dönemde yapılan tüm savaşlar emperyalist savaşlar olarak değerlendirilmemelidir. Örnek olarak bir devletin kendini savunmak için gireceği bir savaş haklı bir savaştır. Bu sebeple, kimin önce saldırdığı önemsiz olarak kolonilerin sömürgeci ve baskıcı büyük güçlere karşı elde edecekleri zaferlerin sempati ve memnuniyetle karşılanması gerekmektedir (Özdemir-Albayrak, 2014: 55).

1.5.4.1. Neo-Marksizm

Uluslararası ilişkiler disiplinde plüralist yaklaşımı ile aynı dönemde ortaya çıkan Neo-Marksist teori diğer bir ifade şekliyle “*Bağımlılık Okulu*”, plüralist kuramla farklı düşünce yapılarına sahip olmalarına rağmen uluslararası sistemi temel konu olarak çalışmaları iki yaklaşımı ortak paydada buluşturan ana unsur olmuştur. Buna rağmen Neo-Marksist düşünürler “*karşılıklı bağımlılık*” mantığını reddederek plüralistlerden ayrılmaktadır. Neo-Marksist yaklaşım, uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılık olgusunun tek taraflılığını ele almış ve karşılıklılık içermediğini

savunmuştur. Klasik Marksist kuramının temeline yerleştirdiği ekonomik unsurları analizlerinin odağına alan Neo- Marksist teorisyenler, ekonomi eksenli bir güvenlik bakış açısı sunarak, gelişmişlik-azgelişmişlik, ekonomi-politik gibi üçüncü dünyacılık kapsamında anlamlandırmaya çalışmışlardır. Sistemsel faktörler üzerinde yaptıkları analizleri sonucunda, kapitalizmin “*güvensizlik sarmalına*” neden olduğunu iddia etmişlerdir. Neo-Marksist düşünörlere göre ölkelerin gelişmiş-gelişmemiş ve güvende-güvensizlik durumları, uluslararası sistemin kapitalist yapısının bir sonucu oluşmaktadır. Neo-Marksizm, Marksizm’in politika ve uluslararası sistem tipolojisi ve terminolojisine benzer şekilde fakir çevre ölkeleri ile proletarya sınıfını, zengin ve merkez ölkeleri burjuva sınıfıyla özdeşleştirmiştir. Neo-Marksist teorisyenler, Marksizm’in burjuva-proleterya üzerinden yeniden kurguladığı güvenlik sorunsalını, uluslararası sistemde merkez-çevre tipolojisi üzerinden ekonomi eksenli güvensizlik ve çatışma halini açıklamışlardır. Bu bağlamda Neo- Marksist teorisyenler, küreselleşmeyle birlikte asıl çatışmanın Doğu-Batı eksenli değil Kuzey-Güney eksenli, başka bir anlatımla merkez ve çevre, gelişmiş-azgelişmiş, metropol-uydu arasında yaşandığını ileri sürmüştür. Güvenlik ikilemine benzer şekilde Neo-Marksist güvenlik perspektifini Immanuel Wallerstein’in “*Dünya Sistemi*” ve Johan Galtung’un “*Yapısal Emperyalizm*” kuramlarında görmek mümkündür. Neo-Marksist düşünörlerin kapitalist sisteme karşı geliştirdikleri sosyo-ekonomik analizler, klasik güvenlik anlayışına yeni bir perspektif getirerek “*ekonomik güvenlik modelini*” oluşturmuştur. Bu özelliğiyle bu kuramsal bakış açısı günümüz eleştirel-alternatif yaklaşımların ve yeni güvenlik anlayışının öncüsü olarak görülebilmektedir. Neo- Marksist kuram, uluslararası sistemin yapısal sorunları çerçevesinde ekonomik sınıfların, devletlerin ve dolaylı olarak da bireylerin güvenlik problemlerini eleştirel tarzda incelemiştir. Bu nedenle bütöncöl ve yapısalcı bir perspektifle güvenliğı yalnızca devlet ve askeri açıdan ele alınmasına karşılık alternatif bir yaklaşımın gelişmesine katkı sağlamıştır. Buna rağmen realist yaklaşımlara benzer tarzda analizlerinde çatışmaya yoğunlaşması aynı zamanda da farklı nüansları kullansa da klasik güvenlik yaklaşımını yeniden tasarladığı söylenebilmektedir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 21-23).

Tablo 1, bu bölümde şimdiye kadar ele alınan uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik çalışmalarıyla ilgili yaklaşımları arasındaki farklılıkları özetlemektedir.

Tablo 1: Karşılaştırmalı Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı

Karşılaştırmalı Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı				
Temel aktör	Realizm	Liberalizm	Marksizm	
	Devletler	Devletler, sosyal gruplar(uluslararası örgütler, şirketler, sivil toplum)	Ekonomik sınıflar, ekonomik aktörler	
Devlet Davranışının nedeni	Güvenlik endişesi, güç ve ulusal çıkarların maksimizasyonu	Otoriter rejimlerde ve demokrasilerde davranış şekilleri farklılaşmakta	Devletler ekonomik açıdan güçlü sınıfın çıkarını yansıtmakta	
Güç hakkında yaklaşımı	Maddi	Değişken	Maddi	
Uluslararası Sistemin Yapısı	Anarşik	Anarşik	Merkez-çevre	
Güvenlik yaklaşımı	Güç, dengelenmesi	Gücün Kurumsallaşma, işbirliği	Sosyalist Alternatifler	

Kaynak: (Smith, 2020, s. 67).

Yukarıdaki tabloda üç temel uluslararası ilişkiler teorilerinin temel yaklaşımları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Özet olarak, her üç uluslararası ilişkiler teorisi de temelde uluslararası savaş konusuna odaklanmakla birlikte her biri de birbirinden farklı analiz seviyesi ve politika yaklaşımı kullanmıştır. Realizm, klasik maddi güç yaklaşımını devam ettirmiş, insanın doğa hali düşüncesinden kendi kendime yardım ve ulusal güç anlayışına doğru bir değişim başlatmıştır. Liberalizm, kurumsal, yasal, düzenleyici liberalizm şekillerini almış ve uluslararası sistem seviyesinde oluşturulacak güvenlik örgütleri (Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler vb.) teklif etmiştir. Marksizm ise devletlerin ötesinde analiz seviyesi olarak küresel sisteme odaklanmıştır.

1.5.5. Eleştirel Yaklaşımlar ve Güvenlik

Eleştirel kuramlar, uluslararası ilişkiler disiplinde her ne kadar Soğuk Savaş sonrası dönemde gündeme gelmiş olsalar dahi, bu kavramın düşünsel arka planı ve tarihi 20.Yüzyılın ilk yarısına dayanmaktadır. Eleştirel teori kavramının düşünsel temelleri, Max Horkheimer başta olmak üzere Antonio Gramsci ve Frankfurt Okulu'ndan birçok düşünür tarafından oluşturulmuştur. Eleştirel teori kavramı, uluslararası ilişkiler literatürüne 1937 yılında Horkheimer tarafından yayımlanan “*Geleneksel ve Eleştirel Teori*” isimli makalesi girmiştir. Horkheimer 1937 yılında yayımladığı bu makalesinde, eleştirel teoriler ve geleneksel teorilerin arasındaki ayrımını yapmıştır (Tezcanlar ve Kılıç, 2020: 87). Eleştirel teori, Robert

Cox, Mark Hoffman, Richard Ashley, Jim George, Andrew Linklater, Stephan Gill gibi düşünürler vasıtasıyla uluslararası ilişkiler disiplinine girmiştir. Dolaylı da olsa David Campbell, Der Derian, R.B.J. Walker gibi yazarlarda vermiş oldukları eserlerle eleştirel teoriye katkıda bulunmuşlardır (Karabulut, 2015: 81).

Modern toplumsal ve siyasal hayatı sorgulayan bir felsefenin sembolü olan eleştirel yaklaşım uluslararası ilişkiler disiplininde terörle mücadele, güvenlik, küresel ticaret rejimi ve insancıl müdahale gibi birçok alanın irdelenmesinde başvurulmuş temel teorilerden biri olmuştur. Frankfurt Okulu uluslararası ilişkiler alanını çalışmalarında doğrudan almamış olmasına rağmen önermeleri eleştirel teoriler tarafından 1980’li yıllardan itibaren uluslararası sistemde uygulanmıştır. Bunlardan ilki, Robert Cox tarafından Horkheimer’in eleştirel ve geleneksel teori adı altında yapmış olduğu uluslararası ilişkiler teorilerini, “*eleştirel teoriler*” ve “*sorun-çözücü*”(problem-solving theories) teoriler olarak ikiye ayrılmış ve disiplinde eleştirel teori ilk kez kullanılmıştır. Cox, 1981’de kaleme aldığı bu makale ile realizme Marksistlerden sonra ilk büyük eleştiriyi getirmiştir. Böylece Cox, Keohane’in de belirttiği üzere 1988’de uluslararası ilişkiler disiplininde teoriler arasında ayrımın netleştiği yeni bir dönemi başlatmış olmuştur (Cazala, 2014: 58).

Eleştirel yaklaşım, güvenlik alanında çalışanların pozitivist analizlerini, uygulamalarını, temel değerleri ve görüşlerini inceleyerek uluslararası güvenliğin daha felsefi ve bütüncül bir bakış açısını önermektedir. Bu bakış açısına ulaşmak için temel analiz birimi olarak tüm insanlığı alarak çalışır ve onu çalışırken tehditlerin yanında kişilerin potansiyellerinin önündeki tüm engel ve kısıtlamalardan da “özgürleştirmeye” çalışmaktadır. Bu yaklaşım bu açıdan değerlendirildiğinde eşitlik, adalet, özgürlük ve kimlik gibi değerleri ön plana çıkararak insan güvenliği düşüncesinde yoğunlaşmıştır (Smith, 2020: 65).

Eleştirel teori güvenliği iki temel yaklaşımla ele almaktadır. İlk olarak güvenlik çalışmalarında dar anlamda sadece devlet güvenliğine odaklanılmasını eleştirmiş ve birey güvenliğinin de çalışma konusun yapılmasını gerektiğini savunmuşlardır. Devlet güvenliğinin birey güvenliğini sağladığı varsayımına karşı çıkarak devlet kaynaklı birey güvenliği tehdit edebilecek durumların varlığına da dikkat çekilmek istenmiştir. Diğer bir yaklaşıma göre ise devletlerin tehdit algılamaları genellikle askeri nitelikteyken, bireyleri tehdit edebilecek olgular farklı birçok alanda gelişebilecektir. Bu nedenle güvenlik çalışmalarında kullanılan birçok

temel kavramın tehdit kavramında olduğu gibi tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir (Ergüven, 2016: 810).

Eleştirel teorisyenler “*emancipation*” yani “*özgürleştirme*” kavramını temel referans olarak almış ve yaklaşımlarını bu olgu üzerinde geliştirmişlerdir. Kısacası, eleştirel kuramın temel hedefi, kişileri ve grupları, yerel veya yapısal her türlü engel ve kısıtlamalardan kurtarmak, kuramsal ve politik yaklaşımla daha özgür ve insancıl bir düzen kurabilmek için diyalog ortamını geliştirmektir. Bu bağlamda eleştirel teorisyenler kapitalizmi güvenlik sorunlarının kaynağı olarak görmüş ve eleştirmişlerdir. Eleştirel teorisyenlere göre, kapitalizmin neden olduğu ekonomik krizler, eşitsizlik, adaletsiz gelir dağılımı, istikrarsızlık ve doğal kaynakların kar amaçlı orantısız tüketilmesi güvenliği tehdit eden en önemli faktörlerdir. Eleştirel teorinin, kapitalizm eleştirilerinin yanında soğuk savaş sonrası dönemdeki tehditlere de dikkat çekmektedir. Hızlı nüfus artışı, göç, küresel ısınma, çevre kirliliği gibi insanlığın güvenliğini tehdit eden ortak sorunlar mevcuttur. Eleştirel teori bu kapsamda değerlendirildiğinde realist ve neo-realist kuramların devlet odaklı güvenlik yaklaşımlarından farklı olarak güvenliğe daha bütüncül ve evrensel bir perspektif getirmektedir. Bu bağlamda eleştirel teoride referans noktası devlet değil kişilerdir (Karabulut, 2015: 81-83).

1.5.5.1. Frankfurt Okulu

Frankfurt Okulu, Almanya’da 1923 yılında farklı alanlarda bilim adamları tarafından kurulan Toplumsal Araştırma Enstitüsü (The Institute for Social Research) tarafından geliştirilmiş bir düşünce akımıdır. Özellikle düşünürler, Marksizmi günümüz toplumlarını açıklamada yetersiz kaldığını iddia ederek eleştirmiş ve teorik olarak Marksizm’i yeniden tasarlamaya çalışmışlardır. Örneğin okulun temsilcileri, Marksizm’deki “altyapı-üstyapı”(ekonomi-siyaset) önermesini eleştirmiş ve ekonomi ve siyasetin iç içe geçtiğini savunmuşlardır. Frankfurt Okulu’nun kurucularından olan Horkheimer’e göre, eleştirel teorinin hedefi toplumu analiz edip açıklamaya çalışan geleneksel yaklaşımların aksine topluma bütüncül ve eleştirel bir bakış açısı getirerek dönüştürmek ve özgürleştirmektir. Horkheimer bu hedefe Marksizm teorisini yeniden tasarlayarak ulaşabileceğini iddia etmiştir (Özveri, 2009: 188-190).

Marksizm ile Frankfurt Okulu’nun uzlaşısı sağladığı en net konu insan odaklı güvenlik yaklaşımıdır. Marksizm’e göre en büyük tehdit, insanların ve toplumların

maruz kaldığı maddi çıkarların egemen olduğu eşitsizliğin hüküm sürdüğü sistemdir. Marksizm'in temel hedefi, insanları bu eşitsiz sistemden ve dışlayıcılıklarından kurtarmaktır. Frankfurt Okulu ile Marksist yaklaşımın diğer ortak noktaları ise ideolojiler üzerine yapılan değerlendirmeler, iş, iş bölümü, kültür, bürokrasi ve mülkiyet gibi kavramların değerlendirilmesi ve eşitsiz sistemin eleştirilmesidir (Birdişli, 2014: 240).

Frankfurt Okulu'nun kapitalizme yönelttiği eleştirilerden biri de kültür emperyalizmi konusudur. Kapitalist güçlerin, çeşitli araçlar vasıtasıyla popüler kültürü dünya genelinde yayarak kendi standartlarını getirdikleri ve hegemonyalarını kurduklarını iddia etmektedirler. Bu kapsamda insan ve doğaya ait değerlerin metalaştırılmasını ve bilginin tekelleşmesini insanlık için tehdit olarak görmektedirler. Frankfurt Okulu'na göre, kapitalizm güçlerini üç farklı güç formu şeklinde kullanmaktadır bunlar:

- Bir devleti kendi istedikleri doğrultusunda yönlendirme/belirleyici güç,
- Bir ülkenin gündemini ve ilkelerini rahatsızlık uyandırmadan belirleme ve kontrol etme/gizli güç,
- Teşvik ve özendirme yoluyla temayül yaratan yapısal güçtür.

Frankfurt Okulu, aslında tüm uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının bu güç kullanma şekillerini meşrulaştırmak için ortaya çıkarıldığını ileri sürmektedir. Frankfurt Okuluna göre, söz konusu bu davranış insanları güvensiz kılmaktadır (Dedeoğlu, 2008: 79).

1.5.5.2. Aberystwyth/Galler Ekolü

Galler Ekolü, Soğuk Savaş sonrası dönemde öne çıkmaya başlamıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle SSCB Bloğu ve Batı arasındaki stratejik ve jeopolitik kaygılara dayalı güvenlik politikaları eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Bu nedenle akademik ve politik çevrelerde Soğuk Savaş sonrası yeni dönemin güvenlik konuları ve yeni güvenlik alanları tayin edilmeye başlanmıştır. Bu konularda çalışmalar yapan Aberystwyth Üniversitesi'nden Michael Williams, Ken Booth, Andrew Linklater, Richard Wyn Jones, Keith Krause gibi akademisyenler tarafından eleştirel güvenlik çalışmaları ile Galler Ekolü tanınmaya başlamıştır. Galler Ekolü'nün, güvenlik konularını “*özgürleşme*” temasında ele alarak Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ortaya çıkan yeni tehditleri “*kimlik sorunları ve ötekileştirmenin neden*

olduğu marjinalleşme” ekseninde değerlendirmesi onu diğer güvenlik yaklaşımlarından ayırmıştır. Aslında ötekileştirme ve kimlik sorunsalları daha önce Frankfurt Okulu’nda çalışılmış olmasına rağmen Galler Ekolü, bu konuları Soğuk Savaş sonrası ABD’nin Uluslararası sistemin tek egemen gücü olarak davranmasını çözümlmek için çalışarak farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Galler Ekolü, “*özgürleşme*” kavramını güvenlik çalışmalarının temel paradigması olarak kullanmış ve Soğuk Savaş Sonrası dönemde ortaya çıkan tehditlerin sebeplerini güç, otorite, ötekileştirme, sosyal ayrımcılık gibi konularda aramışlardır (Birdişli, 2014: 244).

Galler ekolünün, güvenlik çalışmalarındaki ilk analitik atağı, güvenlik algılamalarını “*derinleştirmek*” (deepening security) olmuştur. Bu hamlesiyle politik gündemler ve akademik kavramlar arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmıştır. Böylece güvenliğin devlet ekseninin üstünde örneğin çevre güvenliği veya altında örneğin toplumsal güvenlik gibi diğer güvenlik alanlarının da değerlendirilebilmesine imkân tanımıştır. İkinci hamlesi ise, bu yeni aktörlerin karşı karşıya kaldığı güvensizliklerin çözümlenebilmesi için güvenlik algılamalarının “*genişletilmesidir*” (broadening security). Galler Ekolü, ortaya çıkan bu yeni güvenlik çalışmaları, “*güvenliğin siyasiliğini*” göstermekte ve bu güvenlik sorunlarının güvensizliğe neden olmadığını ileri sürmektedir. Bu sebeple güvenlik çözümlerlerinin kurucu ve politik karakterini ortaya çıkararak erkek kadın tüm insanların karşı karşıya kaldığı tehditlere dikkat çekmektedir (Bilgin, 2010: 84).

Aberystwyth Ekolü’nün, güvenlik çalışmalarında üç temel yaklaşımı bulunmaktadır; (1) bireyi güvenliğin temel referans nesnesi olarak almak, (2) güvenlik anlayışını derinleştirmek ve güvenliğin türetilmiş bir kavram olduğunu kabul etmek, (3) temel paradigma olarak özgürleşme kavramını kullanmaktır. Ken Booth’a göre, güvenlik kavramının tanımını yeniden yapmak için, güvenliğe yöneltilen nasıl soruları değil, “*kimin güvenliği*” (whose security) şeklinde ki soru yönelterek başlanmalıdır. Booth’a göre güvenliğin temel referans nesnesini olarak devleti almak hedeflerle araçların karıştırılması anlamına gelmektedir. Devlet bu noktada ancak güvenliğin sağlanmasında bir araç olacaktır. Bu bağlamda güvenliğin anlam kazanabilmesi için güvenliğin nesnesinin birey olması gerekmektedir. Aberystwyth Ekolünün ikinci yaklaşımı, güvenliğin derinleşmesi ve güvenlik kavramının türetilmiş bir kavram olduğunu ileri sürmesidir. Booth’a göre güvenliğin temel boyutları (tehditler, referans nesnesi, tehditten kaçınma arzusu) hiçbir şekilde

bağımsız ve tarafsız bir kaynaktan kavramlaştırılmaz. Bu sebeple farklı dünya görüşleri ve siyasi yönelimler tehdit algılamalarını, neyin güvenliğini sağlanması gerektiğini ve özetle güvenlik tanımlamalarını belirlemektedir. Son olarak Aberysteyt Ekolünün üçüncü yaklaşımı, geleneksel güvenlik yaklaşımlarına eleştiri getirirken aynı zamanda insanları güvensizlik ortamından kurtaracak/özgürleştirecek bir kuram ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda Aberysteyt Ekolü, insanların özgürlüklerini kısıtlayan ve yaşamlarını olumsuz etkileyen her türlü kısıtlama ve engelleri ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu nedenle güvenlik çalışmalarının merkezinde bu engellemeleri sürekli kılan güvenlik algılamalarına karşı duruş ve insanların refahı için askeri ve askeri olmayan tüm tehditlerden özgürleştirme halleri yer almaktadır (Kolasi, 2014: 143).

1.5.5.3. Feminist Teori

Latince femine (kadın) sözcüğünden türetilen bu kuram, her ırktan, sınıftan, dinden ve ulustan kadının sadece kadın olmaktan dolayı maruz kaldıkları ayrımcılık ve baskıları irdelemektedir. Feminizm yaklaşımı ayrıca kadınların karşı karşıya kaldığı sorunları sadece cinsiyet eşitsizliği üzerinden değil siyasi, ekonomik, psikolojik ve ideolojik açıdan da bu sorunları değerlendirmektedir. Feminist yaklaşım ilk defa İngiltere’de 18. Yüzyılın sonlarına doğru sesini duyurmaya başlamıştır. Feminist yaklaşım için önemli olan ilk çalışma Mary Wollstonecraft tarafından 1792 yılında kadınların ezilmesini ve köle olarak yaşamasının nedeninin toplumsallaşma sürecindeki bozukluklar olduğu görüşünü, kaleme aldığı “*A Vindication of the Rights of Woman*” isimli eseridir. Feministler düşüncelerini, liberal feminizm, sosyalist feminizm, post-modern feminizm yaklaşımları gibi çeşitli şekillerde kadın sorunlarını irdelemeye ve çözüm bulmaya çalışmışlardır. Feminist yaklaşım, 1980’li yıllarda uluslararası ilişkiler disiplinine girmiştir. 1980’li yıllar uluslararası ilişkiler disiplinde “*üçüncü tartışma*” olarak anılan ayrışmaların olduğu dönemdir ve bu tartışmalar çerçevesinde geleneksel yaklaşımlar sorgulanmaya başlanmış ve disiplinin toplumsal cinsiyete kayıtsız kaldığı ve erkek eğilimli olduğu nedeniyle eleştirilmiştir (Tür ve Aydın-Koyuncu, 2018: 222-225).

Feministler, güvenlik bağlamında temel olarak dört önemli konuyu anlamaya çalışmaktadırlar. İlk olarak, oluşturulan uluslararası güvenlik politikalarında kadınlara neden yer verilmediğini sorgulamakta, ikinci olarak da savaş ve barış dönemlerinde kadınların devlet tarafından koruma altına alınmasını

irdelemektedirler. Feministler, üçüncü olarak kadınların sadece barış ile özdeşleşen söylemlere karşı çıkmışlardır. Feministlere göre kadınlar barışla ilişkilendirildikleri gibi savaşla ilişkili oldukları savaşa destek oldukları durumların da dikkate alınması gerektiğini savunmuşlardır. Feministler son olarak güvenliğin açıklanmasındaki ataerkillik nosyonunun sorgulamanın yanında cinsiyetçi güvenlik pratiklerini irdelemişlerdir (Atmaca ve Gözen-Ercan, 2018: 25).

Feminist teori, realizm kuramına dayanan pek çok güvenlik kavramına karşı çıkmaktadır. Feminist teori, “nasıl bir güvenlik”, “kimin güvenliği”, “hangi araçlarla güvenlik”, “kim tarafından sağlanan güvenlik” gibi sorulara realist yaklaşımdan farklı cevaplar vererek diğer rasyonalist teorilerden ve realist teoriden ayrılmaktadır. Feminist kuramcılar, realistlerin devlet odaklı güvenlik yaklaşımından farklı olarak güvenliği çoğul aktörlü görmektedirler ve güvenliğin temel aktörünün bireyler ve toplumlar olduğunu savunmuşlardır. Feministlere göre, bireysel ve toplumsal güvenlik devletin güvenliğinden önceliklidir. Feminist kuram, güvenliğin kim tarafından sağlanacağı konusunda ilk olarak ataerkil (patriarchal) toplum yapısını sorgulayarak başlamışlardır. Klasik yaklaşımlarda güvenliği devletin sağlayacağı vurgulanırken, feminist kuramcılar, devletin güvenliği sağlarken cinsiyet eşitliğini sağlayacak şekilde davranıp davranmadığına dikkat çekmiştir. Sebebi ise politika yapıcılarının ve askeri yöneticilerin çoğunluğunun erkeklerden oluşması ve politika ile uygulamalarda eril kavramların kullanılmasıdır. Feminist teori nasıl bir güvenlik sorusuna yine benzer şekilde realist düşüncenin sadece devletin fiziksel güvenliğini temel alırken, onlardan farklı olarak bireylerin özgürleşmelerinin ve kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde ki her türlü yapısal şiddet unsurlarının da güvenlik için birer tehdit olduğunu vurgulamaktadırlar. Son olarak güvenliğin hangi araçlarla sağlanacağı konusunda Feminist yaklaşım uluslararası ilişkiler disiplinine katkı sağlamışlardır. Feminist teoriye göre, aslında askeri odaklı güvenlik yaklaşımı güvenlik için bir tehdit unsurudur. Örneğin devlet bütçesinin mevcut veya olası tehditler ve riskler için bütçesinin büyük bir kısmını orduya ayırması eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve alt yapı gibi alanlarda yeteri kadar kaynak ayıramayacak olması zaten kadınlar gibi dezavantajlı grupların ikincil statülerinin devam etmesine neden olacaktır. Benzer bir durum savaşlarda da yaşanmaktadır. Savaşa ayrılan kaynaklar ülke refahını olumsuz etkilemekte böylece savaş yaparak ülke güvenliğini sağladığını ileri süren devlet aslında kendisi güvensizlik yaratmaktadır (Demirtaş, 2019: 1-3).

Feminist teori, bütüncül güvenlik yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Bu nedenle kapsamlı bir şekilde feminist uluslararası yaklaşımlar geliştirmiş ve önemli noktalarda disipline katkılarda bulunmuşlardır. Özellikle çocukların, kadınların ve marjinal grupların, ekonomik ve siyasi durumlarda ortaya çıkan işsizlik, kıtlık ve hastalık gibi durumlar ile baskıcı sosyal ve kültürel ortamlardan olumsuz etkilendiklerini ve ayrıca yapısal şiddete dikkat çekmişlerdir (Ataman, 2009: 27).

1.5.6. Konstrüktivist Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı

Soğuk Savaşın bitmesiyle başlayan yeni dönemde birçok düşünür, dış politika ile sosyal faktörler, kimlik ve kültür gibi unsurlar arasında doğrudan bağlantı kurmaya başlamışlardır. Özellikle bunlardan Samuel P. Huntington'un “*Uygarlıklar Çatışması*” tezi bu alanda yapılan çalışmaları derinden etkilemiştir. Konstrüktivizmin en önemli özelliği, aktörlerin çıkarlarının ve kimliklerinin toplumsal olarak yapılandırıldığı varsayımdır. Konstrüktivist düşünürler, dünya politikasının yeniden inşa edilmesinde temel normatif değişimler ile kurumsal dönüşümleri açıklamaktadırlar. Uluslararası ilişkiler disiplinde mevcut teorilerin özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesini, Berlin Duvarının yıkılmasını veya 11 Eylül Saldırıları öngörememesi bu teorilerinin yeniden gözden geçirilmesini ve alternatif yaklaşımlara gereksinimin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Konstrüktivist yaklaşım, uluslararası disipline dünya politikasını belirleyen maddi faktörlerin yanında belirleyici ve etkili olan maddi olmayan unsurlarda dikkat çekerek katkıda bulunmuştur (Arı, 2014: 32).

1990'lı yıllarda Alexander Wendt tarafından uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırılan “*sosyal inşacılık*” (social constructivism) kavramı ile mevcut yaklaşımlara alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde ilk olarak Nicholas Onuf “*inşacılık*” kavramını kullanmış ve ilerleyen süreçte başka düşünürlerde çeşitli eklemelerle geliştirerek kullanmaya devam etmiştir. Onuf, kuramın Anthony Giddens'in “*yapılandırma kuramı*”na dayandırmıştır. Onuf, sosyoloji kökenli yapılandırma kuramını uluslararası ilişkiler disiplinine taşımış, disiplinin önemli tartışma konusu olan “*eden-yapı*” bağlantısı sorunsalını farklı bir perspektifle incelemiştir. Onuf'a göre uluslararası ilişkiler ve tüm sosyal ilişkiler edenlerin ve yapının (dünyanın) karşılıklı etkileşim içinde birbirini inşa ettiği bir süreçtir. Onuf'un geliştirdiği bu yaklaşım disiplinde yeni tartışmalara neden olmuş yalnız deneysel test edilebilirlik ya da uluslararası sistemin karmaşık yapısına

yönelik açıklamalar getirememesi nedeniyle eleştirilmiştir. Alexander Wendt ise Onuf'un aksine post-pozitivist epistemolojisini tekrar pozitivist zemine taşımıştır. Bu bağlamda Wendt, eden-yapı ilişkisi, normların ve bunlarla birlikte kimliğin karşılıklı inşa süreci meydana geldiği sosyal ontolojiyi; hipotezlerin ampirik test edilebilirliğine imkân veren, sebep-sonuç ilişkisi ve açıklama kavramlarına sahip pozitivist/rasyonalist epistemoloji ile sosyal inşacılık yaklaşımını birleştirmiştir. Wendt sosyal inşacılık yaklaşımını, “eden-yapı” ve “kimlik-çıkart” ilişki üzerinden açıklamaktadır. Wendt'e göre eden-yapı ontolojik olarak eşit kavramlardır ve bu kavramlar arasında herhangi bir belirleyicilik ile öncüllük durumu olmadan birbirlerini etkileşimli olarak sosyal süreçler içerisinde inşa etmektedirler (Kiraz, 2014: 113).

Konstrüktivist teoride farklı yaklaşımlar olsa da tüm konstrüktivist düşünürlerin uzlaştığı toplumsal hayata dair üç temel ontolojik pozisyon vardır. Bunlar (Arı, 2014: 35):

1. Toplumsal ve siyasal aktörlerin davranışlarını yapıların şekillendirdiği varsayım,
2. Devletlerin kimliklerinin maddi olmayan yapılar tarafından nasıl oluşturulduğunun önemli olduğunu zira kimliklerinde devletlerin çıkarlarını ve davranışlarını belirlediği düşüncesi,
3. Yapı-eden (yapı-aktör) sürekli etkileşim halindedir.

Konstrüktivist yaklaşım ulusal güvenliği “Yapısal Düzey”, “Stratejik Düzey” ve “Rejim Düzeyi” olmak üzere üç ayrı düzeyde ele almaktadırlar. Konstrüktivistlere göre, bir devlet ya alttan (yapısal düzeyden, bireyler veya kitleler tarafından rejime baskı uygulanması şeklinde; sivil savaş, devrim vb.) ya üstten (rejim düzeyden, yönetimleri rejimi karşı tehdit oluşturmaları; diktatörlük, faşizm vb.) ya da dış kaynaklardan (stratejik düzeyden, diğer ülkelerden gelebilecek tehditler). Bu şekilde üç farklı düzeyden herhangi birinden gelecek bir tehdit diğer düzeylerinde zafiyete uğramasına yol açacaktır. Konstrüktivist teorinin yeni güvenlik çalışmalarına getirdiği yaklaşımları şu şekilde sıralamak mümkündür (Karabulut, 2015: 88-90):

- Konstrüktivist yaklaşım, güvelliğe sosyal bir bakış açısı getirerek devletin ulusal güvenlik politikasını oluştururken hangi sosyal faktörlerden etkilendiğini bulmaya çalışmaktadır.
- Michael Barnett ve Emmanuel Adler başta olmak üzere bir grup Konstrüktivist düşünür Karl Deustch'un “güvenlik toplulukları” kavramından esinlenerek geliştirdikleri yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre güvenlik toplulukları birden çok devletin bir araya gelerek birlik bilinci içerisinde sürekli barışı inşa edecek kurumsal yapıyı oluşturma süreçleridir.
- Konstrüktivistlerin üçüncü yaklaşımı güvenlik kavramının derinleştirme ve genişletme çabalarıdır. Geleneksel yaklaşımların askeri odaklı güvenlik yaklaşımlarına karşıdırlar. Ekonomik ve sosyal güvenlik konularının yanında birey güvenliği konusuna da eğilerek güvenlik çalışmaları yapmaktadırlar.
- Konstrüktivist teori içinde bir diğer yaklaşım “stratejik kültür” yaklaşımıdır. Stratejik kültür çalışması devletlerin davranış tercihlerinin temelini devletin kültürel ve düşünsel altyapılarında aranması gerektiğini savunan yaklaşımdır.

Konstrüktivist teorinin uluslararası çatışmalar ve barış analizine en önemli katkısı, çatışmaların önceden kapsam ve sınırlarının belli olmadığı ve aktörlerin kimlik inşa süreçleri aracılığıyla oluşturulduklarını vurgulaması olmuştur. Rasyonalist yaklaşımların çatışma analizine göre, uluslararası çatışmalar, taraflar arasında güç ve toprak gibi verili maddeleri paylaşmada çıkan sorunlardan dolayı doğmaktadır. Çözümü ise adil paylaşımıdır. Konstrüktivist yaklaşım ise, rasyonalist yaklaşımların verili aldığı paylaşım sorunlarının nasıl meydana geldiği ile ilgilenir, aktörlerin kimliklerinin inşa süreçlerini, aktörler arasında düşman kimlik algılamalarının nasıl devam ettirildiğini ve ihtilaf konularının hayati önem taşıdığını incelemektedir. Konstrüktivist yaklaşımın barış anlayışı güvenlik toplulukları ve ortak kimlik oluşumu kavramlarıyla örtüşmektedir. Güvenlik topluluklarında devletler birbirlerini tehdit olarak algılamazlar ve bu nedenle tedbir almayı dahi gerek görmemektedirler. Güvenlik topluluklarında anlaşmazlıkların çözümü hiçbir şekilde şiddet olamamaktadır (Rumelili, 2018: 168).

1.5.7. Post-modern Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımı

Post-modern yaklaşım, 1960'lı yıllarda ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmış ve daha sonraki yıllarda ABD'de de etkili olmaya başlamıştır. Post-modern kuram,

uluslararası ilişkiler disiplinine 1980'lerden itibaren girmeye başlamıştır. Post-modern yaklaşım, post-pozitivist teorilerle birlikte uluslararası ilişkiler disiplininde “Üçüncü Tartışma” olarak adlandırılan tartışmalar içinde değerlendirilmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde, James Der Derian, Richard Ashley, R.B.J Walker, David Campbell ile William Connolly gibi düşünürler Postmodernizmin önemli temsilcileridir (Karabulut, 2015: 90). Shapiro ile Der Derian’ın International/Intertextual’ da kaleme aldıkları “Postmodern Readings of World Politics” isimli çalışma, Lapid’in “Üçüncü Tartışma” konusunda yazdığı yazılar ve Walker ile Ashley ‘in birlikte International Studies Quarterly’de yazdıkları makaleler post-modern çalışma hakkında daha kapsayıcı fikirler vermektedir. Bu makalelerden yola çıkarak basit ve genel bir ifade ile post-modernist kuram iki sav öne sürmektedir. Bunlar:

- Tarih hakkında ve sosyal bilimlerin herhangi bir alanın açıklanmasında tek bir tarihsel anlatım ve rasyonellik yoktur.
- Sosyal bilimlerdeki rasyonel ve kuralcı kategorizasyonları, politik hayatın, kimlikler ve anlam çeşitliliğini örtmektedir.

Post-modern yaklaşımlar bu sonuçlara ulaşmak için “doğru”, “bilgi”, “gerçek” gibi kavramların nasıl oluştuklarını sorgulamakta, Batı’nın pozitivizm ve rasyonellik hakkındaki görüşlerine karşı çıkarak söz konusu kavramların kendiliğinden var olmadığını kültürel ve geleneksel süreçlerle toplumda meydana geldiklerini iddia etmektedir (Aydın, 1996: 108).

Post-modern teorinin güvenlik yaklaşımı, geleneksel uluslararası ilişkiler teorileri ve alternatif diğer yaklaşımlardan farklıdır. Post-modern teori özellikle geleneksel yaklaşımlara sert eleştiriler getirmiştir. Bu eleştirilerden ilki askeri ve güç odaklı güvenlik yaklaşımı olan geleneksel kuramların “Evrimsel Tarih” yaklaşımı eleştirisidir. Rasyonalist teorilerin ve batılı toplumların referans olarak aldıkları ilerlemeci ve evrimsel tarihsel gelişim yaklaşımına karşılık, post-modern teori, tarihsel gelişimin çizgisel bir doğrulukta devam etmediği görüşüne sahiptir. Ayrıca bir “modernite” eleştirisi olan post-modern teori, modernitenin akıl ve bilime dayalı altyapısı, merkezilik, hiyerarşi ve kontrol kavramlarına göre oluşturulmuş örgüt yapılarıyla birlikte politik alanın temel aktörleri olan ulus devletlerin sorgulanması gerektiğini savunmuşlardır. Benzer şekilde post-modern teoriye göre, savaş olgusu

da modernite nosyonu ile değerlendirilmektedir: modern küresel sistemin gereklerine göre modernitenin gerektirdiklerini yeterince yerine getiremeyen modern olmayan halklara ve sınıflara sahip olan devletlerin gelişmenin önünde bir engel olarak görülmeleri sonucunda savaş ve şiddet yoluyla ortadan kaldırılmaktadır. Bundan dolayı 20. Yüzyılda ortaya çıkan modern savaşlar, göçler ve soykırımlar uluslararası sistemde modernitenin birer sonuçları olarak değerlendirilebilmektedir. Diğer yandan, post-modern teorinin güvenlik nosyonunun yeniden tanımlanmasında yaptığı katkılardan bir diğeri ise, Michael Foucault'un "*iktidar-bilgi ilişkisi*" kuramına dayanan bilgi-iktidar ilişkisine getirdikleri savlar olmuştur. Post-modernizme göre, var olan ve üretilen bilgilerin tümü iktidar tarafından güç ilişkilerini meşrulaştırmak ve pekiştirmek için belirlendiği ve bu nedenle mevcut iktidarın ve güç ilişkilerinden farklı olarak objektif bir gerçekliğin söz konusu olmayacağıdır. Bu nedenle post-modernizme göre, gerçeklik, iktidardan, kurumlardan ve sosyal güçlerden bağımsız olarak ele alınmamakta aksine onların bir parçası olarak algılanmalıdır (Öztürk, 2014: 168,169).

Post-modernist teorisyenler için Soğuk Savaş sonrasında güvenlik algılamasında yaşanan değişimler kapsamında geleneksel tehdit algılamalarının dönüşmesi, çıkarlar ve ulusal güvenlik ile ulusal kimlik arasındaki ilişkinin ortaya çıkması önemli gelişmeler olmuştur. Realistlere göre değişmez ve verili kabul edilen kimlik, David Campbell ve diğer post-modern teorisyenlere göre ise devletlerin kimlikleri verili ve değişmez değildir. Campbell'e göre devletler meşruiyetlerini sağlamak için milliyetçiliği kullanan hayali siyasi topluluklardır. Campbell, güvenlik ihtiyacının asla bitmeyeceğini ve mutlak güvenliğe ulaşmanın imkânsız olduğunu iddia etmektedir. Campbell'e göre güvenliğin oluşturulması aslında devletlerin kendilerini yeniden inşa süreçleri için gerekli koşullardan biridir. Bu bağlamda Campbell'e göre, dış politikada devletlerin daima tehditlerden bahsetmeleri, tehditlerin varlığından öte, devletlerin kendilerini ve kimliklerini yeniden inşa etmeleri için önemli bir koşuldur (Öztürk, 2014: 170).

Post-modernistler, güvenlik ve uluslararası politikanın anlaşılabilmesi için "*yorum mantığı*" (logic of interpretation) ve "*düşünsel söylem*"in (ideasdiscours) çok önemli olduğunu iddia etmektedirler. Post-modernistler, eleştirel güvenlik kuramını destekleyen teorisyenler gibi, realizmi, uluslararası politikada "*güç ve hükmetme*" söylemi nedeniyle uluslararası sistemde güvensizliğin temel nedeni

olarak görmektedirler. Güç politikaları ve güç dengeleme çalışmaları savaşa ve savaşa yol açabilecek davranışlara neden olabilmektedir. Benzer şekilde ittifaklarda savaşa yol açarak barışa engel olmaktadır. Bu nedenle post-modernistler, realizmin güç söylemini “ulusal güvenliğe” karşı tehditler ve “tehlike” gibi farkı söylem tarzlarıyla değiştirmek istemişlerdir. Böylece insanların zihnindeki realist söylemler ve yaklaşımlar işbirliklerine dayalı söylemlerle değiştirildiğinde, insanlar, devletler ve bölgeler birlikte çalışmayı öğrenebilecek ve küresel sistem daha barışçıl olabilecektir. Post-modernistler, realizmin sahip olduğu söylemlerin, toplumcu bir söylemle dönüştürülmesini gerçekleştirilebilir bir hedef olarak görmektedirler. Küresel politikada, söylemlerin dönüştürülme sürecinde, uzmanların ve akademik yazarların düşüncelerin geliştirilmesinde ve yayılmasında ki önemli rollerinden dolayı aktif bir şekilde yer almaları önem kazanmaktadır. Bu bağlamda post-modern epistemik gruplar toplumcu söylemlerin geliştirilmesinde ve yayılmasında kendilerine düşen fonksiyonları yerine getirdikleri zaman, dünya politikasının doğası değişecek ve böylece güvenlik ikilemi ortadan kalkabilecektir (Baylıs, 2012: 163).

1.5.8. Yeni Güvenlik Yaklaşımları: Kopenhag Güvenlik Çalışmaları Okulu

Kopenhag Okulu, Kopenhag Barış Araştırmaları Merkezi’nde çalışmalarına devam eden bir grup araştırmacı tarafından 1980’li yıllarda oluşturulmuştur. Bill Sweeney, bu gruba Kopenhag Okulu ismini 1996 yılında vermiştir. Uluslararası güvenlik çalışmalarında ki Amerikan egemenliğinin bir alternatifi olarak Kopenhag Okulu geliştirilmiştir (Balamir- Coşkun, 2014:180). Kopenhag Barış Çalışmaları Enstitüsünde, Barry Buzan ve Ole Waever’in beraber yürüttükleri çalışmalar sonucunda gelişmeye başlayan “*Kopenhag Ekolü*” süreç içerisinde kuramsallaşmış ve nihayetinde de Kopenhag Üniversitesinde 2008 yılında kurulan Center for Advanced Security Theory (CAST) ile de kurumlaşmıştır (Bilgin, 2010: 81).

Barry Buzan tarafından ilk kez 1983 yılında yayımlanan ve 1991 yılında tekrar gözden geçirilerek basılan “*People, States and Fear*” (İnsanlar Devletler ve Korku)” kitabı Kopenhag Okulunun temel referans kitabı olarak kabul edilmektedir. Kopenhag Okulu, uluslararası ilişkiler disiplinine “*Güvenlik Sektörleri*”, “*Güvenlikleştirme*”, “*Ters Güvenlikleştirme*” ve “*Bölgesel Güvenlik Kompleksi*” kavramlarını kazandırmıştır. Kopenhag Okulunun en önemli katkılarından birisi de

uluslararası güvenlik çalışmalarını dar kapsamda askeri güvenlik olarak tanımlanan bir alan olmaktan çıkarak zenginleştirmesi olmuştur (Balamir- Coşkun, 2014: 186).

1.5.8.1. Güvenlik Sektörleri

Kopenhag Okulu, klasik güvenlik çalışmalarının dar çerçevede incelediği güvenlik konularını genişleterek zenginleştirmiştir. Buzan’a göre, insan topluluklarının güvenliği askeri, toplumsal, ekonomik, siyasi ve çevresel olmak üzere beş sektör tarafından etkilenmektedir. Bu sektörle genel olarak bakılacak olursa askeri güvenlik; devletlerin askeri gücünün ve devletlerin öteki devletlerin niyetleri konusunda algılamalarının karşılıklı etkileşimini kapsamaktadır. Toplumsal güvenlik; içerisinde ulusal kimlik, kültür, dil ve geleneklerin sürdürülebilmesi için gerekli koşulların barındırılmasını ve korunmasını içermektedir. Ekonomik güvenlik; devletin varlığını sürdürmesi, refahını koruyabilmesi ve kaynaklara erişim için gerekli olan pazar finansal yeterlilikleri konu edinmektedir. Siyasi güvenlik; devletlerin yönetim sistemleri, örgütsel ve kurumsal istikrarını ve bunları meşruiyet kazandıran ideolojileri kapsamaktadır. Çevresel güvenlik; insan yaşamının bağlı olduğu yerel ve gezegen çapında biyosferin korunmasını içermektedir. Buzan’a göre bu beş sektörün her biri farklı öncelik sıralamasına ve güvenlik noktalarını ele almalarına rağmen birbirinden bağımsız olmayan etkileşim durumunun olduğu güçlü bir bağlantı ağı şeklinde konumlanmışlardır (Buzan, 2015: 38).

1.5.8.2. Güvenlikleştirme

Güvenlikleştirme yaklaşımı, son dönemlerde ülkemizde uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir teori olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirilen askeri müdahalelerin değerlendirilmesinde yoğun şekilde kullanılmıştır. Kopenhag Okulu tarafından güvenlik nosyonuna “söz-edim” kavramı eklenmiş ve güvenlik bir “söz-edim” olarak görülmektedir. Böylece sorunsallar söz-edimler yoluyla güvenlik problemi olarak yansıtılmaktadır ki bu da “güvenlikleştirme” olarak adlandırılmaktadır. Güvenlikleştirme kavramı, 1995 yılında ilk olarak Ole Weaver tarafından yayımlanan “*Securitization and Desecuritization*” isimli makalesinde kullanılmıştır. Güvenlikleştirme yaklaşımı, daha sonra ki süreçte 1998 yılında “*Security A New Framework for Analysis*” isimli kitapta daha kapsamlı bir çalışmayla güvenlik çalışmaları disiplinine girmiştir (Baysal ve Lülecı, 2015: 71).

Güvenlikleştirme, bir olay, olgu ya da durumun, değerli olarak kabul edilen bir özne için tehdit olarak tasarlanması ve bu tasarlamasının yaratılan suni tehditlere karşı alınan tedbirleri desteklemek üzere kullanılmasıdır. Güvenlikleştirme çabaları bazı hallerde başarılı olup sürekli hale gelebilir (örneğin 1947 sonrasında Batı'ya yönelik Sovyet/komünist tehdit algılamalar), kısmi bir başarı sağlayabilir (Irak' a yönelik ABD'nin tehdit girişimleri) ya da başarısız olabilir (Vietnam Savaşı'nda ABD'ye olan desteğin azalması). Güvenlik dışılaştırma, daha önce tehdit olarak alınan bir şeyin artık tehdit olarak algılanmamasıdır (örneğin Soğuk Savaş'ın bitmesi) (Buzan, 2012: 323).

Kopenhag Okulu, güvenlikleştirme teorisinde dil felsefesinde yer alan söz edimi (speech-act) kuramından faydalanmaktadır. Kopenhag Okulu güvenlikleştirme teorisini geliştirirken ayrıca söz edimi kuramı ile birlikte sosyal inşacılık yaklaşımı ve siyaset teorisinden de faydalanarak kendine özgü bir güvenlik söz edimi yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda Kopenhag Okulu, sorunsalların siyasal söz edimi yoluyla söyleme dayalı sosyal inşa süreci sonucunda güvenlikleştirme ile güvenlik tehdidine dönüştüğünü ifade etmektedir. Böylece Güvenlikleştirme teorisi üç aşamada gerçekleşmektedir (Akgül-Açıkmeşe, 2011: 59-61):

- I. İçerik kısıtlaması olmadan herhangi bir sorunun varoluşsal ve acil bir tehdit olarak sunulması/söylemi,
- II. Tehdit olarak sunulan konunun aciliyet taşıdığı ve olağandışı, özel önlemler alınması gerektiği vurgusu/önerisi,
- III. Sunulan tehdidin ve tehdide karşı alınacak önlemlerin alımlayıcı kitle tarafından kabul edilmesi için ikna edilme aşamasıdır.

Kopenhag Okulu ters güvenlikleştirme kavramını, güvenlikleştirilerek acil bir tehdit gibi sunulan herhangi bir sorunsalın güvenlik gündemi olmaktan çıkarılması şeklinde tanımlamaktadır. Böylece güvenlikleştirilen bir sorun tehdit unsuru ve güvenlik söylemi olmaktan çıkarılması hedeflenmektedir. Kopenhag Okulu ters güvenlikleştirme için üç aşama önermektedir (Balamir- Coşkun, 2014: 187).

- I. İlk olarak sorunsalları güvenlik söylemine hiç almamak,
- II. Şayet sorunsal güvenlikleştirilmişse, sorunsalı bir güvenlik paradoksu durumuna getirmemek,

III. Sorunsalın güvenlik söyleminden çıkarılarak normal siyaset konusu haline getirilmesidir.

Kopenhag Okulu, net bir şekilde güvenliği olumlu bir olgu olarak değerlendirmemektedir. Bu nedenle güvenlikleştirmeyi uzak durulması gereken bir süreç olarak ifade etmektedir. Şayet bir problem güvenlik tehdidi olarak tanımlanırsa, buna bağlı olarak bir otorite ortaya çıkacaktır ve bu otorite, şiddete başvurulmasını meşrulaştıracak, şiddet araçlarının ve yöntemlerinin kullanılmasına yol açacak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına neden olabilecektir. Kopenhag Okulu bu nedenle sorunsalların, güvenlik gündemi dışına çıkarılmasını (desecuritization) ve olağan politik süreçler dâhilinde tartışılmasını ve çözümler üretilmesini önermektedir (Miş, 2011: 351).

1.5.8.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksleri

Kopenhag Okulu'nda, bölgeler terimi de güvenlik kavramı kapsamında ele alınmaktadır. Bölge, benzer tehdit ve güvenlik algılamalarına sahip bir grup devletlerin coğrafi yakınlığa bağlı olarak ortaya çıkan güvenlik ilişkilerinin çeşitli ve belirli bir alt sistemini ifade etmektedir. Bölgesel güvenlik tanımlanırken devletlerarasında güç ilişkilerinin yanında dostluk ve düşmanlık unsurlarının da hesaba katılması gerekmektedir. Devletlerarasındaki dostluk ve düşmanlık olguları farklı sorun ve durumlardan doğmaktadır. Bu kapsamda, bölgesel alt güvenlik sistemleri, belirli bir coğrafya üzerinde dostluk ve düşmanlık faktörleri açısından değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda meydana gelecek oluşumlar “*güvenlik kompleksi*” olarak ifade edilmektedir. Genel olarak bir güvenlik kompleksi “*öncelikli güvenlik kaygıları değerlendirildiğinde, ulusal güvenlikleri bir diğerinden ayrı düşünülemez şekilde birbirine yakından bağlı olan devletler grubu*” şeklinde tanımlanmaktadır (Buzan, 2015: 160). Ancak bölgesel güvenlik komplekslerinin oluşması için coğrafi yakınlık unsuru mutlak bir kriter değildir. En önemli kriter kompleks bünyesindeki devletlerin güvenlik gereksinimlerinin paralel olması gerekmektedir. Bu nedenle Weaver ve Buzan’a göre güvenlik komplekslerini değerlendirebilmek için, bölgede yer alan devletlerin, düşman olarak algıladıkları aktörleri, ortak güvenlik tehditleri ve tarihten süregelen çatışmaların incelenmesi gerekmektedir (Balamir- Coşkun, 2014: 182).

Weaver ve Buzan’a göre, güvenlik sadece askeri odaklı düşünülecek bir kavram olmadığı gibi dünya çapında değerlendirilecek bir konu da değildir. Yaşamın

her alanında değerlendirilecek bir kavram olan güvenlik, farklı coğrafyalarda farklı tehditler, riskler ve güvenlik algılamaları ve söz konusu olduğundan güvenlik konularının bölgesel düzeyde ele alınması gerekmektedir. Kopenhag okuluna göre kaotik ve anarşik olan uluslararası sistemde güvenliği gerçekleştirmek ancak bölgesel güvenlik oluşumlarıyla gerçekleştirilebilmektedir. Devletler uluslararası sistemde kendi tehdit algılamalarına göre birden çok güvenlik bölgelerine dâhil olabilmektedir ve bu sağlandığında küresel güvenlik söz konusu olmaktadır. Böyle bir durum bir anlamda Rusya'nın aynı anda hem Şanghay İşbirliği Örgütü Üyesi hem de NATO üyesi olması gibidir (Dedeoğlu, 2008: 80).

1.6. Küreselleşme ve Dönüşen Güvenlik Konsepti

Küreselleşme kavramının açıklanmasında sıklıkla kullanılan ve David Harvey tarafından ilk kez kullanılan “*zaman-mekan sıkışması*) (time/spacecompression)” terimi insan hayatının parametrelerinde çok boyutlu dönüşümü özetlemektedir. Hayatın her alanında çok yönlü ve köklü değişim sürecini ifade eden bu sıkışmanın toplumsal köklerine ve sonuçlarına bakıldığında küreselleşme her boyutta varsayılan ortak reaksiyonlar ortaya çıkarmadığı görülmektedir. Küreselleşme sürecinde zaman-mekân ayrımı net bir şekilde farklılaşmaktadır (Bauman, 2012: 8).

Küreselleşme süreciyle birlikte “*zaman-mekân sıkışması*” hissedilir derecede artmış ve bu artış insanın psikolojik ve fiziksel varlığı açısından hayati öneme sahip olan güven(lik) ihtiyacını derin bir krize sürüklemiştir. Küreselleşmenin neden olduğu tehditler; modernitenin getirdiği tehlikeler ve tehditler, endüstrileşmiş savaş, etnik çatışmalar, kimlik bunalımı, toplumdan kopuş gibi sosyo-psikolojik çatışmalar şeklinde özetlenmektedir (Ergül, 2012: 173).

1.6.1. Küreselleşme Kavramı ve Boyutları

Küreselleşme kavramı, son zamanlarda diplomasi, akademik ve siyasi çalışmalarda en fazla kullanılan kavramlardan birisi olmuştur. Fakat belirtmek gerekir ki; küreselleşme kavramı birçok alanda çok sık kullanılmasına rağmen üzerinde uzlaşılmış tek ve net bir tanımlaması bulunmamaktadır (Gökçe, 2021: 195). Örneğin Fırat Bayar (2008) bir eserinde küreselleşmeyi “*yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletlerarasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin ‘karşılıklı bağımlılık’ kavramı çerçevesinde giderek artması*” (Bayar,

2008: 25) şeklinde tanımlamıştır. Bozkurt ise “küresel” kavramını köken olarak yaklaşık dört asır öncesine kadar götürmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Ancak “küreselleşme” kavramının 1960’lı yıllarda gündeme geldiğini, 1980’ li yıllarda oldukça popüler bir kavram halini aldığını, 1990’lı yıllarda ise literatürde önemli bir yer aldığı ifade edilmektedir. Bozkurt, kavram olarak küreselleşmenin “*ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan ‘sihirli’ bir sözcük halini*” aldığını belirtmiştir (Bozkurt V. , 2000: 17,18).

Küreselleşme kavramının siyasal, ekonomik, kültürel, askeri ve güvenlik gibi birçok boyutunun olduğunu belirtmek gerekir. Ancak genel olarak küreselleşme kavramı ekonomik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sihirli bir kavram olarak tasvir edilen küreselleşme belli bir tarihsel akış içerisinde ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, devletlerarasındaki kutuplaşmaların/çatışmaların son bulmasıyla beraber emek ve sermaye hareketlerinin artış göstermesi, ticaretin globalleşmesi, teknolojinin değişim ve dönüşüm içerisinde olması ve ülkelerin birçok konuda birbirleriyle etkileşim içerisinde olması şeklinde tasvir edilmesi mümkündür (Aktan, 2002: 2). Bu bölümde toplumsal bir süreç olarak ele alınan küreselleşme olgusu, neyi ifade ettiği, nasıl ortaya çıktığı sistem teorisi kapsamında ve güvenlik boyutu üzerinden bir kurgu içerisinde değerlendirilecektir.

Küreselleşme terimini başlangıç olarak aşağıda verilen özellikleri taşıyan bir süreç olarak görmek faydalı olacaktır (McGrew, 2021:65):

- Siyasi, ekonomik ve toplumsal hareketlerin siyasi sınırların ilerisine geçerek bir bölgede yaşanan olaylar, eylemler ve kararların diğer uzak bölgelerdeki toplumlar ve insanlar üzerinde etkili olması ve önem taşımasıdır. Örnek olarak, dünyanın herhangi bir fakir bölgesinde yaşanan iç çatışmalar veya savaş nedeniyle diğer refah bakımından iyi koşullar taşıyan bölgelere doğru yaşanan göç ve mülteci akımlarını artırması gösterilebilmektedir.
- Toplumsal yaşamın, ekonomik alanından ekolojik alanına kadar hemen hemen her alanında karşılıklı bağımlılıkların artmasıdır. Örneğin, Microsoft uygulamalarından, virüs salgınlarına, dünya çapında ticaretlerin gelişmesinden kitle imha silahlarının yaygınlık kazanmasına kadar birçok mevzu bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.

- İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi dünya genelinde etkileşimlerin ve yaşanan süreçlerin hızını artırmaktadır. Böylelikle bilgiler, haberler, teknolojik gelişmeler, fikirler ve ürünler dünya genelinde hızla dağılmaktadır. Örnek olarak, dünyanın herhangi bir ülkesinde yaşayan birisi farklı bir ülkedeki internet bankacılığı hizmetinden kolaylıkla faydalanabilmektedir.
- Küresel çapta etkileşimlerin hızı, derinliği ve genişliği giderek artmaktadır. Böylece yerelde yaşanan olayların küresel sonuçları, küresel çapta yaşanan olayların da yerel sonuçları olabilmektedir. Bu durumda dünyanın ortak kullanımı olan bir sosyal mecra olduğu bilinci diğer bir ifadeyle “küreselcilik”(globalizm) meydana gelmektedir. Bu durum, dünyanın çeşitli bölgelerinde kullanılan çeşitli dillere nüfuz etmesi ile birlikte küresel çapta yayılmaktadır.

2000 yılında David Held ve birkaç düşünür tarafından yayımlanan “*Global Transformations: Politics, Economics and Culture*” isimli çalışmada üç farklı yaklaşımla küreselleşme süreçlerinin ele alındığı ifade edilmiştir. Bu çalışmaya göre ilk yaklaşım, “hiperglobalistler” küreselleşme taraftarı neo-liberal bir bakış açısıyla, küreselleşmeyi bir süreç olarak görmekte ve askeri, ekonomik ve siyasal açılardan devletlerarasındaki sınırların ortadan kalktığını savunmaktadır. Bu yaklaşımın önde gelen ideolojik ve siyasi savunucuları Turgut Özal, Ronald Reagan ve Margaret Thatcher gibi liderlerdir. Marksist ve muhafazakâr çevrelerden oluşan ikinci yaklaşım “skeptikler” küreselleşmeyi tarihsel süreçte hep var ola gelmiş kapitalizmin bir sonucu olarak değerlendirmiş ve eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bu yaklaşımda Marksist düşünürlerden Leslie Sklair ve Alex Callinicos küreselleşmeyi kapitalizmin değişen bir safhası ve sonucu olarak iddia etmişlerdir. Diğer yandan Anthony D. Smith ve Samuel Huntington gibi muhafazakâr çevreden gelenler ise küreselleşmenin, yerel değerleri ortadan kaldırarak yerine tek bir küresel kültür inşa edeceğini iddia etmişlerdir. Son olarak “dönüşümcüler” olarak adlandırılan üçüncü yaklaşım ise, aralarında Anthony Giddens, Immanuel Wallerstein, David Held, Jonathan Friedman, Saskia Sassen, Roland Robertson, Mike Featherstone ve Arjun Appadurai gibi genellikle antropolog ve sosyolog olan düşünürler, küreselleşmeyi ideolojik perspektif yerine küresel antropolojik perspektifle yaklaşarak siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik bir değişim süreci olarak ele almışlardır (Kaya, 2018: 546).

Küreselleşme yaklaşımları birbirleriyle bağlantılı üç faktör üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar (McGrew, 2021: 71):

- Teknik (teknolojik gelişim ve toplumsal işleyiş): Küreselleşmenin tanımlanmasında ve açıklanmasında teknik unsuru merkezi bir konumdadır. Zira küresel çapta ekonomik ve küresel sistemin kurulabilmesi için modern iletişim alt yapılarının oluşturulması şarttır.
- Ekonomi (kapitalizm ve piyasalar): En az teknoloji unsuru kadar önemli bir faktördür. Kapitalizmin doğası gereği artan ihtiyaç talepleri ve yeni piyasa gereksinimleri ekonomik faaliyetlerin küresel çapta yayılmasına neden olmaktadır.
- Siyaset (kurumlar, güç ve çıkarlar): Küreselleşmenin bir diğer lokomotifidir. Teknoloji unsuru küreselleşmenin fiziki alt yapısını oluştururken siyaset unsuru da normatif alt yapısını oluşturmaktadır.

Çoğu zaman küreselleşme kavramının materyalizm, sekülerizm, batılılaşma, demokratikleşme, piyasa kapitalizmi ve modernite gibi gelişmeler ile kavramsal bağlamda karıştırılabilmesi nedeniyle ampirik analiz sorunu yaşanabilmektedir. Bu gelişmelerin her ne kadar birbirleriyle ilişkili olsa da, küreselleşme olgusunun, bir devlette meydana getirdiği olumlu veya olumsuz gelişmeler diğer devletlerde de yansımalarının olması, uluslararası karşılıklı bağımlılıktan öte çok daha genel kapsamlı olduğu kabul edilmektedir. Fakat karşılıklı bağımlılık yaklaşımı genelde devlet merkezli ve ikili veya bölgesel odaklı ele alınırken, küreselleşme çok boyutlu (siyasi, ekonomik, sosyal, düşünsel vb.) alanlarda ve çok daha fazla (kamu-özel) aktörler arasında yüksek seviyede birbiri üzerinde etkili olmayı ifade etmektedir (Smith, 2020: 75). Anlaşılacağı üzere küreselleşme, toplumsal faaliyetlerin hemen hemen her kesiminde farklı yoğunluk ve süratlarda da olsa gözlenmektedir. Küreselleşme muhakkak bazı kesimlerde diğer alanlardan daha ileri bir durumda olabilmektedir. Örneğin, ekonomik alanda gerçekleşen küreselleşme askeri veya kültürel alanda gerçekleşen küreselleşmeden çok daha ileri ve yaygındır. Çağdaş küreselleşme modellerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (McGrew, 2021: 70):

- Ekonomik: Ekonomik alanda, dünya çapında üretim modelleri, ticaret, finans ve küresel piyasalar “*küresel bilgi kapitalizmi*” şeklinde adlandırılan küresel

kapitalist bir ekonomi modeli yaratılmaktadır. Bu durumda çok-uluslu şirketler dünya genelinde üretimi ve pazarlamayı yönetirken, küresel finans piyasaları ise ülkelerin hangi koşullarda kredi alacağını belirlemektedir.

- Askeri: Kitle imha silahlarının dünya genelinde yayılması, küresel silah ticaretinin gelişmesi, uluslararası terörizmin yaygınlaşması, küresel güvensizlik söyleminin artması ve uluslararası askeri iş birliklerinin çoğalması küresel bir askeri ortaya çıktığını göstermektedir.
- Hukuki: Uluslararası suç mahkemesi gibi hukuk kurumlarının oluşturulması ve çeşitli alanlarda uluslararası ve ulus-aşırı hukukun yayılması küresel bir hukuki düzenin varlığını göstermektedir.
- Ekolojik: Küresel çapta ekolojik sorunların ve bu sorunlara yönelik tepkiler ile küresel çevre yönetişimi rejimlerin oluşturulmasını kapsamaktadır.
- Kültürel: Farklılıkların, etnisitenin ve milliyetçiliğin tekrar gündeme gelmesinin yanında iletişim ağındaki gelişimlerle birlikte artan popüler kültür bir arada gelişmektedir. Bir diğer ifade ile homojenleşmeyle birlikte artan bir heterojenleşmenin bir arada olduğu bir durumdan söz edilmektedir.
- Toplumsal: Özellikle 19. Yüzyılda rekor seviyede gerçekleşen göç hareketleri küresel bir sorun haline gelmiştir.

Küreselleşme modelleri asimetrik bir özellik taşımaktadır. Özellikle şüpheli yaklaşımların küreselleşmenin evrenselciliği gösterdiği savı yanlış bir genelleme taşımaktadır. Küreselleşme tüm ülkeler, topluluklar ya da bölgelerde benzer süreçlerde geçmemekte farklı şekillerde tecrübe edilmektedir. Çünkü küreselleşme süreci asimetrik bir özellik taşımaktadır. Bu asimetrik özelliği nedeniyle küreselleşme, kapsayıcı, belirgin ve dışlayıcı bir coğrafi görünüş sergilemektedir. Bu durum ülke içerisinde ve ülkeler arasında da kazanan ve kaybeden çevrelerin doğmasına sebep olmaktadır. Kazanan çevreler için küçülen bir dünya (küresel televizyon ağları, jet seyahatleri, www, vb.) yaratırken kaybeden çevreler için daha da artan ve derinleşen bir güçsüzlük yaratmaktadır. Bu nedenle günümüzde yaşanan eşitsizlikler küreselleşme süreçleri ile yakından ilişkilendirilmektedir ve bu durum “asimetrik küreselleşme” şeklinde adlandırılmaktadır (McGrew, 2021: 71).

1.6.2. Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Arka Planı

Küreselleşme sürecinin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarda oluşmuş değerlerin ve olguların ulusal sınırlarını aşarak dünya geneline yayılması altı temel dönüşüm sürecinde geliştiği söylenebilmektedir (Özdoğan, 2016: 13).

- Matbaanın icat edilmesi, Rönesans gibi toplumsal akımlar, Aydınlanma Çağı ile birlikte sosyal, hukuki ve siyasal alanda yaşanan dönüşüm.
- Birinci Sanayi Devrimi sonrasında gelişen ve değişen üretim ve tüketim modelleri ile sermayenin küreselleşmesi.
- Coğrafi keşifler sonucunda yeni toprakların ve ticaret yollarının bulunması.
- İletişim ve ulaştırma teknolojilerindeki gelişmelerle yeni iletişim kanallarının kullanımına başlanması ile dış dünya iletişim kolaylaşması ve toplumsal değişimlerin görülmesi.
- İkinci Sanayi Devrimi sonucunda fonların sermaye piyasalarında serbest dolaşımın başlamasıdır.

Küreselleşme olgusu tarihsel derinliği olan yeni ortaya çıkmamış bir kavramdır. Küreselleşme olgusu üç önemli dalga sonucunda oluşmuştur (McGrew, 2021: 72):

- İlk dalga: Küreselleşme, (1450-1850) yeni keşifler döneminde Avrupa'nın fetihler ile büyümesiyle şekillenmiştir.
- İkinci dalga: Küreselleşmede, Avrupa imparatorluklarının güçlendiği ve genişlediği (1850-1945) dönemde önemli bir artış gözlemlenmiştir.
- Üçüncü dalga: İlk iki dalga ile kıyaslandığında üçüncü dalga, 1960'lı yıllardan itibaren insan ilişkilerinde ve toplumda yeni bir döneme işaret etmektedir. Yeniçağın belirleyicileri nasıl ki Batın'ının genişlemesi ve sanayi devrimiyse, günümüz küreselleşen dünyanın belirleyicileri uydular ve mikroçipler olmuştur. Aynı zamanda üçüncü dalgada Çin ve Hindistan gibi yükselen güçlerle birlikte Batı'dan Doğu'ya doğru iktisadi bir eksen değişikliği yaşanmaktadır. Dördüncü dalga ise küreselleşmede henüz emekleme ve gelişme dönemi olarak nitelendirilen bir süreç olarak tanımlanmaktadır: Brezilya, Çin, Hindistan ve yeni diğer ekonomik güçler tarafından yönetilmektedir.

Küreselleşme süreci soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte daha geniş coğrafyalara yayılma imkânı bularak oldukça hızlanmıştır. Küreselleşmenin ivme kazanmasında bireyler ve ülkeler arasında artan etkileşim ve karşılıklı ekonomik bağımlılıkların artması etkili olmuştur. Bir diğer ifade ile Demir Perdenin kalkmasıyla toplumlar arasındaki diğer perdelerde ortadan kalkmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası küreselleşmenin tarihi birikimi önündeki setler ortadan kalkmış ve küreselleşme inkâr edilemez bir gerçeklik haline gelmiştir (Karabulut, 2015: 105).

1.6.3. Küreselleşme ve Güvenlik Boyutu

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte dünya sisteminde dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda daha çok ekonomik alanda kendini gösteren küreselleşme, 1990'lı yıllara gelindiğinde sosyal, siyasal ve kültürel gibi birçok boyutta etkinlik kazanmıştır. Orta çağda yaşananlara benzer şekilde günümüzde de eski ve yeninin entegre bir şekilde var olması, gerçekleşen dönüşüm ve değişimi daha görünür kılmaktadır. Uluslararası ilişkiler epistemolojisinin de hem de reel politikada aktörlerin kendilerini nerede ve hangi şekilde konumlandıracaklarını bilmedikleri ve değişime göre hareket etmeye çalıştıkları bir paradigma dönüşümü gerçekleşmeye başlamıştır. Bu nedenle güvenliğin her alanında yaşanan dönüşümler neticesinde klasik güvenlik tanımlamaları ve araçları yetersiz kalmış ve bu alanlarda yaşanan dönüşüm ve değişimi açıklamaya çalışan yeni güvenlik çalışmaları gündeme gelmiştir. Ulusal sınırlar içerisinde hiçbir sorunsalın artık klasik çerçeveler içerisinde çözülemediği böyle bir dönemde, hem güvenlik konuları kapsamında hem de aktör düzeyi açısından çok taraflılık ve çok boyutluluk söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda çok boyutlu hale gelen güvenlik, aktör seviyesinde de toplumsal ve küresel bir yönetişimi gerekli kılmaktadır (Ergül, 2012: 165).

Küreselleşme ile ortaya çıkan ve etkileri ivme kazanan sosyal, siyasal, ekonomik, ideolojik, kültürel, dini, çevresel, sağlık ve bilişimle ilgili sorunsalların uluslararası güvenlik sistemini, öngörmesi çok zor ve değişken bir hal almasına neden olmuştur. Çünkü Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşme süreci ile birlikte güvenlik alanında küresel ekonomik krizler, yasadışı göç hareketleri, “*failed states*” gibi ya da etnik çatışmalar sonucu devlet çözülmeleri, iklim değişikliği, medeniyetler çatışması, siber terör, kuş gribi vb. yeni tehditler gündeme gelmiştir. Benzer şekilde bu dönemde aslında var olan yalnız güvenlik alanı içerisine dâhil edilmeyen birey güvenliği, çevre güvenliği ve toplumsal güvenlik gibi konular güvenlik alanına dâhil

edilmiştir. Yine bu dönemde geleneksel güvenlik tehditleri içerisinde yer alan savaş, terör ve organize suçlar gibi birçok konu dönüşüme uğrayarak yeni form ve konseptlerde tekrar ortaya çıkmıştır. Tehdit olgusunda bu yeni dönemde niteliksel ve niceliksel dönüşümler yaşanmıştır. Ekonomik, askeri, sosyal, kültürel, dini, toplumsal, sağlık ve çevresel alanda yeni tehdit unsurları ortaya çıkmıştır. Ayrıca devletten devlete olan klasik tehdit algılamaları bu tek boyutlu durumdan çıkarak çok boyutlu ve asimetrik bir forma dönüşmüştür (Erdoğan, 2013: 266-269). Özet olarak küreselleşme ile birlikte güvenliğin dört boyutunda değişim yaşandığı söylenebilmektedir. Bunlar (Karabulut, 2015: 120):

1. Tehditlerin niceliksel artışı ve niteliksel olarak çeşitlenmesi
2. Tehdit olgusunun dönüşümü
3. Güvenlik algılamalarında genişleme
4. Güvenlik algılamalarında derinleşmedir.

Küreselleşme ile birlikte güvenlik çalışmalarında yaşanan en önemli dönüşümlerden biri güvenliğin tehditlerden daha çok riskler üzerine kurulmaya başlanması olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren daha çok askeri alanda görülen bu değişim, 2001 yılında ABD'de gerçekleşen 11 Eylül Saldırıları daha sonra da birçok Avrupa ülkesinde gerçekleşen terör saldırıları sonrasında güvenliğin her alanında görülmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde tehdit odaklı klasik güvenlik yaklaşımında tehdidin öngörülebilir olması, hangi düşmandan geleceğinin bilinmesi caydırıcılık politikasına göre tedbir almayı ve önlemeyi mümkün kılmışken günümüzde değişen güvenlik ortamında risk temelli güvenlik yaklaşımı bundan farklılaşmaktadır. Risk faktörü olması arzulanmayan bir olayın gelecekte gerçekleşmesi olasılığını içermektedir. Bu nedenle risk temelli güvenlik yaklaşımı çevreleme, caydırma gibi stratejilerden farklı olarak olması beklenen olayları kontrol altında tutabilmeyi ve yönetmeye dayanmaktadır. Ayrıca risk temelli güvenlik politikası, olması muhtemel bir saldırıya karşı tedbir amacıyla harekete geçmeyi öngörmektedir. 11 Eylül saldırısı sonrasında uygulanmaya başlanan “*teröre karşı küresel savaş*” ta uygulanan önleyici savaş “*pre-emptive war*” doktrinin temelini de yine bu düşünceler oluşturmaktadır (Çalkıvık, 2018: 296). Güvenlik politikalarının temelinin risk odaklı olması doğal karşılanmaktadır. Çünkü küreselleşme süreci

tehlikeleri ve tehditleri belirsizleştirmiştir. Bu durum mantıklı olarak öngörülmesi zor olan risk kavramını temele almayı rasyonel kılmaktadır (Karabulut, 2015: 128).

1990’lardan itibaren güvenlik paradigmasında yaşanan bu dönüşümlerle birlikte devlet odaklı güvenlik anlayışlarının ve karşılıklı bağımlılıkların sınır ötesi akışkanlıkların ivme kazandığı küreselleşme şartlarında yeterli gelmediği öne sürülerek güvenliğin tanımının yeniden yapılması gerektiği vurgulanmaya başlanmıştır. Güvenlik tanımının, savaş ve çatışma gibi insan yaşamını doğrudan tehdit eden olguların dışında çevre, gıda gibi konuları da içine alacak şekilde genişlemesi, devletlerin yanında bireylere odaklanarak derinleştirilmesi düşüncesi güvenlik çalışmalarında oldukça yaygınlaşmıştır. Neticede gıdadan çevreye, enerjiden salgın hastalıklara kadar birçok konu ve alan artık güvenlik çalışmalarında düşünölmeye başlanmıştır. Bu bağlamda 1990’lı yıllardan itibaren geniş çevrelerce de kabul gören birey/insan güvenliği güvenliğin değışen tanımı içerisinde önemli bir yer edinmektedir. Bu yaklaşıma göre güvenliğin sadece devlet odaklı ulusal güvenliğe indirgenemeyeceğı esas olarak güvenliğin referans nesnesinin insan olması, güvenlik politikalarında önceliğın devletlere değil bireylerin refahı olması gerektiğı savına ulaşılmıştır (Çalkıvık, 2018: 297).

Küreselleşme süreci ile gelişen yeni güvenlik siyasetinde ulusal güvenliğin yanında birey güvenliği, iktisadi güvenlik, siyasi güvenlik, sosyal güvenlik, siber güvenlik ve çevre güvenliği gibi farklı güvenlik yaklaşımları gelişmiştir. Kirshner’in ifade ettiğı şekliyle artık oyunun doğası değışmiştir. Küreselleşme yanlılarına göre, oyunun tek aktörleri artık devletler değildir. Güvenlik ortamında aktörler çeşitlenmiş ve devlet dışı aktörlerin etkinlikleri artmıştır. Terörizm, uluslararası göç, siber tehditler, iklim değışiklikleri ve küresel ısınma, vekâlet ve hibrit savaşlar devletleri güçsüzleştirmiş ve devletler bu dönüşen ve çeşitlenen tehditlerle baş edemez duruma gelmiştir. Özellikle küreselleşme süreci güney ölkelerinde ve üçüncü dünya ölkelerinde daha fazla güvensizlik yaratmakta ve istikrarsızlıklara yol açmaktadır (Kahraman, 2018: 109).

Küreselleşme süreci ile birlikte ulusal devletlerin egemenliği aşınmaya uğramış olmasına rağmen yine de uluslararası sistemin en önemli aktörü olma özelliğı devam etmektedir. Küreselleşme süreci, sınırların önemini kaybetmesine neden olurken diğier taraftan küreselleşmenin ölkelerde kültürel homojenleştirme yani tek düze haline getirme baskıları dirençle karşılanmış toplumlar ve bireyler

etnik ve dini kimliklerine yönelerek yerelleşme akımları güç kazanmaya başlamıştır. Bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde neo-liberal politikaların ve Batılılaşmanın hızla yayılmasıyla birlikte, ulus devletlerin sınırları önemini kaybetmiş, daha geçirgen hale gelmiş ve devletler askeri tehditlerin yanında askeri olmayan tehditlerle de karşı karşıya gelmişlerdir. Soğuk savaş sonrasında küreselleşmeyle paralel olarak ulus devletlerin sınırları belirsizleşmiş; ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, neo-liberal politikaların yayılması, demokratikleşme dalgasının yayılması ile karşılıklı bağımlılıkların iç-dış ayrımı belirginliğini kaybetmiştir (Polat, 2017: 96). Böylece disiplinde “*intermestic security*” kavramının geliştirilmesine neden olmuştur. Bu kavram “*domestic*” ve “*international*” terimlerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu bağlamda “*intermestic security*” kavramı, güvenlik kaygılarının iç-dış ayrımı yapılmadan birlikte düşünülmesi anlamına gelmektedir (Karabulut, 2015: 128).

Sınırların geçirgen bir hale gelmesi, ulaşımın kolaylaşması, iletişim teknolojilerinin gelişmesi gibi etkenler sonucunda devletlerin, birey ve grupların silahlara, bilgi ve teknolojiye rahatça ulaşabilme imkânının kolaylaşması, konvansiyel silahlar, kitle imha silahları, robotik araçlar ve siber saldırı yeteneklerinin gelişmesi ve yaygınlaşması güvenlik tehditleri olgusunun küreselleşmesine neden olmaktadır. Bu gibi gelişmelerde ki en büyük risk ise terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin bu gibi imkânlarla ulaşma ihtimalidir. Sonuç olarak küreselleşme süreci ile birlikte güvenlik olgusu genişlemiş ve yeni tehditler ve riskler ortaya çıkmıştır. İvme kazanan küreselleşme ve teknolojik gelişmeler savaş araç-gereçlerinde ve silahlarda radikal değişimlere neden olmuş ve olacaktır. Sonuç olarak bu değişimler harp politika, yöntem ve stratejilerinde de dönüşüme neden olmaktadır (Pınarer, 2017: 350-360).

II. BÖLÜM

YENİ SAVAŞLAR VE ÖZELLEŞEN GÜVENLİK

2.1. Savaş Olgusunun Kavramsal ve Teorik Analizi

Savaş, özünde düelloya dayanan bir olgudur. Bu anlamda savaş, taraflardan her birinin fiziki gücü yardımıyla karşı tarafı boyun eğdirmeye çalıştığı büyük çapta bir düellodur. Kısaca tanımlamak gerekirse savaş, “*hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketidir*”. Bu bağlamda savaş taraflardan her birinin birbirine iradesini kabul ettirmeye çalıştığı sınırı olmayan bir şiddet hareketi olarak tanımlanabilmektedir (Clausewitz, 1997: 75).

Savaş olgusu tarihsel süreç içerisinde yaşadığı dönüşümler ve çok alanlı yapısı nedeniyle karmaşık bir mahiyet kazanmış ve üzerinde uzlaşılan genel bir yaklaşım oluşturulamamıştır. Bu nedenle bu durum, kavramın yanlış şekilde kavramsallaştırılabilmesi ve yorumlanmasına yol açmaktadır. Yine de uluslararası hukuk ve askeri bilimler disiplinlerinin yaklaşımları esas alınarak geleneksel savaş teriminin belirleyici özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Varlık, 2013: 114):

1. Savaş kuvvet kullanma durumudur
2. Savaş olgusu düşmanca bir davranış ve/veya eylem/şiddet içermektedir
3. Savaş hukuki bir sonuç doğurmaktadır
4. Savaşın faili devlettir.

Savaş statik bir kavram olmadığından dolayı tarihsel süreç içerisinde, kimi zaman birbirine zıt olan birçok tanımlama yapılmıştır. Yapılan bu tanımların çoğu genel ifadeler taşıdığından anlaşılamamıştır. Kimileri savaşı, örgütlü ve silahlı fiziksel bir çatışma biçimi olarak tanımlama yoluna giderken, Quincy Wright savaşı *“benzer fakat farklı birimlerin şiddetli bir teması”* şeklinde tanımlamıştır. Ancak bu tarz genel tanımlamalar özellikle çağdaş savaşın tam manasıyla anlaşılmasında yardımcı olamamaktadır. Zira bu tarz yaklaşımlar yeteri kadar özel değildir ve bu yaklaşımlarda mafya çatışmaları dahi savaş olarak algılanabilmektedir. Neredeyse savaşta ve terör eylemlerinde yaşanan ölüm sayıları kadar ölümlerin yaşandığı ve küresel insan güvenliğini tehdit eden şiddet suçları, savaş olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle Clausewitz’in *“hasmı irademizi yerine getirmeye zorlayan bir şiddet hareketidir”* ve *“politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir”* şeklindeki ifadeleri savaş tanımlaması için daha elverişlidir. Bir diğer savaş tanımını Webster’s Dictionary, *“devletler veya milletler arasında genelde açık ve ilan edilmiş silahlı düşmanlık durumu”* şeklinde yapmış ancak günümüz savaşlarının açıklanmasında yeterli olamamıştır; çünkü günümüz savaşlarının aktörleri arasında devlet-dışı aktörler önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle çağdaş savaşın açıklanmasında Hadley Bull’un *“siyasi birimlerin birbirlerine karşı giriştikleri örgütlü/organize şiddettir”* tanımı daha kullanışlı olmaktadır. Bull, böylece savaşı devletlerarası bir çatışma olarak görmemekte siyasi birimler tarafından birbirlerine yöneltilen bir şiddet olduğunu savunmaktadır (Sheehan, 2021: 356).

Savaşın manası, amaçları, hedefleri, yöntemleri ve aktörleri tarihsel süreçte çok büyük çeşitlilikler göstermiştir. Savaşın değişen şekilleri üzerinde teknolojiye yeni fikirler ve düşünce akımlarında etkisi olmaktadır. Bu nedenle, savaş tanımlamaları da savaş nedenleri de daima geniş çerçevede siyasal ve toplumsal bağlam içerisinde ele alınması gerekmektedir. Savaş olgusu, toplumsal ve tarihsel bir değişken olması nedeniyle üstünde uzlaşmış bir genel tanımı bulunmamaktadır. Yine de yapılan çeşitli savaş tanımlarına bakıldığında ortak iki ölçüt bulunmaktadır: Bunlardan ilki savaş ortamında gerçekleşen şiddetin niteliği ve niceliği iken diğer ölçüt ise savaşın aktörleridir. Modern savaş tanımlamaların önemli bir kısmı, şiddet tekeli elinde bulunduran devletler olması nedeniyle herhangi bir çatışmanın savaş olarak kabul edilebilmesi için taraflardan en

az birini siyasi aktör olarak devlet olması gerektiğini iddia etmişlerdir. Savaş tanımlamasında ikinci ölçüt, savaş ortamında kullanılan şiddetin niteliği ve niceliğidir. Her şiddet eylemi, savaş tanımlaması için önemli yalnız yeterli bir koşul değildir. Bazı araştırmacılar bu konuyu netleştirebilmek için ölü sayısını bir ölçüt olarak kullanmışlardır. Singer ve Small' a göre savaş, çatışmalarda yer alan aktörlerin statüsü ile birlikte çatışmada kaydedilen ölü sayısı üzerinden de tanımlama yapılmalıdır. Bu bağlamda Singer ve Small, çatışmada kaydedilen ölü sayısının en az 1000 kişi olduğu olaylar savaş statüsünde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu yaklaşımda, devlet odaklı yaklaşım da olduğu gibi sorunlar yaratmaktadır. Örneğin İngiltere ve Arjantin arasında gerçekleşen Falkland Savaşı'nda asker ve sivillerden toplamda 982 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu çatışmanın bir savaş olmadığını ise kimse iddia edemeyecektir. Bu nedenle savaş tanımlamalarının ölü sayısı ile ilişkilendirmek yerine, şiddet eylemlerinin örgütlü ve sürekli olmasına odaklanılması daha açıklayıcı olacaktır (Balta, 2018: 258).

2.2. Savaş Olgusunun Dönüşümü

Clusewitz'in her bir çağın kendi savaşını yaratacağı savı, savaş çalışmalarının en çok atıf yapılan aforizmalarından biri olmuştur. Bunu her çağın kendine has askeri harekât yelpazesi vardır şeklinde de değiştirmek olasıdır. Bu yelpazenin ilk basamağında milletlerden daha çok aileler, kabileler, aşiretler, bölgesel veya dini gruplar arasında yaşanan en ilkel çatışmalar yer almaktadır. Yelpazenin zaman içinde genişleyen en üst basamağında ise, devletlerin askeri güçleri arasında yaşanan ve sosyolojik analizin önemli bir sahası olan teknolojik yeniliklerle sürekli dönen savaşlar bulunmaktadır. Bu basamakta potansiyel olarak biyolojik, kimyasal ve nükleer savaşlarda yer almaktadır. Modern savaşların bir diğer önemli özelliği de teknolojik gelişmelerle birlikte yelpazenin alt basamaklarında yer alan diğer çatışmaları da değiştirmiş olmasıdır. Artık bu savaşlar ilkel harp teknikleri ile sınırlı kalmamakta; bilgi harbi de başta olmak üzere birçok modern harp yöntemlerini de kullanmaktadır (Segal, 2018: 47).

Sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji ile değişim yaşayan savaşlar, insan hayatının her alanın etkiler hale gelmiştir. Yaşanan bu değişimler savaşların yıkıcılığını artırmış ve artık savaşların nasıl engelleneceği gündem konusu olmaya başlamıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve savaşın bitimi sırasında kullanılan nükleer bomba sonrasında devletlerarası savaşta ve topyekûn savaşlarda bir

duraklama meydana gelmiştir. Bu süreçte savaşın değişimi üzerine tartışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Esasında tarihsel süreçte savaş hep değişime uğramıştır. Bu değişim en önemli faktörü ise teknolojik gelişmeler olmuştur. Savaşlarda barutun kullanılmasından, hava kuvvetlerinde yaşanan gelişmeler gibi birçok teknolojik yenilik yaşanan bu dönüşümde önemli etkileri olmuştur (Yalçınkaya, 2019: 1).

Tarihsel süreçte savaş olgusu, farklı türlerde ve zengin gelişim evrelerinden geçmiştir. Yaşanan bu evrimlerin zenginliği geliştirilen kuram ve teorilerde görmek mümkündür. Teorisyenler, savaşın yaşadığı evrimler üzerine yaptıkları çalışmalarda, modernite öncesi dönemlerde bile savaş sadece ordular arasında yaşanan bir mücadele olmadığını ifade etmişlerdir. Savaş olgusu sadece yaşanan zamanda değil, geleceğin planlanması ve şekillendirilmesinde de ayrıca bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda pek çok kuram geliştirici ve stratejist savaşın evrimini tarihsel bir tasnif halinde çalışma ihtiyacı duymuşlardır (Şengönül, 2019: 41).

Son yüzyıllarda teknolojik ve toplumsal gelişmelerle birlikte savaşın, aktörleri, amaç ve hedefleri, stratejileri en önemlisi de icra ediliş şeklinde önemli dönüşümler yaşanmıştır. Savaşlar devlet dışı aktörlerin de katıldığı tek aktörün devlet olduğu klasik biçiminden farklılaşmıştır. Savaşın geçirdiği bu evrimi Lind “*nesiller*”, Toffler “*dalgalar*”, Creveld “*çağlar*”, Hanle “*dönemler*” şeklinde sınıflandırdıkları teorilerle savaş olgusunun ortaya çıkışı ve insanlık tarihi içindeki dönüşümünü açıklamaya çalışmışlardır. Teorisyenlerin farklı bakış açılarıyla geliştirdikleri savaş olgusunun gelişimi evreler halinde aşağıdaki tabloda gösterilmektedir (Gürcan, 2012: 74).

Tablo 2: Savaş Olgusunun Dönüşümünü Açıklayan Teoriler

Savaş Olgusunun Dönüşümünü Açıklayan Teoriler					
Teorisyen	1. Evre	2. Evre	3.Evre	4. Evre	5. Evre
1. TEORİ Lind, Sutton, Schmitt, Nightengale (1839)	Ulus-devlet öncesi gerçekleşen savaşlar	1.Nesil Savaş: Klasik Savaşlar(1648-1830) Napolyon Savaşları	2. Nesil Savaş: Topyekûn Endüstri Savaşları(1830-1918) I. Dünya savaşı	3. Nesil Savaş: Manevra Savaşları(1918-1948) Körfez Savaşı Vietnam Savaşı	4. Nesil Savaş: Vekil Savaş (1648’den günümüze özellikle 11 Eylül sonrası) Afganistan Suriye İç Savaşı
2. TEORİ	Aletler çağı	Makineler çağı		Sistemler çağı	Otomasyon

Martin Van Creveld (1991)					çağı
3. TEORİ J. Hanle (1989)	Ortaçağ Dönemi (Fiziksel beceriler)	Klasik Dönem (Grup becerileri)	Erken Modern Dönem (Teknik beceriler)	Geç Modern Dönem (Sevk ve idare becerileri)	Nükleer Dönem (Sosyal beceriler)
4. TEORİ Toffler (1993)	1. Dalga: Tarım Toplumu	2. Dalga: Endüstri Toplumu		3. Dalga: Bilgi Toplumu	
5. TEORİ Arquilla ve Rondfelt (2000)	Kılıç Dönemi	Kitle ve Endüstri Savaşları Dönemi		Manevra Savaşları Dönemi	Birbirinden Türeyen Savaşsı Çatışmalar
6. TEORİ Qiao Liang ve Wang Xiangsui	Sınırlı Ortaçağ Savaşları	Ulus-devlet ve sınırlı imparatorlukla Savaşları (1991 Körfez Savaşı ve Kara-Hava Muharebe doktrini)			Sınırsız Post-modern Savaşlar

Kaynak: (Gürcan, 2012).

Tabloda teorisyenlerin savaşın evrimlerinin sınıflandırırken her birinin farklı dönem isimleri kullanması farklı perspektiflerle yaklaşımlarının bir sonucudur. Her teorisyen kendi zamanlarında, içinde bulundukları koşullar ve ilgi alanlarına göre kendilerine özgü bir savaş evrimi yöntemi sunmuşlardır. Örneğin Creveld, savaşın dönüşümünü aletler, sistemler gibi daha teknik bir perspektifle açıklamıştır (Şengönül, 2019: 38).

Savaşın değişimini, savaşın tarihsel gelişimi sınıflandırmalarından en yaygın kullanılan Lind ve arkadaşlarının geliştirdiği nesil yaklaşımına göre kademeli olarak incelemek daha açıklayıcı olacaktır.

2.2.1. Birinci Nesil Savaş

Birinci Nesil Savaş, 17. Yüzyılın ortalarından 30 Yıl Savaş'larının sonuna kadar olan dönemdeki savaşlara kadar uzanmaktadır. Avrupa'da ulus devletlerin varlıklarını ve güçlerini korumak için düzenli ordularının gelişmesi bu dönemde başlamıştır. Daha önceki dönemlerde prenslikler, beylikler, klanlar ve dini gruplar aracılığıyla gerçekleştirilen seferler ve askeri harekâtlar, bu dönemden sonra ulus-devletler tarafından oluşturulan daimi ve düzenli ordular öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan düzenli orduların eğitilmesi ve donatılması için ayrı hiyerarşik ve organizasyonel birimler oluşturulmuş; savaş ortamında manevra için gerekli taktikler ve doktrinler geliştirilmiştir. Birinci nesil savaşların ana muharip

unsurları, toplu kol düzeni ile ilerleyen birlikler ve silah sistemleri, ağızdan doldurulmalı tüfek ve sahra toplarıdır. Muharebe alanları ise meydanlar ve geniş düzlüklerdir. Savaşı muharebe alanlarında hızlı, etkili ve düzenli manevra yapabilen tarafın kazanması daha olası olmuştur. Ateşli silah teknolojisindeki gelişmeler bir önceki nesilde etkili olan manevra ve taktikleri etkisiz hale getirmiştir (Mevlütöğlu, 2012: 6).

2.2.2. İkinci Nesil Savaş

Teknolojik gelişmeler ve endüstri devrimi hayatım tüm alanlarında olduğu gibi savaş ilke ve prensipleri üzerinde de etkili olmuştur. Bu etkileşim sonucunda ikinci nesil savaş kavramı ortaya çıkmıştır. İkinci nesil savaş birinci dünya savaşı sırasında Fransız ordusu tarafından karşı tarafın savaş gücünü kırarak kitlesel topçu ateşi için bir çözüm bulmak için geliştirilmiştir. Fransızlar bu doktrini, kitlesel topçu ateşi gibi ağır silahlarla ele geçirmek, piyade birlikleri ile fethetmek şeklinde tanımlanmıştır. İkinci nesil savaşla birlikte askerler birtakım yükümlülükler ve avantajlar sağlanmıştır. Kurallar, ilkeler, prensipler, prosedürler ve emre itaat, inisiyatif almaktan daha önemli hale gelmiştir. İnisiyatif alınamaması yönetim ve koordinasyon kademesine ilave sorumluluklar yüklenmiştir. Askeri alanda farklı unsurların (topçu, piyade, levazım, süvari vb.) ortaya çıkması yine ilave sorumlulukların bir başka boyutudur (Şengönül, 2019: 49).

Teknolojik gelişmeler ve sanayi devrimi birçok avantajı da yanında getirmiştir. İletişim ve haberleşme olanaklarının güçlenmesi, telgrafın kullanılması, savaş gemilerinin buhar motorları ve zırhlarla donatılması, savaş silahlarının gelişmesi, uçakların keşif amaçlı kullanılması gibi gelişmeler ile birlikte muharebe sahaları genişlemiştir. Özetle ikinci nesil savaş, teknolojik gelişmelerin savaş ilke ve stratejilerinin şekillendirdiği bir dönem olmuştur. İkinci nesil savaşın zirve noktası I. Dünya savaşı olmuştur. İkinci nesil savaş “*topyekûn endüstri savaşları*” olarak da isimlendirilmektedir (Gürcan, 2012: 89).

2.2.3. Üçüncü Nesil Savaş

Üçüncü nesil savaşın ortaya çıkmasında ikinci nesilde benimsenen “*mevzi savaşları*” konseptinin önemini kaybetmesi etkili olmuştur. Bunun yerine yeni bir anlayış geliştiren Almanların I. Dünya Savaş sonrasında “*fırtına savaşı*” (blitzkrieg) taktiklerinin savaş alanında başarı elde etmesi olmuştur. Bu uygulamada tüm savaş

abaları düşmanın belirlenen en zayıf olduğu noktada toplanmaktadır. Üçüncü nesil savaşın “*manevra*” olarak isimlendirilmesi bu savaş konseptine dayanmaktadır (Gürcan, 2012: 90). Bu savaş konseptinde düşmanla doğrudan göğüs göğse savaşmak yerine tespit edilen zayıf noktasına göre hızlıca çevresini sarmayı ve küçük parçalara ayırarak kuşatmayı hedeflemektedir. Diğer iki nesildeki süreç ve hiyerarşı odaklı yaklaşım yerine ortam koşulları ve sonuç odaklı bir yaklaşım tarzı güdülmektedir. Üçüncü nesil savaşa, 1991 Körfez Savaşı, Vietnam Savaşı, 6 Gün Savaşı örnek olarak gösterilebilmektedir (Mevlütöğlu, 2012: 7).

2.2.4. Dördüncü Nesil Savaş

William S. Lind, Joseph Sutton, Keith Nightengale ve John Schmitt’in 1989’da yazdıkları “*Savaşın Değişen Yüzü: Dördüncü Nesil Savaşa Doğru*” makalede dördüncü nesil savaş, “*savaş ile barış dönemleri arasındaki ayırımın bulanıklaştığı, mücadelenin belirlenmiş muharebe sahaları dışına taştığı, sivil ve askerler arasındaki farkların ortadan kalktığı ve asimetrik özellikleri içinde barındıran askeri, yarı askeri ve bazen de sivil gayretler bütünü*” şeklinde tanımlanmıştır (Gürcan, 2012: 92).

Jeopolitik gelişmeler, iletişim teknolojilerinin gelişmesi, devlet dışı aktörlerin ön plana çıkması gibi faktörler savaşın yeni taktikler, prensipler ve sistemler ile yapılmasına yol açmıştır. Dördüncü nesil savaş konseptinde manevra kabiliyeti yüksek, küçük ve ağ merkezli bir yapıda birbirleriyle etkileşimli ve bağlı birlikler ile ekonomik, siyasi ve sosyal unsurlar harekâtların bir parçası olarak yer almaktadır. Dördüncü nesil savaşta Afganistan, Libya Harekâtı, Suriye iç Savaşı gibi örneklerde devletlerin, askeri ve siyasi hedefleri için devlet dışı aktörleri “*vekil savaş*”(proxy war) şeklinde kullandıkları görülmektedir. Bu konseptte gayrinizami harp stratejileri, gerilla harbi gibi stratejiler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca elektronik harp, psikolojik harp ve siber harp gibi yöntemlerde kullanılmaktadır (Mevlütöğlu, 2012: 7).

Dördüncü nesil savaşın temel karakteristik özelliklerini sıralamak mümkündür. Bunlar (şengönöl, 2019: 70-73):

- Savaşta devlet tekeli zayıflamıştır
- Devlet-dışı aktörler ön plana çıkmıştır
- Ekonomik, sosyal, politik ve askeri tüm unsurlar kullanılmaktadır

- Düşünce, strateji ve teknoloji çerçevesinde incelenmektedir
- Zihin karışıklıkları, hız, algı ve yönlendirme süreçleri kullanılmaktadır
- “Yönlendirme”, “Etki Odaklı Harekât” ve “Gözlem”, “Karar ve Harekât” “(OOAD)” döngüsü esas alınmaktadır
- Çok boyutlu kuşatmalar etkili küçük birlikler (siber savaş teknikleri vb.) ile desteklenmektedir
- Düşman hedefi çökertmek için onları bir arada tutan manevi motifler hedef alınır, iç dinamikleri çatışma ortamına sürüklenir
- Algı yönetimi ve psikolojik harp yöntemleri kullanılmaktadır
- Dördüncü nesil savaşın en karakteristik özelliklerinden birisi olarak devletler vekil savaş stratejisini kullanarak kendilerini flu hale getirmeleridir.

2.3. Yeni Savaşlar

Tarih boyunca savaş olgusu, uluslararası ilişkiler pratiğinin temel kurumlarından biri ve disiplinin inceleme konuları içerisinde temel ilgi alanı olagelmıştır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte birçok düşünür savaşın doğasının dönüşüme uğradığını hatta dünyanın kimi bölgelerinde artık yürürlükten kalktığını iddia etmişlerdir. Küreselleşme süreci ile birlikte karşılıklı ekonomik bağımlılıkların artması ve demokrasinin yaygınlaşması ile birlikte, bazı devletlerin bir araya gelerek güvenlik toplulukları oluşturmasıyla artık kendi aralarında savaş ihtimalinin kalmadığı gözlemlenmiştir. Buna rağmen savaş, dünyanın başka bölgelerinde farklı şekillerde varlığını devam ettirmektedir. Özellikle ABD gibi bazı devletlerin, konvansiyonel ordulara karşı geliştirmiş oldukları silah teknolojileri askeri alanda bir devrim gerçekleştirdiğinin ileri sürülmesine neden olmuştur. Bunun yanında dünyanın başka bölgelerinde, sıradan askeri teknolojilerin kullanıldığı, devlet-dışı aktörlerin ön plana çıktığı savaşlarda tanımlanmıştır. Bu ve benzeri birçok örneğe bakılarak “Yeni Savaşlar”ın küreselleşmenin doğrudan bir sonucu olduğu savunulmaktadır (Sheehan, 2021: 353).

Bu bağlamda yeni konjonktörü tanımlarken, Münkler ve Kaldor gibi yazarlar “yeni savaşlar” gibi bir kavramsallaştırmaya giderken; Lind, “dördüncü nesil savaşlar” şeklinde betimlemiştir. Yine bu konjonktörü tanımlamak için “post modern savaşlar”, “hibrit savaşlar” “halklar arası savaş” ve “özel savaşlar” gibi

kavramsallaştırmalar kullanılmıştır. Yeni savaşlar kavramı, Clausewitz yaklaşımının eleştirisi olarak, ulus-devletin zayıflaması, teknolojik gelişmeler ve şiddet tekelinin özelleşmesi, küreselleşme, iktisadi unsurlar gibi belirleyicilerle açıklanmıştır. Yeni savaşlar kavramı, 1998 yılında Mary Kaldor tarafından kaleme alınan “*Old & New Wars*” isimli eser ve Herfried Münkler’in “*Die Neuen Kriege*” isimli eserinin 2002 yılında yayınlanmasıyla literatürde yer almaya başlamıştır. Kaldor, yeni savaşların küreselleşme süreci ile birlikte sosyo-politik, ekonomik ve kurumsal yapılarda yaşanan değişimlerin ulus-devletlerin askeri güç kullanma tekeli ve mekanizmalarını ortadan kaldırmasıyla ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Bu dönüşümle birlikte savaşın temel aktörleri, devlet-dışı aktörler, yerel savaş lordları, terör grupları, suç çeteleri ve örgütleri olmuştur. Bu bağlamda savaşın devlet-dışı aktörler tarafından yürütülmesi sonucunda devletlerarasısı (inter state) savaş yerini devlet içi (intra-state) savaşa bırakmaya başlamıştır. Savaş ortamında düzenli orduların yerine geçen savaş lordları, asker-sivil ayrımının güçleştirmiştir (Eker, 2015: 42).

Yeni savaşlar önermesinin siyasetten sosyoloji teorisine, uluslararası ilişkilerden ekonomi politiğe uzanan heterojen araştırma alanı ve meta-teorik doğası akademik analizleri zorlaştırmaktadır. Yeni savaşların bu heterojen alanı üzerinde genel bir analiz yapılabilmesi için “*yeni savaşlar*” kavramının karakteristik özelliklerine ait beş farklı hipotez geliştirilmiştir. Bunlar (Mello, 2010: 305):

- 1) Devletin güç kullanımına ilişkin tekelinin zayıflaması
- 2) Yeni savaşların ekonomi politiği
- 3) Asimetrik savaşlar çerçevesinde yeni savaşlar
- 4) Kimlik odaklı yeni savaşlar
- 5) Yeni savaşlar kapsamında terörizmdir.

Mary Kaldor, 1980’li yıllardan itibaren yeni bir savaş türünün ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu yeni savaşların arkasındaki faktör, bütünleşmenin yanında parçalanma, homojenleşmeyle birlikte ayrışma, küreselleşmenin yanı sıra yerelleşmeyi içeren paradoksal bir süreç olan küreselleşmedir. Kaldor’a göre ortaya çıkan pek çok yeni savaşlarda küreselleşmenin etkileri görülmektedir. Bu tarz savaşlarda transnasyonal ilişkiyi içinde barındıran özel ticari birlikler, uluslararası raportörler, askeri danışmanlar, diaspora gönüllülerinin yanı sıra Çocukları Koruma,

Oxfam Açlıktan Koruma Komitesi, Uzak Sınırlara Tıbbi Yardım, Uluslararası Kızıl Haç ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi birçok STK'ları ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Birleşmiş Milletler (BM) ve Afrika Birliği Teşkilatı (ABÖ) gibi çeşitli uluslararası örgüt ve barışı koruma askerleri gibi birçok küresel aktör görülebilmektedir. Bu tür savaşlar meşruiyeti zedelenmiş, ekonomisinin kötü işlediği, bu nedenlerle vergi gelirlerinin gerilediği, gücünün zayıfladığı, bu koşulların da yolsuzluk, suç ve kaos ortamını artırdığı ülkelerde meydana gelmektedir. Son yıllarda meydana gelen savaşların tamamına yakını devletlerarasında değil devletlerin içinde olmuştur. Devlet hâkimiyetini kaybedince şiddet eğilimleri ve silahlara ulaşım özelleşmekte ve ordu haricinde askeri gruplar yaygınlaşmakta ve kriminalleşmektedir. Bu durumların bir sonucu olarak “asker” ve “sivil” arasındaki ayrım bulanıklaşmakta hatta ortadan kalkmaktadır (Sheehan, 2021: 367).

Mary Kaldor, yeni savaşların tam manasıyla yeni olmadığını kabul etmektedir. Yalnız savaşların “eski” ve “yeni” olarak ayrımının yapılmasının savaşların önlenmesi için stratejilerin geliştirilmesin ile yeni savaşların eski savaşlardan hangi yönlerden ve ne oranda farklılıklar gösterdiğinin bilinmesinde faydalı olacaktır. Kaldor'a göre savaşlardaki esas dönüşümü teknolojik ve taktik gelişme ve değişikliklerden daha çok siyasal ve sosyolojik şartlarda meydana gelen değişikliklerde aramak gerekmektedir. Bu yaklaşım Clausewitzci yaklaşımı anımsatmaktadır. Kaldor'un “yeni savaşlar” olarak nitelendirdiği savaşlar, devletlerin ve devlet-dışı birimlerin “şebekeleri” (networks) arasında meydana gelen savaşlarıdır. Afganistan, Irak, Somali, Eski Yugoslavya gibi ülkelerde yaşananlar bu savaşlara örnek gösterilebilmektedir. Ortak dini ya da etnik aidiyet, şebekelerin teşkilatlanmasında önemli bir ilkedir. Savaş ise şebekeyi genişletmek ve güçlendirmek için bir tür seferberlik aracı (halkların belli bir idea etrafında seferber edilebilmesinde) olarak kullanılmaktadır. “Şebeke Savaşları” transnasyonal ekonomik ilişkilerin önemli rol oynadığı global ekonomik sistem tarafından finanse edilmektedir. Bu tür savaşlarda kesin bir galibiyet ya da mağlubiyet söz konusu olmamaktadır. Savaş aktörlerinin ekonomik ve siyasi desteklerine tamamen son vermenin mümkün olmaması nedeniyle bu tür savaşları önlenmeleri ve sonuçlandırılmaları çok zordur. Savaşın devam etmesi taraflar arasındaki zımnı

anlaşmalara dayanmakta ve savaşın devamı tarafların menfaatlerine dayanmaktadır. Kaldor'a göre bu tür savaşların içsel dinamiği savaşın devamlılığı ve sona erdirilmemesi özelliğini taşımakta bu nedenle aşırı şiddete doğru bir tırmanma görülmemektedir (Karaosmanoğlu, 2011: 12).

Son yıllarda savaşlar, devletlerin tekelleri olmaktan çıkmış ve yerini adım adım devlet-dışı/benzeri aktörlere hatta yerel savaş lodları, paralı askerlik şirketleri, gerilla grupları ve uluslararası terör ağları gibi kısmen özel aktörler almış ve söz konusu bu aktörler için savaş kazançlı bir faaliyet alanı haline dönüşmüştür. Savaş alanının bu yeni aktörlerinin çoğu, savaşı kendi menfaatlerine göre yürütmekte ve sonucunda gelirlerini farklı yollardan sağlamaktadırlar. Savaş girişimcileri, devletlerden, zenginlerden, göçmen cemaatlerinden maddi destekler almakta, kontrolleri kendilerinde olan bölgelerin maden arama, sondaj açma gibi haklarını satışa çıkarmakta ya da kontrolünü ellerinde bulundurdıkları mülteci kamplarına gelen uluslararası yardımları kullanmakta ve haraç, fidye, şantaj gibi yollarla kar elde etmeye çalışmaktadırlar. Savaşın tarafları hangi yollarla kaynakları elde ederlerse etsinler, eski savaşlardan farklı olarak, yeni savaşların finansmanı bu savaşların devam ettirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Yeni savaşların değişen finans biçimleri nedeniyle savaşlar çok uzun sürmektedir. Bu nedenle eski savaşlardan yeni savaşların ayırt edilebilmesi için savaşların ekonomik temellerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Münkler, 2010: 11).

Kaldor, yeni savaşların dört ana unsur tarafından karakterize edildiğini ileri sürmektedir. Bu özellikler (Antczak, 2018: 202):

1. Dâhil olan aktörlerin türü (devlet ve devlet dışı aktörlerin çeşitli kombinasyonu)
2. Amaçları (kimlik siyaseti, dini ve ekonomik nedenler)
3. Yöntemleri (gerilla savaşı, terör eylemleri)
4. Finansman şeklidir (yağma, karaborsa, dış yardımlar).

Aşağıdaki tablo eski savaşlar ve yeni savaşların söz konusu bu unsurlar ile karşılaştırmalı bir analizini vermektedir.

Tablo 3: “Eski” ve “Yeni” Savaşlar Karşılaştırması

“Eski” ve “Yeni” Savaşlar Karşılaştırması		
Kriter	“Eski” Savaşlar	“Yeni” Savaşlar
Aktörler	-Ülkeler -Ulusal Ordular -Blok İttifaklar (Kamu ve Halk Arasında Net Bir Ayrım)	-Devlet Dışı Aktörler -Paramiliter Birlikler, Terörist Gruplar, Paralı Askerler (Kamu ve Halk Arasında Ayrım Bulanıklaşmış)
Motifler	Siyasi Bölgesel Savunma	Dini ve Kimlik Siyaseti Ekonomik
Yöntem	-Büyük Ölçekli ve Yüksek Yoğunluklu Operasyonlar	-Düşük Ölçekli ve Yoğunluklu Operasyonlar -İnsani Müdahaleler -Kriz Yönetimi
Amaç	-Ulusal ve Devlet Çıkarlarının Gerçekleştirilmesi -Jeopolitik Güdüler	-Devletler ve Kaynaklar Üzerinde Kontrol -Kimlik İnşası -Etnik Dışlama
Ordu Yapısı ve Kayıplar	-Büyük Kitleli Ordu -Hiyerarşik Komuta -Askeri Kayıp	-Küçük ve Profesyonel Ordu -Dağınık Komuta -Sivil Kayıp
Harici Destek	-İttifaklar -Süper Güçler	-Diaspora -Paralı Askerler, Özel Askeri Şirketler -Ulus ötesi Yapılanmalar -Müdahale kuvvetleri

Kaynak: (Antczak, 2018, s. 202).

Yeni savaşların ayırt edici bir temel özelliği de asimetrik savaş biçimidir. Bu asimetrik savaş fenomenini açıklamak için sivil, gerilla, küçük ve üçüncü tür savaşlar, konvansiyonel olmayan savaşlarda uygulanan nitelikler gibi birçok terim kullanılmaktadır. Yeni savaşların bu asimetrik karakteri aktörleri, savaş yöntemlerini ve askeri yetenekleri kapsamaktadır. Yeni savaşların bir diğer özelliği ise, siyasi iktidarı etkisizleştirebilmek için özel kimlik politikalarının kullanılmasıdır. Kaldor’a göre kimlik temelli bu yeni savaşların önemli bir özelliği savaşın taraflarının küreselleşmenin güvensizlikleri bağlamında kimlik sorunlarına yoğunlaşmalarıdır. Küreselleşen dünyada ideoloji ve kimlik temelli ayrışmalar son bulmuş ve kültür ve kimliğe vurgular artmıştır. Soğuk savaştan sonra 1990’lı yıllarda iyimser hava dağılmış, etnik ve dini odaklı şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Bu yıllarda Bosna Hersek Savaşı ve Ruanda’ da 800.000 kişinin hayatını kaybettiği soykırımlar yaşanmıştır. Öyle ki Kaldor’a göre yeni bir tür savaş paradigması olan “*yeni savaşlar*” modeli Bosna Hersek Savaşı’na dayanmaktadır (Mello, 2010: 5-7).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Yugoslavya, Kafkasya, Sudan ve Somali gibi bölgelerde yaşanan etnik, dini, veraset ve iktisadi nedenlerle ortaya çıkan savaşlar nedeniyle bazı yorumcular, Clausewitz sonrası “*yeni savaşlar*” döneminin başladığını ve savaş eğilimin artık devletlerarası çatışmadan çıktığını iddia etmişlerdir. Ancak yaşanan bu toplumlar arası çatışmalar günümüze özgü değildir ve daha önceki büyük imparatorluk ve federasyonların çözülmesi sonucunda topluluklar da kendi arzuladıkları vatanları için çatışmalara girmişlerdir. 1990 ‘lı yıllarda yaşanan dönemin siyasi konjonktüründe devlet içi çatışmalar beklenen bir durumdu. Bu nedenle tekrarlamak gerekirse bu tür savaşları geleneksel savaşlardan tamamen ayrı bir olgu gibi görmek rasyonel bir yaklaşım olmayacak, bu tür savaşlar ne tamamen yeni ne de gelecekte baskın bir eğilim olacaktır (Gray, 2005: 19).

2.4. Revolution in Military Affairs (RMA) ve Askeri Alanda

Reorganizasyon

ABD’nin 1991 Körfez Savaşı’ndaki büyük zaferi ve sonrasında yaşanan son gelişmeler askeri sahada köklü değişikliklere neden olmuştur. Hava savunma sistemlerini etkisiz kılmak için düşük gözlemlenebilir uçakların kullanılması, konvansiyonel saldırılar için akıllı silahların geliştirilmesi, balistik ve balistik olmayan füzelerin kullanılması gibi gelişmeler savaşların planlanma ve yürütülme biçimlerini etkilemiştir. Askeri sahadaki teknoloji kaynaklı devrimsel değişikliklere RMA (Revolution in Military Affairs) ismi verilmektedir. RMA, yalnızca savaş tarihine özgü bir durum değildir, tarihsel süreç içerisinde teknolojik iyileştirmeler zincirinin en sonunu temsil etmektedir. Savaş paradigmasını tarihsel süreçte etkileyen geçmiş teknolojiler arasında, ABD iç savaşında kullanılan zırhlılar, 1890-1910’lu yıllarda kullanılan makinalı tüfekler, uçaklar, zehirli gaz ve Birinci Dünya Savaşı’nda kullanılan tanklar, İkinci Dünya Savaşı’nda kullanılan uçak gemileri, RADAR gibi gelişmelerde sayılabilmektedir. Savaşta insan faktörü önemini korumaya devam etse de askeri alandaki teknoloji odaklı atılımlar geliştirilmeye devam etmektedir. RMA, literatürde çeşitli şekillerde tartışılmaktadır. Bazı yazarlar komuta, kontrol, istihbarat, iletişim alanlarındaki teknik ilerlemeleri kapsayan bir devrim olarak görürken, diğerleri yaşanan bu radikal değişimlerin bilgi savaşlarında artışa ve yeni operasyonel kavramlar getirdiğini öne sürmektedirler (Kretchik, 2002: 32,33).

ABD Savunma Eski Bakanı William Cohen RMA'yı, *“bir ulusun ordusunun stratejisini, askeri doktrinini, eğitimini, örgütlenmesini, malzemesini, operasyon ve taktiklerinin tamamıyla yeni yöntemlerle kesin askeri sonuçlar elde etmek için dönüştürme fırsatı yakaladığı zaman”* şeklinde tanımlamıştır. Tanımda da vurgulandığı üzere söz konusu olan değişim, savaşın yalnızca teknik alanında gerçekleşmemektedir. RMA savunucuları, teknolojiadaki son kırılmaların ve gelecekteki gelişmelerle birlikte askeri operasyonların hızlı, kesin ve seçici bir imha gerektireceği için bu durumun savaş paradigmasının tüm niteliğini değiştireceğini iddia etmektedirler. Bu da gelecekte asker ve siyasi işlerin uygulanış şekillerinde kökten dönüşüme neden olacaktır (Sheehan, 2021: 361).

Savaş teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin bir sonucu da orduların reorganizasyonu ve bu yeni yapılandırmaya uygun eğitimlerin geliştirilmesidir. Eski, büyük ve hantal orduların yerlerine hızlı, pratik her koşula uyum sağlayabilen özel birliklerde yer alacak askerlerin yetiştirilmesine bırakmaktadır. Yatay ağlarla örgütlenmiş, küçük, hızlı ve esnek birimler, katı emir-komuta zinciriyle oluşturulmuş birimlerin önüne geçmiştir. Yaşanan değişim sadece orduların eğitimi ve yapılandırılmasıyla kalmamış, stratejik düşünce kalıplarında da değişim yaşanmıştır. 2000 yılında Pentagon tarafından *“2020 Vizyonu”* (Joint Vision 2020) isimli belge söz konusu bu değişimi en iyi özetleyen belgelerdendir. Belgede ABD'nin geleceğe yönelik oluşturduğu yeni askeri strateji *“ağ-merkezli savaşlar”* a odaklanmaktadır. Kavramı geliştiren Amiral Arthur Cebrowski'ye göre, askeri operasyonlarda temel hedef, düşman unsuru,- bu gerek düzenli ordu gerekse de devlet dışı aktör olsun-, fiziksel olarak yok etmekten ziyade örgütlenme düzenini işlevsiz hale getirerek onu etkisiz hale getirmektir. Bu yaklaşım ışığında şekillenen ABD *“2020 Vizyonu”*nda askeri strateji *“Her Alanda Mutlak Hakimiyet”* (Full Spectrum Dominance) dir. Söz konusu bu strateji, havada, denizde, uzayda ve enformasyonel alanlarda hızlı, senkronize ve sürekli operasyonlar gerçekleştirebilme yetkinliğine sahip olunmasını kapsamaktadır (Çalkıvık, 2018: 293).

Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte geleneksel askeri örgütlenme biçimleri yerini post-modern askeri örgütlenme biçimlerine bıraktığı bir geçiş dönemi başlatmıştır. Post-modern ordu, dört temel örgütsel değişikliklerle karakterize edilmektedir. İlki, askeri ve sivil alanların hem yapısal hem de kültürel olarak artan bir şekilde iç içe geçme bilirliliği, ikincisi, silahlı kuvvetlerdeki hizmetlerde, rütbeler,

muharebe ve destek rollerine göre ayrımların azalması, üçüncüsü orduların savaşlardaki geleneksel askeri görevlerinin askeri sayılamayacak görevlere doğru değişimidir. Son olarak orduların, çok uluslu güçlerde kullanımının artması ve ulus devlet ordularının uluslararası kuruluşlar tarafından yetkilendirilmesidir. Soğuk savaş sonrasında silahlı kuvvetlerin geçirdiği dönüşüm, dönemlere göre ordu tiplerinin karşılaştırılması şeklinde aşağıdaki tabloda verilecektir (Moskos, 1998: 2).

Tablo 4: Silahlı Kuvvetlerin Dönemlere Göre Reorganizasyonu

Silahlı Kuvvetlerin Dönemlere Göre Reorganizasyonu			
Ordu Değişkeni	Modern/Soğuk Savaş Öncesi Dönem(1900-1945)	Geç Dönem/Soğuk Savaş(1945-1990)	Post-Modern Dönem/Soğuk Savaş Sonrası(1990-)
Tehdit Algılamaları	Düşman İşgali	Nükleer Savaş	Askeri olmayan, etnik çatışma, terör
Kuvvet Yapısı	Zorunlu Askerlik, Kitle Ordusu	Büyük, Profesyonel	Küçük, Profesyonel
Temel Görev Tanımı	Vatan Savunması	İttifak Desteği	Barışı Koruma, İnsani Yardım vb. Yeni Görevler
Sivil Çalışan Oranı	Küçük Bileşen, Sınırlı	Kısmi Bileşen	Ana Bileşen
Orduda Kadınların Rolü	Ayrı Kolordu veya Sınırlı İstihdam	Kısmi Entegrasyon	Tam Entegrasyon
Halk Desteği	Destekler	Kararsız	Kayıtsız

Kaynak: (Moskos, 1998, s. 34).

İkinci Dünya Savaşı'nda Soğuk Savaş' a kadar olan dönemde askeri teknolojiye yaşanan gelişmelere rağmen Sovyet tehdidi ve nükleer savaş olasılığına karşılık kitlesel konvansiyonel orduların mobilizasyonu önemini korumuştur. Soğuk Savaş sonrasında ve Körfez Savaşı'nda kullanılan yeni teknolojiler sonucunda askeri sahada köklü değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimler sonucunda artık savaş ve çatışma alanlarında cephe savaşı düzenine göre oluşturulmuş ordular yerini küçük, hızlı, uzmanlaşmış ve esnek birliklere bırakmaya başlamıştır. Kuvvet yapılanmasında dönüşümün yanında tehdit algılamaları farklılaşmış ve tehditlere karşı enformasyon önem kazanmaya başlamıştır.

2.5. Güvenliğin Özelleştirilmesi ve Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing)

Özelleştirme paradigması, son otuz yılda orman yangını gibi yayılmıştır. Etkinlik ve verimlilik vurgusuyla özelleştirme, genellikle kamu idarelerinin beceriksiz ve yüksek maliyetli performansının iyileştirilmesinde uygulama alanı bulmuştur. Bu bir tür devlete şüpheci yaklaşım ve özel sektörü destekleyen düşünce, politik olarak en çok 1980'lerde Birleşik Krallık 'da Margaret Thatcher hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri'nde Ronald Reagan dönemlerinden itibaren devletin

pazara katılımını azaltmak için özelleştirme modları oluşturulmuştur. Özelleştirme uygulamaları, devletin sağladığı mal ve hizmet üretimindeki tekeli kırıp özel sektöre izin vererek “*ticarileştirilmesi*” (commercialising), kamu iktisadi hizmetlerinin özel bir firmaya belirli bir coğrafi bölge içerisinde hizmet sunma hakkının verilmesi “*franchising*”, belirli bir hizmetin sağlanması için sözleşme ile “*dış kaynak kullanımı*” (outsourcing) şeklinde gerçekleştirilmektedir. Kamudan özel sektöre bir hizmetin mülkiyeti veya işletme hakkının devredilmesi, güvenlik alanında ise güvenliğin özelleştirilmesi güvenlik literatüründe iki farklı fenomenden bahsedilmektedir. Birincisi belirli derecede kurumsallaşma ve zorlayıcı güvenlik ve ikinci olarak kendi kendine organize olmuş iç ve dış tehditlere karşı koruma biçimlerinden oluşmaktadır (Branovic, 2011: 7).

Özel sektörün, rekabet ortamının sağladığı karşılaştırmalı avantajlarla birlikte etkinlik ve yetkinliğin optimum şekilde gerçekleştirilmesine dayanan özelleştirme eğilimi, küreselleşme süreciyle birlikte dünya çapında yaygınlaşmış ve devletlerin faaliyetlerinin iyileştirilmesinde ve etkin şekilde yürütülmesine reçete olmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise, Soloway ve Chvotkin’in de dikkat çektiği özelleştirme ve outsourcing (dış kaynak kullanımı) kavramlarının doğaları ve doğurdukları sonuçlar itibarıyla birbirinden farklı konseptler olmasıdır. Dış kaynak kullanımında, belirli bir hizmetin yerine getirilmesi için yapılan sözleşmede satıcı taraf söz konusu hizmetin sahipliğini ve kontrolünü elinde taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle outsourcing, rekabet ortamında, istenen görevi uygulayan, çözümler geliştiren, hizmet sunduğu örgütteki kabiliyet eksikliklerini gideren veya performans ve etkinliğin geliştirilmesini sağlayan sürekli iş ilişkileridir. Özelleştirme ise belirlenen hükümet varlıklarına özel sektörün sermaye aktardığı ve karşılığında ise o hizmetin veya varlığın sahibi olma durumlarını ifade etmektedir. Bu kapsamda özel askeri şirketlerin verdikleri hizmetlerin büyük bir kısmı outsourcing yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Ancak bu iki kavramın doktrinde birbirleri yerine kullanılması ve aralarındaki farkın iç hukuka özgü olması nedeniyle konu kapsamında özelleştirme kavramı tercih edilmektedir. Outsourcing’de de olduğu gibi müşterisinin devlet olduğu özelleştirme faaliyetleri, kamusal açıdan önem arz etmesi nedeniyle devletin sıkı kontrolünde olması gerekmektedir (Kurtarcan, 2017: 170). Bu bağlamda devletin başarılı bir şekilde özelleştirme

gerçekleştirmesi ayrıca bir önem taşımaktadır. Başarılı bir özelleştirme ise üç koşula bağlıdır (Wulf, 2007: 37):

1. Firmaların tekel oluşturmalarının önüne geçebilmek için doğru ve sürekli rekabet ortamı şarttır
2. Devletlerin ve kurumların talep ettikleri hizmetlerin net olması gerekmektedir
3. Uygulanabilir denetim ve kontrol mekanizmalarının olması gerekmektedir.

Güvenlik alanında yaşanan özelleştirmeyle birlikte gelişen bu pazar, küresel yönetim ve özelleştirmenin devletlere olan etkileri hakkında birtakım spekülasyonları da beraberinde getirmiştir. İyimser kesimler özelleştirmenin, özel askeri ve güvenlik sektörünün güvenlik hizmetlerini daha az maliyetli ve esnek bir şekilde sunarak devlet güvenliğine dolayısıyla küresel yönetimde olumlu sonuçları olacağını savunurlarken kötümser kesimler ise özelleştirmenin çatışmaları artırarak devletlerin maliyetini artıracığını iddia etmişlerdir (Avant, 2004: 154).

Son dönemlerde dünya, artan metalaşma ile karakterize olmuş durumdadır. Güvenliğin tek meşru sağlayıcısı olan devletin yanında devlet dışında özel güvenlik sağlayıcılarının ortaya çıkması, devlet sistemi ve uluslararası ilişkiler için önemli bir gelişme olmuştur. Bu yeni gelişme bir anlamda üç yüz yılı aşkın bir süredir kabul görmüş ontolojiye meydan okuma olmuştur. Yegâne meşru güç ve şiddet hakkına sahibi olan devletin doğasını, askeri alanda meydana gelen yeni yapılandırmalar, özelleştirme ve dış kaynak kullanımı etkilemektedir. Tarihsel süreç içerisinde devlet, özel güvenlik biçimlerinden geçici ve belirli şekillerde faydalanmış olmasına rağmen özel güvenlik şirketleri ve özel askeri şirketler ise organize bir şekilde küresel pazarda açık ve kalıcı bir şekilde faaliyet gösteren bir endüstri haline gelmiştir. Şiddetin metalaştırılması ve güvenliğin özelleştirilmesi bu yeni dönemde modern tarihin herhangi bir tarihinde olduğundan daha geniş bir şekilde kabul görmektedir. Uluslararası alanda büyüyen bir eğilim gösteren özel güvenlik, devletlerin yanında uluslararası kuruluşlar, bireyler ve topluluklar tarafından da güvenlik ihtiyaçların karşılanmasında tercih edilir olmuştur (Small, 2006: 3).

Özel askeri şirket endüstrisinin ortaya çıkmasının temelinde Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra hızlanan özelleştirme ve küreselleşme dâhil sosyal, politik ve ekonomik koşullar sayılabilmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesi, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi gelişmeler

askeri bütçelerde kesintiler getirmiş ve büyük ölçekli birliklere son verilmiştir. Söz konusu küçültme Reagan ve Thatcher dönemlerinde öne çıkan ekonomik ideoloji ile güçlenmiştir. Özel sektörün kamu hizmetlerini daha verimli sunabileceği fikrine dayanarak, elektrik üretiminden ulaşım ve hapishanelere kadar hükümetlerin sağladığı birçok hizmet türünde özelleştirilmeye gidilmiştir. Bu geçişler “*işlem maliyet teorisi*” altında alternatif yönetim yapısının göreceli maliyetlerini etkileyen geçiş parametrelerindeki temel değişiklikler olarak yorumlanabilmektedir. Birçok ülkede, askeri küçültme sürecini silahlı kuvvetlerin profesyonelleşmesi takip etmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesinin birincil etkisi ve sonucu egemen orduların idari kültürü ve sistemlerine göre yetişmiş özel teknik becerilere sahip çok sayıda askerin işsiz kalması olmuştur. Bir diğer sonucu ise bu işsizlik dalgasına askeri silahların ve teçhizatın atıl duruma düşmesi eşlik etmiştir. Kalifiye personel, silah ve teçhizatlar, özel askeri şirketlerin oluşmasında önemli rol oynamış, hizmetleri için yeni bir talep türü ortaya çıkmıştır (Baum ve McGhan, 2009).

Askeri alanda özel aktörlerin kullanılması aslında yeni bir olgu değildir. Soğuk Savaş sonrası özel askeri sektörün geleneksel askeri görevler dışında daha geniş bir yelpazede hizmet vermeye başlaması özelleştirme eğilimini artırmıştır. Bu bağlamda özel askeri şirketlere olan talebin artmasının altında yatan nedenleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Wulf, 2007: 38):

- Arz yönlü olarak, küçülmeye giden silahlı kuvvetlerden atıl durumda kalan vasıflı askeri uzmanların mevcudiyeti
- Devletlerin yurtdışı müdahalelerinde uzmanlaşmış dış kaynak talebinin artması
- Teknolojik gelişmelerle birlikte ülkelerin silah envanterinde yer almaya başlayan modern ekipman ve teçhizatları kullanılmasında ve korunmasında ve bu yüksek teknolojik sistemlerin uzman firmaların teknik hizmetlerine ihtiyacın yaşanması
- Zayıf/başarısız devlet olarak nitelendirilen ülkelerin hizmet talepleri
- BM’nin barış misyonu gereğince düzenlediği barış operasyonlarında kullanmak üzere hizmet talepleri
- Çeşitli devletlerin özellikle terörle mücadelesinde özel askeri şirketlerden hizmet talepleri

- Neo-liberal politikalar kapsamında devletlerin devlet-sivil-askeri hizmetlerinde daha uygun maliyetli pazar çözümleri arayışları ve uygulamaları için özel askeri şirketlerden hizmet temin etmeleri
- Devletlerin ulusal ordularını doğrudan bağlantısı olmayan sebeplerle yurtdışı müdahalelerinde kullanılmasının halk üzerinde hoşnutsuzluğa neden olması ve isteksiz olmaları gibi nedenlerle dış kaynak kullanımını tercih etmeleridir.

2.5.1. Özel Askeri Şirketler

Özel askeri şirketler kavramı, askeri alanda grift hizmetler vermeleri nedeniyle her ne kadar verdikleri hizmetlere göre belirli sınıflandırılmalara gidilmiş olsa bile doktrinde üzerinde uzlaşa sağlanan kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Yine de Soğuk Savaş sonrasında güvenlik ortamında ve uluslararası konjonktürde yaşanan değişimler sonucunda daha da görünür ve önemli hale gelen bu özel girişimlere ilişkin devlet uygulamaları, doktrin ve bazı uluslararası hukuk metinlerinde tanımlamalar yer almaktadır. 2008 yılında İsviçre Hükümeti ve Uluslararası Kızıl Haç Komitesi öncülüğünde dünyanın farklı bölgelerinden 17 devlet, endüstri temsilcileri, sivil toplum kuruluşları ve akademik uzmanlar tarafından özel askeri ve güvenlik şirketlerinin silahlı çatışmalardaki rollerinin netleştirilmesi ve devletlere yol göstermesi amacıyla hazırlanan hukuksal bağlayıcılığı olmayan Montreux Belgesi (The Montreux Document) oluşturulmuştur. Montreux Belgesi'nde kapsamlı bir tanım yapılmıştır. Bu tanıma göre “*özel askeri ve güvenlik şirketleri, kendilerini nasıl adlandırdıklarına bakılmaksızın askeri ve/veya güvenlik hizmetleri sunan özel nitelikteki işletmelerdir. Askeri ve güvenlik hizmetleri, özellikle konvoylar, binalar ya da diğer yerler gibi kişi ve malların silahlı koruma ve gözetimini; silah sistemlerinin bakımını ve işletilmesini, hükümlülerin gözetim altında tutulmasını, yerel askeri kuvvetlerin ve güvenlik personelinin eğitimini ve bunlara danışmanlık hizmetlerini içermektedir*” (Montreux Document, 2008).

Cenevre Güvenlik Sektörü Yönetişimi Merkezi (DCAF), özel askeri şirketlerin örgütsel yapıları ve motivasyonlarına da dikkat çekerek “*özel askeri şirketler, eğitim, teçhizat temin ve bakımı, istihbarat toplama, stratejik planlama dâhil savaş operasyonları gibi savaş ve çatışma ile ilgili hizmetleri politik nedenlerden daha çok kar amaçlı sunan kayıtlı ve kurumsal yapıya sahip işletmeler*” şeklinde tanımlamaktadır. Özel askeri şirketler boyut olarak küçük, eğitim ve danışmanlık şirketlerinden devasa ulus ötesi şirketlere kadar geniş yelpazede hizmet

göstermektedirler. Devletler, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler, insani yardım ve kalkınma ajansları, STK'lar hatta bireyler, özel askeri şirketlerle sözleşmeler yaparak çeşitli alanlarda askeri hizmetler talep edebilmektedirler (Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF), 2006).

Genel olarak özel askeri şirketler, kar odaklı askeri hizmetler sunan şirketler olarak tanımlanmaktadır. Aşağıdaki kriterleri taşımaları gerekmektedir (Branovic, 2011: 8):

- Piyasa ve kar odaklı eylem mantığı,
- Profesyonelleşme (uzman personel, resmi merkez, hizmet sunumu),
- Yasal olarak kayıtlı olmalıdır.

2.5.2. Özel Askeri Şirketler ve Kurumsal Form

Savaşlarda yer alan klasik paralı askerler ve diğer özel aktörlerin evrimini temsil eden bu yeni özel askeri sektör, paralı askerlerden farklılıklar taşımaktadır. Paralı askerlerden bu yeni oluşumları ayırt eden en kritik faktör modern kurumsal iş biçimleridir. Başka bir ifadeyle özel askeri şirketler, özel aktörlerin savaşta ve savaş hali dışındaki alanlarda giderek daha fazla kurumsal forma bürünmüş halleridir (Schreier ve Caparini, 2005: 14). Özel askeri şirketleri paralı askerlerden ayıran bir diğer önemli farklılık ise, şirketlerin müşterileriyle sözleşme ile bağlı olmaları ve kayıtlı bulundukları devletlerin yasal mevzuatlarının gerektirdiği yükümlülüklerle ve denetime tabi olmalarıdır. Özel askeri şirketlerin kurumsal yapıları ile birlikte hukuki kişiliği netleşirken, devletlerin özel girişim niteliğindeki askeri hizmetleri özelleştirme veya outsourcing (dış kaynak kullanımı) gibi hukuk araçları ile yasal mevzuatlarına göre hizmet sağlamaları özel askeri şirketlerin hizmetlerini hukuki bir temele dayandırmaktadır (Kurtdarcan, 2017: 338).

Özel askeri ve güvenlik şirketleri gibi devlet dışı aktörler ve şirketler dünya siyasetinde yeni bir aktör olmamalarına rağmen 20. Yüzyılda dünyanın farklı bölgelerinde iç çatışmalarda, Afrika'da doğal kaynakların korunmasında ve uluslararası kuruluşların barışı koruma müdahalelerinde aldıkları rollerle daha görünür hale gelmişler ve 1990'lara gelindiğinde ise hem özel askeri şirketlerde ve hem de klasik silahlı çatışmalar anlayışlarında önemli dönüşümler yaşanmıştır (Foaleng, 2007: 5). Günümüz özel askeri şirketleri, modern kurumsal iş formları ile karakterize olmuşlardır. Uluslararası rekabet ortamında ticaret yapan, dış finansal

varlıklarla bağlantıları olan bu işletmeler, askeri alanda çok sayıda farklı müşterilere geniş ürün yelpazesinde hizmet sağlamaktadırlar. Kurumsal yapıları net olan özel askeri şirketler, anonim ve kayıtlı, hiyerarşik şekilde organize olmuş kar amacı güden kurumsal varlıklardır. Özel askeri şirketler, yabancı sözleşmelerin ve anlaşmaların tescili ve ruhsatlandırılması yasalar aracılığıyla belirlenmekte ve sözleşmeye bağlı tüzel kişiliklerdir. Kurumsal finansman-hisse senetlerinin satışı, şirket içi gerçekleştirilen ticaretler gibi çeşitli anlaşmalar ve sözleşmeler yapılabilmektedir. Bunlara rağmen şirketler genellikle nakit ve kısa vadeli ödemeleri talep etme eğilimindedirler (Singer, 2002: 192).

Özel askeri endüstrinin önemli bir özelliği de, devletlerin askeri birimleri ya da klasik ticari endüstrilerden farklı olarak sermaye-yoğun bir sektör yapısı taşımasıdır. Ölçek ekonomileri ile kıyaslandığında özel askeri endüstriye girişlerdeki engeller daha azdır. Devletlerin silahlı kuvvetlerinin varlıklarının devam ettirebilmeleri büyük bütçeleri gerektirirken, özel askeri şirketlere daha az mali ve zihinsel sermaye yeterli olabilmektedir. İhtiyaç duydukları malzemelere uluslararası silah pazarlarından uygun fiyatlardan kolayca erişebilmektedirler. Özel askeri şirketler personel temini dışında, şirketin silah veya diğer malzeme ihtiyaçlarının tedarik edilmesinde sözleşmelerin çoğunluğunu, sorumluluğun müşteride olacağı şekilde düzenlenmektedir. Bazı durumlarda ise şirketler, ek ücretler karşılığında işverenleri adına temin ederek kazanç elde edebilmektedirler (Singer, 2009: 126).

Özel askeri şirketlerin personel profilini çoğunlukla devletlerin eski ordu ve emniyet mensupları oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ordu mensuplarına ödemelerdeki dengesizlik, gelişmiş ülkelerde ise eski askerlerin artı gelir elde etmek istemeleri gibi nedenlerle özel askeri endüstrisinde emek girdisi hem yerel piyasalarda hem de uluslararası piyasalarda uygun maliyetlerle ve kolayca elde edilebilir niteliktedir. Özel askeri şirketlerin çalışanlara sağladığı maddi kazancın, devletlerin ordularının mensuplarına sağladığı kazançtan çok daha yüksek olması bu ordulardaki başarılı ve uzmanlaşmış mensupların bu şirketlere olan eğilimini artırmaktadır. Bir özel askeri şirketin uzmanlaşmış ve tecrübe sahibi olan çalışanları şirketin marka pazarlamasında önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle şirket tanıtımlarında ve web sitelerinde çalışanlarla ilgili ayrıntılı bilgiler yer alabilmektedir (Singer, 2009: 127).

Özel askeri endüstrinin dikkat çeken bir diğer özelliği ise, bazı şirketlerin faaliyetlerini sanal şirketler olarak yürütmeleridir. Bu şirketler daimi kuvvet bulundurmamak yerine ihtiyaca göre sözleşme yapıldıktan sonra uzmanlaşmış taşeron ve nitelikli personellere ilişkin veri tabanlarından istihdam etme yoluna gitmektedirler (Singer, 2009: 128). İş gücünün çoğunluğu niteliklerinin ayrıntılı bir şekilde veri tabanında tutulan personellerden temin edilmektedir. Bu eğilim özel askeri şirketlerin personellerin bahsedilirken “*veri tabanı orduları*” teriminin de yükselmesine neden olmuştur. Endüstri içerisinde bu şekilde taşeronların kullanılması maliyetleri düşürmek için tercih edilmektedir (Kinsey, 2006: 24). Benzer şekilde söz konusu hizmette kullanılacak teçhizat, silah gibi tüm araç gereçler stoklarda yer almamakta duruma uygun olarak uluslararası piyasalardan kiralama veya satın alma yoluyla temin edilmektedir. Bu şekilde bir örgütlenme işverenin ihtiyaç ve isteklerine odaklı olduğu devlet ordularına kıyasla daha yüksek etkinlik ve verimlilik sağlamaktadır (Singer, 2009: 128).

2.5.3. Özel Askeri Şirketler Hizmet Tipolojisi

Özel askeri şirketlerin sınıflandırılmasında yaşanan kavramsal kargaşa nedeniyle sınırlarının net çizildiği bir tipoloji oluşturulamamıştır. Oluşturulan tipolojilerde belirlen araştırma sorularının cevaplanmasında ve verilerin düzenlenmesinde genel kontrol listelerinin analiz edilmesi nedeniyle yapılan her çalışma farklı biçimlerde geliştirilme eğilimi taşımaktadır. Özel askeri endüstrinin yapısı gereği endüstride yer alan firmaların farklı pazarlara yönelimleri, sundukları hizmet türleri, şirketlerin piyasa değerleri, çalışan sayısı ve profilleri, şirketlerin kurumsal yapıları ile geçmişleri gibi çeşitlilikler bu farklı eğilimleri artırmaktadır. Endüstri için tek birleştirici faktörün sunulan hizmetlerin askeri alanda olmasına rağmen sunulan bu askeri hizmetlerde dahi oldukça çeşitlik görülmektedir (Singer, 2009: 149). Bu nedenle hizmet kapsamının kategorileştirildiği ve farklı analiz birimlerinin alındığı literatürde sıklıkla atıfta bulunulan tipoloji örneklerin verilmesi özel askeri sektörün analiz edilmesinde yardımcı olacaktır.

Literatürde yer alan bu tipolojiler arasında David Shearer, özel askeri hizmetleri üç kategoride incelemiştir. Bunlar; (1) askeri alanda operasyonel destek sağlayan şirketler (örneğin Sandline International), (2) askeri danışmanlık ve destek şirketleri (örneğin Science Applications International Corporation), (3) lojistik destek şirketleri (örneğin Pacific Architects and Engineers), (4) güvenlik hizmetleri

sağlayıcısı şirketler (Control Risk Group), (5) suç önleme hizmetleri sunan şirketler (örneğin Kroll) şeklinde sıralanmaktadır (Ortiz, 2010: 46).

İngiliz Avam Kamarası tarafından 2002 yılında özel askeri şirketleri yasal bir zemine oturtmak ve hukuki alternatiflerin sunulması amacıyla yayınlanan “*Green Paper*” isimli belgede özel askeri şirketler detaylı bir şekilde incelenmiştir. “*Green Paper*” da Kevin O’Brien ve David Shearer’in konuya ilişkin yapmış oldukları çalışmalarına göre yapılan sınıflandırma da Özel askeri şirketlerin sundukları hizmetler, ana kullanıcıları ve örnek şirketler üzerinden aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde yer verilmektedir.

Tablo 5: Özel Askeri Şirketler, Hizmet Tanımları, Hizmet Talep Eden Ana Kullanıcılar

Örnek Özel Askeri Şirketler, Hizmet Tanımları, Hizmet Talep Eden Ana Kullanıcılar		
Hizmet Tanımları	Örnek Şirketler	Hizmet Talep Eden Ana Kullanıcılar
Operasyonel Destek, Askeri Hizmet Tedarik	Executive Outcomes Gurkha Security Guards Sandline International	Hükümetler
Askeri Destek Danışmanlık Eğitim	Military Professional Resources Incorporated (MPRI), Silver Shadow, DSL, Levdan, Vinnel, BDM	Hükümetler
Silah ve Teçhizat Tedarik	Sandline International, Executive Outcomes, Levdan	Hükümetler
İstihbarat	Dyncorp, Control Risk Group, Kroll, Saladin	Hükümetler
Lojistik Destek/ Ölümcül güç Dışındaki Yardımlar	Brown&Root, Pasific Architects and Engineers (PAE), Dyncorp,	Çok Uluslu Şirketler Barış Koruma Misyonu İnsani Yardım Kuruluşları
Suç Önleme Güvenlik Tesisi	Group 4, Life Guard, DSL, Control Risk Group, Coin Security, Gurkha Security, Guars Gray Security	İnsani Yardım Kuruluşları Çok Uluslu Şirketler

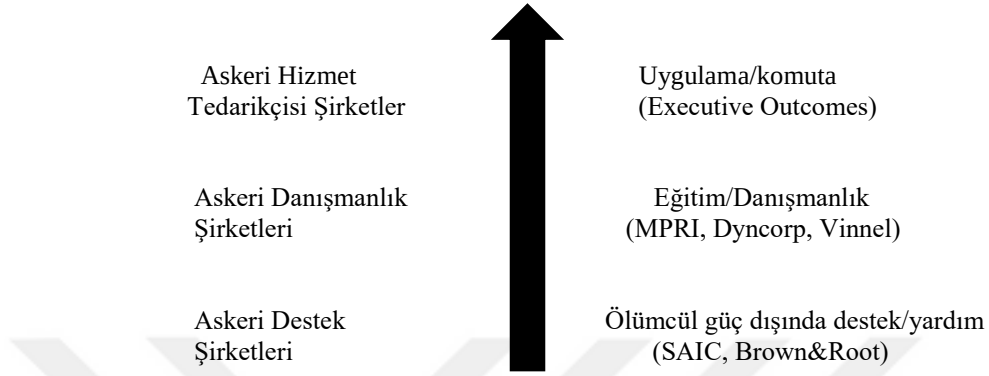
Kaynak: (The House of Commons, 2002).

Özel askeri şirketlerin sınıflandırılmasında Peter Singer’ın “*Mızrağın Ucu*” modeli de literatürde sıklıkla atıfta bulunulan tipolojilerden biridir. “*Mızrağın Ucu*” metaforunda silahlı kuvvetler içerisinde yer alan unsurlar savaş alanına (ön cepheye) olan yakınlıklarına göre kategorilere ayrılmaktadır. Bu metafora göre özel askeri endüstri üç kapsamlı sektörde toplanmaktadır: “*Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler*”, “*Askeri Destek Şirketleri*” ve “*Askeri Danışmanlık Şirketleri*” (Singer, 2009: 155). Aşağıdaki şekilde Singer’ın özel askeri endüstrisi kapsamındaki şirketlerin verdikleri hizmet türlerine ve güç düzeyine göre sınıflandırması yer almaktadır. Savaş alanında aktif olarak askeri hizmet sunan şirketler mızrağın ucunda yer alır ve görev tanımları tehlikeli öldürücü nitelikte işlevlere karşılık gelmektedir. Mızrak boyunca aşağı

doğru inildiğinde askeri danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunan şirketler ve lojistik destek, yardım gibi hizmetler sunan askeri destek şirketleri yer almaktadır.

Şekil 1: Mızrağın Ucu” Tipolojisi

ÖN CEPHE (SAVAŞ ALANI)

Kaynak: (Singer, 2009, s. 156).

Deborah Avant, yukarıdaki üç tipte yapılan sınıflandırmada bir şirketin birinci tipte yer alan hizmetleri başka bir müşterisi için ikinci tipte yer alan hizmet türlerini de sağlayabileceğini belirtmektedir. Bu sebeple özel askeri şirketler tipolojisinin ötesine geçerek analiz birimi olarak sözleşmeyi kullanmayı önermektedir. Bu bağlamda Avant, “iç (polis) destek” ve “dış (askeri)” destek olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Dış (askeri) destek kategorisinde silahlı operasyonel destek (örneğin Angola’da görev alan Executive Outcomes) sağlayan şirketler yer alırken diğer iç (polis) kategorisinde silahsız askeri eğitim danışmanlık ve lojistik destek (örneğin Hırvatistan’da MPRI ve Irak’ta Dyncorp) sağlayan şirketler yer almaktadır (Avant, 2005a: 17).

Tablo 6: Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması

Özel Askeri Şirketlerin Sınıflandırılması				
Analiz Birimi	David Shearer (1998)	Peter Singer (2003)	Deborah Avant (2005)	
Savaş	Hizmetler Askeri Operasyonel Destek	Şirketler Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler	Sözleşmeler Silahlı Operasyonel Destek Silahsız Operasyonel Destek	
Eğitim/Danışmanlık	Askeri Danışmanlık	Askeri Danışmanlık Şirketleri	Silahsız Askeri Eğitim ve Danışmanlık	Polis eğitimi ve Danışmanlık
Destek	Lojistik Destek	Askeri Destek Şirketleri	Lojistik Destek	
Güvenlik	Risk Yönetimi Ticari Güvenlik Suç Önlenmesi		Silahlı Bölgelerin Güvenliğinin Sağlanması Suç Önleme	
İstihbarat	İstihbarat Toplama	Askeri Destek Şirketleri	İstihbarat Toplama	
Yeniden Yapılandırma	BM İnsani Yardım Operasyonlarının Korunması			

Kaynak: (Ortiz, 2010, s. 47).

2.5.3.1. Askeri Hizmet Tedarikçisi Şirketler

Bu sınıfta yer alan şirketler savaş alanında taktik odaklı olarak askeri uzmanlar (savaş pilotları gibi), hat birliklerinde ya da sahra birliklerinde hizmet vermektedirler. Bu şirketlerden hizmet talep edenler genellikle askeri kapasitesi düşük, tehditte maruz kalmış gruplardır. Bu şirketler müşterilerine özel “*kuvvet artırıcı*” ve “*genel birlik paketleri*” olarak iki farklı sözleşme sunmaktadırlar. “*Kuvvet artırıcı*” türündeki sözleşmelerle şirket çalışanları müşteri mensuplarının yanında etkinliklerin artırılmasında aktif olarak yer alırlar. Şirket personeli müşterinin kendini geliştirmesinin çok daha maliyetli olduğu durumlar olan teknik uzmanlıklar gerektiren (örneğin silah sistemlerinin idaresi veya savaş jetlerinin kullanılması) alanlarda ya da büyük birliklerin koordinasyon ve komutasında yer alabilmektedirler. Bu tür özel uzmanlık gerektiren hizmetleri nispeten büyük ve güçlü ordulara sahip ülkelerde stratejik hedefler dahilinde tercih edebilmektedirler. Bu tür şirket çalışanları görev aldıkları birimlerde taktik düzeyde küçük çapta generaller gibi davranabilmektedirler. Buna yakın bir örnek olarak Afganistan’da Kuzey İttifakı (Northern Alliance) kuvvetleri içerisinde yer alan Amerika özel kuvvet mensupları gösterilebilir. “*genel birlik paketleri*” türündeki sözleşmelerle müşterilerin ihtiyaç duyduğu askeri taktik birliklerini sağlamaktadırlar. Şirketler

ihtiyaca göre küçük savaş timlerinden savaş alanında otonom faaliyetler yürütecek geniş çapta birliklere kadar farklı çaplarda yardımcı birlikler temin edebilmektedirler. Bu tür şirketler müşterinin sahip olduğu kuvvetleri tamamlamanın yanında onların yerini alabilmekte ve bir tür alternatif oluşturmaktadırlar. Modern savaşın gereklerine göre küçük birimler halinde olmalarına rağmen savaş alanında deneyimleri, muhakeme güçleri ve üstün mobilizasyon yetenekleri ile müşterilerinin stratejik hedeflerine ulaşabilmelerinde etkin rol almaktadırlar (Singer, 2009: 156-159).

Sektörde yer alan bu tür şirketlere Sierra Leona’da, Angola’da, Endonezya ve Papua Yeni Gine gibi birçok yerde aktif askeri operasyon yürütmüş olan Executive Outcomes, SCI, NFD, Sandline gibi şirketler örnek olarak verilebilmektedir. Bu şirket kategorisine Amerika’nın askeri keşif yapmak için Kolombiya ve Angola’da görevlendirdiği Aircan şirketi ve Etiyopya’da hava kuvvetleri desteği veren Sukhoi gibi, muhabere alanında belli askeri uzmanlık hizmetleri veren şirketlerde girmektedir (Singer, 2009: 157).

2.5.3.2. Askeri Danışmanlık Şirketleri

Özel askeri endüstrinin ikinci sektörü konumundaki askeri danışmanlık şirketleri, müşterilerinin silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılandırılmasında danışmanlık ve eğitim hizmetleri vermektedir. Bu tür şirketlerin müşterilerinin hizmet talepleri hizmet tedarikçisi şirketlerin ihtiyaçları kadar acil değildir. Bu şirketlerin müşterilerinin en tipik özellikleri, askeri alanda yapılandırmalarını henüz tamamlamamış ve kapasitelerini artırmayı amaçlıyor olmalarıdır. Yapılan sözleşmeler genellikle uzun ve kazançlıdır. Askeri hizmet tedarikçisi şirketlerden bu şirketleri ayıran en önemli nokta savaş alanında riski yüklenenin sadece müşterinin olmasıdır. Savaş alanında yer almayan bu şirketler, müşterilerine eylemsel, örgütsel ve stratejik analizlerde bulurlar (Singer, 2009: 160).

Bu tür şirketlerin ana faaliyetleri eğitim ve danışmanlık hizmetleri üzerinedir. Danışmanlık hizmetleri, doktrin geliştirme, askeri kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, savunma bakanlıkları politikaları, prosedürleri ve karar alma mekanizmalarının oluşturulması, silah ve teçhizat tedarik, silah sistemleri eğitimi, savunma planlama, komuta ve kontrol kurma, birlik eğitimi, stratejik, operasyonel ve taktik planlama gibi eğitimleri kapsamaktadır (Schreier ve Caparini, 2005: 27). Böylece hizmet talep edenler diğer devlet ordularının sahip olduklarından çok daha

fazla tecrübe ve uzmanlığa bu şirketlerle erişebilmektedirler. Hizmet sözleşmeleri müşterinin mevcut durumunu belirlemekte ve sorunların çözümüne ilişkin uzman görüşü sunmaktadır. Askeri tabirle bu durumu “*komutanın durum değerlendirmesi*” şeklinde ifade edilebilmektedir (Singer, 2009: 161).

ABD’nin en büyük şirketlerinden biri olan Military Professional Resources Inc.(MPRI), özel askeri danışmanlık şirketlerine en iyi örneklerden biridir. MPRI, tarafından yapılan görev tanımında çalışanların asla silah kullanmadıkları, şirketin yalnızca askeri alanda eğitim ve danışmanlık hizmetleri verdiği belirtilmiştir. MPRI, Yugoslav Savaşları’nda Hırvat Ordusu’na verdiği hizmetlerle adını duyurmuştur. Her ne kadar reddetse de şirketin en başarılı kampanyası olarak Fırtına Operasyonlarında ki rolü gösterilmektedir. Ayrıca MPRI, Bosna’da, sınır ötesi silah transferlerini önleme misyonu gibi birçok alanda da faaliyetlerde bulunmuştur. Şirket çalışanları savaş alanında bulunmamakta ve silahlı değillerdir ancak, uzmanlara göre modern savaşlarda bilgi ve eğitim en az ateş gücü kadar önemli ve değerlidir (Brown, 2000).

2.5.3.3. Askeri Destek Şirketleri

Özel askeri endüstrinin üçüncü sektörünü askeri alanda tamamlayıcı hizmetler sunan askeri destek şirketleri oluşturmaktadır. Bu şirketler tarafından sunulan faaliyetler arasında, teknik destek, lojistik, tedarik, ulaştırma ve istihbarat gibi ölümcül güç taşımayan destekler yer almaktadır. Bu tür şirketlerin müşterilerinin tipik özelliği, uzun ve ansızın müdahalelerle ilişkili, akın etme kabiliyetine gereksinim duyan daimi kuvvetlerdir. Bu şirketlerin avantajlı yanı ise müşterilerin temel görev alanına giren alanlar dışında ikincil önem taşıyan alanlarda ihtiyaçları karşıladıkları için müşteriler esas misyonlarına daha rahat odaklanabileceklerdir (Singer, 2009: 162).

Askeri destek şirketleri, sektörün en eski temsilcileri olarak, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri silahlı kuvvetlerde hizmet sunmaktadır. Askeri destek şirketlerinin temel görev alanı lojistik destek unsurlarını kapsamaktadır. Bu hizmetleri içerisinde, küçük inşaatlar, yemek ve çamaşır hizmetlerinin sağlanması gibi destek işlemlerde yer almaktadır. Son yıllarda artan ihtiyaç talepleriyle birlikte bu tür şirketlerin muharip unsurların faaliyet gösterdiği her yerde ihale almaya başlamıştır. Söz konusu bu değişim, geleneksel ordularda yer alan muharebe destek birlikleri tarafından yerine getirilen hizmetlerin artık askeri destek şirketleri tarafından yerine getirilmeye başlamasıdır. Askeri destek şirketleri müdahale yapılacak olan bölgeye asker

sevkiyat yapılmadan giderek harekât öncesi hazırlıklarda ve askeri birliklerin karşılanmasında ve son olarak da tüm askeri unsurlar bölgeden ayrılana kadar gerekli desteği sağlamaktadırlar (Yalçınkaya, 2006: 165). Üstlendikleri bu faaliyetler paralı asker izlenimi yaratmakta ve geleneksel “*müteahhitler*” olarak yanlış algılamalara neden olabilmektedir. Bu şirketler operasyonlarda planlayıcı ve katılımcı olarak yer almasalar dahi ciddi önem arz eden fonksiyonları karşılamaları nedeniyle diğer silahlı kuvvetler mensupları gibi şirket çalışanları da savaş tehditlerinin açık hedefi haline gelebilmektedir (Singer, 2009: 163).

Bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmeler endüstride yer alan şirketlerin askeri hareketlarda sunacakları hizmet yelpazesini genişletmiştir. Böylece askeri destek şirketleri sundukları hizmetler lojistikle sınırlı kalmamış ve çeşitlenmiştir. Kara mayınlarının temizlenmesinden psikolojik harekâta kadar özellikle yaşanan istihbarat ve bilgi savaşları sektörün bu alanlara yönelmesine neden olmuştur. Geleneksel olarak devlet tarafından devletin en güvenilir kurumu tarafından yürütülen bu hizmetler şimdilerde istihbarat uzmanları tarafından kurulmuş özel şirketler tarafından yürütülür hale gelmiştir. Bu tür bir hizmet talebinin artmasının bir nedeni, birkaç yıl öncesinde sadece büyük güçlerin elinde bulunan istihbarat kapasitesinin gelişen teknolojinin ticarileşmesi neticesinde artık talep eden her alıcı için elde edilebilir hale gelmesidir. Bilgi savaşları da benzer şekilde özel sektör için verimli bir alan haline gelmiş ve siber âlemin önemli aktörlerinden biri olmuştur (Singer, 2009: 166).

Özel askeri destek hizmetleri sektöründe yer alan en önemli ve bilinen şirketlerden birisi Brown & Root Services (BRS)’dir. BRS, Soğuk Savaş sonrasında Amerikan ordusunun acil durum operasyonlarında verdiği hizmetlerle adını duyurmaya başlamıştır. 1992 yılından beri Amerikan ordusun faaliyetlerde bulunduğu, Afganistan, Bosna, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Makedonya, Hırvatistan, İtalya, Haiti, Kosova, Özbekistan, Macaristan, Somali, Suudi Arabistan ve Zaire gibi bir çok ülkede hizmet vermiştir. Brown & Root, mühendislik ve enerji hizmetleri gibi alanlarda kurulmuş ve daha sonra askeri sektöre girmiştir. BRS şirketi benzer şirketlere kıyasla personel sayısının fazlalığı ve yüksek gelir getirisi ile sektörde öne çıkmaktadır. Diğer özel askeri endüstride yer alan şirketler gibi BRS çalışanlarının büyük çoğunluğunu da eski askerler oluşturmaktadır (Singer, 2009: 224).

2.5.4. Özel Askeri Şirketlere İlişkin Hukuki Düzenlemeler

Soğuk savaş sonrasında güvenlik konjonktüründe yaşanan dönüşümler ile birlikte güvenlik ortamının yeni aktörleri olarak yaygınlık kazanan özel askeri şirketlerin hukuki statüsü tartışılmaya başlanmıştır. Tarihsel süreçte savaş alanlarında yer alan olumsuz çağrışımlara sahip paralı askerlerin ve özel askeri şirket çalışanlarının arasındaki farklılıkların ortaya koyulabilmesi adına birtakım ulusal ve uluslararası düzeylerde sektörel düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde özel askeri şirket çalışanlarının uluslararası insancıl hukuk açısından hukuki statüleri incelenecek ve özel askeri şirketlere ilişkin mevcut uluslararası hukuki düzenlemelere yer verilecektir.

2.5.4.1. Özel Askeri Şirket Personelinin Hukuki Statüsü

Savaşa başvurma ve savaşın sürdürülmesi uzun bir düzenleme geçmişine sahiptir. Savaşın başlatılması ve yasal sınırların belirlenmesi yaygın olarak bilinen “*jus ad bellum*” kurallar dizisi ile sağlanırken, savaşın yönetilmesinde ve savaşa katılan tarafların tanımlanması, hak ve sorumluluklarının doğru bir şekilde belirlenmesinde “*jus in bello*” kurallar dizisi ile sağlanmaktadır. Bu ikincil kurallar dizisi çağdaş kullanımda uluslararası insancıl hukuk olarak isimlendirilmektedir. Uluslararası insancıl hukuk, savaşın kaçınılmaz olduğu inancına dayanmadan nerede ve ne zamanda gerçekleşirse gerçekleşsin trajik sonuçların düzenleme yoluyla hafifletilmesine çalışmaktadır. Korumaya çalıştığı bu zor denge askeri gereklilikler ve insani hususlardır. Bu noktada 1868 tarihinde “*St. Petresburg Bildirgesi*” askeri gereklilikler ve insanlığın gereksinimleri gibi bu iki faktör arasındaki teknik sınırları olan hassas denklemin kurulmasında dönüm noktası olan beyanlardan biri olmuştur. Askeri etkililik ve zorunluluklar ile insanlık arasında ilkeli bir dengenin kurulması için tasarlanan bu temel yaklaşım, savaşa dâhil ve savaştan etkilenen her bir tarafın ve bireyin statüsünü tanımlamaktadır. Bu nedenle özel şirket çalışanlarının statü, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde uluslararası insancıl hukuk düzenlemeleri önem taşımaktadır (Kidane, 2010: 361).

Uluslararası insancıl hukuk sadece silahlı çatışmalar zamanlarında geçerli olmaktadır. Özel askeri şirket personelinin statüsünün belirlenmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak sorumlulukların düzenlenmesi uluslararası insancıl hukukun en karmaşık sorunlarından birisidir. Şirket çalışanları “paralı askerler mi, siviller mi, savaşçılar mı, bir devletin silahlı kuvvetlerine mensuplar mı” gibi sorular özel askeri

şirket çalışanlarının insancıl hukuk çerçevesinde statülerinin belirlenmesinde kaçınılmaz olarak cevaplanması gerek sorulardır. Bunun yanında çoğu özel askeri şirketlerin faaliyetleri bu bağlantıda değildir ve mevcut insan hakları yasaları ve yerel yasalar ile düzenlenmektedir (Gillard, 2006: 570).

Uluslararası çatışmaları günümüzde, “1949 Cenevre Sözleşmeleri (CS- I- IV)”, “1977 I. Ek Protokol (EP-I)” ve “1907 La Haye Kara Savaşları Sözleşmeleri” ile düzenlenmektedir. Bu hukuki normlar, esas olarak uluslararası silahlı çatışmalarda “muharip” ve “siviller” arasındaki ayrımı düzenlemektedir. Yalnızca muharıplerin, cezai kovuşturmayla alınmadan düşman tarafa karşı savaşma hakkı bulunmaktadır. III. Cenevre Sözleşmesi’ne göre muharip unsur eğer bir çatışma sırasında düşman tarafında alıkonulursa “savaş tutuklusu” statüsüne sahip olmaktadır. Muharip statüsü yalnızca uluslararası çatışmalarda söz konusu olmaktadır. Diğer durumlarda ise çatışmanın devam ettiği devletin ceza hukuku geçerli olmaktadır. Siviller, uluslararası çatışma durumlarında “Cenevre Sözleşmesi ve EP-I” ile, uluslararası olmayan çatışma durumlarında ise “uluslararası teamül hukuku”, “Cenevre Sözleşmesi ortak 3. Maddesi” ve “Ek Protokol II” ile korunmaktadır. Sivil unsurların genel olarak hasmane eylemlerde bulunma hakları bulunmamaktadır. Açık şekilde suçlu olarak kabul edilen gruplar ise “paralı askerler” ve “illegal savaşan siviller”dir. Özel askeri şirketlerin hukuki statülerine bakılacak olduğunda ise, bu şirketlerinin çoğunun özel hukuka tabi ve borsaya kayıtlı şirketler olduğu görülmektedir. Uluslararası humaniter hukuk bu şirketleri hukuk sujesi olarak almamakta yalnızca kişilerle ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır (Özalp, 2009: 66). Aşağıdaki tabloda silahlı çatışma durumunda yer alan unsurların statülerine ilişkin genel bir bakış yer almaktadır.

Tablo 7: Silahlı Çatışma Durumunda Kişilerin Statüler

Silahlı Çatışma Durumunda Kişilerin Statüleri				
Sınıf		Askeri Hedef	Savaş Esiri Statüsü	Adli Kovuşturma
Muharip	Silahlı Kuvvetler, Gönüllü Birlikler, Milisler	+	+	-
Muharip Olmayan	Siviller	-	+	-
	Silahlı Kuvvetlere Eşlik Eden Siviller	+	+	-
Yasadışı Muharıpler	Paralı Askerler	+	-	+

Kaynakça: (Petersohn, 2006, s. 23).

Özel askeri şirketler genellikle paralı askerlerin dönüşüme uğramış modern versiyonları olarak algılanmaktadır. Bu nedenle özel askeri şirket personellerinin hukuki statülerinin belirlenebilmesi için öncelikle paralı askerlik kavramının incelenmesi gerekmektedir. Uluslararası hukukta paralı askerliğe ilişkin "1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Nolu Protokol", "Paralı Askerliğin Kaldırılmasına Dair Afrika Birliği Sözleşmesi" ve "Paralı Askerlerin Çalıştırılması, Kullanılması, Finanse Edilmesi ve Eğitimini Yasaklayan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" olmak üzere üç hukuki düzenleme yer almaktadır (Topal, 2011, s. 979).

Uluslararası hukukta paralı askerlik CS EP-I Madde 47(2)'ye göre aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Batur vd. 2009: 211):

47-Madde-Paralı askerler:

1. "1. Bir paralı asker muharip ya da savaş esiri olma hakkına sahip olmayacaktır.
2. Aşağıdaki tanımlara uyan kişiler paralı askerlerdir:
 - a. Ülke içinde ya da yurtdışında, silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmetlere kaydedilmiş;
 - b. Muhasamata doğrudan katılmış olan;
 - c. Esasen özel kazanç arzusu ile muhasamatta yer almak istemiş olan ve aslında, çatışmanın bir tarafınca ya da taraf adına, iş bu tarafın, silahlı kuvvetlerindeki benzer rütbe ve görevler için muhariplere ön gördüğü veya ödediği miktarın oldukça üstünde maddi karşılık alacağı vaat edilen;
 - d. Ne çatışmanın taraflarından birinin vatandaşı olan ne de çatışmanın bir tarafınca kontrol edilen topraklar üzerinde ikamet eden;
 - e. Çatışmanın taraflarından olmayan bir devlet tarafından iş bu devletin silahlı kuvvetlerinin bir mensubu olarak resmi görevle gönderilmemiş olanlar.

Madde 47/2 'de yapılan paralı askerlik tanımına göre altı paragraf halinde sıralan kümülatif şartlara göre bir kişi ancak tüm bu şartları aynı anda tek tek

karşılması halinde paralı asker olarak kabul edilmektedir (Kurtarcan, 2017: 307). Bu tanımlamada belirtilen şartlara göre özel askeri ve güvenlik şirket personelleri paralı askerlik kapsamında yer almamaktadır. Paralı askerlik kapsamında değerlendirilemeyen özel askeri şirket çalışanları hukuki olarak muharip statüsünde de yer almamaktadır. Muharip statüsünün taşınabilmesi için silahlı kuvvetlere “*de jure*” olarak resmi bir şekilde bağlı olunması gerekmektedir. Bu nedenle sözleşme ile çalışan özel askeri güvenlik şirket çalışanları muharip statüsünde de yer almamaktadırlar. Özel askeri ve güvenlik şirket personelleri genellikle uluslararası çatışmalarda “*siviller*” olarak kabul edilmektedir. Yalnız çalışanların düşmanca eylemlerde bulunmaları halinde askeri hedef olmalarına ve genel korunma tedbirlerinden mahrum kalmalarına neden olabilmektedir (Özalp, 2009: 67).

Ek Protokoll madde 47/2’de yer alan, a. *Ülke İçinde ya da yurtdışında, silahlı bir çatışmada savaşmak üzere silahlı hizmetlere kaydedilmiş*” düzenlemeye göre özel askeri güvenlik ve danışmanlık şirketleri çalışanlarının paralı asker olarak kabul edilmediğini göstermektedir. Şirketlerin verdikleri hizmet tiplerine göre değerlendirildiğinde bu şarta göre yalnızca askeri hizmet tedarikçisi şirket personeli paralı asker olarak nitelendirilebilecektir (Emir, 2015: 80).

Yukarıda verilen Ek Protokol madde 47/2’ de düzenlenen paralı askerlik tanımının uluslararası hukukta beklentileri karşılamaması ve düzenlemelerdeki eksikliklerin giderilmesi için BM Genel Kurulu 35/48 sayılı karar ile “*Paralı askerlerin askere alınması, kullanımı, finansmanı ve eğitimine karşı uluslararası konvansiyon taslak*” hazırlanması için ad hoc bir komitenin oluşturulmasına karar vermiştir. 1989 yılında hazırlanan Konvansiyon BM Genel Kurulu’nca 44/34 sayılı kararla kabul edilmiştir. BM Paralı Asker Konvansiyonu, Ek Protokol Madde 47/I (b) de yer alan kişinin muhasamata fiilen katılması şartı dışında Ek Protokol Madde 47’de düzenlenen paralı asker tanımlarında yer alan unsurları esas almaktadır. BM Paralı Asker Konvansiyonu, bunlarla birlikte paralı asker tanımı genişletilmiş, devletleri paralı askerlerin suç niteliğindeki ve istikrar bozucu eylemlerine karşı daha fazla koruma sağlayıcı hükümlerinde yer aldığı oldukça kapsamlı ve hibrit düzenleme ortaya koymuştur. 2001 yılında 22 devletin imzasıyla yürürlüğe giren Konvansiyona 2012 yılı itibariyle yalnızca 32 devlet taraf olmuştur. Bu durum göstermektedir ki devletler Konvansiyon ’da düzenlenen paralı askerler ve özel askeri hizmet kullanımından kaçınılması dayatması, devletler ve uluslararası toplum

tarafından gerekli desteği görmemiş, gerçekçi ve meşru bulunmamıştır. Öyle ki 1990'lı yıllarlardan itibaren yaygınlaşan özel askeri ve güvenlik şirketleri, BM Paralı Askerlik Konvansiyonu ve diğer paralı askerliğe ilişkin uluslararası hukukta yapılan tanımların yerindeliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Nihayetinde paralı askerlik kavramı 1970'li yılların ideolojik, siyasi ve stratejik konteksini yansıtmakta, özel askeri şirketlerin değerlendirilmesinde genel-geçer, uygun ve bağımsız bir referans niteliği taşımamaktadır (Kurtdarcan, 2017: 324-327).

2.5.4.2. Uluslararası Düzenlemeler

Soğuk savaş sonrasında yaşanan gelişmeler ve özel askeri ve güvenlik şirketlerinin yaygınlaşması uluslararası hukukta ve uluslararası ilişkilerde özel askeri ve güvenlik şirketlerine ilişkin evrensel hukuk kurallarına ihtiyacın olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özel askeri ve güvenlik şirketleri çoğu hukuki metinde paralı askerlik statüsü altında düzenlenmiştir. Yalnız paralı askerlik “1989 BM Paralı Askerlik Konvansiyonu” ve “1977 Afrika Birliği Paralı Askerlik Konvansiyonu” ile yasaklanmıştır. Bu düzenlemeler devletler tarafından pek karşılık bulamamış çok az sayıda devlet konvansiyona taraf olarak katılmıştır.

Son yıllarda uluslararası alanda özel askeri ve güvenlik hizmetlerine ilişkin düzenleme girişimlerinde artış görülmektedir. Bu girişimlerden en önemlileri “*Global Standards and of Conduct*” (Küresel Standartlar ve Davranış Kuralları) altında değerlendirilebilecek, 2008 İsviçre-International Committee of the Red Cross (ICRC) tarafından desteklenen “*Montreux Document*” (Montrö Belgesi) ve 2010 yılında oluşturulan “*International Code of Conduct*” (Davranış Kuralları)’dır. Uluslararası alanda yaşanan koordinasyon eksikliğinin giderilebilmesi için, hükümetler, endüstri grupları, STK’lar gibi çok Paydaşlı çalışma grupları özel askeri ve güvenlik şirketleri için belirli standartlar ve şirket faaliyetleri için davranış kuralları geliştirilebilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda hazırlanan “*Montrö Belgesi*”, “*Güvenlik ve İnsan Hakları Gömülü İlkeleri*”, “*ASIS Standardı ve Özel Güvenlik Sağlayıcıları için Uluslararası Davranış Kuralları*” gibi düzenleyici belgeler, özel askeri ve güvenlik şirketleri, şirket çalışanları ve müşterileri için belirli standartlar ve ortak ilkeler getirmiştir. Ancak bu belgeler uluslararası hukukta özel askeri ve güvenlik şirketleri, çalışanları ve müşterileri için bağlayıcı yükümlülükler getirmemektedir (Sie Cheou-Kang Center).

Montrö Belgesi, İsviçre ve Uluslararası Kızıl Haç Komitesi öncülüğünde hükümetler, STK temsilcileri ve endüstri gruplarının da katılımıyla 2008 yılında kabul edilmiştir. Yasal bağlayıcılığı bulunmayan Montrö Belgesi, silahlı çatışma durumunda özel askeri ve güvenlik şirketlerinin faaliyetlerine ilişkin devletlerin yükümlülüklerini en iyi şekilde uygulayabilmelerinde yardımcı olma amacı taşıyan uluslararası bir belgedir. Montrö Belgesi, “*şirket merkezinin bulunduğu devlet*”, “*sözleşmeye taraf devletler*” ve “*bölgesel devletler*” olmak üzere üç farklı grupta değerlendirmekte ve her biri için insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri hatırlatmaktadır. Montrö Belgesi ayrıca şeffaflık düzenlemeleri, denetim, lisanslama gibi “*iyi uygulama*” tavsiyeleri ile devletlerin uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde devletleri destekleme amacı taşımaktadır (Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), 2020).

2010 yılında oluşturulan ve özel askeri ve güvenlik şirketlerince imzalanan “*Hizmet Sağlayıcıları için Uluslararası Davranış Kuralları*” (ICoC), sektörde yer alan şirketlerin uluslararası insancıl hukuk ve insan haklarına göre hareket etmelerini sağlamak amacıyla belirli standartlar getirmektedir. Oluşturulan bu kurallar/ilkeler dizesi sektördeki şirketlerin ulusal yasaları ve yasal durumlarından bağımsız olarak getirilen bu kurallara uyması gerekmektedir. ICoC, sektöre ilişkin standartların geliştirilmesinin yanında, özel askeri şirketler endüstrisinin hesap verilebilirliğini artırmak amacıyla bağımsız bir denetim mekanizması oluşturmayı amaçlamaktadır (Sie Cheou-Kang Center). Bu amaçla uluslararası insancıl hukuk ve insan haklarına saygılı özel askeri ve güvenlik sektörü için standartların oluşturulması, uygulamalarda etkinliğin yükseltilmesi ve küresel çapta uluslararası davranış kurallarına uyulmasını sağlanmasında yönetim ve gözetim mekanizması olarak hizmet etmek amacıyla 2013 yılında Uluslararası Davranış Kuralları Derneği (ICoCA) kurulmuştur (International Code of Conduct Association (ICoCA)).

Bir diğer uluslararası düzenleme olan “*Güvenlik ve İnsan Hakları Gönüllü İlkeleri*”, şirketlere güvenlik operasyonlarını insan haklarına saygılı bir şekilde nasıl yürütebilecekleri konusunda rehberlik eden bir dizi prensipleri içermektedir. Güvenlik ve İnsan Hakları gönüllü ilkeleri, 2000 yılında başlangıçta madencilik ve enerji sektörü için Amerika, Birleşik Krallık, STK’lar ve şirketlerin girişimiyle tasarlanan bağlayıcı olmayan yönergelerken zamanla çeşitli endüstriler tarafından da

uygulanma alanı bulmuştur. Gönüllü ilkeler, karmaşık ortamlarda faaliyet yürüten şirketlerin, ortamı anlamaları, insan hakları yükümlülüklerinde rehberlik edilmesi, güvenliğe ilişkin insan hakları risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde yardımcı olmaktadır (Voluntary Principles on Security Human Rights).

Son olarak güvenlik sektörüne ilişkin güvenlik çıkarların sağlanması için standartların oluşturulması, güvenlik uzmanlarının üretkenliğinin ve etkinliğinin artırılabilmesi amacıyla 1955 yılında ASIS International kurulmuştur. Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü (ANSI) onaylı Standart Geliştirme Kuruluşu olan ASIS, endüstri temsilcileri, ulusal ve uluslararası alanda standartlar belirleyen kuruluşlar ile birlikte ASIS bünyesinde oluşturulan ASIS Standartlar ve Yönergeler Komisyonu özel askeri ve güvenlik hizmetlerinin kalitesinin yükseltilmesi için çalışmaktadır. ASIS Standartlar Komisyonu bu amaçla dört grupta standartlar yayınlamıştır (American National Standards Institute (ANSI), 2012).

III. BÖLÜM

SAVUNMA VE İÇ GÜVENLİK ALANINDA ÖZEL ASKERİ DANIŞMANLIK ŞİRKETLERİ VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

3.1. Savunma ve İç Güvenlik Alanında Özel Askeri ve Danışmanlık Şirketleri

Özel askeri şirketler, askeri tedarik faaliyetlerinden dolayı şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Daha önceki faaliyetlerinden kaynaklanan kötü tecrübeler ve “*paralı askerler*” kavramının olumsuz çağrışımları nedeniyle özel askeri şirketlerin görev alanları, 1989’da BM Konvansiyonu tarafından alınan kararlarla birlikte özel askeri şirketlerin hizmetlerinin eğitim, danışmanlık ve muharebe dışı destek hizmetleri gibi muharebe dışı alanlara kaydırılması teşvik edilmiştir. BM Genel Kurul toplantısı sonucunda önceleri yalnızca 17 ülke tarafından imzalan konvansiyon 2000’li yıllara gelindiğinde hemen hemen tüm BM üye devletler tarafından imzalanmıştır. Böylece özel askeri şirketlerin görev alanları aşamalı bir şekilde muharip görevlerden eğitim ve destek hizmetlerine (askeri danışmanlık, istihbarat faaliyetleri, askeri araç-gereç üretimi, teknik hizmetler vb.) kaydırılmıştır. Bu yeni düzenlemeler ile birlikte askeri alanda hizmet ihtiyacı olan devletler ve uluslararası kuruluşların özel askeri şirketlere olan talepleri artmıştır (Keser, 2020: 39).

Özel askeri endüstrisi tipolojisinde ikinci tip özel askeri sektörde yer alan askeri danışmanlık ve eğitim hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası olan özel askeri danışmanlık şirketleri, ülkelerin savunma ve iç güvenlik alanlarında eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadırlar. Ayrıca silahlı kuvvetlerin yeniden

yapılandırılması, güvenliğin işletilmesi, stratejik, operasyonel ve/veya organizasyonel analizler gibi hizmetler sağlamaktadırlar. Özel askeri danışmanlık şirketleri müşterileri ile her tür etkileşimde bulunmalarına rağmen herhangi bir güvenlik operasyonunda yer almamaktadır ve şirketin “müşteri teması” yoktur (Schreier ve Caparini, 2005: 37).

Birinci tipte yer alan askeri hizmet sağlayıcı şirketler ve askeri danışmanlık şirketleri arasında ki en önemli fark “tetik parmağı” faktörüdür. Askeri danışmanlık şirketlerinin müşterileri tüm sorumluluk ve riski üstlenmektedir. Danışmanların görevi, yönetim ve eğitimi tamamlamaktır. Müşterilerin ihtiyaçları birinci tipte yer alan şirketlerin müşterilerin ihtiyaçları kadar acil değildir. Özel askeri danışmanlık şirketlerinin müşterilerinin en tipik özellikleri askeri alanda yapılandırmalarını henüz tamamlamamış olmaları ve kapasitelerini artırmayı amaçlıyor olmalarıdır. Askeri danışmanlık şirketlerinin yaptıkları sözleşmeler genellikle daha uzun vadeli ve kazançlıdır. Çatışma ortamlarına doğrudan katılmayan danışmanlık şirketleri, stratejik ve taktik ortamları yeniden şekillendirebilmekte, askeri yetenek ve kabiliyetlerde dönüştürücü bir kazanım sağlayabilmektedir. Böylece de güç kaynağının tam ortasında konumlanmaktadır. Bağımsız şirketler olarak yerli sermaye avantajlarını kullanarak hedeflenen dış politikalara hizmet etme amacı taşıyabilmektedirler (Singer, 2002: 202).

Askeri eğitimin sağlanması için özel şirketlerin işe alınması yeni bir olgu değildir. 1950’lerde ve 1960’larda Orta Doğu ve Afrika İngiliz şirketleri yer almış, Vietnam kuvvetlerinin eğitilmesi için ise ABD özel şirketler kiralamıştır. Soğuk Savaş sırasında, özel ABD şirketleri ABD hükümeti için faaliyetler yürütmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, askeri danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunan şirketlerin sayısı artmış, operasyonlarının ölçeği genişlemiştir. Böylece şirketlerin rolleri daha kurumsal hale gelmiş ve meşruiyet kazanmıştır. Özel şirketler, 1990’larda 42’den fazla ülkede ülkelerin ordularını eğitmişlerdir (Avant, 2005b).

Özel askeri danışmanlık şirketleri, ülkelerin ihtiyacı olan eğitim ve danışmanlık hizmetlerini sağlamakta ve özel askeri endüstrisi tipolojisinde yer alan askeri hizmet sağlayıcı şirketlerine göre daha yasal zemine oturtulmuş daha güvenli şirketlerdir. Başka bir ülkede hizmet vermesi için anlaşma sağlan müşteri devlete; “vekil vasıtasıyla dış politikayı gerçekleştirme”, siyasi maliyeti azaltma, uzun vadede çıkar sağlama ve söz konusu ülkeye doğrudan müdahalede bulunmaktan kaçınarak

işlem maliyetinin azaltılması gibi faydalar sağlamaktadır. Askeri danışmanlık şirketlerinin, ülkelerin dış politikalarının yürütülmesinde alternatif bir araç olarak kullanımı, ABD'nin uygulamaları ile başlayan bir eğilimdir. Türkiye'de bilinen haliyle “*eğit-donat*” faaliyetleri de bu şirketlerin hizmetlerine girmektedir. Sektöre yeni rakip girişinin önünde engel olmaması, pazar talebinin yüksek olması gibi unsurların yanı sıra yüksek rekabetin yaşandığı sektör, şirketleri belirli alanlarda uzmanlaşmaya götürmüştür. Ayrıca sektördeki bu çeşitlilik müşterilerin pazarlık gücünü olumlu etkilemektedir (Ekmekcioğlu, 2020: 110).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, askeri danışmanlık ve eğitim, operasyonel destek, lojistik destek, sivil polislik, güvenlik koruması, uyuşturucu ile mücadele, istihbarat ve daha fazlasına kadar geniş bir yelpazede güvenlik hizmetleri sağlayan özel şirketlerin sayısında bir artış olmuştur. Dünyanın sıcak bölgelerinde faaliyet gösteren Batılı hükümetler, gelişmekte olan ülkeler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, şirketler ve bireylerin her biri bu hizmetleri talep etmektedir. Askeri danışmanlık ve eğitim, özellikle ABD'de özel askeri endüstrisinde en önemli büyüme alanlarından bir olmuştur. Aynı zamanda ordunun temel misyonuna en yakın olanıdır. Askeri eğitimin özel olarak sağlanması bu nedenle özel ilgiyi hak etmektedir. Askeri danışmanlık şirketlerin sağladığı hizmetlere önemli birkaç örneği aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Avant, 2005b):

- Macaristan, NATO'nun bir parçası olmak için ulusal ordusunun yeniden yapılandırılmasında bir Amerikan şirketi olan Cubic ile sözleşme yapmıştır.
- Sierra Leone'nin Başkanı Valentine Strasser, 1995'te başlangıçta Gurkha Güvenlik Muhafızlarını (İngiliz şirketi) işe almış, ardından silahlı kuvvetlerini eğitmek ve desteklemek için Executive Outcomes (Güney Afrika şirketi) şirketiyle sözleşme yapmıştır. 1997 yılında devrik Devlet Başkanı Ahmed Kabbah, darbeden sonra hükümeti geri almak ve askerlerini eğitmesi ve silahlandırması için Sandline International'ı (İngiliz Firması) işe almıştır.
- Hırvatistan ve Bosna, 1995 yılında silahlı kuvvetlerini profesyonelleştirilmesi, eğitim ve danışmanlık vermesi için başka bir ABD şirketi olan Military Professional Resources Incorporated (MPRI) ile sözleşme yapmıştır.

- ABD Dışışleri Bakanlığı ve Pentagon, Soğuk Savaş sonrası askeri kuvvetlerde küçölmeye gidildiğı sıralarda azalan ABD kuvvetleri üzerindeki yükü hafifletmek için Amerika'nın Afrika'daki genişletilmiş askeri eğitiminin bir kısmını üç ABD şirketinden (MPRI, DFI International ve Logicon) dışarıdan temin etmiştir.

Askeri alanda eğitim ve danışmanlık hizmetleri için dış yardım alınması durumu köklü ve gelişmiş ölkelerden çok yeni kurulmuş ve belli gruplar veya belirli ideoloji kontrolündeki ordular tarafından talep edilmektedir. Aynı zamanda bir savaştan yenilgiyle çıkmış yeniden yapılandırmaya ve dönüşöme ihtiyaç duyan ordular da dış yardım alma yoluna gitmektedir (Singer, 2009: 319). Ayrıca ölkeleri dış yardım almaya yönelten bir diğer unsurda orduların diğer ordulara karşı üstönlük sağlayabilmeleri adına şirketlerin yeni teknolojik gelişmeleri sağlayabilmeleridir (Dinnen, 1999: 286). Böylece özel askeri şirketler kapsamlı askeri danışmanlık ve organizasyon desteğı vererek hizmet verdikleri ölkenin daha ileri askeri kabiliyetlere ulaşmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Sonuç olarak hizmet alan ölkelerde askeri yeniden yapılanma hızlı ve etkin şekilde gerçekleşebilmekte, tamamen yeni askeri stratejiler ve öğretiler kazanılabilmektedir.

Askeri eğitimin özelleştirilmesinin uzun vadede siyasi ve dış politikada muhtemel sonuçlarda vardır. Özel askeri şirketlerin tercih edilmesi merkez ölkenin ordusunun esnekliğini ve kapasitesini artırabilmektedir. Bu tür bir esneklik, kısa vadede sorunlu bölgelerde istikrarın sağlanmasında yardımcı olabilmekte ve ölkenin dış politikasını yönetmede alternatif bir araç olarak siyasi maliyeti azaltmaktadır. Ancak bu yaklaşımın dezavantajı, küresel sorunlardan ve ölkenin dış politika hedeflerinden kopan bir kamuoyu oluşturabilir, askeri eğitim ve dış müdahalelerde özel askeri şirketlere bağımlılığı artırabilmektedir. Bu nedenle askeri eğitim ve ihracatının maliyet ve avantajlarını yönetmek oldukça karmaşıktır. Bu dezavantajların önüne geçebilmek için daha güçlü ve daha net düzenlenmelere ihtiyaç vardır ve daha şeffaf bir lisanslama süreci gerekmektedir. Özel askeri şirketlerin askeri eğitim ihracatı üzerindeki gözetim ve şirketlerin faaliyetleri hakkında rapor vermeleri gereken bir sistem kurulması gerekmektedir (Avant, 2005b).

3.1.1. L-3 MPRI (Military Professional Resources Incorporated)

Özel askeri şirketlerin bir alt kümesini temsil eden proxy (vekil) şirketlerin iyi bir örneği olan MPRI'yi diğer özel askeri şirketlerden farklı kılan şey şirketin merkezinin bulunduğu hükümetin savunma politikalarına kendi faaliyetlerini uyumlu hale getirmiş olmasıdır. MPRI çalışanları silahlı değillerdir ve savaşta yer almamaktadırlar. Bu nedenle şirketin faaliyetleri ölümcül güç yansıtmaz (Kinsey, 2006: 23).

Askeri danışma sektörünün en ünlü aktörlerinden birisi olan MPRI, Yugoslavya'da savaşın tüm seyrini değiştiren operasyonları ile uluslararası arenada tanınır hale gelmiştir. Şirket çalışanları ABD ordusundan emekli olmuş en üst düzey askerlerden oluşmaktadır. Şirket çalışanlarının üst düzey emekli askerlerden oluşmasının verdiği tecrübe müşterilerine stratejik uzmanlıkla birlikte ABD politikasıyla yakın ilişkiler kurulabilmesi gibi avantajlarda sağlamaktadır. MPRI, Soğuk Savaş sonrası dönemde Pentagon'un askeri küçülmeye gitmesiyle birlikte iç askeri piyasada ilk olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Küresel özel askeri hizmetler piyasasının gelişmesiyle birlikte şirket, ABD ordusunun girmekte zorlandığı birçok bölgede uluslararası operasyonlar yapmasına olanak sağlamıştır. Amerika ordusunda emekli olan askerlerin hizmet süreleri boyunca kazandıkları tecrübe ve ilişkilerini bu şekilde ticarileştirmeleri genel anlamda memnuniyetsizlikle karşılanmış olmasına rağmen MPRI yöneticileri, sahip oldukları uzmanlıkları ve ABD dış politikasına olan bağımlılıklarını kendileri ayrıcalıklı kılan ve MPRI yapan en önemli özellikleri olduklarını savunmaktadırlar (Singer, 2009: 199).

3.1.1.1. Şirketin Hizmet Tanımı

MPRI şirketinin hizmet tanımı, ana odak noktası savunma ve kamu güvenlik gelişimi olmak üzere savunma alanında askeri doktrin geliştirme, organizasyonel ve operasyonel uzmanlık, simülasyon ve savaş oyunları, insani yardım, kuvvet yönetimi ve faaliyet tabanlı maliyetleme, yeni teçhizat, ekipman ve yedek bileşenler için eğitim, en yüksek kalitede orduların eğitilmesi ve donatılmasını içeren istikrar programlarını ile yükselen cumhuriyetlerin askeri güçlerine yönelik destek ve demokrasiye geçiş programlarını içermektedir (Cilliers ve Douglas, 1999: 112). Şirket özel askeri endüstrideki yerini açıkça belirtmek için diğer şirketlerle kendini kıyaslamaktadır. Şirket yöneticilerinden birisi 1997'deki bir açıklamasında Executive Outcomes isimli şirketle MPRI'yı şu şekilde kıyaslamıştır: “*Ortada bir yangın varsa*

hükümet Executive Outcomes'ı çağırabilir. Ancak yangın söndürüldükten sonra, biz bir daha çıkmaması için gerekli tüm önlemleri alırız.” Yine benzer şekilde iki şirket arasındaki farkı bir ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilisi, “*Aralarındaki tek fark MPRI’nın tetiği henüz çekmemiş olmasıdır.*” şeklinde açıklamıştır (Singer, 2009: 200).

3.1.1.2. Şirketin Örgüt Yapısı

MPRI, 1987 yılında merkezi Virginia’ya bağlı Alexandria’da olmak üzere üst düzey emekli ABD generalleri tarafından kurulmuştur. ABD Ordusundan emekli General Vernon Lewis liderliğinde kurulan MPRI’ya 1993 yılında, 1987-1991 yılları arasında ABD Ordusu Genel Kurmay Başkanlığı yapan ve I. Körfez Savaşı’nı yöneten Carl Vuono’da katılmıştır. (Zarate, 1998: 104). MPRI, şirket tanıtımlarında Pentagonla aralarındaki yakın ilişkiye dikkat çekmek için merkezlerinin Pentagon’a çok yakın olduğunu sıklıkla belirtmektedir. 2002 yılına kadar şirket merkezinde yapılan sözleşmeleri takip eden ve yöneten 40 kişilik bir personel bulunurken sahada 800 personel bulunmaktaydı. Daha sonraki yıllarda bu sayı hızla artmıştır. MPRI’nın işe alımları genellikle başlıca iletişim araçlarına verilen reklamlar ve şirketin web sitesinde yayınlanan ilanlarla yapılmaktadır. Şirket çalışanlarının %95’ini eski ABD askerleri oluşturmaktadır. Şirket çalışanlarının çoğunun savaş deneyimine sahip ve/ya kendi alanlarında doktora derecesine sahip kişilerden oluştuğu söylenmektedir. Daimi kuvvet bulundurmayan şirket, çalışan seçimini her işin ihtiyacına göre planlamaktadır. MPRI’nın ilk CEO’su emekli tümgeneral olan Vernon Lewis’tir. Şirketin 14 kişilik yönetim kurulu emekli general ve amirallerden oluşmaktadır (Singer, 2009: 201). MPRI’yı diğer şirketlerden ayıran en önemli özelliklerden birisi de yukarıda bahsedildiği üzere çalışanlarının eski ordu mensuplarından oluşuyor olmasıdır. Şirket bu özelliğini şirket reklamlarında da sıkça kullanmaktadır. Öyle ki MPRI yöneticisi emekli general Harry E. Soyster bu durumu “*metrekare başına düşen general sayımız Pentagon’unkinden daha fazla*” sözleriyle ifade etmiştir (Wayne, 2002).

Soyster, MPRI’nın “*paralı askerler*” olarak tanımlanmasına şiddetle karşı çıkmakta ve MPRI’nın çalışmalarının eğitim, demokraside ordunun rolü üzerine eğitim, lider gelişimi ve stratejik planlamayla sınırlı olduğunu söylemektedir. “*Hepimiz silah taşıdık ve onları kullandık, ancak bunu MPRI için yapmıyoruz*” diyerek hizmetlerinde silah kullanmadıklarını ve MPRI’nın kötü tanıtım korkusuyla,

personelin silah taşımalarını gerektirecek sözleşmeleri (örneğin denizasırlı büyükelçilikleri korumak gibi) dahi geri çevirdiklerini iddia etmektedir (Silverstein, 2001).

Şirket içerisindeki hiyerarşi askeri kıdem sistemine benzer şekilde yapılanmıştır. Şirketin öne çıkan iki isminden biri eski Savunma İstihbarat Teşkilatı (DIA) başkanı Harry E. “Ed” Sosyter ve diğeri ABD ordusunun eski Avrupa komutanı olan Crosbie Saint’dir. MPRI, merkezi bir askeri komuta merkezinden daha çok Fortuna 500 Şirketi görünümündedir. Savunma endüstrisinde olduğu gibi, özel askeri şirketler arasında ki eğilimlerde satın almalar, birleşmeler ve konsolidasyona yöneliktir. Bu bağlamda 2000 yılında en büyük ve en prestijli özel askeri danışmanlık şirketi olan MPRI, L-3 Communications bünyesine katılmıştır. Şirket ilerleyen süreç içerisinde karlı hale gelmiş ve 2002 yılında 95 milyon dolarlık satış bildirmiştir (Peterson, 2002).

L-3 Communications (NYSE:LLL), askeri eğitim hizmetleri, hava elektroniği ürünleri, teçhizat, güvenli iletişim ve uzay ürünleri tedariki sağlayan lider bir şirkettir. L-3 tarafından MPRI’nın satın alınması şirket ve özel askeri danışmanlık sektörünün gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Öyle ki bu birleşme kamu sermaye gruplarınca da desteklenmiş ve şu anda şirket kamuya ait hisse senedi piyasalarında işlem gören bir konsorsiyumun bir parçası haline gelmiştir (Singer, 2009: 221).

MPRI, şirket çalışanlarının silah kullanmalarına ve böylece savaş alanına girmelerine izin vermemektedir. Bu bakımdan MPRI, eğitim dâhil olmak üzere diğer destek hizmetlerini sağlayan pasif bir özel askeri şirket görünümündedir. Şirket programlarının çoğunu stratejik düzeyde yürütmektedir. MPRI, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinde sorumlu olanları, demokratik bir hükümet sistemi içerisinde etkin bir şekilde çalıştıracaklarını iddia etmektedirler. Bu kapsamda ayrıca kanun uygulama uzmanlığı ve liderlik gelişimi eğitimlerinde sağlamaktadırlar (Kinsey, 2006: 24).

3.1.1.3. Şirket Faaliyetleri

MPRI, iş hayatına başladığında sadece yurtiçi piyasasını kendisine hedef kitle olarak belirlemiştir. Faaliyetlerine ABD içerisinde başlamış ve kısa süre içerisinde ülkenin birçok yerinde askeri tesislerde hizmet vermeye başlamıştır. MPRI’nın ilk müşterisi albay eğitim kursu için işveren Savunma Bakanlığı olmuştur

(Peterson, 2002). Şirketin yaptığı ilk sözleşmeler Amerikan Silahlı Kuvvetlerine yeni teçhizatlarını kullanımına ilişkin eğitimlerin verilmesi ve Kara Kuvvetleri ile Harp Okulları'na destek sağlanmasını içeriyordu. MPRI, zamanla hizmet alanını iyice genişletmiş ve Amerikan ordusuna danışmanlık yapan (öyle ki daha önce özelleştirme yapılmamış alanlarda dahi) en önemli şirketlerden birisi olmuştur (Singer, 2009: 205).

Şirketin yurtiçinde yaptığı önemli sözleşmelerden öne çıkanlardan birisi, 200'e yakın üniversitede ABD Yedek Subay Eğitim Birliği (ROTC) programlarını devraldığı sözleşmedir. Şirket aldığı bu önemli sözleşme ile yarının ABD asker liderlerini eğitir duruma gelmiştir (Schreier ve Caparini, 2005: 23). Şirket Fort Belvoir'deki ABD Ordu Kuvvetleri Yönetim Okulu'nun yönetilmesi, Fort Leavenworth'ta eğitim hizmetleri, Fort Sill, Fort Lee ve Fort Knox gibi diğer askeri merkezlerde kurslar tasarlamakta ve görev almaktadır. Şirketin bir diğer önemli sözleşmesini 1997 yılında Eğitim ve Doktrin Komutanlığı (TRADOC) ile yapmıştır. Pentagon bu sözleşmeyle orduların MPRI'nın kendisi gibi diğer özel müteahhitlerle nasıl etkileşim ve anlaşma sağlayacağı konusunda kuralları belirleyen “*Savaş Alanında Müteahhitler Desteği*” kılavuzu dahil “*FM 100-21*”, “*Muharebe Alanında Şirket Desteği*” gibi askeri doktrin geliştirmesi için MPRI'ya görev vermiştir (Wayne, 2002). Bu sözleşme resmi olarak 3 Ocak 2003' te yayınlanmıştır. Şirket söz konusu bu sözleşme ile ABD Ordusu Eğitim ve Doktrin Komutanlığı altında kuralları tam anlamıyla kendi yazan tek firma ayrıcalığına sahip olmuştur (Isenberg, 2004: 36).

MPRI, yurtiçi piyasasında oldukça başarılı olmuştur. Şirket küresel piyasaya başarılı bir şekilde girdikten sonra askeri danışma sektöründe ilerlemiş ve adını duyurmaya başlamıştır. Şirketin uluslararası piyasada aldığı ilk iş ise, 1991 yılında İsveç ve Tayvan'da Körfez Savaşı'nın sonuçlarına dair verdiği seminerlerdir. İlerleyen süreçlerde bunu Amerikan hükümetinin Liberya'da gerçekleştiren ECOMOG operasyonunda, Nijerya barış gücüne sağladığı askeri araçlarının bakımı ve kullanımına dair eğitim programları izlemiştir. Ayrıca şirket ABD Dışişleri Bakanlığı'yla eski Sovyet devletlerine yapılacak tıbbi malzeme ve yiyecek yardımının sevkiyatı için 900 Milyon dolar değerinde bir sözleşmeside bulunmaktadır (Singer, 2009: 208).

MPRI, uluslararası alanda itibarı ve ünü eski Yugoslavya’da aldığı görevlerle kazanmıştır. Şirket ABD Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı sözleşmeyle BM’nin uyguladığı yaptırımlar çerçevesinde, Belgrad’ın Bosnalı Sırlara silah ve yakıt akışına getirdiği yasağı uygulama çabasının bir parçası olarak 45 şirket çalışanını, 1994 yılında Sırp-Bosna sınırına sınır gözcülüğü yapması için göndermiştir. Ayrıca aynı dönemde ABD’nin açık izni ile şirket Hırvatistan ile sözleşme yaparak Hırvat Ordusunun komuta yapısının modernize edilmesi ve yeniden eğitilmesi görevlerini üstlenmiştir. Hırvat Ordusu, 1995 yazında Krazjina bölgesine başarılı bir yaz saldırısı olan “*Fırtına Operasyonu*” ismini verdikleri bir harekât başlatmıştır. Bir aydan kısa bir sürede Sırp destekli güçlerini geri püskürtülmüştür. Gözlemciler göre hava kuvvetleri Hırvat komutanlar tarafından tipik Amerikan tarzında entegre edilmiş ve Hırvat kuvvetleri, topçu ve piyade hareketlerinin yansira manevra savaşı dahil olmak üzere birleşik silah taktikleri ile Sırp komuta, kontrol ve iletişim sistemlerini hedef almıştır. Bu operasyon Hırvat ordusunun kısa sürede yaşadığı dönüşümü gözler önüne sermiştir (Adams, 1999: 107).

Hırvat Ordusunun kısa sürede yaşadığı bu dönüşüm aynı zamanda ABD’nin stratejik bir manevrasıdır. ABD, kamuoyunda kayıplara karşı oluşabilecek hassasiyetin önüne geçebilmek ve Sırlara ateşkesi kabul ettirebilmek adına MPRI’nın Hırvat Ordusuna hizmet vermesine izin vermiştir. ABD bu manevrasıyla kara harekâtına gerek duymadan bölgedeki güç dengesini kendi hedefleri doğrultusunda etkilemiş ve bu savaşla siyasi pazarlık sürecini desteklenmesini sağlamıştır (Black, 2003b: 231).

ABD yaşanan bu gelişmelerden oldukça memnun olmuş ve düzenlenen harekâtın BM ateşkesini ihlal ederek insan hakları ihlalleri ve binlerce yeni mültecinin ortaya çıkmasını önemsiz bir şeymiş göstermeye çalışmıştır. Buna rağmen Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi bu harekâtın komutanlarını MPRI veya Pentagon’dan herhangi bir talimat alıp almadığı tam netleşmeden suçlamıştır. MPRI, söz konusu bu harekâta herhangi bir müdahalesi olmadığını savunsa da Hırvat Ordusunun bu kadar kısa bir sürede bu dönüşümü yaşaması göz ardı edilecek bir gelişme değildir. Şirket yetkililerinin inkârına karşılık uzmanlara göre Fırtına Operasyonu tipik Batı tarzını taşıyordu ve bu da operasyonda MPRI’dan yardım alındığına işaret ediyordu (Singer, 2009: 210).

Fırtına operasyonu sonrasında 1995 yılında Dayton Anlaşması imzalanmıştır. Bosna Dayton’da gerçekleşen müzakerelerde kendi ordularının da benzer şekilde eğitilip donatılmasını içeren bir programı şart koşturmuştur. Şirket böylece toplamda 50 milyon dolarlık ikinci büyük sözleşmesini Bosna ile yapmıştır. MPRI, 1996 yılında Bosna-Hersek Silahlı Kuvvetleri Federasyonu’na (FAF) askeri destek, teçhizat ve geniş tabanlı bir eğitim programının yürütülmesi amacıyla “*Askeri İstikrar Programı*” isimli programın yürütmesine başlamıştır. Şirket bu başarılı iş teklifini diğer büyük Amerikan şirketleriyle girdiği rekabet ortamında kazanmıştır. MPRI’nın “*eğit-donat*” programını ABD Dışişleri Bakanlığı Özel Temsilci Ofisi yürütmüştür. MPRI’nın Hırvatlar ile yaptığı sözleşmeden farklı olarak “*Askeri İstikrar Programı*” savaş eğitimi ve ek teçhizatın sağlanmasında içeren bazı özel resmi şartlar getirmektedir. Bu kapsamda 100 milyon dolar değerinde teçhizat transferi gerçekleşmiştir ve finansmanı Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Kuveyt, Malezya ve Brunei gibi ülkelerden sağlanan hibelerle karşılanmıştır. Sözleşmenin asıl amacı FAF’ a silahlı saldırılara karşı caydırıcılık kazandırmak için askeri yetenek sağlamaktır (Cilliers ve Douglas, 1999: 118).

MPRI’nın Bosna’da üstlendiği görevler Bosna Ordusunun askeri gücünün temelini oluşturacak mahiyette oldukça fazla ve kapsamlıdır. Öyle ki Büyükelçi Pardew bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Savunma Bakanlığı ve Müşterek Komutanlığının kurulmasına yardımcı olacaklar. Görev analizi yapacak ve kuvvet yapısını güçlendirecekler. Silahların seçimi ve Federasyon güçlerine entegrasyonu sürecine dahil olacaklar. Bütünleşik bir lojistik sistem geliştirecek; komuta kontrole yardımcı olacaklar. Bir savaş eğitim merkezi veya tüm kuvvetler için merkezi bir eğitim tesisi kuracaklar. Bireysel eğitim programları oluşturacak; personelin eğitimi için bir simülasyon merkezi kuracaklar. Personel yönetimi eğitimi ve kuvvet gelişimi programlarının geliştirilmesine, Federasyon’un savunması için harekât planlamalarına ve stratejik kavramların geliştirilmesine yardımcı olacaklar.”

MPRI, bu programa birleşik bir lojistik sistemin kurulması ve Bosna Savunma Bakanlığı’nın yeniden yapılandırılmasıyla başlamıştır. MPRI’nın Bosna’da üstlendiği görevler başarıya ulaşmış yalnız Avrupalı müttefikler MPRI’nın daha fazla Bosna’da “*Eğit ve Donat*” programına dâhil olmasını Balkanlar’daki güç dengesinin bozacağı ve barışın tesisinde tarafsız ortamı olumsuz etkileyebileceği gerekçesiyle

eleştirmiş ve karşı çıkmışlardır. Şirket buna rağmen Balkan’lar da faaliyetlerine devam etmiştir. Şirket Makedonya ile sınır kontrolü ve asker eğitimi için küçük çapta bir sözleşme daha imzalamıştır (Singer, 2009: 213).

MPRI, faaliyetleri denizaşırı ülkelerde zamanla daha yoğunlaşmıştır. Şirket “*Demokrasiye Geçiş*” ismini verdiği program kapsamında Suudi Arabistan, Nijerya, Bosna, Tayvan, Hırvatistan, Makedonya ve Ukrayna gibi ülkelerde askeri doktrin geliştirme, silah eğitimi ve simülasyon ve savaş oyunu gibi Amerika tarzı savaş eğitimi sunmuştur (Wayne, 2002). Faaliyetlerini hızlandıran şirketin önemli sözleşmelerinden biri Ortadoğu’da Suudi Arabistan ile olmuştur. Yapılan sözleşme kapsamına göre şirket Suudi Arabistan Ordusuna, askeri doktrin, lojistik, lider eğitimi, tehdit analizi, kuvvet gelişimi, güç ve kaynak yönetimi, planlama ve veri toplama gibi konularda hizmet vermiştir (Singer, 2009: 216).

1990’larda ABD, stratejik hedefleri doğrultusunda Kolombiya Devleti’ne “*Uyuşturucuya Karşı Savaş*” adı altında hem bölgede istikrarın sağlanması hem de Kolombiya devletinin toprak hâkimiyetinin korunması amacıyla yardım edilmesine karar vermiştir. Bu amaçla ABD, 7,5 milyon dolarlık bir strateji paketi oluşturmuştur. Bu paket uyuşturucu ticareti yapanlara askeri güç kullanımı, çiftçilerin uyuşturucu bitkilerini yetiştirmesin engellenmesi ve mahsul değişimi için teşvik edilmesini kapsamaktadır. ABD, bu doğrultuda “*Kolombiya Planı*”nın yürütülmesinde birkaç özel askeri şirketle sözleşmeler yapmıştır. Kolombiya Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan üç aşamalı “*Kolombiya Planı*”nın temelini oluşturan çalışmayı MPRI stratejik tavsiye düzeyinde incelemiştir. Söz konusu bu sözleşmeyi eski ABD ordusu tümgenerallerinden biri tarafından yürütülmüştür ve 20 personel görev almıştır. MPRI’nın plandaki misyonu hakkında kongre bilgilendirilmemiş ve hem Pentagon hem de şirket sözleşmenin kamu tarafından incelenme taleplerini reddetmiştir (Singer, 2009: 325).

MPRI, Afrika piyasasında da girişimleri olmuştur. Gözlemcilere göre Executive Outcomes (EO) bölgeden çekildikten sonra MPRI, Angola Hükümeti ile görüşmeler başlamıştır ve EO’nun yerini almıştır (Zarate, 1998, s. 111). 1996 yılında MPRI, Angola Hükümetiyle 60 milyon dolar değerinde asker ve polis güçlerine uygulanmak üzere bir eğitim programı üzerine bir sözleşme için görüşmeleri olmuştur. MPRI ile Angola Hükümeti arasında askeri eğitim adına yapılan bu görüşmelerin ardında siyasi çıkarların olduğu söylenebilir. Amerika bu sözleşme ile

bölgedeki hâkimiyetini güçlendirme amacını taşıırken, Angola Hükümeti’de Amerika ile yakınlaşmak ve aynı zamanda isyancı UNITA’nın daha da marjinalleşmesini önleme amacını taşımıştır. Ancak sözleşme bazı nedenlerden dolayı imzalanamamıştır. Bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen MPRI, 1996 yılında yedi uluslu bir eğitim programı olan ve hızlı ve etkin bir şekilde barış güçlerinin konuşlandırılmasını hedefleyen Afrika Krize Tepki İnisiyatifi ile bölgeye girmeye başarmıştır. Bu programın amacı herhangi bir insani kriz veya barış koruma operasyonlarında, ABD standartlarında eğitilmiş ve müşterek olarak görev alacak bir Afrika gücü oluşturmaktır. MPRI, ayrıca genel yapısı itibariyle Almanya’da bulunan George C. Marshall Merkezi ve Havai’de bulunan Asya Pasifik Merkezine benzeyen Afrika Stratejik Araştırmalar Merkezi’nde ulusal güvenlik stratejisi ve sivil-asker ilişkileri gibi konularda hizmetler sağlamıştır (Singer, 2009: 217). MPRI tarafından, program kapsamında 120 Afrikalı lider ve 5500’den fazla Afrikalı asker eğitilmiştir (Wayne, 2002).

MPRI, Pentagon’un Afrika ülkeleriyle ABD bağlarını güçlendirmek ve kıtada yerli bir barışı koruma gücü oluşturmak için tasarlanmış olan Afrika Kriz Müdahale Girişimi (ACRI) programına yardımcı olmak için sözleşme yapmıştır. ACRI’ye Benin, Fildişi Sahili, Malavi, Gana, Senegal ve Uganda’nın da yer aldığı yedi ülke katılmaktadır. MPRI bu program kapsamında liderlik eğitimi vermektedir. MPRI, ayrıca Nijerya ordusunda da hizmetler vermiştir (Silverstein, 2001).

Şirket ayrıca 1999’dan beri Kuveyt’te aktif görevler yürütmektedir. Şirket Kuveyt’te ABD birliklerinin bulunduğu askeri konvoyların tedarik yollarında pusulara, yol kenarlarındaki bombalara, kara mayınlarına ve kazalara karşı güvenliğin nasıl sağlanacağına dair eğitim kursları vermektedir. MPRI, ayrıca Irak’ta Geçici Koalisyon Yönetimi’ni (CPA), personel ve teknik desteğin yanı sıra Yeni Irak Ordusu Eğitim Programı (New Iraq Army Training Program) kapsamında eğitim desteği de sağlamıştır (Isenberg, 2004: 36).

MPRI, 2000 yılında kötü bir insan hakları ihlali siciline sahip Ekvator Ginesi yönetimi ile sahil savunma gücü oluşturulmasını içeren “*Ulusal Güvenliği Artırma Planı*” isimli bir sözleşme imzalamıştır. Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı Ekvator Ginesi’nin insan hakları ihlalleri ve müttefiklerinin Küba ve Kuzey Kore olması gibi nedenler dış politikası hedefleriyle uyumlu olmadığı nedeniyle iki yıl boyunca sözleşmeye karşı çıkmış ve ertelemiştir. MPRI yetkilileri Afrika masasında

yaptıkları üst düzey lobi çalışmalarıyla kendilerine izin verilmediği takdirde başka bir yabancı özel askeri şirketin (o sırada Fransız bir özel askeri şirketinde görüşme yaptığı söz konusuydu) işi alacağını iddia ederek sözleşmeyi onaylatmaya ABD yönetimini ikna etmişlerdir. Şirket aynı dönemde Kolombiya ile 7,5 milyar dolarlık “*Kolombiya Planı*” isimli bir programla kokain ticaretine son vermeyi amaçlayan bir sözleşme yapmıştır. Şirket ilerleyen süreçte 6 milyon dolarlık 2000 yılına kadar sürecek bir sözleşme daha imzalamıştır. Ancak şirketin Hırvatistan’da gösterdiği başarılı performansı Kolombiya’da gösterememiş ve sözleşme bitiş tarihinden önce görevine son verilmiştir (Singer, 2009: 219).

Son olarak MPRI’nın faaliyetleri askeri alanda özelleştirmenin hükümetlere fayda sağladığını göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki Amerikan ordusunun resmi olarak müdahale edemediği bölgelere şirket aracılığıyla girmiş ve bu bölgelerde ABD’nin dış politika hedeflerine göre hizmet vermiştir. Bu nedenle devlet şirketin işlerine doğrudan müdahale ettiğini inkâr ediyor, fakat buna rağmen konuyla ilgili herhangi bir kısıtlamayada gitmemiştir. Nihayetinde MPRI, daha az maliyet ve daha az siyasi riskle alternatif bir politika mekanizması oluşturmuştur. Hükümet ile kurduğu bu yakın ilişki sayesinde MPRI, askeri danışma sektöründe çok daha kolay yer edinmiş hem yurtiçi piyasasında hem de yurtdışı piyasasında gelişmiş ve pozisyonunu sağlamlaştırmıştır (Singer, 2009: 220).

3.1.2. Vinnell Corporation

Vinnell Corporation, 1931 yılında bir inşaat şirketi olarak kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı döneminde özellikle Asya’da patlayan inşaat işlerinden yararlanarak kendini büyüten şirket, hizmetlerini 1970’lerde askeri eğitim alanına taşımıştır. Kurulduğu tarihten beri şirket ABD ve denizaşırı ülkelerde, askeri eğitim ve danışmanlık, lojistik destek ve teknik hizmetler gibi geniş yelpazede hizmetler sunmaktadır (Kinsey, 2006: 99).

Vinnell, çalışma alanı olarak özellikle Suudi Arabistan Krallığı’nda faaliyet gösteren şirket, 42 yılı aşkın bir süredir Suudi Arabistan Ulusal Muhafız Bakanlığı ve ABD Ordusu Program Yöneticisi bünyesinde Suudi Arabistan Ulusal Muhafızları’nın (OPM-SANG) eğitilmesinde hizmet vermektedir (www.vinnellarabia.com).

3.1.2.1. Şirketin Hizmet Tanımı

Şirket resmi internet sitesinde, özelleştirilmiş askeri doktrine dayalı olarak kara ve havacılık eğitimi, askeri yeteneklerin geliştirilmesi ve desteklenmesi, lojistik destek hizmetleri, askeri teçhizatın tam kapsamlı bakımı ve temin edilmesi, askeri çeviri çözümleri gibi geniş segmentte hizmetlerin sunulması olarak hizmet tanımını yapmaktadır. Askeri pazar olarak Suudi Arabistan'a yoğunlaşan şirket vizyon olarak kendisine Suudi Arabistan Krallığı'nda uzman iş gücü ile ABD askeri standartlarında eğitim ve bilgi aktarımında lider firma olarak, yerel Suudi şirketleri ile ekipler oluşturarak, yerel üretimin geliştirilmesi, krallık içindeki satıcı tabanının geliştirilmesi, son askeri teknolojilerin kullanılması ve yatırım yapılması ve son olarak krallığın askeri endüstride kendi kendine yetmesini sağlamak için askeri hizmetler sağlamayı belirlemiştir (www.vinnellarabia.com).

3.1.2.2. Şirketin Örgüt Yapısı

Şirket merkezi Virginia Fairfax'de bulunan şirket, başlangıçta bir inşaat şirketi olarak 1931 yılında Kaliforniya'da faaliyetlerine başlamıştır. 1970'lerde askeri alanda da hizmet vermeye başlayan şirketin çalışanlarının büyük çoğunluğu askeri uzmanlar ve mühendislerden oluşmaktadır (Saner, 2015: 26). Vinnell'in yükselişi genellikle siyasi bağlantıları ile ilişkilidir. MPRI'da olduğu gibi Vinnell şirketinin de ABD Savunma Bakanlığı ve hükümet ile yakın ilişkileri olduğu görülmektedir. Vinnell, Vietnam'da Pentagon adına görev aldığı dönemde bir ABD askeri yetkilisi Vinnell'i "*kendi küçük ordumuz*" şeklinde bir tanımlamaya gitmiştir. Vinnell, 1992 yılında Baba George Bush'un da ortakları arasında olduğu eski başkan yardımcısı Dick Cheney, eski Savunma Bakanı Frank Carlucci ile eski Dış ilişkiler Bakanı James Baker'a ait bir savunma ve yatırım evi olan Carly Group tarafından satın alınmıştır (Silverstein, 2000: 180). 1990'ların ortalarında TRW, 1992 yılında ise bir Carly şirketi olan BDM Vinnell'i satın almıştır (Brüdy, 2004: 8). Günümüzde ise Vinnell Corporatin, ABD merkezli savunma sektöründe faaliyet gösteren Northrop Grumman'ın yan kuruluşu olarak savunma sektöründe hizmet vermeye devam etmektedir. North Grumman, Asya Pasifik Bölgesi, Orta Doğu ve Avrupa'da yaklaşık yirmi beş ülkede hizmet veren küresel bir şirkettir (www.northropgrumman.com).

3.1.2.3. Şirketin Faaliyetleri

1931 yılında Kalifornia’da bir inşaat şirketi olarak faaliyetlerine başlayan Vinnell Corporation, II. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Japonya, Tayland ve Pakistan’da askeri havaalanları inşa etmek ve Çin ordusuna lojistik destek gibi sözleşmeler yapmıştır. Ayrıca Tayvan, Güney Vietnam ve sözleşmeli olduğu diğer ülkelerde füze savunma sistemleri, istihbarat, gözetleme ve keşif gibi hizmetler vermiştir. Vietnam Savaşı sırasında çok sayıda koruma sözleşmesini kazanarak sözleşme kapsamında ülke çapında 4.000’den fazla personel görev almıştır. Şirket Vietnam’da vardığı bu sözleşmelerle ciddi oranda bir büyüme kaydetmiştir (www.securitydegreehub.com, 2013).

Vinnell, Vietanam Savaşı sırasında Merkezi İstihbarat Merkezi (CIA) görevlileri ile yakın ilişkiler kurmuştur. Şirketin kurucusu olan Albert Vinnell, şirket çalışanlarının hizmetlerini ajansa sunmuştur ve CIA bazı operasyonlarında Vinnell ile çalışmıştır. CIA, Afrika ve Ortadoğu’daki bazı operasyonlarında verdikleri desteklere karşılık Vinnell’in Libya ve İran petrol sahalarının inşaat ihalelerini kazanmasına yardım etmiştir. Şirketin doğrudan askeri ve istihbarat alanına müdahil olması ise 1965-1975 yılları arasında ABD’nin Güneydoğu Asya’daki savaşı sırasında olmuştur. Savaş devam ederken Vinnell’in 5000’den fazla personeli, Amerika ordusunun askeri teçhizatının bakımı ve onarımında, havaalanları ve askeri üslerin inşasında ve istihbaratın sağlanmasında görevler almıştır. Ancak savaş sırasında ABD’nin aldığı yenilgiler şirketi iflasın eşiğine getirmiştir (Gaul, 1998: 1497).

Vinnell Corporation, 1975 yılında Suudi Arabistan ile Ulusal Muhafızları eğitmek ve petrol sahalarını korumak için 77 milyon dolarlık bir sözleşme imzalamış ve iflasın eşiğinden bu sözleşme ile kurtulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde ABD hükümeti geleneksel olarak yabancı devletlerin ordularına doğrudan eğitim sağlamıştır. Ancak bu sözleşme, ABD’li özel bir şirketin yabancı bir devlete askeri hizmetler sunmak için bağımsız olarak imzaladığı ilk sözleşme olması yönüyle önem taşımaktadır. Bu sözleşme başlangıçta medyada ve kamuoyunda endişe ve tepkiyle karşılanmış, tartışmalara neden olmuştur. Bu nedenle ilerleyen süreçte sözleşme çok daha dikkatli yenilenmiştir. U.S. News & World Report’dan alınan 1991, 1995 ve 2000 yıllarında yapılan sözleşme kopyaları, ICIJ tarafından yapılan incelemeye göre yapılan, “kimyasal savunma”, karşı istihbarat sağlama ve diğer operasyonel güvenlik

alanlarında eğitimleri içermektedir ve sözleşmeler yaklaşık 500 milyon dolarlık tahmini değer göstermektedir (Peterson, 2002).

Faaliyet alanı olarak özellikle Suudi Arabistan'a yoğunlaşan şirket, eski Roma'da imparatorun muhafız kıtasına benzer bir topluluk olan rejimi ve kraliyet ailesini korumakla görevli Suudi Ulusal Muhafızları'na (Saudi National Guard) eğitim danışmanlık vermektedir. Bu kapsamda şirket adına eskiden Amerikan Özel Kuvvetleri'nde görev almış 1400'den fazla çalışan toplam değeri yaklaşık 8000 milyon doları aşan bir sözleşme ile hizmet vermektedir (Singer, 2009: 30). Vinnell'in en karlı ve uzun vadeli sözleşmeleri Suudi Arabistan ile yaptığı bu sözleşmelerdir. Yapılan bu sözleşmeler kapsamında Vinnell, Suudi ordusuna savaş eğitimi ve büyük ölçekli askeri lojistik sağlamıştır. Sözleşmeler Riyad'ın dışında tam donanımlı hafif zırhlı tugayların eğitilmesi ve operasyonlarda sahaya çıkabilmek için gerekli tüm beceri ve ekipmanları sağlayan taktiksel destek hizmetleri de kapsamaktadır. Bu kapsamda şirket 1979'da Mekke İsyanının bastırılmasında Suudi Ordusuna danışmanlık ve 1991 Körfez Harekâtı'nda Suudi zırhlı tugayına eğitimler vermiştir (Adams, 1999: 107).

2003 yılında Vinnell Corporation, Irak ordusunu eğitmek için 48 milyon dolarlık bir sözleşme imzalamıştır. Vinnell bu sözleşme kapsamında 1 Temmuz 2003 tarihinde Irak'ın çeşitli bölgelerinde çalışmaya başlamıştır. Sözleşme ABD Ordusu Sözleşme Ajansı Güney Bölgesi Sözleşme Merkezi tarafından imzalanmıştır. Bu sözleşmeyi Vinnell'in başkanı A. Thomas Fintel, *"Irak'ı yeniden inşa etme konusundaki yoğun çabanın bir parçası olan ve bölgede istikrara yardımcı olacak bu kritik görev için ABD Ordusu tarafından seçilmekten onur duyuyoruz. Kuruluşumuz bölgede çalışma konusunda zengin bir deneyime sahip ve insanlar ve kültürleri hakkında derin bir anlayışa sahiptir. Bu geçmişle, bu yeni kurulan gücün acil eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olabileceğimizden eminiz"* şeklinde değerlendirmiştir (www.northropgrumman.com, 2003). Ancak 2003'ün sonunda Vinnell'a 24 milyon dolar ödeme yapılmasına rağmen Vinnell'in istenilen düzeyde performans gösterememesi nedeniyle çalışmaların bir kısmı diğer Amerikan özel askeri şirketlerine devredilmiştir (Isenberg, 2004: 37).

12 Mayıs 2003'de Riyad'da Vinnell Corporation'a ait binalara terörist saldırısı olmuş ve şirket çalışanlarından dokuz kişi hayatını kaybetmiştir. Riyad'da meydana gelen bu saldırının hedefinin Vinnell Corporation olması dikkat

çekmektedir. El- Kaide, ülkenin iç güvenlik gücü ve Suudi askeri güçlerinin ayrılmaz bir parçası olan Suudi Arabistan Ulusal muhafızlarını yaklaşık otuz yıldır eğiten Vinnel Corporation'u özellikle hedef olarak seçtiği düşünülmektedir (www.theage.com.au, 2003). Suudi Arabistan'da meydana gelen bu saldırıdan sonra Vinnel'in Türkiye'deki varlığı ve faaliyetleri de gündeme gelmiştir. Vinnell, Brown and Root şirketi ile birlikte Türkiye'de bulunan Amerika üslerinin bakımı ve onarımını içeren 118 milyon dolar değerindeki sözleşmeyi U.S. Air Force Europa ile 1991 yılında imzalamıştır. Şirket Türkiye'de 1988 yılından beri ABD'nin İzmir, Ankara ve İncirlik'teki üslerinin korunması, bakım ve onarımı gibi çeşitli destek hizmetlerini sağlamaktadır (Çulha Zabcı, 2004: 35).

Northrop Grumman Corporation, ABD Ordusu ile Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlarının Modernizasyonu ve Eğitimi Programı (SANG) kapsamında potansiyel değeri 550 milyon dolar değerinde bir sözleşme imzalamıştır. Sözleşme şartları uyarınca Vinnell, ABD Ordusu temelli doktrin ve askeri eğitimin yanı sıra, SANG'ın kendini idame ettirebilecek kontrol ve komuta becerisi kazandırılması amacıyla organizasyon, eğitim, ulusal savunma görevini yerine getirmesinde destek olacak lojistik destek hizmetleri ve operasyonel yeteneklerin kazandırılması gibi hizmetlerle Suudi Arabistan genelinde SANG'a teknik ve sözleşmeli denetim desteği sağlamaktadır (www.northropgrumman.com, 2010). Şirket 2013 yılında ise Suudi Arabistan Milli Muhafız Bakanlığı (MNG) ile Entegre Bakım Destek Hizmetleri sözleşmesi ile MNG'nin gelişen ihtiyaçlarına karşılanabilmesi için uzman ekipler oluşturulmasına karar verilmiştir. Sözleşme kapsamında Vinnel, özellikle MNG'nin havacılık varlıklarının geliştirilmesi ve desteklenmesi için çalışmalar yürütmeye başlamıştır (www.northropgrumman.com, 2013).

MPRI'da görülen ABD hükümeti ve kurumları ile yakın ilişkiler Vinnell Corporation ile ABD Hükümeti ve kurumları arasında da görülmektedir. MPRI ve Vinnell'in Ortadoğu ve Balkanlar'daki faaliyetleri geniş ve yeni bir özel sektörün küçük bir temsili örneğidir. ABD, Vinnell faaliyetleri aracılığıyla Suudi Arabistan'da, Ortadoğu'da, kendisine müttefik kraliyet ailesini ve ılımlı rejimi korumak adına stratejik hedeflerini siyasi ve askerleri için doğrudan bir risk olmaksızın gerçekleştirme imkânı bulmaktadır. Vinnell'in sözleşmesi ABD ve Suudi Arabistan arasındaki bir tür kazan-kazan ilişkisini göstermektedir (Carmola, 2010: 48). Ülke içerisindeki bazı kesimler bu ilişkiyi ve Vinnell'in faaliyetlerinin sadece

eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin ötesine geçtiğini iddia etmektedir. CIA'ın Vinnell bir paravan şirket olarak kullandığı muhalif çevrelerce iddia edilmiştir. Öyle ki 1979 Mekke İsyanı ve 2003 de Riyad'da gerçekleşen patlamalar ülkede Vinnell faaliyetlerine muhalif tepkileri ortaya koymaktadır (Gaul, 1998: 1500).

3.1.3. Dyncop International

Dyncorp, savunma ve güvenlik alanında faaliyet gösteren dünyanın en büyük özel şirketlerinden biridir. Dyncorp, II. Dünya Savaşı sonrasında hava kargo işinde geçimini sağlamak için bir grup pilotun projesi olarak başlamıştır. Dyncorp'un geçmişi 1946'da kurulan Land-Air Inc. ve California Easter Airways Inc. şirketlerine dayanmaktadır. Land-Air 1951 yılında ABD Hava Kuvvetleri için bakım yüklenicisi olarak başlamıştır. Aynı yıl California Easter Airways Inc ise Kore Savaşı için hava taşımacılığına başlamıştır. Şirket önce 1962 yılında Dynalectron Corp., 1987 yılında ise Dyncorp ismini almıştır. Dyncorp çeşitli segmentlerde hizmet sunan çok yönlü bir şirkettir. Dyncorp, ABD Hükümetinin stratejik hedefleri doğrultusunda çeşitli güvenlik hizmetlerini sağlamadaki genişletilmiş rolüyle dikkat çekmektedir (www.papelesdesociedad.info).

1951 yılından beri faaliyet gösteren şirket iş sözleşmelerinin %98'ini devlet sözleşmeleri oluşturmaktadır. Savunma Bakanlığı, Enerji ve Adalet Bakanlıkları, Dışişleri Bakanlığı, FBI, Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi, Ulusal Uyuşturucu Politikası Ofisi ve Hapishaneler Bürosu da dâhil olmak üzere otuzdan fazla ABD devlet kurumu ile sözleşme yapmaktadır. Ayrıca BAE, Systems, General Dynamics, DuPont ve Raytheon gibi kuruluşların içerisinde bulunduğu birçok sivil kuruluşlarla da sözleşmeler yapmaktadır. ABD dışında Afganistan, Bosna, Kolombiya, Haiti, Irak, Japonya ve Lübnan faaliyet gösterdiği ülkeler arasındadır (Carmola, 2010: 163).

3.1.3.1. Şirketin Hizmet Tanımı

Dyncorp ABD merkezli bir özel askeri yüklenicidir. Faaliyetlerine bir havacılık şirketi olarak başlayan şirket, ABD hükümeti ve müttefiklerine, ticari müşterilerine, havacılık, nükleer ve çevre, test, eğitim ve değerlendirme, görev desteği ve sürdürme, stratejik yetenekler kazandırma, tehdit azaltma ve görev güvencesi başlıklı çeşitli segmentlerde operasyonel, kurumsal ve kişisel gelişim programları ile hizmet vermektedir (www.amentum.com).

DynCorp, küresel çapta verdiği hizmetlerle teknoloji alanında lider çok uluslu bir şirket konumundadır. Şirketin temel yetkinlikleri, güvenlik sektörü de dâhil olmak üzere çeşitli sektörlerle yönelik teknolojik çözümler alanında yoğunlaşmıştır. Bilgi teknolojisi sistemleri ve çözümleri, teknik hizmetler, tıbbi bilgi hizmetleri DynCorp tarafından sağlanan uluslararası hizmetler kapsamında yer almaktadır. Çok yönlü bir şirket olan DynCorp'un temel yetkinlikleri teknik destek, eğitim, lojistik desteğin yanı sıra muharebe ve muharebe destek operasyonları alanında olması şart olmasa dahi silahlı koruma tedarik hizmetleri ise bazı kesimlerce tartışılmaktadır. Bu bağlamda DynCorp kendisinin bu faaliyetleri nedeniyle EO ve Sandline benzetilmesine şiddetle karşı çıkmaktadır (Kinsey, 2006: 25).

3.1.3.2. Şirketin Örgüt Yapısı

DynCorp International, kurumsal köken olarak 1946 da kurulan Land-Air Inc. ve California Eastern Airways şirketlerine dayanmaktadır. 1951 yılında California Eastern Airways şirketi Land-Air Inc. şirketini satın almıştır ve 1962 yılında California Eastern Aviation ismini Dynalectron Corporation, 1987 yılında ise Dyncorp olarak değiştirdi. Şirket 1951 yılında Hava Kuvvetleri Lojistik Komutanlığı ile yaptığı Sözleşmeli Saha Ekipleri (CFT) sözleşmesi ile önemli bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Bu sözleşme ile birlikte DynCorp ve öncülleri CFT programı kapsamında hizmet vermeye başlamıştır. 1998 yılında DynCorp, DynCorp Technical Services (DTS) yan kuruluşunu kurmuştur ve mevcut havacılık ve uluslararası sözleşmeler bu yan kuruluşa devredilmiştir. DynCorp, 2000 yılında DynCorp International LLC'yi kurdu ve tüm uluslararası sözleşmelerini ona devretmiştir. DynCorp Technical Services (DTS) ise yerel sözleşme ve hizmetleri yürütmeye devam etmiştir. DynCorp ve yan kuruluşları 2003 yılında Computer Sciences Corporation (CSC) tarafından satın alınmıştır. 12 Aralık 2004'te DynCorp ve CSC, bağlı kuruluşları Dyn Marine Services ile DTS Aviation Services LLC dâhil DynCorp International LLC'yi Veritas Capital Management'in bir iştiraki olan DI Acquisition Corp'a satışı gerçekleştirilmiştir ve 11 Şubat 2005 yılında şirketin adı DynCorp International Inc. olarak değiştirilmiştir (www.dyn-intl.com, 2011).

Son olarak Amentum şirketi DynCorp International'ı 2020 yılında satın almıştır. Amentum CEO'su John Vollmer, satın alma işlemini “*DynCorp International'in katılması, bizi kalıcı bir misyon odağı ve çeşitli kilit alanlarda pazar*

lideri pozisyonları ile bir güç merkezi haline getirecek” sözleri ile değerlendirmiştir (Sybert, 2020).

Bu son kombinasyon ile Merkezi Germantown, MD’de bulunan şirket, 50 eyalette 34.000 çalışanı istihdam ediyor ve 105 yabancı ülke ve bölgede müşteri devletlere yönelik kritik görev ve destek hizmetlerini sağlayan bir şirket haline gelmiştir. Şirket bünyesinde ayrıca 11.000 gazi çalışan ile gazi ve gazi yakınlarına ait küçük işletmelerde bulunmaktadır (www.amentum.com, 2021).

3.1.3.3. Şirketin Faaliyetleri

Küresel çapta faaliyet gösteren Dyncorp savunma alanında dünyanın en büyük özel şirketlerinden biridir. 1946’da bir grup pilot tarafından uçak kargo taşımacılığı işi için kurulan şirket savunma alanında faaliyetlerine ABD adına 1950’den 1953 yılına kadar Kore Savaşı’nda hizmet vererek başlamıştır. Daha sonra iş çizgisine Vietnam, Granada, Panama, El Salvador, Haiti, Somali, Angola, Basra Körfezi, Kuveyt ve Irak gibi çeşitli çatışma bölgelerinde görevler alarak devam etmiştir. ABD, BM sivil polis gücü olarak Bosna, Kosova ve Doğu Timor’da yine DynCorp çalışanlarını göndermiştir (Avant, 2004: 154).

DynCorp International, Nisan 2004’e kadar BM Sivil Polisi (UNCIVPOL) uygulamalarında ABD’nin tek tedarikçisi olarak iştirak etmiştir. 2003 yılında DynCorp ABD ile Haiti ve Libya’da BM misyonlarına sivil polis personeli olarak büyük ve potansiyel olarak kazançlı bir sözleşme kazanmıştır. Şirket ayrıca 2009 yılında “*Afrika’da Barış Koruma Desteği*” misyonu kapsamında AFRICAP (Barış Koruma, Kapasite Geliştirme ve Gözetleme Çabaları) ve ACOTA (Afrika Acil Durum Operasyonları Eğitimi ve Yardımı) programlarının yürütülmesinde gerekli her türlü hizmetleri yerine getirmek üzere maksimum değeri 100 milyon doları bulan sözleşmeleri kazanmıştır. Ayrıca BM misyonları kapsamında 2001 yılında Doğu Timor UNTAET programında lojistik, eğitim ve iletişim hizmetleri ile 2010 yılında ise Sudan UNMIS misyonu gereğince Sudan polis gücünün eğitim ve danışmanlığı görevini üstlenmiştir (Ostensen, 2011: 13-35).

ABD ile DynCorp yaptığı sözleşme ile 1990’larda Bosna ve Kosova’ya gözlemci olarak DynCorp çalışanlarını göndermiştir (Adams, 1999, s. 107). DynCorp’un Bosna’da BM için 15 milyon dolarlık bir sözleşme ile üstlendiği sivil polis rolünde görevli DynCorp çalışanlarının pedofili ve kadın ticareti suçlarına

karişmaları şirketin uluslararası marka tanınırlığına olumsuz etkilemiştir (Peterson, 2002).

ABD, 2000 yılında stratejik hedefleri doğrultusunda Kolombiya Devleti'ne “*Uyuşturucuya Karşı Savaş*” adı altında hem bölgede istikrarın sağlanması hem de Kolombiya Devleti'nin toprak hakimiyetinin korunması amacıyla yardım edilmesine karar vermiştir. Bu amaçla ABD, 7,5 milyon dolarlık bir strateji paketi oluşturmuştur. Bu paket uyuşturucu ticareti yapanlara askeri güç kullanımı, çiftçilerin uyuşturucu bitkilerini yetiştirmesin engellenmesi ve mahsul değişimi için teşvik edilmesini kapsamaktadır. ABD, bu doğrultuda “*Kolombiya Planı*”nın yürütülmesinde birkaç özel askeri şirketle sözleşmeler yapmıştır. Bu şirketlerden biri olan DynCorp, Kolombiya Ulusal Polisinin ülkenin güneyindeki yasadışı bitkileri ortadan kaldırmasına destek vermek için aktif görevler almıştır. şirket Kolombiya'da 88 uçak, 300 ila 600 arasında sözleşmeli personeli ile resmi olarak pilot eğitimi vermiş ve uyuşturucu bitkilerinin yetiştirilmesine engel olmak amacıyla havadan bitkilerin kurutulması için kimyasallar kullanımında Kolombiya Ulusal Polislerine hizmet sağlamıştır. Bunların dışında bazı raporlar DynCorp çalışanlarının Kolombiya Ordusuna danışmanlık yaptığı ve hava keşiflerine katıldığını göstermektedir. DynCorp, askeri personel için dahi yasaklanmış olan kontrgerilla operasyonlarına katıldığı görülmüştür. DynCorp'un Kolombiya'da uyuşturucu bitkilerin ilaçlanmasının dışında yerel FARC tarafından kontrol edilen bölgelerde isyan bastırma operasyonlarına birkaç kez aktif olarak dâhil olmuştur. Özel askeri şirketlerin politika özelleştirmesi aracıyla sürece doğrudan dâhil olmadan ve risk almadan yerel bir bölgenin düzenlenmesinde bir alternatif oluşturmaktadır. Dyncorp'un kongre onayı, bilgisi ve gözetimi olmadan Kolombiya ve komşu ülkelerde bu faaliyetlerde bulunması tartışma yaratmıştır (Singer, 2009: 326-328).

DynCorp, ABD Dışışleri Bakanlığı ile Kolombiya'daki uyuşturucu bitkilerinin ilaçlanması için 174 milyon dolarlık yeni bir sözleşme daha yapmıştır. Yalnız bu havadan ilaçlamada kullanılan glyphosate herbicides maddesinin insan sağlığı ve çevreye olan zararlarından dolayı halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Kolombiya Planı başladığından beri ABD Büyükelçiliğine Kolombiya'daki kırsal kesimden 12000'den fazla şikâyet yapılmıştır (Lang, 2005). DynCorp'un Kolombiya'da faaliyette bulunduğu bir diğer alanda istihbarat tedarikidir. DynCorp,

Kolombiya Savunma Bakanlığı için istihbarat tedariki alanından da faaliyet göstermiştir (Holmgvist, 2005: 37).

DynCorp, üst düzey yetkililer için koruma sağlama askeri ve güvenlik alanında sağladığı hizmetlerden biridir. Bu alanda sağladığı sivil polis sözleşmelerinden biri, Haiti Devlet Başkanı Jean-Bertnard Aristide'nin korunması ve Haiti Ulusal Polisine teknik tavsiye sağlanmasını içeren sözleşmedir (Schreier ve Caparini, 2005: 32). Bunların dışında DynCorp, Küba'da Castro sonrası herhangi bir görevde ihtiyaç duyulması halinde hizmet vermesi için İspanyolca konuşabilenlerden oluşan bir çalışan listesi bulundurmaktadır (Singer, 2009: 34).

DynCorp, 2003 yılında Saddam sonrası Irak'ta özel bir polis gücü kurmak ve eğitmek için 48 milyon dolarlık bir sözleşme kazanmış ve fonların bir kısmı Afganistan'a yönelik bir uyuşturucuyla mücadele programından ayrılmıştır. 2004 yılında sözleşme DynCorp ABD'nin çatışma sonrası bölgelerde sivil polis operasyonları için ABD vekili rolü ile DynCorp 1,75 milyar dolarlık beş yıllık bir sözleşme ile genişletilmiştir. O yıl içerisinde şirket yabancı ülkelere satılan helikopterleri desteklemek için program yönetimi, lojistik destek, bakım ve mürettebat eğitimi uçak bakım ve yenileme gibi bir takım teknik hizmetleri içeren bir ordu sözleşmesi daha yapmıştır (Guma, 2013: 6). DynCorp'un Irak'ta çatışma sonrası yeniden yapılandırma kapsamında ayrıca 1000 kişilik sivil danışmanı ile polis, hapisane ve adalet organlarının yeniden tesisi için 19.640.359 dolarlık bir sözleşmesi de bulunmaktadır (Isenberg, 2004: 88). Ancak DynCorp'un resmi danışmanlık ve eğitim görevlerinin dışına eski Yönetim Konseyi üyesi Ahmet Çelebi'nin evine ve ofisine baskınlarda DynCorp çalışanlarının bulunması ve yönetmesiyle çıkmıştır (Holmgvist, 2005: 26).

Liberya 1989-2003 iç savaşı sonrası Başkan Charles Taylor'un görevinden ayrılmasının ardından BM Güvenlik Konseyi 2003 yılında Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu'nu kurmuştur. ABD 2004 yılında Afrika kıtasında geliştirme ve gözetim misyonu için DynCorp International ile 4 bin kişilik yeni bir Liberya ordusunun eğitilmesi için sözleşme imzalamıştır (www.thenewhumanitarian.org, 2005). DynCorp'un birincil görevi yeni ordunun yapılandırılması için gerekli tüm hizmetlerin verilmesi ve yeni gücün sahaya çıkmasını gerektiren temel güç ve kabiliyetlerin kazandırılmasıdır. Bunlara ek olarak yeni Savunma Bakanlığı için bir bina inşa etme sorumluluğunu üstlenmiştir. Yapılan sözleşme bir baz yılı olarak

hükümetin takdirine göre yenilenebilecek ve minimum 5 milyon dolar ile maksimum 100 milyon dolar olarak kararlaştırılmıştır. 2005’de sağlanan yeni sözleşme ile sözleşmenin garanti değeri 500 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Sözleşmenin belirtilen nihai görevi fiili müdahaleyi gerektiren durumlarda, birliklerin konuşlandırılması ve yeni gücün sahaya sürülmesidir. Aralık 2009’a kadar yeni birimlerin ilk eğitim programları tamamlanmış ve Ordu Hazırlık eğitimi Değerlendirme Programı’ndan (ARTEP) geçmiştir (McFate, 2008: 648-651).

DynCorp, Afganistan’daki faaliyetlerine Afganistan Devlet Başkanı Karzai’yi korumak ve gelecekteki Afgan Korumalarını eğitmek, ABD’nin Afganistan Büyükelçisi ve diğer üst düzey yöneticilerini korumak, gelecekte görevlendirilecek Afgan koruma uzmanlarını eğitmek ve Kabil’de yeni bir ABD büyükelçiliği binasının yapımının desteklenmesini içeren 82 milyon dolarlık bir sözleşmeyi kazanarak başlamıştır. Sözleşmede koruma hizmetlerinin 6 ila 18 aylık bir süre için planlanmış olmasına rağmen Karzai’nin tamamen Afganlardan oluşan bir korumaya sahip olması Ocak 2006’ya kadar sürmüştür. Şirket daha sonra ağırlıklı olarak Afgan polisinin eğitilmesi ve uyuşturucu suçlarının önlenmesini içeren 290 milyon değerinde başka bir sözleşme daha yapmıştır (Giustozzi, 2007: 31). DynCorp 2005’den itibaren Afganistan’da ABD Ordusu ve koalisyon güçlerinin yanında EAGLE Afganistan Programı kapsamında çeşitli alanlarda faaliyet göstermeye devam etmektedir. Şirketin Afganistan’da eğitim ve danışmanlık alanında 2010 yılında sözleşmeye vardığı Afganistan Ulusal Ordusu (ANA) ve Afganistan Ulusal Polisi (ANP) eğitim programının bir devamı olarak 2019 yılından beri ise Afganistan İçişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Afganistan’ın diğer güvenlik kurumlarına 300 kişilik danışman ekibi ile hizmet vermektedir. Şirket, Afganistan’ın kendi kendine sürdürülebilir güvenlik ihtiyaçlarının sorumluluğunu üstlenebilecek seviyeye gelebilmesi için danışmanlık ve eğitim hizmetleri vermeye devam etmektedir (www.amentum.com, 2020).

DynCorp’un lojistik alanında değinilmesi gereken en önemli faaliyetlerden biri LOGCAP (Lojistik Sivil Artırma Programı) kapsamında yüklendiği görevlerdir. LOGCAP, ABD Ordusu ve müttefik kuvvetlere acil ve geniş bir yelpazede özel sektörden insani yardım, lojistik destek ve eğitim hizmetleri sağlamak için kullanılmaktadır. DynCorp, LOGCAP kapsamında 1997’den 2001’e kadar LOGCAP II sözleşmesinin tek yüklenicisi olarak görev almıştır. LOGCAP IV 2008’de

DynCorp, KBR ve Flour Corporation arasında paylaştırılmıştır (www.army.mil, 2008). DynCorp, LOGCAP IV kapsamında 2008'den beri Afganistan, Marshall Adaları, Porto Riko ve Birleşik Emirlikleri gibi çeşitli bölgenin yanı sıra ABD üslerinde lojistik destek, tedarik ve saha operasyonları ile mühendislik ve inşaat desteği sağlamaya devam etmektedir (www.amentum.com, 2021).

DynCorp şirketi diğer iki Amerikan eğitim ve danışmanlık şirketlerinde olduğu gibi ABD hükümeti ve kurumları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Öyle ki şirketin yaptığı sözleşmelerin %98'inden fazlası ABD hükümeti ve kurumları ile yapılan sözleşmeler oluşturmaktadır. İş modeli olarak genellikle devlet sözleşmelerini içeren şirketler, aynı zamanda toplam kuvvet paketinin bir parçası olarak düzenli ordulara yardımcı olan rolleri nedeniyle kendilerini devletin bir kolu olarak göstermektedirler. DynCorp'da benzer şekilde kendilerini devletin bir kolu olarak görmekte ve bunu sıklıkla *“eğer Dyncorp ile bir sorunuz varsa devletle de bir sorunuz var demektir”* şeklinde ifade etmektedirler (Carmola, 2010: 40). Bu bağlamda DynCorp ABD için askeri- istihbarat-sanayi komplekslerinde güvenilir bir ortak olmuştur.

3.1.4. SADAT Savunma

İstanbul merkezli tam adı SADAT Uluslararası Savunma Danışmanlık İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş olan şirket Türkiye'de kurulmuş uluslararası alanda askeri danışmanlık ve eğitim hizmetleri sunan ilk şirkettir. Şirket Türk Silahlı Kuvvetlerinden emekli olmuş Tuğgeneral Adnan Tanrıverdi başkanlığında 23 subay ve astsubay tarafından kurulmuştur (www.sadat.com.tr).

3.1.4.1. Şirketin Hizmet Tanımı

Hedef pazar olarak İslam ülkelerini belirleyen SADAT, resmi internet sitesinde de belirtildiği üzere *“İslam ülkeleri arasında savunma ve savunma sanayi iş birliği ortamı oluşturmak ve İslam dünyasının kendine yeterli bir askeri güç olarak da dünya süper güçleri arasındaki hak ettiği yeri almasına yardımcı olma”* yı ana misyon olarak belirlemiş bir şirkettir. Şirket özel askeri şirket tipolojisinde kendisini askeri danışmanlık şirketi ve askeri destek şirketi arasında melez bir yapı sergilediğini belirtmektedir. Şirket hizmet verdiği ülkelerin askeri tehdit değerlendirilmesi ve değerlendirmeye yönelik ülkenin münferit olarak kendisinin ve/veya ülkenin müttefiki olan diğer dost ülkeleri ile ortak savunma ve imkân ve

kabiliyetini tespit etmektedir. Ayrıca hizmet verilen ülkelerin silahlı kuvvetlerinin ihtiyacı olan siber savunma ve taarruz yazılımları konusunda danışmanlık yapmaktadır. Şirket hizmet taleplerinin karşılanma süreci ise şu şekilde belirtilmektedir (www.sadat.com.tr):

- Talep ilgili ülkenin resmi makamlarından gelmelidir.
- Alınan talep üzerine, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığına talep eden ülkenin talebi iletilir. Milli İstihbarat Teşkilatı ve Milli Savunma Bakanlıklarının da alınan talep ile ilgili bilgi verilir ve görüş sorulur.
- Bakanlıklardan olumsuz yanıt alınmaz ise, talep eden ülkenin ilgili makamlarına teknik ve mali teklif oluşturulmaktadır.

3.1.4.2. Şirketin Örgüt Yapısı

SADAT Savunma, şirket ana sözleşmesi 28 Şubat 2012 tarih ve 8015 sayılı Türkiye Ticaret sicili Gazetesinde yayınlanarak faaliyetlerine başlamıştır. Şirket faaliyetlerine aşağıda yer alan mevzuatlara göre sürdürmektedir (www.sadat.com.tr):

- a) 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu,
- b) 5201 Sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silah, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun,
- c) 5202 sayılı Savunma Sanayi Güvenliği Kanunu,
- d) 6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun,
- e) Savunma Sanayi Güvenliği Yönetmeliği.

Şirketin örgütsel yapısı geleneksel ticari şirket organizasyon yapısına göre yapılandırılmıştır. Yönetim Kurulu, Başkan, Denetleme Kurulu, Sekreter, üç operasyonel birim, kurumsal hatlardan oluşmaktadır. Şirketin eğitim ve danışmanlık alanında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nden çeşitli üst rütbelere emekli olmuş askeri personeller, T.C. Emniyet teşkilatından emekli olmuş 1. Sınıf emniyet müdürleri ve emekli jandarma personeli hizmet vermektedir. Donatım hizmetlerinde ise, TSK'nın her kuvvet ve sınıfının ilgili biriminde teknisyen ve mühendis olarak görev aldıktan sonra emekli olmuş uzman personeller hizmet vermektedir (www.sadat.com.tr).

3.1.4.3. Şirketin Faaliyetleri

SADAT, İslam ülkelerinin yanı sıra Türk Dış Politikasıyla uyumlu olarak dost ve müttefik ülkeleri de faaliyet alanı olarak belirlemektedir. Şirketin sitesinde Libya ile Libya Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarının tespiti, yanı sıra eğitim, danışmanlık ve donatım hizmeti sunma olanaklarının değerlendirilmesi amacıyla görüşmelerin yapıldığı yer almaktadır. Görüşmeler sonucunda Libya Silahlı Kuvvetleri için bir alayın spor tesisi yapılması ile ilgili bir proje hazırlanmaktadır. Resmi internet sitesinde yer alan bilgilere göre faaliyetlerinin yalnızca dost ve müttefik devletlerin iç güvenlik birimleri ve silahlı kuvvetlerine yönelik olduğu belirtilmektedir. Sitede ayrıca ülkelerin resmi silahlı kuvvetlerinin dışında sivillere milis güçlere danışmanlık faaliyetlerinin olmadığı ve bu taleplerin şirket politikalarına aykırı olarak geri çevrildiği yer almaktadır. Şirket bugüne kadar 17-18 ülke ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve çeşitli proje teklifleri oluşturmuştur (www.sadat.com.tr).

3.2. Vekil Güç Olarak Özel Askeri Şirketlerin Kullanılması

Özel askeri şirketlerin, özelleştirme vurgusuyla birlikte askeri alanda maliyetlerin düşürülmesi, askeri kuvvetlerin azaltılması gibi işlevlerinin yanı sıra, Batılı devletler ve özellikle ABD, özel askeri şirketleri dış politika aracı olarak da kullanma yoluna gitmişlerdir. Özel askeri şirketlerin çatışma bölgelerinde gelişmiş ülkelerin konuşlanma süresini kısaltarak (örneğin, ABD'nin Afganistan Savaşı'nda çıkarları) veya asker konuşlandırmalarının önüne geçerek/engellerek (örneğin Hırvatistan'da MPRI'nın faaliyetleri) başarılı olmalarını sağlamaktadır. Ayrıca çatışma durumunda özel askeri şirketler "*kuvvet çarpanı*" olarak hizmet ederek egemen güçlerin, esas faaliyetlerine odaklanmalarını sağlayarak etkinliklerinin artırılmasında rol almaktadırlar. Egemen devletler, gelişmekte olan ülkelerin askeri kuvvetlerini geliştirmek, eğitmek ve donatmak için doğrudan askeri ve güvenlik güçlerini görevlendirmek yerine özel askeri şirketlerle sözleşme yapmaktadırlar. Özel askeri şirketler böylece devletin bir anlamda dış politikasını yürütmeye bir araç haline gelmektedir (Baum ve McGhan, 2009: 31). Özellikle Amerika ve İngiltere diğer ülkelere olan müdahalelerinde siyasi maliyetten kaçınmak için sık sık özel askeri şirketlerle bu tür sözleşmeler yapmaktadırlar. ABD kendi askerlerini kullanmak durumunda olduğu bir duruma kıyasla daha uygun maliyetlere ve minimum siyasi risklerle, kongre onayı almak zorunda kalmadan dış politikaları

çerçevesinde bu şirketleri kullanmaktadır. İngiltere’de benzer şekilde özel askeri şirketlerle yakın bir çalışma ilişkisi içerisinde (Kinsey, 2006: 15). ABD, “*küresel polis*” olarak kendisine belirlediği rolü gereği, küresel istikrarın garantörü olarak istikrarın sağlanmasında Amerikan halkının kaynak sağlama konusunda isteksiz olduğu durumlarda özel yüklenicileri jeopolitik hedefler arasındaki boşluğun doldurulmasında kullanmaktadır (Isenberg, 2009: 53). Bu bağlamda özel askeri şirketler zımni veya lisansla tabiiyetinin bulunduğu devletlerin çıkarlarına bağlı farklı pazar nişleri geliştirerek bir anlamda devletin ajanı gibi hizmet vermektedirler (Zarate, 1998: 102).

Almanya Garmisch’de bulunan George C. Marshall Avrupa Güvenlik Etütleri Merkezi’nden Profesör Dan Nelson özel askeri şirketleri, “*kurumsal varlıklar olan özel askeri şirketler, hükümetin bütçe nedenleriyle veya siyasi hassasiyetlerle yerine getiremeyeceği görevleri yerine getirmek için kullanılır kısaca özel askeri şirketler vekaleten dış politika aracıdır*” şeklinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda eleştirmenler, özel askeri şirketlerin kullanımının ABD’nin kendi ordusunu konuşlandırmadan jeopolitik çıkarlarını sürdürmesine izin verdiğini iddia ediyor; bu durum özellikle şüpheli insan hakları ihlallerinin söz konusu olduğu rejimlerin ordularına eğitim verildiği durumlarda faydalı olmaktadır (Silverstein, 2001).

Özel askeri endüstri içerisindeki birçok şirket, merkezlerinin bulunduğu ana devletlerinin onaylamadığı sözleşmelerde yer almama ilkesine göre hareket etmektedirler. Diğer bir durumda ise devletler müttefiklerine belirli şirketlerle sözleşme yapmaları konusunda dayatmalarda bulunabilmektedir. Özel askeri şirketler genellikle hem askeri hem de politik yapılarla yakında bağlantıları vardır. Heterojen bir yapı sergileyen özel askeri sektörde pek çok şirket ise bahsedildiği üzere askeri ve siyasi yapılarla yakın ilişki içerisinde değildirler. Küresel bir pazarda pazar payları için rekabet eden, diğer finans kuruluşlarıyla ilişkileri olan stratejik ortaklık kuran, profesyonel yönetim yapılarına sahip, borsada kote edilen bu şirketler doğal olarak devlet himayesine ihtiyaç duysalar bile bu şirketlerin özel boyutunu reddetmemektedir. Şirketler, genellikle tabiiyetlerinin bulunduğu devletlerin çıkarlarına göre hareket etmeyi tercih etseler dahi kazanç sağlayan kısa vadeli stratejilerde öncelikli hedefleri olacaktır (Leander, 2005: 815).

Amerika Birleşik Devletleri dünyadaki en büyük özel güvenlik müteahhitlerinin tüketicisi ve aynı zamanda üreticisi konumundadır. Sayısız bir

şekilde ve değişen yerlerde hızla düşman devlet dışı aktörlere karşı özel askeri şirketler ABD hükümetinin bu tehditlere karşı hızlı ve etkin şekilde tehdit tepkisi verebilmesinde gereken esnekliği sağlamaktadır. 11 Eylül'den itibaren ABD hükümetinin uyguladığı dış askeri müdahalelerde özel askeri şirketlerin rolü daha çok belirginleşmiştir. Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO) tarafından yayınlanan raporda Isenberg bu durumu “*özel müteahhitler jeopolitik hedefler ile kamusal araçlar arasındaki boşluğu doldurmaktadır*” sözleriyle ifade etmiştir (www.securitydegreeshub.com, 2014).

ABD, sınırlı siyasi risk nedeniyle 1990'larda Balkanlar'daki dış politikasını yürütmek amacıyla ABD şirketlerine askeri kontrat tekliflerinde destek vermiştir. Böyle bir hareket, ABD hükümetinin ABD özel askeri şirketlerinin bölgenin güvenliği üzerinde olumlu olacağından emin olduklarını göstermektedir. İngiliz hükümeti ise özel askeri şirketlerle bu amaçla ve açık bir şekilde kullanmaktan kaçınmıştır. Bunun yerine İngiltere özel askeri şirketlerin faaliyetlerini izlemeyi tercih etmiştir. Bu durum ise hükümetin pişman olacağı herhangi bir kararda özel askeri şirketler ile doğrudan ilgiyi reddetmelerine izin vermiştir (Kinsey, 2006: 61).

Amerika'nın vekâleten dış politikasını yürütmesinin önemli bir diğer örnek de Vinnell'dir. Pentagon Ortadoğu'daki potansiyel saldırganlıklardan petrol sahalarını korumak ve Suudi askerlerini eğitmek için Vinnell'i işe almıştır. ABD'nin Körfez'deki baş müttefiki konumunda ki Suudi Arabistan ile aralarında son yıllarda giderek karmaşıklaşan ve birbirine bağımlı hale gelen bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki içerisinde ABD dış politika hedeflerini güderken Suudi Arabistan ise Kraliyet ailesinin güvenliği ve rejim için Amerikan askeri desteğine güvenmektedir. Vinnell, 30 yılı aşkın süredir Suudi askeri yapısının ayrılmaz bir parçası olmuştur ve olmaya devam etmektedir (Brinody, 2004: 98).

Diğer ülkeler ile ABD özel askeri şirketleri ile diğer ülkelerdeki özel askeri şirketlerle yapılan karşılaştırmalar, Amerikan şirketlerinin ABD hükümeti ile ve ABD politikaları ile uyum içinde kalmalarının sağlanabilmesi için daha fazla teşvik aldığını göstermektedir. Ancak ABD hükümeti ile bu askeri müteahhitler arasındaki yakın ilişki, şirketlerin resmi ABD politikalarını, normlarını ve uygulamalarını ihlal eden eylemlerde bulunma (Washington'un zımni desteğiyle) bulunma potansiyelini de ortaya çıkarmaktadır. 1995 yılında, görünüşte sözleşmede Hırvat Ordusuna demokratik sivil-asker ilişkilerini öğretmek için sözleşme sağlanan MPRI,

Hırvatların “Fırtına Operasyonu” planlamalarında yardımcı olarak BM silah ambargosunu ihlal edilmesine bir anlamda neden olmuşlardır. MPRI, bu iddiayı yalanlamıştır. Gerçek ne olursa olsun, askeri eğitim ihraç etmek, özel şirketlerin tabiiyetinin bulunduğu devletlerin vekâleten dış politikasını yürütmenin bir yolunu açmaktadır (Avant, 2005b).

3.3. Özel Askeri Endüstrinin Uluslararası Güvenliğe Potansiyel Etkileri

Uluslararası güvenliğin en temel normlarından birisi uluslararası sistemin esas aktörlerinin devletler olmasıdır. Uluslararası siyaset devletlerarasında ki güç dengesine dayalı karşılıklı ilişkilerden meydana gelmektedir (Mearsheimer, 1994-1995: 9). Ancak özel askeri endüstrinin hızla yaygınlaşması bu tezleri zayıflatmaktadır. Savaşlara doğrudan katılan devlet dışı aktörler olarak özel askeri şirketler uluslararası sistemin ve güvenliğin temel aktörü kabul edilen devletin tekeli bir anlamda kırmaya başlamıştır. Kısacası özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasıyla artık uluslararası sistemde bireysel devletlerin yerine alternatif güç mekanizmaları oluşmuştur. Bu durum hem devlet içi hem de devletlerarasındaki güvenlik ilişkilerini etkilemektedir. Özel güvenlik endüstrisinin ortaya çıkmasıyla birlikte daha önce yalnızca güçlü devletlerin sahip olabildiği askeri imkânlarla artık zayıf devletler veya devlet dışı unsurlarında erişebilmesine olanak sağlamıştır. Bunların yanında özel askeri endüstri, “*devlet egemenliği*” nosyonunun da sorgulanmasına neden olmaktadır. Modern devlet kavramının önde gelen düşünürlerinden biri olan Weber’e göre bir devletin en önemli özelliği “*düzenin sağlanması için meşru fiziksel güç kullanımının yalnızca o devlet tarafından kullanılıyor olmasıdır.*” Bu bağlamda klasik uluslararası ilişkiler kuramları ile konstrüktivizm gibi uluslararası ilişkiler kuramları farklı noktalarda ayrılırlar bile tümü uluslararası sistemin egemen devletlerden oluştuğu savını kabul etmişlerdir. Ancak özel askeri endüstrinin ortaya çıkması “*egemenliğin bir devletin mutlak ebedi ve değişmez bir özelliği olmadığını*” göstermektedir (Singer, 2009: 271-274).

Soğuk Savaş’ın sona ermesi uluslararası sistemin görünümünde ve evriminde dramatik değişiklikler yaratmıştır. Sovyetler Birliği’nin ve Doğu Avrupa’da komünist rejimlerin çöküşü, tarihi çekişmelerin ve etnik rekabetin olduğu (Balkanlar gibi) bölgelerde düşük yoğunluklu çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Düşük yoğunluklu, iç çatışmaların yaşandığı jeopolitik sahneye dünyanın diğer bölgelerinde bulunan egemen güçlerden nispeten az ilgi ve etki görmüştür. Bir

zamanlar egemen olan büyük devletlerin yerel ve bölgesel çatışmalara sıklıkla müdahale ettiği uluslararası manzara değişmiştir. İki kutuplu uluslararası sistem yerini yeni jeopolitik güç boşluğuna bırakmıştır (Zarate, 1998: 95).

Özel askeri endüstrisi yirmi birinci yüzyılda, değişen ve dönüşen küresel güvenliğin öne çıkan aktörlerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş boyunca iki büyük gücün birbirlerine olan mesafeli duruşu uluslararası siyasete ve güvenliğe yön vermiştir. Berlin Duvarı'nın da yıkılmasıyla birlikte küresel çapta dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin askeri alandaki etkisi, güvenlik ortamında hem arz hem de talep yönünde ortaya çıkan “*güvenlik boşluğu*” olmuştur. Ortaya çıkan bu güvenlik boşluğunu doldurmak için özel sektör devreye girmiştir. Ancak özel askeri endüstrinin ortaya çıkmasını ve gelişimini etkileyen iki önemli faktör daha vardır. Bu iki faktörde askeri hizmetlerin özel sektörlere devredilmesini ve bu endüstrinin gelişmesini destekleyen uzun vadeli akımlardır. İlk faktör, özel askeri şirketler için yeni pazarlar ve hizmet talepleri yaratan savaşın dönüşümünde yaşanan gelişmelerdir. İkinci faktör ise, devletin tekelinde bulunan hizmet alanlarında yaşanan “*Özelleştirme Devrimi*”dir. Bu önemli dinamiklerin bir araya gelmesi, özel askeri endüstrinin ortaya çıkmasına ve süratle gelişmesine yol açmıştır (Singer, 2009: 89).

Klasik devlet yapılanması kapsamında zor kullanma araçlarının devlet tekelinde bulunması, yirmi birinci yüzyılda değişen ve dönüşen güvenlik ortamında istenilen askeri hedeflere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Özellikle silahlı kuvvetlerini tamamen ileri teknoloji ile donatan askeri güçler ile silahlı kuvvetlerini kısmi şekilde de olsa ileri teknoloji ile donatan askeri güçlerin bu teknolojilerden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için askeri yapılanmalarında sivilleşmeye gitmeleri gerekmektedir. Gelişmiş devletlerin yanında başarısız devletler olarak nitelendirilen devletlerde askeri kuvvetlerinde ve zor kullanma araçlarında da sivilleşmeye gitmişlerdir. Gelişmiş devletlerin silahlı kuvvetlerinde görülen sivilleşmeye, 1990'ların stratejik konteksti, “*Askeri Alanda Yaşanan Devrim (RMA)*”nın tetiklediği özelleştirme eğilimi, askeri kuvvetlerin reorganizasyonu, savaş paradigmasının dönüşümü gibi faktörler etkili olmuştur. Başarısız devletlerde görülen sivilleşmenin nedeni ise kamu düzeninin bozulmasıdır. Devlet otoritesinin zayıfladığı ve kamu düzeni bozulan başarısız devletler de uluslararası örgütler ve büyük güçlerden

gereken desteği alamadıklarında kendi çıkarlarını ve düzenini korumak için özel şirketlere yönelmişlerdir (Kurtarcan, 2017: 160).

Uluslararası güvenlik için başarısız ve çökmüş devletler temel tehditlerden birini oluşturmaktadır. Başarısız ve çökmüş devletlerde bölgesel kontrol uygulamasından yoksun ve kanun yaptırımı eksikliğiyle karşı karşıya kalan hükümetlere, özel askeri şirketler geniş yelpazede askeri ve güvenlik hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetler, savaş desteğinden, lojistik destek, asker ve polis birimlerine verilen danışmanlık ve eğitim, mülkün ve bireylerin korunmasına kadar çeşitli alanlarda hizmetleri kapsamaktadır. Başarısız devletlerde özellikle büyük devletlerin müdahaleden kaçındığı durumlarda özel askeri şirketlere olan yönelim artmaktadır. Başarısız devletlerdeki özel askeri şirketlerin rolünü Doug Brooks, “*Bir çek yaz ve savaşı bitir.*” şeklinde değerlendirmektedir (Branovic, 2011: 10).

Küresel güvenlik kapsamında değerlendirilmesi gereken önemli yapılardan birisi, gelişmiş devletlerin güçleri ve söz konusu bu güçlü devletlerin zayıf ve güvenliği dışa bağımlı devlet üzerinde kurdukları kontrollerden oluşmaktadır. Soğuk Savaş döneminde de yaşandığı gibi güçlü devletlerin zayıf devletlerin güvenliği için sağladığı destek ve yardımlar devlet davranışları üzerinde etkili olmakta ve bir pazarlık ortamı oluşabilmektedir. Destek ve yardımda bulunan tarafın bu desteklerin bedeli olarak normal şartlarda diğer tarafın kabul edemeyeceği çıkarlarını gerçekleştirmesinde bir araç olarak kullanabilmektedir. Bu çıkarları arasında karşı tarafın dış politikada kendi hedeflerine sadakat göstermesi, uluslararası toplantılarda kendisine destek vermesi gibi politik hedefler yer almaktadır. Ayrıca yardımda bulundukları devletlerin iç işlerine giren konularda örneğin verilen askeri yardımın belirli şartlarda belirlenen durumlarda kullanılması, kurumsal politikalarda değişiklikler yapılması gibi talepleri olabilmektedir. Sonuç olarak dış yardım alan devlet karşı tarafa ciddi tavizler vermek durumunda bırakılabilmekte ve olumsuz durumlarla karşılaşabilmektedir. Özel askeri endüstri ise bu dengeyi bozmaktadır. Zayıf devletler özel askeri şirketler yoluyla bu tahakkümden kurtulabilmektedir. Askeri yardımlar nedeniyle güçlü devletlerin kısıtlamalarına ve isteklerine göre hareket etmek zorunda kalan devletler özel askeri şirketlerle kendi istekleri ve şartları doğrultusunda istedikleri askeri yardımı sözleşmelerle özel askeri şirketlerden sağlayabilmektedirler. Bu durumu örnek olarak Avustralya ve Papua Yeni Gine arasındaki ilişki gösterilebilir. 1970’ler den itibaren Avustralya’nın Güney

Pasifik'teki stratejik hedefleri doğrultusunda Papua Yeni Gine'ye en çok askeri yardım ve destek de bulunan devlet olmuştur. Avustralya verdiği yardımlar karşısında Papua Yeni Gine'ye birçok kısıtlama getirmiştir. Ancak ilerleyen süreçte Papu Yeni Gine'nin ayrılıkçılara karşı, teknolojik ve lojistik alanda yardım taleplerine Avustralya karşılık vermemiştir. Nitekim Papua Yeni Gine hükümeti 1977'de çıkan isyana karşı İngiliz özel askeri şirketi ile anlaşma sağlamıştır. Başbakan Julius Chan bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: *“Avustralyalılardan bize gerekli askeri eğitim ve donatım desteğini sağlamalarını istedik. Ancak onlar her defasında bizi geri çevirdiler. Doğal olarak, özel askeri sektöre başvurmaktan başka çaremiz kalmadı.”* Bu örneğin de gösterdiği üzere özel askeri endüstrinin ortaya çıkması güçlü devlet-zayıf devlet ilişkilerinde değişim başlatmıştır (Singer, 2009: 282-284).

Özel askeri şirketler, günümüzde askeri girişimlerin vazgeçilmez bileşenlerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana özel askeri şirketlere talep hızla artmış ve dünya çapında çatışma ve savaş bölgelerinde etkin olarak yer almışlardır. Özel askeri şirketler çatışmaların çoğunda önemli roller almış, çatışmanın belirleyici aktörleri olmuştur. Çalışan sayısı 10.000 üzerinde olan şirketlerde dâhil olmak üzere özel askeri şirketleri tek bir devlet ve coğrafi bölge ile sınırlı kalmayarak çok geniş yelpazede hizmet vermektedir. Bu bağlamda özel askeri şirketler, hizmet ölçeği ve kapsamı açısından da stratejik öneme sahip birçok ülke de dâhil olmak üzere, Antarktika dışında diğer tüm kıtalarda faaliyet göstermektedirler. Ayrıca bu şirketler sadece savaş ve çatışma zamanında değil barış zamanında da zengin veya fakir ülkelerin güvenlik sistemlerinin vazgeçilmez bir bileşeni olmuştur (Singer, 2009: 25).

Yasal tescilli bilinen en büyük 50 özel askeri şirketin çoğunluğu ABD (27) ve İngiltere (12) de kalan diğer özel askeri şirketler Güney Afrika (2), İsveç (2), İsrail (2), Kanada (1), Dominik Cumhuriyeti (1), Hollanda (1), Avustralya (1) ve İspanya (1) gibi ülkeler arasında yayılmıştır (Saner, 2015: 28). Hali hazırda bu tür birçok şirket olmasına rağmen uluslararası pazarda yapılan sözleşmelerin çoğu uluslararası güvenlik alanında yeterli eğitim ve insan gücüne sahip birkaç seçkin kuruluşu verilmektedir. Uluslararası güvenlik pazarın ana oyuncularını konumundaki bu şirketler, Academi (ABD), Aeigs Defence Service (İngiltere), DynCorp Int. (ABD), L-3 MPRI Inc. (ABD), Vinnel Corp. (ABD), Northbridge Services Group

(İngiltere), Armor Group (İngiltere), Control Risk Group (İngiltere), Kellog Brown & Root (KBRInc.) (ABD)'dir (Mathieu ve Dearden, 2006: 6).

Uluslararası güvenliği inşa etme gücü olarak özel askeri şirketlerin önemini üç noktada değerlendirilebilmektedir (Leander, 2005: 803-815):

- İlk olarak uluslararası güvenlik ortamında artan varlıklarıyla özel askeri şirketler, güvenlik gündemini belirleme güçleri giderek artmaktadır. Özel askeri şirketlerin artan varlığına işaret olarak, mevcut tahminlere göre, Vietnam Savaşı'nda 1'e 100, Körfez Savaşı'nda özel yüklenicilerin sayısı askere oranı 1'e 50, Bosna'da 1'e 10, Kosova'da 1'e 2 ve son olarak Irak Savaşı'nda (Operation Iraqi Freedom) bu oran daha da yüksek seviyelerdedir. Özel askeri şirketler hızla küresel güvenlik pazarında önemli bir güç haline gelmektedir.
- İkinci önemli nokta özel askeri şirketlerin güç ve kimlikleri şekillendirme kapasitesiyle ilgilidir. Lobiciler olarak danışmanlık ve eğitim hizmeti sunan şirketler kamu yetkililerinin güvenlik anlayışı ve politika geliştirmeleri üzerinde etkili olmaktadır. Özel askeri şirket sözleşmelerinin çoğunu danışmanlık ve lojistik destek hizmetleri oluşturmaktadır. Sektördeki bu firmaların sundukları bilgi analizi ve düzenleme hizmetleri pratik güvenlik gündemini etkileme güçlerini artırmaktadır. Bir diğer hizmet grubu olarak istihbarat faaliyetlerini ve analizlerini birçok hükümet ve siyasi gruplar özel yüklenicilere yaptırmaktadır. Eski CIA direktörü James Wolsey, tüm istihbaratın %95'inin açık kaynaklardan özel yüklenicilerden geldiğini iddia etmektedir. İstihbaratın toplanması ve analizinin bu şekilde özelleştirilmesi güvenlik gündeminin belirlenmesinde özel askeri şirketlerin payının giderek artmasını sağlamıştır. Nihayetinde özel askeri şirketler temelde bir şeyin tehdit olup olmadığına karar vermekte ve güvenlik politikalarını yönlendirmektedir. Riskleri ve tehditleri değerlendirerek güvenlik tehdidi nedir (ne değildir), herhangi bir konu için gündemi belirlemektedirler. Neyin tehdit olduğuna ve nasıl karşı konulacağı noktasında karar verme konusunda nihai yetkiye sahip olmasalar bile şekillenmesinde etkileme gücü olabilmektedir. Son kararı özel yükleniciler vermese dahi bilgiyi özel yükleniciler kontrol etmektedirler. Özel askeri şirketler neyin söyleneceğine (ve dışarıda bırakılacağına) karar karar vermekte ve alınacak kararların

temelini oluşturmaktadır. Öyle ki çoğu askeri operasyonda karar verme baskısı, karar verme sürecindeki kadar güçlü değildir.

- Son olarak, özel askeri şirketler güvenlik gündemini, güvenlik tehditlerini bir çerçeveye oturtarak güvenlik söylemleri ile etkilemektedir. Özel askeri şirketler, güvenlik ve tehditler hakkında bilginin nasıl yorumlandığı ve hangi sonuçları alınacağı konusunda savunma politikalarının oluşturulmasında dolaylı etkisi vardır. Örneğin MPRI, ABD'nin Ekvator Ginesi'ne yönelik politikası değiştirmesi yönünde “*National Security Enhancement*” (Ulusal Güvenliği Geliştirme Planı) oluşturulmasında etkili olmuştur. Özel askeri şirketler tarafından sunulan eğitimin büyük bir kısmı doğası gereği teknik hizmetlerdir. Özel askeri şirketler, ülkelerin silahlı kuvvetlerinin hem yurt içi hem yut dışı seviyede karar vericilerinin eğitim ve danışmanlığını yapmaktadırlar. Teknik eğitimler tehdit ve tehdit durumlarında ihtiyaca göre güvenlik ekipman anlayışını şekillendirmektedir. Muhtemelen özel askeri şirketlerin savunma politikaları üzerindeki en önemli etkisi, farklı güvenlik söylemleri üzerindeki göreceli etkisidir. Özel askeri şirketlere güvenme eğilimi, güvenlik alanındaki tartışmaları yasama alanından yürütme veya askeri alana kaydırarak dolaylı olarak kamusal alandaki tartışmaların ağırlığını azaltmaktadır. Bu durum özel askeri sektör içerisinde “uzmanlar” sınıfının (özel olarak istihdam edilen güvenlik uzmanları) ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yenidünya düzeninin ve güvenlik ortamının yeni aktörleri olan özel askeri şirketler, devletlerin açık veya zımni onayı ile dünyanın zor köşelerinde faaliyetler göstermektedirler. ICIJ'ın yaptığı araştırmaya göre dünya çapında yüzlerce şirket faaliyet göstermektedir. Bu şirket çalışanları, yüksek teknoloji savaşımlarda, eğitim, danışmanlık, savaş alanının planlanması, iletişim ve sinyal istihbaratı, havadan gözetleme, pilotluk hizmetler gibi çeşitli alanlarda hizmet vermektedirler. Bu hizmetleri, politikalarını ilerletebilmek amacıyla hem devletler hem de çok uluslu şirketler tarafından talep edilmektedir (International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ), 2002). Ancak özel askeri endüstride yer alan tüm şirketler aynı pazara hitap etmemektedir. Özel askeri endüstri, hizmetlerin çeşitliliğine, firmaların sunacağı güç ve seviyelerine göre organize edilmiştir. Askeri düşüncede yaygın olarak kullanılan “*Mızrağın Ucu*” metaforu, silahlı kuvvetlerde yer alan birimlerin

savaş alanındaki konumlarına göre ayırt edilmesine yer vermektedir. Bu metafora üç tip özel askeri şirket yer almaktadır: Tip 1. Askeri Hizmet Sağlayıcı Şirketler, Tip 2. Askeri Danışmanlık Şirketler, Tip 3. Askeri Destek Şirketleri. Özel askeri endüstride yer alan bu şirket türlerinin uluslararası güvenlik üzerindeki bazı potansiyel etkileri üç geniş kategoride aşağıdaki tabloda incelenmektedir (Singer, 2002: 203).

Tablo 7. Özel Askeri Endüstrinin Uluslararası Güvenliğe Potansiyel Etkileri

Özel Askeri Endüstrinin Uluslararası Güvenliğe Potansiyel Etkileri		
Hipotezler	Şirket Türüne Göre Potansiyel Etkileri	Ö.A.Ş.'lerin Yer Aldığı Çatışmalar
1. Özel Askeri Endüstri Uluslararası Güvenliğe Sözleşmeye Dayalı İkilemler Getirmektedir		
A. Askeri Dış Kaynak Kullanımı Eksik Bilgi ve İzleme Zorluklarını Artırır	Hile: 1, 2, 3 En Yüksek Verimlilikten Daha Düşük Performans Sergileme: 1, 3	Bosna, Etiyopya, Haiti, Kosova
B. Askeri Dış Kaynak Kullanımı Kontrol ve Kritik Kayıplara Neden Olur	Kesinti/Kaçma: 1, 3 Çekilme: 1	Kongo, Basra Körfezi, Sierra Leone
C. Askeri Dış Kaynak Kullanımı Yeni Tedbirlerin Alınmasını Teşvik Eder	Pazarlık: 1 Stratejik Özelleştirme: 1	Angola, Papua Yeni Gine, Sierra Leone
2. Özel Askeri Endüstri Uluslararası güvenlik ve Askeri Piyasa Dinamiklerinde Aksamalara Neden Olmaktadır		
A. Piyasa Gücünü Daha Esnek Hale Getirir	Savaşı Başlatması Daha Kolay: 1, 2, 3 Kapasite Yükseltme: 1, 3 Kuvvet Çarpanı: 1, 2, 3	Hırvatistan, Etiyopya, Kosova, Suudi Arabistan
B. Dinamik Bir Piyasada Güç Dengesini Karmaşılaştırır	Daha Az Tahmin Edilebilir Denge: 1, 2 Caydırıcılık Daha Zor: 1, 2 Silah Kontrolü Daha Zor: 1, 2	Kongo, Hırvatistan, Etiyopya
C. Piyasa İttifak Davranışlarını Değiştirir	Patron-Müşteri İlişkilerini Değiştirir: 1, 2, 3 Yük Paylaşımı Daha Az Gerekir: 1, 3 Yeni Askeri Hizmet Formaları: 1, 2	Bosna, Hırvatistan, Makedonya, Papua Yeni Gine
D. Piyasa Devlet Dışı Aktörleri Güçlendirir	Devlet Karşısı Gruplar İstedikleri Kapasitelere Kolay Erişebilir: 1, 2, 3 Uluslararası Organizasyonları, Üye Devletlerin Eksiklikleri Daha Az Kısıtlar: 1, 3	Angola, Kongo, Kolombiya, Doğu Timor, Liberya
E. Piyasa Çatışmalarda İnsan Haklarına Saygı Etkileri	Ahlaki Tehlike, Ters Seçim ve Sorumluluğun Yayılması Kısıtlamalara ve İtibar ile İlgili Endişelere Neden Olur: 1, 2	Angola, Hırvatistan, Peru, Sierra Leone
3. Özel Askeri Endüstri Politika Oluşturma Sürecinde Alternatif Politika Aktörü Olarak Yer Almakta		
A. Özel Askeri Şirketler Yerel Asker-Sivil Dengesini Değiştirir	Yerinden Edilme, Kıskançlık Endişeleri Dengeyi Tehdit Eder: 1, 2 Odaklanma, Caydırıcılık,	Hırvatistan, Nijerya, Papua Yeni Gine, Sierra Leone

	Meslek Edinme Dengeyi Güçlendirir: 2, 3	
B. Özel Askeri Şirketler Kamu Politikaları Sınırlarını Aşmak İçin Kullanılabilirler	Yürütme Organı Yasama Sınırlarını Aşar: 2, 3 Politika Vekillerinin Kullanılması Ters Tepebilir: 1, 2	Bosna, Kolombiya, Sierra Leone, ABD

Kaynak: (Singer, 2002, s. 204).

Tablo da özel askeri şirketlerin türlerine göre (Tip 1. Askeri Hizmet Sağlayıcı Şirketler, Tip 2. Askeri Danışmanlık Şirketleri, Tip 3. Askeri Tedarik Şirketleri) uluslararası güvenliğe olan potansiyel etkileri üç kategoride başlıkl andırılarak incelenmiştir. Özel askeri endüstri uluslararası güvenliğe potansiyel etkileri sözleşmeye dayalı ikilemler kategorisi içerisinde sözleşme ikilemleri, eksik bilgi ve izleme ile kontrol kaybı başlıkları altında incelenmiştir. Sözleşme ikilemleri (contractual dilemmas), özel askeri şirketler yalnızca müşterisinin çıkarı için hareket edeceğini iddia edebilirler ancak bu iddiayı, bu şirketlerin stratejik hedefleri ve karını maksimize etme arzusu gibi nedenlerle sürdüremeyebilirler. Eksik bilgi ve izleme sorunları yaşanabilmektedir. Özel askeri şirketlerin özerk yapısı, savaş sisi, şirketlerin tümünün sözleşme deneyimine sahip olmaması gibi nedenlerle uzun ve etkin bir izleme son derece zordur. Kontrol kaybı, özel askeri şirketler giderek popüler hale gelmektedir ve müşterilerin şirketlerin hizmetlerine aşırı derece bağımlı hale gelme tehlikesi vardır. İkinci kategori olan özel askeri endüstri uluslararası güvenlik ve askeri piyasa dinamiklerinde aksamalara neden olmaktadır başlığı altında; piyasa gücünü daha esnek hale getirir, dinamik bir piyasada güç dengesini karmaşıktırır, ittifak davranışları değiştirir, piyasa da devlet dışı aktörleri güçlendirir, çatışmalarda insan haklarına saygıyı etkiler gibi alt başlıklar altında incelenmektedir. Bir zamanlar bir askeri gücün oluşturulması zaman ve kaynak bakımından zorlayıcı bir süreç olmasına rağmen askeri özelleştirme olgusuyla birlikte askeri kaynaklar açık pazarda mevcut hale gelmiştir. Özelleştirilmiş askeri endüstri ile birlikte güç dengelerinin kurulması ve belirlenmesi de zorlaşmıştır. Özel askeri endüstri ittifak ilişkilerini de etkilemiştir. Özel askeri şirketler yeni yardım ve ittifak biçimlerini kullanıma sunmuştur. Özel askeri şirketlerin sunduğu bu hizmetler ve onlara duyulan güven müttefik devletleri bağlayan bağları zayıflatmaktadır. Özel askeri endüstri politika oluşturma sürecinde alternatif askeri aktör olarak yer almaktadır başlıklı üçüncü kategoride; özel askeri şirketler yerel asker-sivil dengesini değiştirir ve yürütme organı yasama sınırları aşar alt başlıkları altında özel askeri

şirketlerin uluslararası güvenliğe potansiyel etkilerini incelemektedir. Özelleştirilmiş askeri endüstri sivil-asker dengesini etkilemektedir. Özellikle Tip1 ve 2, genellikle çekirdek ordu içinde pozisyonları ve fonksiyonları kurumsal denge için büyük tehdit oluşturmaktadır. Son olarak dış kaynak kullanımı, yürütme organı yasamamanın kendine koyduğu sınırları aşmak amacıyla kullanılabilir. Her üç firma tipide bu amaçla kullanılabilir (Singer, 2002: 205-217).

Soğuk Savaş sonu ve yaratılan güvenlik tehditlerinin değişen tipolojisi, yeni güvenlik talepleri ve dolayısıyla yeni pazar fırsatları yaratmıştır. Güvenlik aktörü olarak ortaya çıkan özel askeri şirketler uluslararası güvenlik ortamındaki normatif değişimler, özelleştirmeye dönük eğilimler ve devlet işlevlerine dış kaynak kullanımının artması gibi birbirleriyle bağlantılı dinamiklerle gelişmiş ve en önemlisi kabul görmüştür. Güvenlik işlevlerinin özelleştirilmesiyle birlikte aynı zamanda stratejik karar verme süreci de özelleştirilmiştir. Dış politika ve askeri stratejik politikaların yürütülmesinde devlet organları artık münhasır mekanizma değildir. Özel askeri sektörde hizmet veren özel askeri danışmanlık ve eğitim şirketleri artık güvenlik tehditlerinin ve çözümlerinin belirlenmesinde önemli aktörlerden bir haline gelmiştir.

SONUÇ

İnsanlık tarihiyle eş değer bir derinliğe sahip olan güvenlik, insanoğlunun ontolojik kaygılarının temeli olduğu kadar devletlerinde var olma ve varlıklarını sürdürebilmelerinin temel sebeplerinin başında gelmektedir. Değer yüklü aynı zamanda dinamik bir sosyo-politik bir olgu olan güvenlik, tarihsel süreç içerisinde farklı disiplinler ve farklı kesimlerce farklı şekillerde algılanmış ve tanımlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle siyasetten ekonomiye, sosyal alanlardan güvenlik algılamalarına kadar hemen hemen her alanda kökten değişimler meydana gelmiştir. Daha önceki dönemin uluslararası güvenlik açısından karmaşık olmayan ve öngörülebilir atmosferi yerini değişken, öngörmesi zor ve çok daha karmaşık bir uluslararası güvenlik ortamına bırakmıştır. Tehdit unsurunun devletten devlete tek boyutlu olma özelliğini kaybederek çok boyutlu ve asimetrik yapıya dönüşmesi güvenlik algılamalarının dönüşmesine neden olmuştur.

Savaşın yürütme yöntemleri de benzer şekilde siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerle birlikte tarihsel süreç içerisinde değişmiştir. Savaşın dönüşümünü tanımlarken Münkler ve Kaldor “*yeni savaşlar*” kavramsallaştırmasını kullanmaktadır. Yeni savaşlar olgusu, ulus-devletin zayıflaması, güvenliğin özelleştirilmesi, teknolojik gelişmeler, küreselleşme, iktisadi unsurlar gibi dinamiklerle açıklanmaktadır. Yeni savaşlar genellikle yerel niteliktedir ve çoğunlukla devlet dışı aktörler tarafından yürütülmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi geleneksel askeri örgütlenme biçimlerinin post-modern askeri örgütlenme biçimlerine bıraktığı bir geçiş dönemi başlatmıştır. Aynı zamanda savaş teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, orduların reorganizasyonuna ve bu yeni yapılandırmaya uygun eğitim programlarının geliştirilmesine yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş' a kadar olan dönemde askeri teknolojide

yaşanan gelişmelere rağmen Sovyet tehdidi ve nükleer savaş olasılığına karşılık kitlesel konvansiyonel orduların mobilizasyonu önemini korumuştur. Soğuk Savaş sonrasında ve Körfez Savaşı'nda kullanılan bu yeni teknolojiler sonucunda askeri sahada köklü değişimler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimler sonucunda artık savaş ve çatışma alanlarında cephe savaşı düzenine göre oluşturulmuş ordular yerini küçük, hızlı, uzmanlaşmış ve esnek birliklere bırakmaya başlamıştır. Kuvvet yapılanmasında dönüşümün yanında tehdit algılamaları farklılaşmış ve tehditlere karşı enformasyon önem kazanmaya başlamıştır.

Özelleştirme paradigması, küreselleşme süreciyle birlikte dünya çapında yaygınlaşmış, etkinlik ve verimlilik vurgusuyla kamu faaliyetlerinin yüksek maliyetli performansının iyileştirilmesinde uygulanmıştır. Güç kullanımının özelleştirilmesi de oldukça yeni bir olgudur. Tarihin çeşitli dönemlerinde özel güvenlik biçimlerinden belirli ve geçici şekillerde faydalanılmış olmasına rağmen günümüzde küresel pazarda herkesin erişimine açık ve kalıcı bir şekilde faaliyet gösteren endüstri ortaya çıkmıştır. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları özel şirketler hatta bireyler müteahhitlere giderek daha fazla güvenme eğilimindedir. Savaşın doğasındaki değişimler ve özelleştirmenin normatif yükselişi güvenlik alanında yeni bir alan ve talep yaratmıştır.

Güvenliğin özel sektör tarafından sağlanması küreselleşme ve uluslararası güvenliğin bazı temel öncüllerinin yeniden formüle edilmesini içermektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası sistemde köklü değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Güvenlik alanında yeni tehdit ve risklerin ortaya çıkması, eski savaşlardan yeni savaşlara dönüşüm ve devlet dışı aktörlerin ortaya çıkmasıyla değişen uluslararası sistem ve güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması devletin güvenliğin sağlanmasında ki rolü tartışılmaya başlanmıştır. Güvenliğin tek meşru sağlayıcısı ve garantörü olan devletin yanında meşrulaştırılmış özel güvenlik sağlayıcılarının ortaya çıkması uluslararası ilişkiler için önemli bir gelişme olmuştur. Meşru güç kullanımındaki tekele ilişkin bu önemli değişiklik öncelikle dünya ekonomisinin anarşik küreselleşmesi bağlamında ilk Batılı ülkelerde uygulanmaya başlamıştır.

Küreselleşmeyle birlikte gelişmekte olan dünyada devam eden sosyal, politik ve ekonomik değişimler özel askeri şirketlere olan ihtiyacı artırmıştır. Özellikle neo-liberal politikalar, özel sektörün büyümesi, piyasa deregülasyonu, askeri alanda küçülmeye gidilmesi gibi birbirleriyle bağlantılı dinamikler uluslararası

güvenlik alanında özel askeri şirketlerin yükselmesine katkıda bulunmuştur. Son yirmi yılda ise özel askeri şirketlerin kullanımı önemli derecede artış göstermiştir. 1991 Çöl Fırtınası Harekâtı, 1991 Balkanlar, Irak, Angola ve Afganistan gibi çeşitli çatışma bölgelerinde faaliyet göstermişler ve etkinliklerini artırmışlardır.

Savaş ve çatışma alanlarında yer alan paralı askerlerin evrimini temsil eden özel askeri şirketler, kar odaklı savaş ve savaş hali dışındaki alanlarda geniş yelpazede askeri ve güvenlik hizmetleri sunan kayıtlı, yasal ve modern kurumsal şirketlerdir. Özel askeri endüstri, ölçek ekonomilerine kıyasla giriş engellerinin daha esnek ve sermaye yoğun bir sektör yapısı taşımamaktadır. Özel askeri şirketlerin personel profilini çoğunlukla devletlerin eski ordu ve emniyet mensupları oluşturmaktadır. Bir özel askeri şirketin uzmanlaşmış ve tecrübe sahibi olan çalışanları şirketin marka pazarlamasında önemli bir avantaj sağlamaktadır. İş gücünün çoğunluğu niteliklerinin ayrıntılı bir şekilde veri tabanında tutulan personellerden temin edilmektedir. Düzenli finans sistemlerinden faydalanan özel askeri şirketler uluslararası arenada serbestçe hareket etmektedir. Birçok şirket büyük endüstriyel holdinglerin bir parçası olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Özel askeri şirketler çeşitli boyutlarda birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları vurgulayarak sınıflandırma yapmak sektörü anlamak için gereklilik taşımaktadır. Endüstrinin karmaşık doğası gereği sınıflandırılmasında kavramsal kargaşa yaşanmakta ve sınırlarının net çizildiği bir tipoloji oluşturulamamaktadır. Çünkü şirketler genellikle işlevlerini veya odaklarını genişletir veya daraltırlar. Hatta birçok şirket yerleşmiş bir iş formunda görünse bile pazar fırsatlarını kaçırmamak için kategorize edilmeye direnmektedir.

Özel askeri şirketlerin çoğu danışmanlık ve lojistik hizmetleri vermektedir. Bu sektördeki şirketler sözleşmelerin çoğunu çekmektedir. Özel askeri tedarikçi şirketlere kıyasla daha yasal ve meşru bir zeminde faaliyet göstermektedirler. Danışmanlık hizmetleri, doktrin geliştirme, silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılması, bilgi analizi, savunma politikaları geliştirilmesi, teknik danışmanlık, kontrol ve komuta mekanizmalarının oluşturulması operasyonel ve taktik eğitim, silah ve teçhizat tedarik ve istihbarat sağlanması ve analizi gibi çok çeşitli ölümcül güç taşımayan askeri ve güvenlik hizmetlerini içermektedir.

Özel askeri danışmanlık şirketlerinin faaliyetleri her ne kadar ölümcül güç taşımasa da sonuçları ve doğası itibari ile askeri özellik taşımaktadır. Danışmanlık hizmetleri genellikle yeni bir savaştan çıkmış veya ordularını yeniden yapılandırma ihtiyacı duyan başarısız devletler tercih etmektedir. Ayrıca ülkeleri dış yardım almaya yönelten bir diğer unsurda orduların diğer ordulara karşı üstünlük sağlayabilmeleri adına şirketlerin yeni teknolojik gelişmeleri sağlayabilmeleridir. Böylece özel askeri şirketler kapsamlı askeri danışmanlık ve organizasyon desteği vererek hizmet verdikleri ülkenin daha ileri askeri kabiliyetlere ulaşmasında büyük katkılar sağlamaktadır. Sonuç olarak hizmet alan ülkelerde askeri yeniden yapılanma hızlı ve etkin şekilde gerçekleşebilmekte, tamamen yeni askeri stratejiler ve öğretiler kazanılabilmektedir.

Özel askeri şirketlerin, özelleştirme vurgusuyla birlikte askeri alanda maliyetlerin düşürülmesi, askeri kuvvetlerin küçültülmesi gibi işlevlerinin yanı sıra, Batılı devletler ve özellikle ABD, özel askeri şirketleri dış politika aracı olarak da kullanma yoluna gitmişlerdir. Özellikle Amerika ve İngiltere diğer ülkelere olan müdahalelerinde siyasi maliyetten kaçınmak için sık sık özel askeri şirketlerle bu tür sözleşmeler yapmaktadırlar. ABD kendi askerlerini kullanmak durumunda olduğu bir duruma kıyasla daha uygun maliyetlere ve minimum siyasi risklerle, kongre onayı almak zorunda kalmadan dış politikaları çerçevesinde bu şirketleri kullanmaktadır. Bu bağlamda özel askeri şirketler zımnî veya lisansla tabiiyetinin bulunduğu devletlerin çıkarlarına bağlı farklı pazar nişleri geliştirerek bir anlamda devletin uzantısı gibi hizmet vermektedirler. Vekil güç olarak özel askeri şirketlerin kullanımı ABD uygulamaları ile başlamıştır. ABD bu bağlamda, dünyadaki en büyük özel güvenlik müteahhitlerinin tüketicisi hem de aynı zamanda üreticisi konumundadır.

Çalışma kapsamında yakın tarihli önemli vakalar da yer almış ve uluslararası güvenlik pazarının bu sektördeki ana oyuncularını konumunda ki özel askeri danışmanlık şirketlerinin firma düzeyinde etki alanları, kurumsal yapıları ve faaliyetleri analiz edilmiştir. Ayrıca şirketlerin hükümet ve devlet kuruluşları ile yakın ilişkileri, yakın geçmişli önemli çatışmalarda aldıkları roller ile güç dengesi üzerinde dolayısıyla uluslararası güvenliğe potansiyel etkileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında MPRI, Vinnell, DynCorp şirketleri hizmet tanımları, örgüt yapısı, faaliyetleri ve hükümet ile ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’de ki özel askeri

şirket endüstrisine ilişkin mevcut durumu göstermesi açısından bu alanda faaliyet gösteren ilk özel askeri danışmanlık şirketi olan SADAT şirketi incelenmiştir.

MPRI, merkezi ABD olan dünyanın en kurumsal askeri uzman topluluğuna sahip özel askeri danışmanlık şirketlerinden biridir. Şirket özel askeri endüstrinin bir alt kümesini temsil eden proxy (vekil) şirketlerine iyi bir örnek olarak gösterilmektedir. ABD ordusundan emekli üst düzey generallerden tarafından kurulmuştur. Şirket çalışanları silahlı değildir ve çatışma alanlarında yer almamaktadırlar. MPRI, diğer özel askeri şirketlerden şirketin tabiiyetinin bulunduğu hükümetin güvenlik politikaları ile kendi faaliyet amaçlarını uyumlu hale getirmiş olmasıyla ayrılmaktadır. Şirket ABD hükümeti ve Pentagon ile yakın ilişkiler kurmuştur. Şirket, Yugoslavya’da savaşın tüm seyrini değiştiren operasyonları ile uluslararası alanda tanınır hale gelmiştir. Eski Yugoslavya’nın dağılmasından sonra 1994 yılında ABD, Hırvat Ordusuna askeri eğitim ve danışmanlık vermesi için bir lisans vermiştir. MPRI, Hırvat ordusuna kısa sürede verdiği danışmanlıkla “Fırtına Operasyonu” ismi verilen harekâtla Hırvat Ordusu, Sırp isyancıları Krazjina bölgesinden uzaklaştırılmıştır. MPRI, Balkanlar’daki güç dengesini Dayton Müzakerelerinde etkili olarak değiştirmiştir. Aynı zamanda Bosna Dayton’da gerçekleşen müzakerelerde kendi ordusunun da benzer şekilde MPRI tarafından eğitilmesini şart koşturmuştur. Bu durum ABD’nin resmi olarak müdahil olmama duruşunu korurken epeyce siyasi bir ağırlık uygulamasına izin vermiştir.

MPRI, ABD’nin stratejik hedefleri doğrultusunda Kolombiya, Afrika, Angola, Kuveyt, Ekvator Gine’si gibi dünyanın birçok kritik noktasında faaliyetlerde bulunmuş ve faaliyetlerini hala sürdürmektedir. MPRI’nın faaliyetleri güvenliğinin özelleştirilmesinin hükümetlerin çıkarları doğrultusunda fayda sağladığını göstermesi açısından önemlidir. MPRI, ABD ordusunu esneklik kazandırmış resmi olarak müdahale edemediği bölgelere şirket vasıtasıyla girmiştir. ABD, şirketin işlevlerinde herhangi bir müdahalesi olmadığını inkâr etmesine rağmen herhangi bir kısıtlamada getirmemiştir. MPRI, Hükümet ile kurduğu yakın ilişki sayesinde hem yurt içi hem de yurt dışı piyasasında seçkin ve tercih edilir bir konuma gelmiştir.

ABD’nin dış politikası hedefleri doğrultusunda özel askeri şirketleri kullanmasının en önemli örneklerinden biri de Vinnell şirkettir. ABD hükümeti ve kurumları ile MPRI arasındaki yakın ilişkiler Vinnell ile ABD kurumları arasında da görülmektedir. Vinnell ABD’nin Körfez’deki baş müttefiki olan Suudi Arabistan’da

Suudi Ulusal Muhafızlarını eğitmektedir. ABD, Orta Doğu'da kendisine yakın kraliyet ailesini ve ılımlı rejimi korumak için stratejik siyasi ve askeri hedeflerini doğrudan bir risk almadan gerçekleştirme imkânı bulmaktadır.

DynCorp, 1951 yılında ABD'de kurulmuş dünyanın en büyük savunma ve güvenlik alanında faaliyet gösteren şirketlerinden biridir. Şirket iş sözleşmelerinin büyük çoğunluğunu devlet sözleşmeleri oluşturan şirket ABD hükümetinin stratejik hedefleri doğrultusunda çeşitli güvenlik hizmetlerini sağlamadaki genişletilmiş rolü ile dikkat çekmektedir. Şirket ABD dışında, Bosna, Kolombiya, Afganistan, Liberya, Haiti, Japonya, Lübnan ve Irak'da faaliyet göstermektedir. Şirket ayrıca 2004 yılına kadar ABD'nin BM Sivil Polis Uygulamalarında ABD'nin tek tedarikçisi olarak görev almıştır. Şirket diğer iki ABD askeri danışmanlık şirketlerinde görüldüğü üzere ABD hükümeti ve kurumları ile yakın ilişkiler kurmuştur. Amerika birleşik devletleri askeri operasyonlarında yürütülen askeri ve güvenlik şirketlerine büyük ölçüde güvenmiş ve güvenmeye devam etmektedir. Özellikle Irak ve Afganistan müdahaleleri ABD hükümetinin özel askeri şirketlere olan bağımlılığını göstermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda özel askeri şirketler, ABD hükümeti tarafından hem dış politikası hedefleri doğrultusunda alternatif bir araç olarak hem de küresel hegemonikliği sürdürmenin bir parçası olarak kullanılması kaçınılmaz bir büyüme olarak görülmektedir.

Türkiye'de ABD ve diğer Batılı ülkelerdeki gibi gelişmiş ve yerleşmiş bir özel askeri şirket yapısı görülmemektedir. Bu alanda faaliyet gösteren çok az sayıda şirket bulunmaktadır. Bu şirketlerden özel askeri danışmanlık sektöründe faaliyet gösteren şirketlerden biri SADAT Savunma'dır. SADAT, faaliyet alanı olarak Türk Dış Politikası çerçevesinde dost ve müttefik devletler ve İslam ülkelerini belirlemiştir. Şirket bu kapsamda devletler ile askeri ve danışmanlık alanında faaliyet göstermektedir.

Açık bir siyasi destek, yetki ve yetkiye sahip misyonla desteklenmesi için sözleşme yapıldığında özel askeri şirketler daha geniş bir siyasi sürece dâhil edilmektedir. Askeri danışmanlık şirketlerinin sözleşmelerinin iş modeli genellikle devlet sözleşmelerini içermesi ve şirketlerin toplam kuvvet paketinin bir parçası olarak düzenli ordulara yardımcı olan rolleri gereği şirketler, kendilerini devletin bir uzantısı olarak göstermektedirler. Özel askeri şirketler, faaliyet gösterdikleri bölgelerdeki gelişmelerin askeri olarak ayrılmaz parçaları değil aynı zamanda

kurdukları itibar ilişkileri ve bağılılıkları ile de ekonomik ve politik istikrar üzerinde önemli bir etkisi vardır. Güvenlik yardımı, ülkelerin ulusal çıkarlarını sürdürmesinde ve uluslararası ortamı şekillendirmesi açısından önemli bir dış politika aracıdır. Ülkeler arasındaki askeri işbirliği ülkeler arasındaki güveni pekiştiren siyasi bir ilişki ve geliştirme fırsatı sunmaktadır. Bu bağlamda sıklıkla devletler tarafında bu amaçlarla özel askeri şirketler kullanılmaktadır. Ancak her ne kadar tabiiyetlerinin bulunduğu devletlerin çıkarlarına göre hareket etmeyi tercih etseler bile bu tercih özel askeri şirketlerin kar odaklı ticari şirketler olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Güvenlik işlevlerinin özelleştirilmesiyle birlikte aynı zamanda stratejik karar verme süreci de özelleştirilmiştir. Dış politika ve askeri stratejik politikaların yürütülmesinde devlet organları artık münhasır mekanizma değildir. Özel askeri şirketlerin siyasi çevrelerle bağlantıları özel askeri sektörde hizmet veren özel askeri danışmanlık ve eğitim şirketlerini güvenlik tehditlerinin ve çözümlerinin belirlenmesinde önemli aktörlerden biri haline gelmiştir. Bilginin donanım kadar önemli olduğu bir dünyada özel askeri danışmanlık şirketlerinin özellikle güvenlik anlayışını şekillendirme işlevleri bu noktada bu şirketleri güvenliğin sağlanmasında kilit bir noktada konumlandırmaktadır.

Özel askeri şirketlerin siyasi arenaya dâhil olma girişimleri, hesap verilebilirlik eksikliği, kamu kontrol, gözetim ve izleme güçlükleri ve demokratik kontrolü noktalarında tartışmalı konular günümüzdede hala devam etmektedir. Bu bağlamda son yıllarda uluslararası hukuk düzenlemeleri, endüstri içi düzenlemeler, ulusal düzeyde devletlerin endüstriye ilişkin düzenleme girişimleri ve kurumsal etik kuralları gibi birtakım hukuki düzenleme girişimleri özel askeri şirketleri şeffaf, kontrol edilebilir ve etik açıdan uluslararası güvenlik ortamında sürdürülebilir bir rol üstlenebilmeleri adına gelişmeler yaşanmaktadır.

Çalışmada devlet aktörlerinin desteğiyle hareket eden ancak devlet dışı aktörler olmanın ahlaki boşluğunda faaliyet gösteren bu şirketlerin, uluslararası güvenliğe potansiyel etkilerinin incelenmesi amacıyla endüstri düzeyinde organizasyonunu, işleyişini ve faaliyetlerini tematik olarak özel askeri danışmanlık şirketleri ve bu sektörde yer alan ana oyuncular konumundaki şirketlere indirgenerek ele alınmıştır. Özel askeri şirketler duruma bağlı olarak hem potansiyel faydalara hem de potansiyel zararlara hizmet edebilmektedir. Bu durum şirketlerin ne şekilde ve kim tarafından ne amaçla kullanıldığına bağlı olarak değişmektedir. Sonuç olarak

özel askeri şirketlerin varlığı ve faaliyetleri ile siyasi ve sosyal bir takım problematikler üretmesi, gücün yeniden dağıtılmasında ki etkinlikleri, güvenlik anlayışını şekillendirme güçleri ve küresel etkileşimleri ile uluslararası güvenlik ortamındaki güç ilişkileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla güvenlik konularında ki güç ilişkileri gelecekte de özel askeri şirketlerin yükselişinden büyük ölçüde etkilenmesi muhtemeldir.

KAYNAKLAR

- Adams, T. (1999, 5 25). The Mercenaries and the Privatization of Conflict. *The US Army War College Quarterly:Parameters*, 29(2), 103-116.
- Ağır, B. S. (2004). Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış. (K. Kasım, ve Z. A. Bakan, Dü) *Avrasya Dosyası*, 9(2), 116.
- Ağır, B. S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek :Küreselleşme,Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-130.
- Akad, M. T. (2006). *Strateji Üzerine*. İstanbul: Kastaş.
- Akdeniz, H. (2015). Değişen Güvenlik Konsepti ve Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması. T. Sakman içinde, *Devlet Doğasının Değişimi:Güvenliğin Sınırları Change in State Nature:Boundaries of Security* (s. 63-80). Tasam Yayınları.
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı? Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçeklikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. (C. C. Aktan , Dü.) Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aladağ-Görentaş, I. (2009). Realizm ve İkilem. H. Çomak içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Giriş* (s. 41-66). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- American National Standards Institute (ANSI). (2012, 03 05). *National Standard on Management of Private Security Providers*. <https://www.ansi.org/>: <https://www.ansi.org/news/standards-news/all-news/2012/05/asis-international-releases-american-national-standard-on-management-of-private-security-providers-03> adresinden alınmıştır
- Antczak, A. (2018). "New" and "Old" Wars- the Changing Dimensions of Warfare. *Political Science Review*(3), 199-217.
- Arı, T. (2014). *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2*. Bursa: Dora.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: Aktüel.
- Aslan, S. (2020). Güvenlik Kavramları. G. Şahin, ve M. Oğultürk içinde, *Stratejik Düşünce ve Güvenlik* (s. 109-137). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ataman, M. (2009, Nisan). Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti. *Alternatif Politika*, 1(1), 1-41.
- Atmaca, A. Ö., ve Gözen Ercan, P. (2018). Uluslararası Güvenliği Yeniden Düşünmek: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Feminist Eleştiriler. *Uluslararası İlişkiler*, 13(59), 19-31.
- Avant, D. (2004). The Privatization of Security and Change in the Control of Force. *International Studies Perspectives*(5), 153-157.
- Avant, D. (2005a). *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*. Edinburg: Cambridge University Press.

- Avant, D. (2005b, October 12). *Privatizing Military Training*. 06 08, 2021 tarihinde https://ips-dc.org: https://ips-dc.org/privatizing_military_training/ adresinden alındı
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01), 71-114.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin " Gerçekçi "Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 33-60.
- Aydoğan, B., ve Aydın, H. (2011). *Güç Kavramı, Kamu Diplomasisi ve Güvenlik*. Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Derneği, Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası. İstanbul: ekopolitik.
- Bakan, S., ve Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Bal, M. A. (2003). *Modern Devlet ve Güvenlik*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Balamir- Coşkun, B. (2014). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme: Değişen Güvenlik Ortamı, Zorluklar, Fırsatlar ve Meydan Okumalar. T. Arı içinde, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar* (s. 179-202). Bursa: Dora.
- Baldwin, D. A. (2004). *Güvenlik Kavramı*. (K. Kasım, Z. A. Bakan, Dü, ve Ç. Şahin, Çev.) Ankara: ASAM Yayınları.
- Balta, E. (2018). Uluslararası Savaş. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 257-276). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Batur Yamaner, M., Öktem, A., Kurtarıcan, B., ve Uzun, M. (2009). *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Baum, J., ve McGhan, A. (2009, October 29). *Outsourcing War: The Evolution of the Private Military Industry After Cold War*. <https://www.ssrn.com/index.cfm/en/>: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1496498 adresinden alınmıştır
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*(32), 25.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Baylis, J. (2012). Uluslararası ilişkilerde Güvenlik Kavramı. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikpala, ve U. O. Spring içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 151-167). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baylis, J. (2021). Uluslararası ve Küresel Güvenlik. J. Baylis, S. Smith, ve O. Patricia içinde, *Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 373-391). İstanbul: Küre Yayınları.

- Baysal, B., ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 61-96.
- Bilgin, P. (2005). Turkey's Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation. *European Journal of Political Research*(44), 175-201.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 69-96.
- Bingöl, O. (2016). Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları. H. Çomak, C. Sancaktar, ve S. Demir içinde, *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* (s. 17-45). İstanbul: BETA .
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 149-169.
- Birdişli, F. (2014, Ekim). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım:Galler Okulu. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 229-256.
- Birdişli, F. (2014). *Teoride ve Pratikte Uluslararası Güvenlik, Kavram-Teori-Uygulama*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Birdişli, F. (2020). Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post Modern Güvenlik Dönemi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*(Özel Sayı), 235-260.
- Black, J. (2003a). *Top, Tüfek ve Süngü-Yeniçağda Savaş Sanatı*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Black, J. (2003b). *Dretnot, Tank ve Uçak: Modern Çağda Savaş Sanatı 1815-2000*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bobbio, N. (1993). *Thomas Hobbes and Natural Law Tradition*. (D. Gobetti, Çev.) Chicago: University of Chiago.
- Booth, K. (1990). *"The Consept of Strategic Culture Affirmed", Stratecig Power USA/USSR*. (C. G. Jacobsen, Dü.) London: Palgrave Macmillan.
- Booth, K. (2005). *Two Terrors, One Problem*. (E. Aydın, ve J. N. Rosenau, Dü) Newyork: Newyork:State University of Newyork Press.
- Bozkurt, E. (2007). Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması. *Anayasa Dergisi*(24), 501-523.
- Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar. V. Bozkurt içinde, *Küreselleşmenin İnsani Yüzü* (s. 1-25). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Branovic, Z. (2011). *The Privatisation of Security in Failing States: A Quantitative Assessment*. Geneva: DCAF.
- Brauch, H. G. (2012). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. M. Aydın, H. G. Brauch, M. Çelikipala, U. O. Spring, ve N. Polat içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe* (s. 167-196). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brüdy, D. (2004). *The Iron Triangle: Inside the Secret World of the Carlyle Group*. New York: Wiley.

- Brown, J. (2000, July 2). *The Rise of the Private-Sector Military*. 04 21, 2021 tarihinde The Christian Science Monitor: <https://www.csmonitor.com/2000/0705/p3s1.html> adresinden alındı
- Buzan, B. (2012). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi. M. Aydın, H. G. Brauch, N. Polat, ve U. S. Spring içinde, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe: Seçme Makaleler* (s. 323-334). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Buzan, B. (2015). *İnsanlar, Devletler ve Korku*. (E. Çıtak, Çev.) İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Buzan, B., ve Hansen, L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Londra: Cambridge University Press.
- Büyükanıt, Y. (2007). Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler Sempozyumu Açılış Konuşması. *Ankara:Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, (s. X-XIX). İstanbul.
- Carmola, K. (2010). *Private Security Contractors and New War: Risk, Law and Ethics*. London and New York: Routledge.
- Cazala, M. S. (2014). Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi. T. Arı içinde, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar* (s. 49-76). Bursa: Dora.
- Cilliers, J., ve Douglas, I. (1999). The Military as Business-Military Professional Resources, Incorporated. J. Cilliers, ve P. Mason içinde, *Peace, Profit or Plunder?: The Privatisation of Security in War-Torn African Societies* (s. 111-122). Pretoria and Ottawa: Institute for Security Studies (ISS).
- Clausewitz, C. v. (1997). *Savaş Üzerine*. (Şiar Yalçın, Çev.) İstanbul: İstanbul Yayınları.
- Çağırın, M. E. (2014). *Uluslararası Örgütler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Çalkıvık, A. (2018). Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Siyaseti. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş* (s. 281-289). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çıtak, E. (2018, Kasım). Yeni Güvenlik Politikalarında "Milli Güç" Vurgusu. *M5 Ulusal Güvenlik Savunma ve Strateji*(4), 20-24.
- Çulha Zabcı, F. (2004). Yeni Savaşların Gizli Yüzü. *Mülkiye Dergisi*, 28(243), 21-48.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Demirtaş, B. (2019, Eylül). *Feminizm ve Güvenlik*. 02 01, 2021 tarihinde <https://trguvenlikportali.com/>: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/FeminizmGuvenlik_BirgulDemirtas_v.2.pdf adresinden alındı
- Denk, N. (2000). *21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Department of State United States of America. (tarih yok). *Office of The Historian*. 10 15, 2020 tarihinde <https://history.state.gov/>: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security->

act#:~:text=The%20National%20Security%20Act%20of,National%20Security%20Council%20(NSC). adresinden alındı

- Dinnen, S. (1999, September). Militaristic Solutions in a weak State: Internal Security, Private Contractors and Political Leadership in Papua New Guinea. *Contemporary Pacific*, 11(2), 279-303.
- Dönmez, S. (2010). Güvenlik Anlayışının Dönüşümü:İttifak Kavramı ve Nato. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Dunne, T., ve Schmidt, B. (2021). Realizm. J. Baylis, S. Smith, ve P. Owens içinde, *Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 179-195). İstanbul: Küre Yayınları.
- Durakçay, F. A. (2014). Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar ve Güvenlik Anlayışı. E. Çıtak, ve O. Şen içinde, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik ve Teorik Değerlendirmeler* (s. 7-23). Ankara: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 31-66.
- Ekmekcioğlu, A. (2020). *Savaşın Virüsleri: Özel Askeri Şirketler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Elmas, M. S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı:Tehdit, Risk ve Risk Toplumunu Perspektifinden Güvenlik*. Ankara: Usak Yayınları.
- Emir, N. (2015). *Özel Askeri Şirketler:(Uluslararası Hukuk Açısından Bir İnceleme)*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Ercan, B. (2009). Liberalizm ve Neo-Liberalizme Bakış. H. Çomak içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş:Teorik Bakış* (s. 79-109). Kocaeli: Umuttepe Kitapevi.
- Erdağ, R. (2013). Türkiye'nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 52-76.
- Erdoğan, İ. (2013). Küreselleşme Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı. *Akademik Bakış*, 6(12), 265-292.
- Ergül, N. (2012). Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletlerin Rolü ve Uygulamaları. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenli, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 165-248). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Ergüven, N. S. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(65), 771-835.
- Erkan, S. (2010). Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri'nin Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 93-115.
- Eslen, N. (2005). *Küresel Hamleler, Anahtar Stratejiler*. İstanbul: Tekağaç Eylül Yayınları.
- Federal Department of Foreign Affairs (FDFA). (2020, 06 03). *The Montreux Document*. 05 01, 2021 tarihinde <https://www.eda.admin.ch/>: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/foreign-policy/international->

law/international-humanitarian-law/private-military-security-companies/montreux-document.html adresinden alındı

- Foaleng, M. (2007, November). *Chapter3: Private Military and Security Companies and the Nexux Betwen Natural Resources and Civil Wars in Africa*. (S. Gumedze, Dü.) issafrica.org: <https://issafrica.org/chapter-3-private-military-and-security-companies-and-the-nexus-between-natural-resources-and-civil-wars-in-africa-mpako-h-foaleng> adresinden alınmıştır
- Gaul, M. (1998). Regulating the New Privateers: Private Military Service Contracting and the Modern Marque and Reprisal Clause. *Loyola of Los Angeles Law Rewiew*, 31(4), 1489-1522.
- Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF). (2006, 04). *Private Military Companies*. 03 22, 2021 tarihinde www.dcaf.ch: <https://www.dcaf.ch/resources?type=publications&id=2719> adresinden alındı
- Gillard, E. C. (2006, September). Business Goes to War: Private Military/ Security Companies and International Humanitarian Law. *International Rewiew of the Red Cross*, 88(863), 525-572.
- Giustozzi, A. (2007). The Privatizing of War and Security in Afghanistan: Future or Dead End ? *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 30-34.
- Gökçe, A. F. (2021). *Siyaset Bilimi Kavram ve Tanımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Gözen, R. (2019). İdealizm. R. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 67-117). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gray, C. (2005, Spring). How Has War Changed Siince the End of the Cold War. *The US Army War College Quaterly: Parameters*, 35(1), 14-26.
- Guma, G. (2013, June 14). *The History of America's Secret Wars: Corporate Espionage and the Outsorurcing of National Security*. <https://www.globalresearch.ca>: <https://www.globalresearch.ca/the-history-of-americas-secret-wars-corporate-espionage-and-the-outsourcing-of-national-security/5338982> adresinden alınmıştır
- Gürcan, M. (2012). Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş ve Çatışma Çözümleri* (s. 71-132). İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- Heywood, A. (2018). *Siyaset*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Holmgvist, C. (2005). *Private Security Companies: The Case for Regulation*. İsveç: Stockholm International Peace Research Institute.
- <https://www.sadat.com.tr>. (tarih yok). *Hakkımızda*. 06 07, 2021 tarihinde <https://www.sadat.com.tr>: <https://www.sadat.com.tr/tr/hakkimizda/mevzuatimiz.html> adresinden alındı
- International Code of Conduct Association (ICoCA). (tarih yok). *About us*. 05 01, 2020 tarihinde <https://icoca.ch/>: <https://icoca.ch/about/> adresinden alındı
- International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ). (2002, October 28). *The Business of War*. (P. Niekerger, Düzenleyen) 05 14, 2021 tarihinde <https://www.icij.org/>: <https://www.icij.org/investigations/makingkilling/business-war/> adresinden alındı

- Isenberg, D. (2004). *A Fistful of Contractors: The Case for Pragmatic Assessment of Private Military in Iraq*. Londra: British American Security Information Council.
- Isenberg, D. (2009). *Private Military Contractors and U.S. Grand Strategy*. Oslo: International Peace Research Institute (PRIO).
- Kahraman, A. (2018). Küreselleşme ve Güven(lik)sizleşen Coğrafyalar:Gürcistan. L. Yiğittepe, ve Y. A. Güzelipek içinde, *Küresel Güven(likesiz)lik: Eski Kavramların Yeni Yorumları* (s. 106-125). İstanbul: hiperyayın.
- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek"*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Karaosmanoğlu, A. (2011). Yirmibirinci Yüzyılda Savaş Tartışmak: Clausewitz Yeniden. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 5-25.
- Kaya, A. (2018). Küreselleşme, Kozmopolitizm ve Post-Vestfalya Düzeni. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş* (s. 545-565). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keser, A. (2020). *Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği*. İSTANBUL: SETA.
- Kidane, W. (2010). The Status of Private Military Contractors Under International Humanitarian Law. *Denver Journal of International Law and Policy*, 38, 361-419.
- Kinsey, C. (2006). *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*. New York: Rotledge.
- Kiraz, S. (2014). Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik. E. Çıtak, ve O. Şen içinde, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik:Teorik Değerlendirmeler* (s. 109-120). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Koçer, G. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamının ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 287-304.
- Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik. E. Çıtak, ve O. Şen içinde, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik* (s. 121-154). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Kolodziej, E. A. (2005). *Security and International Relations*. New York: Cambridge University Press.
- Kretchik, W. (2002). Technology And the Revolution in Military Affairs. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(2), 32-43.
- Kurtdarcan, B. R. (2017). 'Muharebe Alanlarının Yeni Aktörleri: Askeri Yükleniciler' 'Devletin Kuvvet Kullanma Tekeli ve Uluslararası Silahlı Çıtışmalar Hukuku Açısından Bir İnceleme'. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Küçük, M. (2014). Marsist Teoriler. Ş. Kardaş, ve A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilerde Giriş:Tarih, Teori, Kavram ve Konular* (s. 137-148). İstanbul: Küre Yayınları.
- Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir? *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(4), 19,20.

- Lamy, S. (2021). Çağdaş Ana Akım Yaklaşımlar: Neo-realizm ve Neo-liberalizm. J. Baylis, S. Smith, ve P. Owens içinde, *Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 217-234). İstanbul: Küre Yayınları.
- Lang, C. (2005, Aug 14). *Glyphosate Herbicides, the Poison From the Shies*. <https://wrm.org.uy:> <https://wrm.org.uy/articles-from-the-wrm-bulletin/section2/glyphosate-herbicide-the-poison-from-the-skies/> adresinden alınmıştır
- Leander, A. (2005, June). The Power to Construct International Security: On the Significance of Private Military Companies. *Millenium-Journal of International Studies*, 33(3), 803-825.
- Mathieu, F., ve Dearden, N. (2006). *Corporate Mercenaries: The Theat of Private and Security*. London: War on Want.
- McFate, S. (2008). Outsourcing the Making of Militaries: DynCorp International as Sovereign Agent. *Review of African Political*, 35(118), 645-654.
- McGrew, A. (2021). Küreselleşme ve Küresel Siyaset. J. Baylis, S. Smith, ve P. Owens içinde, *Küreselleşen Dünya Siyaseti:Uluslararası İlişkilere Giriş* (H. B. Yalçın, H. Alptekin, V. Uzundağ, M. S. Akgönül, ve E. Baltacı, Çev., s. 61-82). İstanbul: Küre Yayınları.
- Mearsheimer, J. (1994-1995, Winter). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Mello, P. (2010). In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War. *European Journal of International Relations*, 16(2), 297-309.
- Mevlütöğlu, M. (2012). *Geleceğin Savaşları: Yakın Gelecekte Muharebe Alanları Nasıl Şekillenecek*. Ankara: thinktech STM Future Technology Institute.
- Miş, N. (2011). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İnceleme Dergisi*, 6(2), 345-381.
- Montreux Document. (2008). *The Montreux Document*. <https://www.eda.admin.ch/:> https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/20192511-montreux-document_EN.pdf adresinden alınmıştır
- Moskos, C. (1998, October 10). *The Amercan Soldier after the Cold War:Towards a Post-Modern Military*. 03 09, 2021 tarihinde <https://discover.dtic.mil/:> <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA354194> adresinden alındı
- Münkler, H. (2010). *Yeni Savaşlar*. (Z. A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nye, J. (2005). *Yumuşak Güç*. (R. İnan- Aydın, Çev.) Ankara: Elips Kitap.
- Okkan, M., ve Dayangaç, T. (2020). Strateji. G. Şahin, ve M. C. Oğultürk içinde, *Stratejik Düşünce ve Güvenlik* (s. 13-59). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ortiz, C. (2010). *Private Armed Forces and Clobal Security: A Guide to the Issues*. California: Praeger.
- Ostensen, A. (2011). *UN Use of Private Military and Security Companies Pratices and Policies*. Geneva: The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).

- Özalp, O. N. (2009). Özel Güvenlik ve Askeri Firmaların Uluslararası Hümaniter Hukuka Göre Statüsüne Montreaux Dokümanı bağlamında Yeni Arayışlar. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, LXVII(1-2), 57-77.
- Özcan, A. B. (2011). Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Abd'nin Güvenlik Stratejileri. *Selçuklu Üniversitesi İ.İ.B.F Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 451-470.
- Özdemir-Albayrak, D. (2014). Maksizm ve Güvenlik. E. Çıtak, ve O. Şen içinde, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik:Teorik Değerlendirmeler* (s. 47-66). Ankara: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Özdoğan, M. (2016). *Küreselleşmenin İstihbarat, Güvenlik ve Terör Boyutu*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Öztürk, A. Z. (2014). Uluslararası ilişkilerde Güvenliği Yeniden Düşünmek:Geleneksel ve Alternatif Yaklaşımlar. T. Arı içinde, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2:Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar* (s. 149-179). Bursa: Dora.
- Özveri, D. (2009). Eleştirel Teorinin Temelleri ve Uluslararası İlişkilere Bakış. H. Çomak içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş:Teorik Bakış* (s. 181-193). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Petersohn, U. (2006). Die Nutzung Privater Militärfirmen Durch US-Streitkräfte und Bundeswehr. *SWP-Studie*, 36.
- Peterson, L. (2002, October 28). *Privatizing Combat, The New World Order*. 05 22, 2021 tarihinde [https://publicintegrity.org: publicintegrity.org/national-security/making-a-killing/privatizing-combat-the-new-world-order/](https://publicintegrity.org/publicintegrity.org/national-security/making-a-killing/privatizing-combat-the-new-world-order/) adresinden alındı
- Pınarer, A. (2017). Küreselleşme ve Teknolojideki Gelişmelerin Güvenlik Açısından Yarattığı Yeni Risk ve Tehditler. T. Sakman içinde, *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları/ Change in State Nature:Boundaries of Security* (s. 347-364). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Poggi, G. (2007). *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Polat, D. Ş. (2017). Ulus-Devletin Değişen Doğası ve Ulusal güvenliğin Dönüşümü. T. Sakman içinde, *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları/ Change in State Nature: Boundaries of Security* (s. 81-100). İstanbul: Tasam.
- Polat, D. Ş. (2020). Küreselleşme, Ulus-Devlet Egemenliği ve Ulusal Güvenlik. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 491-503.
- Resmi Gazete. (2004, 01 08). *Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği*. KAYSİS (Elektronik Kamu Bilgi Yönetim Sistemi): <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/28996?AspxAutoDetectCookieSupportt=1> adresinden alınmıştır
- Rumelili, B. (2018). İnşacılık/Konstrüktivizm. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 151-171). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sandıklı, A., ve Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri* (s. 3-71). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Sandıklı, A., ve Kaya, E. (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. A. Sandıklı içinde, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma* (s. 133-165). İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Saner, R. (2015). *Private Military and Security Companies: Industry-Led Self-Regulatory Initiatives Versus State-Led Containment Strategies*. Geneva: The Graduate Institute of International and Development Studies, Centre on Conflict, Development and Peacebuilding.
- Schreier, F., ve Caparini, M. (2005). *Privatizing Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Genova: Genova Centre For The Democratic Control of Armed Forces (DCAF).
- Segal, D. (2018). Hibrit Savaşın Sosyolojik Boyutu. Y. Özel, ve E. İnaltekin içinde, *Savaşın Değişen Modeli: HİBRİT SAVAŞ* (M. A. Yazıcı, Çev., s. 47-55). İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Basımevi.
- Sheehan, M. (2021). Savaşın Değişen Karakteri. J. Baylis, S. Smith, ve P. Owens içinde, *Küreselleşen Dünya Siyaseti* (H. B. Yalçın, H. Alptekin, V. Uzundağ, M. S. Akgönül, ve B. Erhan, Çev., s. 351-374). İstanbul: Küre Yayınları.
- Sie Cheou-Kang Center. (tarih yok). *Private Security Monitor*. 05 01, 2021 tarihinde <http://psm.du.edu/>:
http://psm.du.edu/international_regulation/global_standards_codes_of_conduct/index.html adresinden alındı
- Silverstein, K. (2000). *Private Warriors*. Newyork, London: Verso.
- Silverstein, K. (2001, April 21). *Mercenary Inc.*? 05 26, 2021 tarihinde www.mapinc.org:
<http://www.mapinc.org/drugnews/v01/n754/a04.html?1945729> adresinden alındı
- Singer, P. (2002, Winter). Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and Its Ramifications for International Security. *International Security*, 26(3), 186-220.
- Singer, P. (2009). *Kiralık Ordular*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Small, M. (2006). Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa. *Occasional Paper Series*, 1(2).
- Smith, M. E. (2020). *Uluslararası Güvenlik*. (E. Büyükkıncı, Dü., ve R. Gözen, Çev.) Ankara: Felix Kitap.
- Sybert, S. (2020, Nowember 23). *Amentum Closes Acquisition of DynCorp; John Vollmer Quoted*. <https://www.executivegov.com>:
<https://www.executivegov.com/2020/11/amentum-closes-acquisition-of-dyncorp-john-vollmer-quoted/> adresinden alınmıştır
- Şen, O. (2014). Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı ve Kökenleri. E. Çıtak, ve O. Şen içinde, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler* (s. 23-33). Ankara: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Şengönül, A. (2019). *Dördüncü Nesil Savaş*. Ankara: Çizgi Kitabevi.

- TDK. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 09 16, 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tezcanlar, A. M., ve Kılıç, K. (2020). Güvenlik Çalışmaları. G. Şahin, ve C. G. M. içinde, *Stratejik Düşünce ve Güvenlik* (s. 67-100). İstanbul: YeditepeYaynevi.
- The House of Commons. (2002). *"Green Paper Companies" Private Military Companies: Options for Regulation*. London: The Stationery Office.
- Topal, A. H. (2011). Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(4), 963-1022.
- Tuğtan, M. A. (2018). Güç, Anarşi ve Realizm. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş; Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 111-128). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tür, Ö., ve Aydın Koyuncu, Ç. (2018). Uluslararası İlişkilerde Toplumsal Cinsiyet. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş* (s. 221-234). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ural, S. S., ve Şılıbekova, A. (2016). Uluslararası Güvenlik ve Yönetişim. H. Çomak, C. Sancaktar, ve S. Demir içinde, *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar* (s. 6,7). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Varlık, A. B. (2012). Ulusal Güvenlik. Ü. Özdağ içinde, *21. Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset* (s. 613-648). Ankara: Kripto.
- Varlık, A. B. (2013). Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım. *Avrasya Terimler Dergisi*, 1(2), 114-129.
- Varlık, A. B., ve Demir, S. (2013). Uluslararası İlişkilerde Realist ve Liberalist Kuramların Güç Kavramına Yaklaşımı. H. Çomak, ve C. Sancaktar içinde, *Uluslararası İlişkilerde Teorik Yaklaşımlar* (s. 67-88). İstanbul: BETA Yayınları.
- Voluntary Principles on Security Human Rights. (tarih yok). *The Principles*. 05 01, 2021 tarihinde <https://www.voluntaryprinciples.org/> <https://www.voluntaryprinciples.org/the-principles/> adresinden alındı
- Wagner, J. N. (2014, Mayıs 14). *Çağdaş Uluslararası İlişkilerdeYumuşak ve Sert Gücün Etkinliği*. 10 09, 2020 tarihinde E-International Relations: <https://www.e-ir.info/2014/05/14/the-effectiveness-of-soft-hard-power-in-contemporary-international-relations/> adresinden alındı
- Wayne, L. (2002, 13 Oct.). *America's For-Profit Secret Army*. www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/2002/10/13/business/america-s-for-profit-secret-army.html> adresinden alınmıştır
- Wiltse, E. Ç. (2018). Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş* (s. 133-146). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wolfers, A. (1952). National Security:As an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.

- Wulf, H. (2007). Privatizing and Internationalizing Violence. *The Economics of Peace and Security Journal*, 35-40.
- www.amentum.com. (2020, 03 01). *Projects*. 06 06, 2021 tarihinde <https://www.amentum.com/what-we-do/projects/> adresinden alındı
- www.amentum.com. (2021). *Corporate Lineage*. <https://www.amentum.com/corporate-lineage/> adresinden alınmıştır
- www.amentum.com. (2021, April 21). *PROJECT: Logistics Civil Augmentation Program (LOGCAP) IV*. <https://www.amentum.com/project/logistics-civil-augmentation-program-logcap-iv/> adresinden alınmıştır
- www.amentum.com. (tarih yok). *Capabilities*. 05 31, 2021 tarihinde <https://www.amentum.com/aviation/#> adresinden alındı
- www.army.mil. (2008, 06 28). *ASC SELECTS LOGCAP IV CONTRACTORS*. 06 06, 2021 tarihinde https://www.army.mil/fad3da6saqcvd4siz4gt62kcrm--www-army-mil.translate.google/article/3836/asc_selects_logcap_iv_contractors adresinden alındı
- www.dyn-intl.com. (2011). *About Us*. 06 1, 2020 tarihinde <http://www.dyn-intl.com/about-us/history.aspx> adresinden alındı
- www.northropgrumman.com. (2003, July 02). *Northrop Grumman Awarder \$48 Million Contract to Train New Iraqi Army*. 05 28, 2021 tarihinde <https://www.northropgrumman.com/news/releases/northrop-grumman-awarded-48-million-contract-to-train-new-iraqi-army> adresinden alındı
- www.northropgrumman.com. (2010, January 20). *Northrop Grumman Wins Saudi Arabian National Guard Contract With a Potential Value of \$ 550 Million*. 05 28, 2021 tarihinde <https://www.northropgrumman.com/news/releases/northrop-grumman-wins-saudi-arabian-national-guard-contract-with-a-potential-value-of-550-million> adresinden alındı
- www.northropgrumman.com. (2013, Dec. 06). *Northrop Grumman Forms Industry Leading Team for Ministry of National Guard Aviation Support Contract, Saudi Arabia*. 05 28, 2021 tarihinde <https://www.northropgrumman.com/investor.northropgrumman.com/news-releases/news-release-details/northrop-grumman-forms-industry-leading-team-ministry-national> adresinden alındı
- www.northropgrumman.com. (tarih yok). *Global Presence*. 05 27, 2021 tarihinde <https://www.northropgrumman.com/who-we-are/global-presence/> adresinden alındı
- www.papelesdesociedad.info. (tarih yok). *Dyncorp*. 30 05, 2021 tarihinde <http://www.papelesdesociedad.info> adresinden alındı

- www.sadat.com.tr. (tarih yok). *Hakkımızda*. 06 07, 2021 tarihinde <https://www.sadat.com.tr: https://www.sadat.com.tr/tr/> adresinden alındı
- www.sadat.com.tr. (tarih yok). *Hakkımızda*. 06 07, 2021 tarihinde <https://www.sadat.com.tr: https://www.sadat.com.tr/tr/hakkimizda/misyonumuz.html> adresinden alındı
- www.securitydegreeshub.com. (2013, 26 August). *Top 10 Security Companies Operating Primarily Outside the United States*. 05 28, 2021 tarihinde <https://www.securitydegreeshub.com: https://www.securitydegreeshub.com/top-security-companies-operating-primarily-outside-the-united-states/> adresinden alındı
- www.securitydegreeshub.com. (2014, September 28). *Private Securty Contractors and Their Role in Peace*. <https://www.securitydegreeshub.com: https://www.securitydegreeshub.com/private-security-contractors-role-peace/> adresinden alınmıştır
- www.theage.com.au. (2003). *Al- Qaeda Hated Corporation*. 05 29, 2021 tarihinde <https://www.theage.com.au: https://www.theage.com.au/national/al-qaeda-hated-corporation-20030515-gdvp7.html> adresinden alındı
- www.thenewhumanitarian.org. (2005, February 15). *US Hires Private Company to Train 4.000 -Man Army*. <https://www.thenewhumanitarian.org: https://www.thenewhumanitarian.org/fr/node/220655> adresinden alınmıştır
- www.vinnellarabia.com. (tarih yok). *ABOUT US*. 05 26, 2021 tarihinde www.vinnellarabia.com: https://www.vinnellarabia.com/about.html adresinden alındı
- Yalçın, H. B. (2017). *Ulusal Güvenlik Stratejisi*. İstanbul: SETA.
- Yalçınkaya, H. (2006). Özel Askeri Sektörün Oluşumu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(3), 247-277.
- Yalçınkaya, H. (2019, Kasım). *Güvenlik Yazıları Serisi No.46*. Şubat 2021 tarihinde https://trguvenlikportali.com: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/SavasinDegisimi_HaldunYalcinkaya_v.3.pdf adresinden alındı
- Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yılmaz, S. (2009). *Ulusal Savunma: Strateji, Teknoloji, Savaş*. Ankara: Kum Saati Yayınları.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik:Teori, Pratik ve Gelecek*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Zarate, J. C. (1998, Winter). The Emergence of a New Dog of war: Private International Security Companies and the New World Disorder. *Stanford Journal of Internaional Law* 34 Stan. J Int'L, 93-103.